

પ્રોમેન્સ “માથુ ધો”

પાવડર

માથાના વાળોના પોપક અને ચ્લક લેનાથી વાળ ઘાટ 1 કે યાજતા નથી. કન્ડચર અને અભ્યાસી એવક્ટી તરફિ-વાળ આફ યા ૧૫ મોટા જુ, લીખ, ઉઠકી, પન્મયો, મય વગેરે આફ થાય ને. અને વાળને નુકાયા, લાગા, કાગા, ચમદાર કેશમ જેવા બનાવે છે.

દ્રાવ્ય આફક વાગતી પોપક 1 વાગતી પોપક

મલવાનું નાળું -	૦-૨-૦	૧-૩-૦	૩-૬-૦
ચૂનીલાલ મથાચંદ મહેતા (૧) ત્ર્યુન્ન મથા, (૨) ચાકર મથા અમદાવાદ			
પરેલ મેડીકલ સ્ટોર્સ	આના તથાવ	નુરુલ	
એમ. અ. બાલાલની કુ	ગવપુના, લનુમાન સ મે	વરાદના	
નાથેક્ટી ઓર્ગ	અમદાવાદ	આનાં	

મ. હાવીર
ઈન્ડ્યુરન્સ કંપની લિ.

(સ્થાપના: ૧૯૩૫)

પ્રગતિશાળી સ્વદેશી વીમા કંપની

૧૯૮૮ માં પુરું કરેલું કામકાજ

રૂ. ૪૩.૨૧,૦૦૦

પ્રીમીયમના નીચા દર. દેશનું મનતા
મામ મામ લાગવગયાના એજન્ડ નીમયા છે.

અમદાવાદ ૧૯૩૫ -

નારુ નાન્ડ
પરેલ એન્ડ કંપની
નરુન મેઝ, આપક

પી. મુ. પરેલ, બી. એ. બી. દેમાલકન)
ચન્ડચ મેન્ડર,
૧૦ એ, સર્વમિન્ડ પેન્સ દરુ કલકત્તા.

મુ. આર્થ બ્રાન્ચ:—દિવગમ એન્ડમ, ૧૧, એવેન્યુ નીટ દી.

ઘરમાં વસાવવા જેવા ગ્રંથો

પુસ્તકનું નામ અને વિષય

કિંમત

ઉપદેશસારસંગ્રહ-મદાત્મા તિરુમળવગેરો વેદ પુસ્તક મોધ	૧-૮
આખ્યાનમાળા-ભાગ ૧ લો-મોધ આખ્યાનો	૨-૦
સ્વામી ગમતીર્થ ગ્રંથ ૧ લો-એમના મદુપદેરા આખ્યાનો ૪	૩-૦
" " " ૪ થો-વિમ્લિત ચર્મિ તથા વેદાતના ઉપદેશો	૩-૮
વિવેકાનંદ-ભાગ ૮ મો-ગ્વામીશ્રીના ઉપદેશો, ભક્તિગોષ્ઠ	૨-૦
તુકારામગાથા-ગ્રંથ ૧ લો- { ભક્તિ, જ્ઞાન અને વેદગમ્યેષુ } " " ૨ જો- { અભગોનુ મગ્ગ ભાષાતઃ }	૬-૦
આદર્શ ચરિત્રસંગ્રહ-ભાગ ૨ જો-૭૦ દ્રુષ્ટા ચર્ચિત્રો	૨-૮
આદર્શ દૃષ્ટાંતમાળા-ભાગ ૧ લો-મોધક ૪૨૪ દ્રુષ્ટા દૃષ્ટાના	૨-૮
" " " ૨ જો- " ૪૬૫ " "	૨-૮
ચૈતન્યમહાપ્રભુ-નવ્ય ગ્રંથો વિમ્લિત ચર્મિ (સચિત્ર)	૮-૦
મંત્ર તુકારામ-મદાત્મા દેવના મુખમિદ્ધ મતનુ ચર્મિ	૨-૦
સ્વામીશ્રી શ્રદ્ધાનંદ ને ગિયાનંદનાં ચરિત્રો	૧-૬
ભક્તચર્મિ-ભક્તમાળા નવિ આવલા ચર્મિ	૨-૮
દુંદી વાર્તાઓ ગ્રંથ ૧ લો-સામાજિક નિર્દોષ ૬૬ વાર્તાઓ	૨-૮
" " " ૬ જો-મર્ચ માટે ઉપમગ્ન ૮૬ વાર્તાઓ	૨-૮
ભારતની દેવીઓ ગ્રંથ ૧ લો-પ્રાચીનયુગની ૧-૩ મનીઓ	૩-૦
" " " ૨ જો-મધ્યયુગનાં અંતિમ ૨૪૬ ચર્મિ	૩-૦
" " " ૩ જો-મધ્યયુગ ને અર્વાચીન ૧૬૬ ચર્મિ	૩-૦
પ્રીતમદામની વાણી-મગ્નો, ધોળ ૭૫, ૬૬૪ મદિના ૪	૩-૦
મુખ્યધુપ્પવાદિકા (મુલિંગતા)- મદાત્મા એષ આદ્યકૃત	૦-૫
શુભગંગ્રહ ભાગ ૨ જો-દેવગો ને જરુરી માદિતી, ૧૪૮ લેખો	૩-૦
" " ૨ જો- " " " ૧૬૫ " "	૩-૦
સાચુ ચર્મિ-ભક્તિ ને જ્ઞાનચિત્રક આદી વાતો	૨-૦
સ્વર્ગની કૃત્તી-મદવર્તન ગણના ગીખનાગે મોધ	૨-૦
સ્વર્ગની મીઠી-મોદ્યમાર્ગ પ્રાપ્ત દુઝાના ૧૦ પદ્યચિત્રો	૨-૦
સ્વર્ગનું વિમાન-ભક્તિના મદિમાના ૩૦૫ દાખવા	૨-૦

સ્વર્ગનો આનંદ-ભક્તિ ને તેના પ્રકારોની સમજ	...	૨-૦
સ્વર્ગનો ખજાનો-ભક્તિમાર્ગ સમજાવતું પુસ્તક	...	૨-૦
સ્વર્ગનો પ્રકાશ-જ્ઞાન અને પરમાર્થની વાતો	...	૨-૦
મોહમુદ્ગર ને બીજાં દશ રત્નો-સરળ અર્થ સાથે	...	૩-૧
રાત્રીલોકો ને બીજાં ચાર રત્નો-સરળ અર્થ સાથે	...	૦-૧૨
સ્તોત્રસંગ્રહ-ભક્તિ ને વેદાંત-સ્તોત્રો અર્થ સાથે	...	૦-૧૦
સર્વવેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંગ્રહ-ભાષાંતર સાથે	...	૧-૪
વિવેકચૂડામણિ-સરળ અનુવાદ સાથે	...	૦-૧૨
મહાવાક્ય-રત્નાવલિ-૧૦૮ ઉપનિષદોના સારરૂપ સંગ્રહ	...	૦-૧૨
વિદુરનીતિ-સરળ અનુવાદ સાથે	...	૦-૧૨
આત્મસાક્ષાત્કારની કસોટી-સ્વામી સ્વચંદ્યોતિતીર્થ	...	૧-૪
અવંચૂત ગીતા-મુધારાવધારા સાથે રજૂઆત	...	૧-૪
અષ્ટાવક ગીતા-મૂળ સાથે સરળ ભાષાંતર	...	૦-૮
ગીતા-પુરુષાર્થબોધની-એ ગ્રંથમાં મૂળ શ્લોકો, પદ્યરસ, અર્થ અને પંડિત સાતવલોદરજીની વિસ્તૃત ટીકા સાથે.	...	૧૨-૮
જ્ઞાનસત્ર ગીતા-મૂળ શ્લોકો, (મુજરાતી લિપિમાં)	...	૧-૪
મોક્ષમાળા-શ્રીમદ્ રામચંદ્ર	...	૧-૪
શ્રીરામકૃષ્ણ વાર્તાલાપ ભાગ ૨ બે-ઉપદેશો તથા કથાપ્રસંગો	...	૨-૦
ધર્મપદ-શ્રીમદ્ ધર્મનું ગીતા જેવું અમૂલ્ય પુસ્તક	...	૧-૦
પંચીકરણ-મુમુક્ષુઓના આત્મબોધ માટે સર્વોત્તમ ગ્રંથ	...	૨-૦
પ્રભુમય જીવન-મુખી યવાના સરળ ઉપાગો	...	૦-૧૨
જીવનનું રહસ્ય-સદુપદેશ, ભજનો ઇ. સાથે	...	૧-૦
વિચારસાગર-શ્રીનિશ્ચયદાસજી દ્વારા વેદાંતનો મહાન ગ્રંથ	...	૩-૦
સર્વવેદાંત-મુમુક્ષુઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી ગ્રંથ.	...	૨-૦
આજસદ્બોધ- વાર્તાઓરૂપે ધાર્મિક શિક્ષણ	...	૦-૮
ગોખાલુરજી-મહાકવિ પ્રેમાનંદજી-જોડા અક્ષરોમાં	...	૦-૮
તજાખ્યાન-(મહાકવિ પ્રેમાનંદજી) મોટા અક્ષરોમાં	...	૧-૦

ગીતાં વધુ પુસ્તકોની વિગત માટે લખો:—

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

૧. ૪૬ પાસે, પોસ્ટ બોક્સ નં. ૫૦-અમદાવાદ, અને
કાલ્યાણેની રોડ, હાથી ગિર્દિશ, ત્રીજે માળે, મુંબઈ-૨.

જીવનધારા

૨૭.નં. ૨૦૦૦

અહેનો, પ્રદ, લોહીવા, અનિયમિત અરકાવ, અરકાવ વખતે પેટ કે પેદુમાં થતી પીડા, પેશાબમાં અશ્વત્થા કે કુશળ, ગર્ભ ન નેરવો, ગર્ભ રહીને થતી જન્મોન્મુદાવર, ગર્ભમાં અવસ્થામાં અશ્વ કુપર અભાવ, દિશી, દિશકા, છાતીમાં દાહ, અમુઝનુ, કોડે રતવા, પ્રમત્ત ગમવે પીડાવું, મુત્રાવરની નખખાક, મુત્રાવર, વાવાવની અશ્વ, ઊંઘ ન આવવી, હીરેદીરીઆ વિગેરે માટે જોમેશી વાપરે બીજ નિષ્ક્રમ અનાવરોથી સાવધાન રહેજો.

અથા દવાવાળા જેમે રે

ગંગા-કંચનલાલ વારીલાલની કું. મગળદાસ દેવ, મુંબઈ ૨

અનેક રોગોનો એકજ દવા જીવનધારા

૨જીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કોમ, મંદબુદ્ધિ, મદી, દામ, જન, મેષુ તથા જનનેના કુખાલો પાળી રિકા, મરિયા અરિ, તોમ, અરિ, અવના ખાતી વામ, દન, દાવ-દામ કાવર પેટી કામ, પ્રદ, પ્રવેદ, મીરાની કુખ, પેટની ચૂક, ચૂક, પેટ-પેટને કુખાલો અમુક, રેકે જનના તથા પાવરે મેળી નીકળતુ તથાદિ અનેક અવના કોમોમાં મેમલ રેકે, સીમક થા મેરાની મુશ્કેલીમાં તાવલિક કુપરોથી વડે પડનાની અમુક અવધિ, વિ. મેમી જાટલી ૩, ગામ, વચલી જાટલી ૩ ૧ અને નાની જાટલી ૩, ગામ થા. લુકુ. (દરેક રેકેમને મેમલ ૩)

જે મેમી મેમી-જનનામાં મોડિક નરિયાદ

ખાતોદાર

જનસમાજને વિચારપ્રેરક વાચન પિરસવાના અભિદાય સેવણ માસિકપત્ર

જેઠ,
સં. ૨૦૦૫]

મે-૪૬

[વર્ષ : ૨૬
અંક : ૮

વારસો

જે લોકો કાન ઉઘાડા રાખીને ફરતા હોય છે તેમને એક ફરિયાદ વારંવાર ઘણાંખરાં વડીલો તરફથી સાંભળવા મળે છે કે પ્રજા દહાડે દહાડે જાગરતી ન્તય છે.

આ ફરિયાદ સાચી હોવાનો સંભવ છે અને ખોટી હોવાનો પણ સંભવ છે. ખોટી હોવાનાં એટલા કારણ કે વડીલો પાતાની પ્રજા પોતાની રીતે જીવે, વર્તે એમ ઇચ્છતાં હોય છે. જ્યારે નવીન પ્રજા એના જમાનાની ટેવો, રહેણી પ્રમાણે જીવતી હોય છે. આવા રહેણીકરણીના ગાઢભેદથી પ્રજા જાગરતી ન્તય છે એમ માની લેવું તે વ્યાજબી નથી.

જમાનો એવો આવ્યો છે કે લોકો જાગરતા વગર ન રહે. કળિ-યુગનાં મહિમા છે. વર્ણાશ્રમ જેવું ન રહ્યું એટલે ગમે તેની સોજત થવા માંડી એટલે આંતુ ન થાય તો શું થાય? આવી સામાન્ય ફરિયાદ હોય છે. વળી જુદા જુદા દાખલામાં એવાં પણ કારણો હોય છે કે ગામ લક્ષ્મી મૂકી ગયો એટલે પ્રજા જાગડી. પ્રજા અલણ, પાકી એટલે જાગડી. આવાં અનેક કારણો ઉપર વિચાર કરતાં એમાં અપવાદ કેવળ ગાદ કરતાં સત્યાંશ પણ દેખાય છે.

મૂળ કારણ એ છે કે જે પ્રજાને જેવો વારસો મળે તેવી એ પ્રજા ઘડાય. પરંતુ વારસા અંગે, પણ આપણી દૃષ્ટિ અપૂર્ણ છે. ઉત્તમ વારસો કયો અને કનિષ્ઠ કયો એ અંગે આપણે એટલા સુધી વિચારી શક્યા છીએ કે પ્રજાને કેળવણી આપી ધંધે વળગાડવી

એ ઉત્તમ વાર્તા અને પ્રજાને અજાન ગામી લક્ષ્મીનો વાર્તા આપી જ્યો તે કનિષ્ઠ વાર્તા છે

આ વાર્તાથી ભાવિ પ્રજા ઉપર અમર થાય છે એ માયું. પરંતુ એવા દાખલા પણ જાને છે કે ઊંચી અગર જોવામાં આવે વિદ્યા મેળવેલ પ્રજા દુર્ગુણી નીકળે છે અને નિઃશ્વર પ્રજામાં પણ સફળ જોવામાં આવે છે. વિદ્યા પામેલી પશ્ચિમની પ્રજા સફળ જી છે અને દિંદની અલગ પ્રજા દુર્ગુણી છે, એવું કોઈ ધોરણ નથી ઊલટ આપણા દેશમાં પ્રજામાં પહેલા જે પ્રામાણિકતા, એકવચનીપણ, મહાકાવૃત્તિ, પ્રાતુભાવ દતા તે આજે આજે ધરેલાં જોવામાં આવે છે.

એટલે વિદ્યા એ જ ઉત્તમ વાર્તા છે એમાં મત્સાંગ છે પૂર્ણ મત્સ્ય નથી વિદ્યાથી માણસની બુદ્ધિનો વિકાસ થાય છે, માનમાર મનજવાની વિવેકશક્તિ આવે છે. જગતનો અનુભવ મેળવવાનું મુગમ જાને છે પરંતુ વિદ્યાથી જ્ઞાન આવે એટલે માણસ સફળ જી જાની જાય એવો કોઈ નિયમ નથી જ્ઞાનનું આચરણ એ જ સફળ

જ્ઞાનને આચરણમાં મૂકવાની શક્તિ મત્સંગથી વિકાસ પામે છે પરંતુ મત્સંગનો અર્થ અર્થ કલાક દેવદર્શન કરવામાં કે કથાકીર્તન શ્રવણ કરવામાં પરિસ્થાપિત નથી થતો એવા મત્સંગથી માણસમાં મહાભાવના જાગે છે એ માયું, પરંતુ મોટા ભાગની એ મહાભાવના અશાનયૈગ્ય જેવી નીચડે છે

એટલે મવાલ આવીને ઊભો રહે છે કે તો માયો મત્સંગ કયો? અને તે છે, માણસને બાવીસેય કલાક વિચાર આવે છે તે પોતાનો ધર્મ જે માણસ પોતાના ધર્મમાં કુ-મગ કરતો હોય તેને જાણના અર્થે કે કલાકનો મત્સંગ શો લાભ આપે? એટલે જ પ્રજાનો ધર્મ પ્રામાણિક, પ્રજાને ઉપયોગી અને પોષણ વધિત હોય તે પ્રજાને એના આચરણમાંથી જ મત્સંગ મળી રહે છે અને એ જ એનો ઉત્તમ વાર્તા છે

એટલે જો આપણે આપણી પ્રજાને સુધારવા માગતા હોઈએ તો આપણા ક-તાં ચારી જાનનું કામ-ચપમાય-તંને વા-સામાં આપી જવું જોઈએ અને એ જ ઉત્તમ વાર્તા છે

નારાયણ

જમાણવારનું મહત્વ

ધર્મ પેટલીકર

આપણા સામાજિક પ્રશ્નોમાં મુખ્ય છે લગ્ન અંગેની લેવડદેવડ. તે અંગે આ અગાઉના અંકમાં ચર્ચા કરી હતી. આ લેખમાં તે પછી જે પ્રશ્ન છે તે જમાણવાર અંગે વિચાર કરવા વિચાર્યું છે.

જમાણવાર જે પ્રસંગે જાતિઓમાં થાય છે. એક શુભ પ્રસંગે અને એક અશુભ પ્રસંગે શુભ પ્રસંગે એટલે લગ્ન, સીમંત, યજ્ઞોપવિત, વેવિશાળ વગેરે. અશુભમાં પ્રેતબોજન, શ્રાદ્ધ, વર્ષા, ગાસિયો વગેરે. તેમાં દિવસે દિવસે અશુભ પ્રસંગે ચતા જમાણવારો હોય ચતા નય હં. એવા પ્રસંગે જમાણવાર કરવાં એ જ્યાજ્ઞની નથી એ ભાવના વધતી નય છે.

પરંતુ શુભ પ્રસંગે—લગ્ન નિમિત્તે ચતા જમાણવાર દિવસે દિવસે વધતો નય છે. અને તે એટલા સુધી કે સરકારનો ઝંડલો કાયદો, જમનાર અંતે જમાડનાર ગુનેગાર, ભંગ કરીને પણ લોકો જમ્યા વગર રહેતા નથી. સામાજિક કાર્યકરો એમ માનતા કે સરકારના કાયદા દ્વારા જે સદ્કાર મળે તેા અમુક સામાજિક કુરિવાજો દૂર કરી શકાય. જાકી કેવળ પ્રચાર્યા લોકો અસહ્ય કરતા નથી. અને તે રીતે જાળલગ્ન, એકપત્નીવ્રત વગેરેથી સુધારો પણ થયો છે—સંપૂર્ણ નહિ તો અમુક અંશે. અને જ્યાં જાળલગ્નનો ભંગ થાય છે ત્યાં ગરીબી અને અજ્ઞાનતા છે. જાકી જાણ સ્થિતિમાં તે કાયદાનો કવચિત ભંગ થાય છે. એકપત્નીવ્રતના કાયદાની પણ અસર થઈ છે. પરંતુ સૌથી વિશેષ નિષ્કળતા સરકારી કાયદાને મળી હોય તો એ જમાણવારના કાયદાને. અને એનો ભંગ કેવળ અલભ્ય કે અલ્પસમજુ વર્ગે કર્યો છે એવું નહિ, પરંતુ એ કાયદા પસાર કરનારા ધારાસભ્યો, આગેવાનો, વડીલો, દાકતરો, પ્રોફેસરો, લેખકો, તંત્રીઓ વગેરે વર્ગના લોકોએ પણ ભંગ કર્યાના દાખલાઓ એમરે નોંધએ તેટલા મળી આવે છે.

આપણાં શાસ્ત્રોએ, સતોએ, ભકતોએ, સંતોએ સ્ત્રીને વગોવવામાં જાકી મળી નથી. હેલ્લા પગથિયા તરીકે સ્ત્રી નરકની ખાંચ છે એટલા સુધી કહેવાયું છે. અને છતાં જીજ્ઞાસુઓ નોંધએ તો, એ વગોવનારોએ પણ સ્ત્રી વગર ચાલ્યું નથી. મા નરોફ, ગહેન તરીકે, પત્ની તરીકે, પુત્રી તરીકે, શિષ્યા તરીકે, ભક્ત તરીકે, એમ જુદા જુદા રૂપે પુરવડો સ્ત્રી સાથે

અમ. અપાધિત રહો છે એના જેવું આ જમણવારનું પણ થયું ૧૭૫૭ વાળી વાત તો જરા દહએ પણ નહયા ૨૫-૩૦ ર્ષથી બીજા નિવાસિની આમે જમણવારના નિવાસ આમે પણ મુખ્યકોનો દાખા શરૂ થયો એ માટે સવાત્રદ, પીરદોંગ નદિદાગ વગેરે અમદદાશની લડતો લડાઈ ચૂકી એમા ફોદ મળી એમ પણ એક ગેતે નેવું નાથ તો હદવાય પ્રેતધોજન ઝાઝ થયે જનનના ભુત્રિય દતા તે એ દિવસ થયા, અને નદવે વગર લગ્નદેએ બેનો એક ત્રિય પણ અમુક અમુક જગએ થયો છે પરંતુ બીજી નીતે છતાં તથી ડેમ પણ કદી ગકા. જમણની ટકો યોછી થઈ ન પણ એ પ્રમાણમા ખર્ચ ઓછું થયું જાહે એ તે થયું નથી ડેનટ વધુ છે તેમ પણ કદી શકા. અને વેરિગાય જેવા પ્રમગે જમણવાર નકોનો ત્યા પાટા પાટાની નહી પ્રયા શ. યર્ષ જમણવાર ત્યા કાળો કાઠનો ૨ જમગાક, લગ્નનાં વિગમાન, પનીશામા ક્તદ, વગેરે જુદા જુદા નિગિતે પદવા જે જમણવાર નાંગા તેમ નસ નાનામાટા પ્રમાણમા વધતા જતા દેખાય છે એટલે માથેએ સ્ત્રીથી દુઃ સદવા મોખ આપ્યો ડતા પુત્રો દુઃ ન મહી શકા, તેમ મમાજમુખ્યકોએ, કાલગે જમણવારથી દુઃ સદવા પ્રમને કથ પણ પ્રમ દુઃ ન રહી.

કચન અને કામિનીથી દુઃ સદા એ દુર્ગત છે એમ જમતનો અનુકવ છે કચનના ત્યાજ કચના પુત્રો મારા પ્રમાણમા મળી આવે છે જતા કચનનો ત્યાજ કચનાનેય સ્ત્રી (મમા)નો ત્યાજ કચે કપગ દાગે ન વિગલ એવા પણ માણમા મળી નહ ૧૬ જેએક એવે-૭ એ મમાનો ત્યાજ કચે છે પરંતુ કચન અને કામિનીનો ત્યાજ કચનાથી પોગકનો ત્યાજ કચે શકાતો નથી આ પોગકનો ત્યાજ કચા નાશના જે ત્યા નાશનો ત્યાજ પણ અશન્ય જેવાજ મા હવે જાહે એ નાજ તજવા ને કચન અને કામિની તજવા કરતા દુઃકર છે કાચને કોગકમા નાજ ને અને બોનાજ તજી શકા તે દુઃન આકર ગમાથુ ન

વેન જમણવારને વિશજ નાજ નથી મનો એમા જે કાકનો રાષ દાસ ને ને જાસનાં છે જાસને ડાગેના અજો જનાજા તેમ મન, અખ ના, દાગ, પ. એક કર્મને કર્મ કિપથોની મેવા જાપળી અમલ છે પરંતુ પેનો ખાક ગમાવમા જાસને જા રહી છે, અને મૂખાંઈ કચે જાનો દુકો જાસને જાસને દુઃન બોનાજો નવાદ નમો અને પાળીનો કચ. કચાની કાકિ રાષ આ જાને મનુષ્ય જાનને ઓટામા માટ નુપન ૨૫ છે જા જે નાજ મમાજમા અર્જન ને તેમા જો જા ન જા

છે અને કાલા વેણે બળતામાં ઘી હોમ્યું છે. વળી એ બને કદીએ હારે તેવાં નથી. દરિયાની વિશાળતાને માટે કહેવાયું છે કે એ કદી ઇંડકાવ નહિ. છતાં દરિયાને નિયમિત મોટી ભરતી દ્વારા થોડા વખત માટે ય-પેટમાંથી પાણી બહાર કાઢી નાખવું પડે છે, ત્યારે માણસના શરીરનો પેટનો ખાડો ક્યારેય પુરતો નથી ! એ જ રીતે મોંનાં ડાચાં બોલીને દુઃખી નવ, પણ છતાં યાકો છે એવું બનતું નથી !

જે સરકાર જમણવાર ઉપર પ્રતિબંધ મૂકે છે તેને પણ જમણવાર વગર ચાલતું નથી. દેશવિદેશના એલચોએના માનમાં પાર્ટીઓ ગોઠવાય છે. દેશના નાણીતા માણસો માટે 'એટ હોમ' ગોઠવાય છે. વળી નવી પ્રથા તરીકે તેા સ્વરાજ્યના આપણા ગવર્નર જનરલ અને ગવર્નરોએ પોતાના પટાવાળાઓ અને સ્ટાફ માટે 'એટ હોમ' પાર્ટી ગોઠવવાના નવા જિવાલે શરૂ કર્યા છે ! એ જ રીતે જુનાં જુદાં મડળો આપણી સરકારના પ્રધાનો પોતપોતાના શહેરમાં પધારે છે ત્યારે પાર્ટી આપે છે કારણ ?

જમણનો સ્વાદ જમતાં સુધી હોય છે, પેટમાં બોરાક બહુ બહુ તો ચોરીસ કલાક સુધી ટકે છે, પરંતુ એ પ્રસંગથી પેદા થયેલા અહંસાન, ખાવના, મંત્રી, મિત્રાશ દલાસ નહિ, અહવાડિયાં નહિ પણ લાંબા સમય સુધી પડાયે છે. જમણનો આ મહિમા આપણા પૂર્વજો નહોતા સમજ્યા એમ નહિ, પૂરેપૂરે સમજ્યા હતા—ડાંગે માર્યો માણસ જીંચું જુઓ, જમણે માર્યો નીચું જુઓ. નીચું જુઓ એટલે શરમ ભરતી પડે. અને એનો જોડો મહિમા સમજીને જ, લાઈપિત્રાઈઓ સાથે કાયમ વસવાનું છે એટલે સ્નેહભાવ ટકાવી ગળવા, શરમ પાડવા, જુદા જુદા નિમિત્તે જમણવાર ફરગિયાત ગોઠવ્યા છે. એ વખતે ગામ, નાત, કુટુંબ, અને સગાંસાગવ્યાં એ માણસની દુનિયા હતી એટલે એ જનતા જમણવાર હતા. આજે માણસ ઘર બેઠી બહાર નીકળ્યો એટલે એ મર્યાદા વિદેશી, સદ્-ધર્માદારીઓ, બહારના મિત્રો, નવા પારોસીઓ, અંડળના સગાઓ, વગેરે રૂપ નવાં થયાં. એ બધાં સાથે સારો સંબંધ રાખવા, શરમ ઊભી કરવા, સ્નેહભાવ મેળવવા માણસ જુદાં જુદાં નિમિત્તે પાર્ટીઓના રૂપમાં જમણવાર આપવા લાગ્યો.

જમણવારના પહે એક બીજો પણ મોટો લાલ છે એટલે એનું સ્થાન ખીમ્તું કાંઈ કાંઈ શકે તેમ નથી. જમણવાર એટલે બોજન, બોજનદાર સ્વાદ અને સ્વાદમાંથી આનંદ. આમ આનંદ આપવો એ જમણવાર પાઠળ વૃત્તિ છે. આનંદ ખીન રૂપે પણ મળી શકે છે. સિનેમા જોવામાં આનંદ

હે, નાટકમાં છે, નવલકથામાં છે, કવિતામાં ન, પર્વત સહવામાં છે, આત્મી.
 રાતે રાત્રિ હાથે ફરવામાં છે, નિદ્રામાં છે, અસ્તગમાં છે, તરતજાનમાં છે,
 સર્વામાં છે, એમ અનેક પ્રકારોમાંથી માણસને આનંદ મળી ગઈ છે.
 પરંતુ આ આનંદ દરેકની રુચિ ઉપર આધાર મળે છે જે મિત્રમાં જોતા
 એકને આનંદ આવે તે જ જતા બીજાને ખરામાં આવે એક નવલકથામાંથી
 રમના ઘૂટકા પીએ ત્યારે બીજાને સાતમ પાપમ કહી એને ફરારી નાવ ગળના
 નમસ્કાર કરે! એક દરિયાથી રોલી છોડે ત્યારે બીજાને તૂંચડીમાં કાંકરા
 લાગે! એક નિદ્રામાંથી ગમ લે ત્યારે બીજાને અત્મગથી આનંદ આવે
 જોડે આવી જતના આનંદ મારે માણસે પોતાની રુચિ પ્રમાણે જોયતી
 મોઢી લેવા પડે છે આખા મનદ કોઈ અદ આગતમાં આનંદ લઈ શકતો
 નથી ત્યારે જોઈતો આનંદ જાગીથી બાહ્ય સુધીનો માણસ, વંચારીથી
 તરતજાની સુધીનો માણસ હલુમથી કોડાવગીર સુધીનો માણસ મગ્યા
 માળી થકે છે. અટકે જમણવાર હાગ માણસ પોતાના પરિચય મવને
 આનંદ આપી થકે છે ત્યારે બીજા આનંદના માપનોમાં એ શક્તિ નથી.

આમ માણસને છતવાના જ કોઈ ઉત્તમ ગૂંતો હોય તો તે જમણવાર
 છે જે સ્ત્રીઓ તિ વિરુદ્ધ કુન્નિવાદ કરતી હાય તેમને આ મનના ખ્યાલ
 આખ્યા હોના નથી પરિ પાસેથી મન મમતી મારી ખરીદાવવા માટે, જમણ
 ખરીદાવવા માટે સ્ત્રી દાનુ દયિગર મદખુ છે ન દાના શાસ્ત્રી એ છતે
 પણ છે, પરંતુ પતિનુ મન મેથી ઉચુ માર છે - દુભાય છે. પરંતુ એ દહ
 ક્રોતા ઉત્તમ જમણ બનાવી પતિને પીન્નવાનુ મન જ નીચી મદખુ છે
 તો મેમન ખ્યાલ અવગે કે પતિને છતવાની એ મુશ્કેલી ન.

મિત્રોએ પણ આ દયિગરનુ મદદર મમનવા જેવુ છે. ત્યારે મિત્રો
 વચ્ચે કોઈ ન ઉકલે એવી મુશ્કેલી થઈ હોય ત્યારે એ ઉકેલવાનો પયન
 દેવા જુદા, ન્યાય કે પચ નથી પણ જમણ છે. જુઓ પેટે આ ચર્ચા
 પછી પચન નિષ્કળ પરિણામ લાગ છે. પરંતુ એજ પ્રશ્ન મનમગતા જમણ
 પછી જ મુશ્કેલીમાં અમે તો જે નમ મુદ્દિ, ન્યાય કે પચ નદિ કરી મકયુ
 હાય તે એ કરી મુદ્દિ

જનનના દરેક હોના કુલેદ મગતવાનુ મધન જમણવાર છે. એ વચ
 નીતી નથી ખુશમન મગતી નથી કે ઉત્તરપિટી લેખાતી નથી. અલટ
 રમ ખુશમન અને ઉત્તરપિટીયાં જે નથી આવી મગતુ તે જમણવાર
 હોના આથી મગત છે જમણવાર જે આન છે એ ખાખમાંથી કોનો
 શક વચન - પાસેની નીચે છે કે જનુ મદદ થક મકયુ નથી આપવા

દેશમાં સામાજિક ક્ષેત્રે જમણુવારનું મૂલ્ય અંકાયું છે અને તેથી નાતવરાના
 રિવાજ યોગ્યેલા છે. પશ્ચિમમાં એ જ જમણુવારે રાજકારણ અને આર્થિક
 ક્ષેત્રમાં મહત્ત્વનું ધ્યાન લીધું છે. સામાજિક જમણુવાર એટલે નાતવરા.
 રાજકીય અને આર્થિક જમણુવાર એટલે પાર્ટીઓ, એટ હોમ, અને આપણા
 દેશમાં પેલું જેમ જેમ રાજકારણ અને આર્થિક હિતો પ્રશ્નમાં પ્રવેશતાં
 જાય છે તેમ તેમ પાર્ટીઓ વધતી જાય છે. આપણા આગેવાનો જે પાર્ટીઓ
 આપે છે તેનું મૂળ રાજકીય છે. રાજકારણમાં ક્ષેત્ર મેળવવાનું સાધન
 પાર્ટીઓ છે. પરદેશથી આવના એલડીઓ પાસેથી પોતાના હિતનું કામ કઢાવી
 લેવા, તેના દેશનું દબિદબિદુ જાણી લેવા, જે કામ બીજો પરિચય નથી કરી
 શકે તે પાર્ટીનું ટેગલ કરી શકે છે. અને તેથી જ અવર્તર જનગણના પગાર
 કાપની પાલીમેન્ટમાં ચર્ચા નીકળી ત્યારે પંડિત જવાહરલાલે કહ્યું હતું કે,
 ગવર્નર જનરલને મળ્યાં ખર્ચ અણગમતાં હોય તો વ કરવાં પડે છે.

જમણુવારનું મહત્ત્વ દિવસે દિવસે ઘટવાને બદલે વધતું જાય છે. જમણુ
 સામાન્ય રીતે દિવસમાં એક આપી શકાય. એમ હોય તો જે વખત આપી
 શકાય. પરંતુ એથી વિશેષ તો અને નહિ. આ સંજોગોમાં 'આપણીનો
 ગંધા રરનો નીકળ્યો. આપણી અને નાસ્તો, એ પાર્ટી એવી છે કે એને
 માટે માણસને ગમે ત્યારે આગ્રહ કરી શકાય. એથી માણસનું પેટ બરાબ
 જતું નથી અને બોજનમાં સ્વાદનો જે આનંદ છે તે આમાંથી મળી રહે છે.
 એટલે જ્યારે માણસને બોજનનો વખત ન હોય, સગવડ ન હોય એ સંજોગોમાં
 માણસને છત્રાના નવીન સાધન તરીકે આપણી, શરબત, આઇસ્ક્રીમ,
 સોડાવેલન વગેરે પીણાં નીકળ્યાં છે અને નવીન નીકળતા જાય છે.

એટલે જમણુવાર પાછળની સ્વાદવૃત્તિની કાવના દિવસે દિવસે ઘટવાને
 બદલે વધતી જાય છે. અને તે એકલદોકલમાં વધે છે એવું નહિ પણ સમાજ
 આખાની વધતી જાય છે. એને જુદા જુદા નિમિત્તે આપણે પોષીએ પણ છીએ.
 રાજની એ વૃત્તિને આપણા સામાજિક કાર્યકર્તાઓ લગ્ન કે એવા સામાજિક
 પ્રસંગે ત્યજી દેવાની વાત કરે છે! સરકાર પણ અંકુશ મૂકવાના કાયદા કરે છે!

એટલે આપણા સૌની વિચારણા માગી લેતો સવાલ એ ઊભો થાય છે કે
 જો જમણુનો સ્વાદ કંચન અને કામિની કરતાં ત્યજવો દુષ્કર છે અને તે
 દુરની હાલ નિર્દોષ છે તો જમણુવારના સામાજિક રિવાજને નાબૂદ કરવા
 પ્રયત્ન કરવો આજીવી છે? અને 'જે જમણુવારમાં માણસને છત્રવાની
 આવી છે તે ચારી યુમાવવાથી સામાજિક સંબંધમાંથી મિઠાસા નહિ જતી રહે!

'આ જાગત અંજે આવતે અંજે વિચાર કરીશું.

પ્રેમ—પારસમણિ

જરાસાદ પટેલ

બોરાસ તા. બેરસદમાં દરિયાન કન્યાછાત્રાવય છે. સુવત ૨૦૨૪ના કાર્તિકથી, શ્રી જરાસાદ સાથે સન્ન કર્યા બાદ શ્રી જ્યાબહેન ત્યા શુદ્ધપતિ તરીકે કામ કરે છે. શ્રી જરાસાદ એ સ્થળને પોતાનું સદા સ્થળ નાખીને દગ્તા નામોમાં દરિયાન કાર્ય કરે છે. પ્રેમ એ પારસમણિ છે અને માણસને વરા કરવાનું એ જ સાચું સાધન છે એ તત્ત્વજ્ઞાનનું મહાસત્ય અહીં અનુભવવાનું આપણને મળે છે અને બાળકો દ્વારા એની રીતે નહિ અસર થાય છે તે નીચ્છવાનું નથી છે.

અમે છાત્રાવય શરૂ કર્યું ત્યાર બાદ થોડા વખતે અમે બાળાઓને બોરસદમાં ચરોતર બાવામાં તીરોની દરીદ્રાઈ જોવા લેઈ ગયેલાં. બાળાઓ તરમી થઈ. મે બહાર પોટવર્મનો નળ દેનો એ અનાઓ. નધા ગયા તો ખગ, પણ એક બાળાએ કહ્યું—અલીઓ, એ તો સગીતો નગ છે! અને નધી બાળાઓ પાણી પીધા વિના ટપોટપ પાછી ચળી ગઈ. મે એ નળેથી પાણી પીધું પણ મારૂં ક્રોધએ અનુકરણ ન કર્યું અને તન્ન્યાંબધાં મોટરમાં બેમી છાત્રાલયે આવ્યા.

આ બનાવે અમને રિચાગમાં નાખી દીધા છાત્રાવયમાં ભંગી સિવાયની વચ્ચે, ગરોડા વગેરે કામની બાળાઓ હતી અને ભગી કન્યા મેળવવા અમે પ્રયત્ન કરતાં હતા માડ માડ પ્રયત્ન કરી અમે એક ભગી કન્યાને તૈયાર કરી હતી પરંતુ ઉપરનો પ્રયત્ન અનતા વિચાર આવ્યો કે જો એ બાળાને દાખલ કરીશ તો બીજા બાળાઓ ચાલી જશે તો! રિચાગ તરફે તો એમ પણ ચકુ કે ભયે એક ભગી કન્યા ગડે અને બીજા જતી ગઈ! પરંતુ આજે બીજા પણ ગંગો સુઝ્યો—એ ભગી કન્યાને છાત્રાવયને ગમેડે ન જમાડી, પોતાના ગંગા -મેડે જમાડી અને ગામમાં પણ પોતાની માથે અને તે નિર્ણય કરીને એ ભગી કન્યાને છાત્રાવયમાં દાખલ કરી અમારે -મેડે જમાડી—એક જ દરે ગંગે જાળાઓની ચમકા થઈ મોઝે ચર્ચા કરી હતી ૧૩ વર્ષની અદગની લાભન બધી જાળાઓ

એક જણુ બોલ્યું ‘જરાસાદ અને બહેન (જ્યાબહેન)ને સાધો નથી, એ નથી અસહાતા તો આપણે શું કામ અભાષાએ!’ અને ભગી કન્યાને

આશ્રમના રસોડે જમાડવા સૌ સંગત થયાં. એક સૂચન એમાં એવું આવ્યું કે, એને જરા દૂર જમતી વેળાએ બેસાડવી.

અમે એતો અચીકાર કયો—તમારે જમાડવી ફાવે તો જરા પણ બેઠાવ રાખ્યા સિવાય જમાડવી પડશે. સમજ પણ પાડી.

ખીજે દિવસે બધી ખાજાઓ સાથે અને જે બાળાને બાંધી હતો તેની જોડમાં જ એ બાળાને બેસીને જમતી અમે એને લોહ!

[૨]

આને (તા. ૧૯-૪-'૪૯) એક જન્ય પ્રસંગ બન્યો. બાળાઓ શાળામાંથી એકાએક વહેલી આવી. બધી લૂગડાં ડિયામવા લાગી. કોઈકે એમના ચાર, આડ આના જમા હતા તે માખ્યા.

મેં પૂછ્યું : 'પણ તે શું ?'

'અરે જરાભાઈ! મંજુલા તો ખૂબ રડે છે.'

'પણ તે શું એ તો કહેા. બધાનાં મો વીસાં કેમ થઈ ગયાં છે ?'

લેવટ મોટી મળી બોલી : 'મંજુલાના દેશમાં દુકાળ છે. નિશાળમાંથી

અમે બધાં ગામમાં લૂગડાં, પુઝા (ધાસ) ઉતારાવવા ગયા હતાં. મોટા ઢગ દરી દીધો છે. મંજુલા બહુ રડે છે.'

હું રસોડામાં જમતો હતો. મને સમજ પડી ગઈ કે દુકાળ વાદતનું કામ શરૂ 'કયું' છે તેની નિશાળમાં પ્રવૃત્તિ ચાલતી હતી. એટલામાં દેહલીક બાળાઓ ધરનાં એકની એક જોડ કપડાં જતાં જોઈએ—આ કપડાં અમે શાળામાં આપી દઈશું.

મને એ વિચાર ઠીક ન લાગ્યો. બાળાઓ માંડ એક જોડ કપડાં ઘેરથી લાવે છે. એમનાં કપડાં અમારે દાનમાં ગૃહમાં કે કપડાં માગી લાવી પૂરાં કરવાનાં હોય છે. આ કિસ્સામાં એ લૂગડાંનું દાન કરે એથી એમને માટે દાન માગવાનો નવો પ્રશ્ન ઊભો થાય. મેં ના પાડી.

કોઈકે કહ્યું : 'પણ જરાભાઈ! અમે શી રીતે જિસા આપી શકીએ ?'

ખીજાએ કહ્યું : 'દેશમાં બધે દુકાળ ચાલે છે. મંજુલા બહુ રડે છે.'

મંજુલાને મેં શાંત પાડવા સચના મોકલી. કારણ કે હું જમતો હતો અને બધી ધમાલ અમારા રસોડામાં ચાલતી હતી.

બધી બહેનો એક સાથે—કહે—અમારે તો દુકાળમાં દુઃખી થતાં લોકને મદદ કરવી છે. શી રીતે કરી શકીએ ?

મેં કહ્યું : 'તમારી પાસે રહેતો છે.'

બધાં આનંદમાં આવી કહે : 'જતાં જો રહેતો.'

મે કહ્યું 'તમે એક અપરાધ કરો અને એ પૈસા આપો'

મધાએ હા પાડી મે અગિવાર રૂપિયા આપ્યા અને કહ્યું 'આ પૈસા' મજુલાના હાથે અપાનશે મજુલાની આખમા હજી મે આમુ દતા એ આમુ જોઇ મારી આખમાં પણ આમુ આપ્યા સનમન ગની મૌ ગાળાઓ શાળા કાશી વિદાય થઇ

[૩]

માગ એ વિદ્યાર્થી મિત્રો છે અને ચૌદ વર્ષની વયના છે એક તે જાગી, બીજો છે વાગદ અને સાગસાગી મિત્રો છે માથે જાજો, માથે કુટ્ટે, અવાગનવાગ માગી પામે ઝત્રાલયમા આવે કક્તિજાવે જોમે, મને આજો

થોડા ટ્રિવસ ઉપર હું ગામમા થઈને જતો હતો ત્યારે વાગદ મિત્ર મને જોને પેઠે તેડી ગયો એની મા, બાદન, કાઈ મીને મળ્યો નાતો કરી એક પોડોગી જાઇ જોરવા 'માનતર તમે આને કુવો કે પમુ જોને મુધારો ત્યારે ખગ'

મે કહ્યું 'જોનામા કયા મુધારો કરવાનો નર'

એ બીડી પીએ છે, આ પીએ છે પૂતોને તમે જોને નર'

મ જોના સામે જોયુ અ માગે કૃપ પામી ગયા જોયો 'મમ આજથી હું બીડી, આ, નહિ પીઉ'

એ પછી જોને જોનો જગી મિત્ર યાદ આપ્યો. એ ઉપરથી મીધા જગીવાસમા અને મધી દડાદન મિત્રને દહી સજાગાવી એ પછી એ બને મિત્રો મારે ત્યા આપ્યા જાહડા ઉપર બેડા એકબીજા સામે જુઓ અને કોઇ જોલનાની પહેલ ન કરે હું સમજ્યો કે કંઈ કામ છે અને સંકેત્યાય તે જોટલામા જવાબડને એ જગી વિદ્યાર્થીને જોલાઓ માથે જોનો મિત્ર પણ જોડથી જવાબડને જગી વિદ્યાર્થીના હાથમા અથાણાની જે આગે મૂકી પણ વાદ આવતાવાળા વિદ્યાર્થીને કહ્યું 'અરે શૂવ થઈ, તને બીજી આપુ છું'

પણ એ બીજી આપવા નવ તે પહંવા એજે જગી મિત્રા હાથમાથી એક ચીરી જોડાવી લીધી, અને જોરથો 'બહેન, હું તો જોના હાથનું થુ, જોના ધનનું પ જાઉ' અને મનેજે એકબીજા સામે જોઇ, દમીને એ અચાણુ ખાઉ

પછી આવવાનું કાગણુ કહ્યું બને જણુ આ-બીડીના વનમનનું મારે હાથ જગ લેવા આ યા દતા માગ હાથે જળ લીધુ, પીધુ અને થોડુ માથે ચડાવીને મને જોયા 'આજથી બીડી, આ બધ'

આ દરમ જોઈ મહેલી બાળાઓ જોલી જરાજાઇ અમને ન જળ આપોને ' મે કહ્યું 'હજી તમારે માગ છે'

ધન્ય અવસર

હંધિર પેટલીકર

આને ગાડી એક દલાક મોડી હતી એટલે બરાબર સાડા અગિયાર અને પાંચ મિનિટ હું રોડને ઉતર્યો. અર્ધો રાતના કસમરે ન છૂટકેજ કાંઈ હિતારુ અમારા રોડને ઉતરનાર હોય. તેમાંય મારા ગામનું તો કાંઈ ન હતું. એટલે મને લેવા ફાતસ લેઈને આવેલા અમારા નોકર મોહન અને હું જંપાદાજીંધ ગામ લાથી ચાલવા લાગ્યા.

મોહન, જે નીરવતાને લીધે મૂંગો મૂંગો ચાલતો હતો, તે મનનો ઉકારો કદતાં બોલ્યો : 'મોટા ભઈ ! નવી કાકીએ આ શું માંચું છે ?'

મેં અગળણો બની સામે પ્રશ્ન કર્યો : 'શું માંચું છે ?'

'તમે' હમું નથી બબ્બુતા ?'

મેં, હલું, 'છાકાકાનો પરમ દિવસે કામળ ગળ્યો. તેમાં એમણે લખ્યું હતું કે 'તારી કાકી આપણી સાત પેઢીનું નાક કાપવા બેઠી છે....'

મને વચ્ચે રોકી મોહન બોલ્યો : 'છાકાકાનું કહેવું ખરું છે. નાતગત કંઈ જોવા વગર, માળાપ વગરના રખડના હાકરાને એ બોલે લે, પછી નાતમાં આપણી આબર શા રહે !' સહેજ વિચારીને એ આમળ બોલ્યો : 'છાકાકા હજુ સાત દરજ્જે સાગ છે એમ કહે. બાકી મારા જેવો આકરો તો કાંઈ એમની જગ્યાએ હોય તો, બોમ્બક થતી હોય કે કાકી થતી હોય, ખૂન કરી નાખે ખૂન !'

મેં સવાલ કર્યો : 'મોહન ! એ કાકરો તેં જોયો છે ?'

'કાકરો તો આખા ગામે જોયો છે. દેખાવડો એવો છે કે આપણા ગામમાં એવો કાંઈ હાકરો નથી. ચાલાકી પણ જખરી છે.' મૂંગા વાતને ળીસરી જઈ મોહન-લહેરમાં આવી જઈને બોલ્યે જતો હતો : 'કાલઈ મુખીને ઘેર હોડીના લખતમાં આશ્રમમાંથી હાકરાઓ વાળી વગાડવા આવ્યા હતા. મહારાજાંધા ચક્રને વીસ દતા. પણ એ હાકરાની ચાલાકી જોઈ આખું ગામ દંડ ચઈ મયું હતું. પાંસળી વગાડનાં તમે એને જુઓ તો જાણે સાચો કનિયો ! નવી કાકી એ વેળા એના ઉપર વારી ગયાં. તેમાંથી એને બોલે લેવા તૈયાર થઈ ગયાં.'

મેં આસ્તે રહીને હલું : 'એવો સારો હાકરો હોય તો જા ને લે, એમાં વાંધો શા છે ?'

પાછો વ્યવહારની ધરતી ઉપર પગ મૂકતા મોહન જોયો. 'વાધો તો આલજમીન જોડેયો. ચાવાદી તો ભગિનના ઠાકગમાંય હાથ, રૂપાળોય હાથ માટે એને કંઈ જોણે લેનાય ?'

આ ચર્ચા ઠેક ગમને ઝાપે અમે આવ્યા ત્યાં મુઠ્ઠી મોહનને ચાતુ ગળી અને ગાનના અંદી મુઠ્ઠી ગા-જાપુછએ જેવા પદ્ય દિવસમા જે દહીંમન મની હતી, તે સભાગે સભાગેને ગજોજ વર્ષવી બતાવી અને વચ્ચે વચ્ચે બા મને, હું કાકીનો પક્ષ પહેલેથી લેના જોડેયો, વા ક્યે જતા દતા છેવટે મે એ ચર્ચા ઉપર ટોપયો દાહતા મુઠ્ઠી ઈ-જા બતાવી કહ્યું 'હવે મારે કાકીને સાબળી લીધા પછી પૂર્ણ વાત સમજાય.'

ગા એના તીખા વ્યવહાર પ્રમાણે મને ઉવડો લેતા જોણી 'અમે કદ કાકીનો પક્ષ કરવા તને નથી તેડાવ્યો એને તારા ઉપર વિશ્વાસ મે, તારું કહ્યું એ માને ન, મારું કહેવટના બે વાના તું દહીં જો ગામના આગેવાનોનું પણ જાણે માન નથી ગમ્યું, એના સગા ભાઈનું પણ ના સાલજ્યું, દહે જો તારું માને તો કીક, બાકી અમે તો જવડ એને કોઠે લેઈ જઈશ.'

મે પૂછ્યું 'કાઈ આમા શું કરશે?'

વમીલ તરફથી જે સલાહ મળી હતી તે જણાવતાં બાએ મને કહ્યું 'નાથાભાઈ વડાએ કહ્યું ન કે, બઈનું જોમા કાયદેમગ કર્યું ના ચામે માન્યા વગરના ઠાકગને દત્તક લેવાની કાયદામા ક્લમ નથી. જે કાકરો દત્તક થાય એના મા કે બાપની સમતિ જોઈએ એવજ દત્તવિધાન ગેરકાયદેમગ ગણાય.'

મે એનો ગદિયો આપતા આમી સ્વીકાર કર્યો. 'પણ જો કાકી એજ છાકગને જોણે લેવા માગતા હશે તો બીજી વધીલ જોમને બીજી ગતો કાઢી આપશે દત્તવિધાનને બદલ એને નામે મિલકત બક્ષિમ કરાવશે માપનું નામ અનાય ઠાકરો જે નખવું દહે તે ગમશે, પછી આપણ શું સાલશે? વિધવાને કાયદામા મિલકત બક્ષિસ આપવાનો દહ કંઈ.'

કાયદાનો એકના એક તરફો આમ મે વજીરજી કરી નાખ્યો જોડેયો બા મારા ઉપર પૂરેપૂરી કોધે લગાઈ ગઈ મોટે સાદે રુદનની પોક મકતા જોણે કહેના માડ્યું 'પેજા અવતારનો તું આમાગે વેગની પાક્યો છે વેગની ગાંધી માત્રમા ભણી મોટો વગમગળ થઈ ગયો જોડેયો તારે લીધે અમાર એને મિનકત વહેલી આપની પડી એમ વહ-વી આપી તારે આજે પાગક પે ના છાકગને એ ગડ રગમા ચાલવા તૈયાર રમને? તું મોટો વગમગળ થઈ જાઈ પણ વગમગળનેય 'નરો વા કુજરો વા' મોલવું પડ્યું 'તું'.'

જાગી સાથે એ સ્થિતિમાં ચર્ચા ન કરતાં હું ખાટલામાં જઈ સૂઈ ગયો. મારો ખોટો દીકરો કિરણ પણ વર્ષનો થયો ત્યારથી નવી કાકી સાથે રહેતો હતો. મઈ સાલ એને નિરાળો બેસાડ્યો ત્યારે એમણે આખી નિરાળ જમાડી હતી. આમેય તે બેત્રણ વર્ષે એક નિરાળ જમાડતાં, જાળકો તરફ એમને કોંઈ લાગણી હોય તેમ અનાયાસમતે પણ એ દાન કરતાં.

છપાંપ્રિંતિ પિત્રાઈ ક્યારેક કાકીને દત્તક લેવાનો સલાહ જાનગીમાં આપતા ત્યારે એમને કાકી એજ જવાબ આપતાં કે, 'કિરણ મારો જ છે. મારે વળી પારકા પોતાનો કરોને શું કામ છે?' અને એ વાત પ્રસંગે નીકળે ત્યારે મને કહેતાં કે 'શું લોક ઝેરીલા છે!'

આમ કાકીએ કાકીને દત્તક નહોતો લીધો એટલે જે લોકો અદેખાઈ ને લીધે મનમાં જલતા હતા, તેમને દત્તકની પાત આપતાં શેર લોકો ચક્રું હતું અને છકાકાનું કંઈ ન વળું એટલે જ લોકોને સમજાવવાનું કામ સોંપ્યું. તેમને જમણા આનંદ થયો. જે પોતાના પક્ષનો કાંઈ કોઈકે દત્તક લેવાઈ જાય તો છકાકાનું કામ ક્યું કહેવાય અને પોતાનું વ ક્યું કહેવાય!

પણ કાકી એકનાં જે ન થયાં એટલે એ લોકો ખિન્નયા. એવો ગમે તેનો છોકરો ઘરમાં ધાલે તો એમને નાતજવાર મૂક્યાં, એમ પણ આકરા આગેવાનોએ નિર્ણય અદાર પાડ્યો. પરંતુ કાળઈ મુખી એવી મૂર્ખાઈ કરે એવા ન હતા, એવી વાત કરનારને એમણે ઘરમાં ધાલી કપડા આપ્યો : 'આમ કરીને તો અક્ષમી' છકાકાને કાયદો કરી આપો છો. એ દત્તક નહિ કે એમાં તંત્રાગ્ર-કે મારા હાથમાં શું આવવાનું છે? માટે જે એ બીજા કાકાને લેવાનું ના પાડવી હોય તો ત્રીજો રસ્તો કાઢો. નાત એવા લોકોને સંબંધવા મારે દંડ લે. બેત્રણ હગર જે લેવા હોય તે દ્યો નાતને જમાડો બીજામાં બોધ્યો તો વાપરો.'

આ હેતુ નિર્ણય કાકીને જાનગીમાં પહોંચાડવામાં આવ્યો હતો, અને એ પોતે નાન જે કહેશે તે દંડ આપવા તૈયાર હતાં, એમ એમણે સામે જવાબ મોકલાવી દીધો હતો.

છકાકાએ મને એ બધો જોડો દોરીસંચાર જણાવ્યો હતો, અને કાકીને રાખીને કહેવા સલાહ આપી હતી કે, જોઈએ તો એ કિરણને દત્તક લે, કાકી આમાં જેવી તકરારમાં નાત ખોટો દંડ લેઈ લેશે, અને છતાં જે નાક આપણું કપાવાનું છે તે તો કપાશે જ!

આ પ્રકરણ ઉપર ત્યારથી આજે કિરણને કાકીને ઘેરથી બોલાવી લીધો હતો. કિરણને કાકીના ઘર વગર એન પગ નહિ, પણ જાગી

મનાઇ આગળ એની મજદૂર ન હતી કે ચૂપકીથી પણ જઈ આવે? એટલે હું સવાગતા પહોંચ્યા નાનીપગવાળીને કાઢીને ત્યાં જવા તૈયાર મમે એટલે કિચ્છુ મારી આવે થયો.

બાએ એને ખેંચી લેતા કહ્યું : તારે નથી જવાનું.

કેટલાય દસાડનો હમો અનન્યા મદાપરાએ કિચ્છુ દાબી ગયો અને એટલે બાના એ બોલ મમે એ ગડી પડ્યો.

મે એનો હાથ ઝાલી આગળ કરતા કહ્યું - ‘ભલે ને આવતો, કાકા પામે હાથમ ગ્રહેયો એટલે એ નો અડી દિવગયા હતો હમે.’

મારો વિરોધ ન કરતા, કિચ્છુને લેઈને આટલો એટલે બા જમ્યા - ‘આગળીએથી નખ વગળા તે વગળા, ચાલી અતગનુ મજદૂર હાથ નો ધગમા છે એને જ બાએ ન લે.’

કિચ્છુના દગખનો આજે પાગ ન હતો કાકી બીજે કિચ્છુને ગ્રહેતા હતા, એટલે એ વધાર્ધ ખાવા કોડતો દાડતો આગળ મમે.

હું દેડ ગોગડામા ગયો ત્યારે મે જે દરમ જોયું, તેથી મારી બાબમા પણ આમ આા ગયા.

કિચ્છુ કાકીને કોટ વગળી હસકે ચડ્યો હતો. કાકી એને બગડે હાથ ફેરવતા આત્મવાસન આપવાને બદલે આત્મવાસન શોધતા હાથ તેમ કિચ્છુની માફક હમકા ભગતા હતા મને જોયો છતાં કાકીને હમકા સમ્યુ નહિ એ ગડ્યે જ ગયા ઊભડું મને જોઈને અવાજ કાઢી ગયો.

મે મનક કરતા કહ્યું ‘નહી! અન્યાયી દીવા પડી જઈ આમ ગડગો તો પછી આગળનો દલો શી રીતે વગડે?’

રુદનભર્યા સાહે, પાનવ વડે આમુ લગી નાખ્યા પછી, કાકા કિચ્છુના બગડે હાથ ફેરવે આમુ મખતા બોલ્યા ‘બાનુભાઈ જેવો મારે ભનીએ છે પરી મારે વળી હવે એ બાગવાનો હાથ! મારે તમને પૂછીને જ જે કરવું હાથ તે કરવું જોઈએ પણ સ્ત્રીની ભુદિ પાનીએ ન્યું છે તે બોટ નહિ પરી થયું કે તમને પન લખું, પણ ભાભી એનો જુદો અર્થ કરે, તમને માગ લીધે એ શમ્દ કહે એટલે મન મનાચું કે ભાભી તમને બોલાવ્યા વગર નહિ ગદે એટલે તે પડીએ ચોખ્ખી વાત કરી દમગ.’

આટલું બોલતા કાકી સ્વચ્છ થઈ ગયા હું નીચે બેઠો એટલે કિચ્છુ સામે જોઈ એ બોલ્યા ‘મને બહુ જોણુ આવી બધું, કિચ્છુ આનીને કહ્યું કે, મોટા બા હોતા હતા કે આગળીએથી નખ’

મે વચ્ચે જ એ વાત ટૂંકાવતા કહ્યું ‘બાનો સ્વભાવ તમે જાણો છો

આકરાં માણસ બોલે. તેની સામે જોઈએ તો આપણે જ દુઃખી થઈએ. ઘડી પછી એ તો સુલી જવાનાં.

‘પણ તમને તો એવું નથી થયું ને બાલુભાઈ કે હું કિરણ ઉપર ખાલી આવે જાતી હતી?’

‘નારે ના દાકી! મારા મનમાં એવું કદી આવે જ નહિ. પેલાને અને એમને મેં ક્યારેય બેગાં કર્યાં નથી. જા આકરાં એટલે, ખાદી કિરણ અહીં રહે એમાં ખોટું શું? કિરણને બિલકુલ એક રમનાર ભંડીદાર મળશે.’

કાકીનાં અંતરમાં એણે આનું હોય તેમ ફરી આંખમાં આંસુ આવ્યાં. ગળગળા સાદે તેમણે પૂછ્યું: ‘સાચું દહો મેં, બાલુભાઈ? તમને કાકી ઉપર સહેજ પણ રોષ નથી થય્યો?’

‘એનો જવાબ હું શો આપું, કાકી? તમે મને સારી રીતે જાણજો છો. તમારું અંતર જે દહે તેજ સાચું.’

‘ભાઈ! મને તમારો ઉપર પૂરો વિશ્વાસ છે. તમે દહો તેવા સોમન આપને કહું, જે મારા મનમાં કિરણ આંખીથી ન જ લુપ્ત જોવા હોય તો.’ કહેતાં કહેતાં કાકી ફસડે થઈયાં.

‘કાકી, આજે તમને થયું જે શું? તમારે કાંઈ સોમન જાવાની જરૂર નથી. કિરણ તમારો જ છે, અને તમારી પાસે રહેશે. તમારા અંતરમાં જે હોય તે દહે. મને ખાતરી જ છે કે, મનની વાત તમે મને કહેવાનાંજ.’

‘ભગવાનને માથે ગળીને કહું છું કે, તમે જે કહેશો તે હું તો કરવાની છું. તમે જો એકરારને બોલે લેવાની ના કહેશો તો નહિ લઉં. તમે એના પીઠ પર મારું કામ કાઢવા તૈયાર થશો તો લેવશ અને લેવશ તો જ મારે દંધ એને મિલકત આપી દેવી છે એવું કંઈ નથી. તમે ચાર ભાઈ મેં તેમ હું એને પાંચમો ગણીશ. અને એમ જપી મિલકતમાંથી એને પાંચમો ભાગ આપીશ.’

કાકીનો કદી ન જોડેલાં કુરુણ ચહેરો, અંતર વલોવાતા શબ્દો અને ગળગળા સાદના ત્રિવેણીસંગમ આગળ હું હચમચી ગયો. મારી આંખમાંથી આંસુ વહેવા લાગ્યાં.

કાકી બોલ્યાં: ‘આવી અંતરની લાગણી તમારામાં છે એટલે જ તમે કહેશો તેમ કરવા મેં માન્યું છે.’

મેં આંખો લૂછી નાખતાં કહ્યું: ‘મારે કશું કહેવું નથી. તમારું અંતર એના ઉપર હું હોય તેને બોલે છો એમાંજ એવું કંઈક છે.’

‘પણ એ કાકીને અનાયાસમતો છે તે મોરો વાંધો છે ને?’

‘એમાં વાંધો શો?’

કુટુંબને એ લાગુ ન દેવાય ને. એની નાતજાત.....'

'દાદી! ખરી રીતે તો એવા માઆપ વગરના હોદ્દાઓને જ જેને દત્તક લેવા હોય તેને લેવા જોઈએ, જેથી બાળકને માઆપ મળે અને માઆપને બાળક મળે બાપી માઆપવાળા હોદ્દાને દત્તક લેવાનો ગિવાજ તો ગાયના આચળે ધાવતા વાઝડાને વિખૂટા પાડવા જેવો જ દેહેવાય. એટલે આવાં બાળકોને ને લોકો દત્તક લે તો અનાયાજોનું કામ પણ દડી નય. માની દષ્ટિએ તો તમારું પગલું ધક્કી મીને સારું અને સમાજને ફિતરું છે.' હ જેમ જેમ બોલતો ગયો તેમ તેમ દાદીના મો ઉપર માતૃત્વની પ્રક્રિય વિશેષને વિશેષ પ્રદર્શિત થતી ગઈ.

દાદીના યુગમાં સરચાઈ ગયું હતું કે 'જુઓ બાલુબ છ, તમે કહ્યું તેવી જોડી સમજણ માગમાં કંઈ નથી માગ પેગની વાત તમને ન કહું તો મેં તમને દગો દીધો દેહેવાય હુ જે પગલું ભરવા તૈયાર થઈ છું, તેમાં જોડાઈ છે.'

એટલું કહીને દાદી નીચું જઈ ગયા અને મો ઉપર લગ્ન ચડી ખેડી હોય તેમ અશૂદ્ધ વતી બોય ખોતરવા ખેડા. એ મો ઉપર દસ વર્ષ પહેલાંનો ભૂતકાળ ચિત્રપટની માફક પથરાઈ ગયો. દાદી છ મહિના જન્મ દીને આચ્છા ત્યારે ગામમાં જુની જુની દવા જોડી હતી. એ દવાનો એટલો દાદીના મો ઉપર ઝાલક માગી ગયો હોય તેમ મને બામ થયો. બધી રાત મને આપોઆપ સમજાઈ ગઈ.

દીકરાને દસ દસ વર્ષ મુખી ચોરીછપીચી આશ્રમમાં જોડાતો જોયો એને નૈવલ્ય ધરવા બીજા બાળકોને જગાડ્યા, આશ્રમોને મદદ કરી અને અતરંગી લાવ, માતૃત્વની ઉલ્કા, હૃદય પર્યટનું દગી સમાવી ગળ્યા.

પગલું એ દીકરાને હેવટે અનાજ તરીકે વાળ વગાડી પેટ ભરતા પોતાના ગામમાં માતા ન જોઈ શકી. આ પાગ કે પેલે પાગ એમ માની અને બોળામાં લેવા સમાજની લગ્ન દગાવી દીધી.

દાદીને બોલવાની લગ્નમાંથી બચાવી લેતા મે કહ્યું. 'દાદી' તમારે એમાં લગ્નવાનું કાગળ નથી નિર્ધાર તો અમે પુરો છીએ કે કુટુંબના ખાડામાં માતૃજાતિને સરવા દઈએ ત્રીજો તમારો બાળક સીધો રીતે તમારે બોલે જોઈરે તે સમાજમાં ન જાય તો જાણ, એને દત્તક લેવાને એને મા મળતી હોય, તમને પુત્ર મળતો હોય, તો એવા શુભ કામમાં હું લગ્નને તમને મદદ નહિ કરું તો કાણ કરશે?'

દાદીની આગમમાંથી આસુ વહેતા હતા, પગલું એ દુઃખના ન હતા, દર્શના હતા. માતૃત્વની પ્રક્રિયા જોવાનો મારે મારે એ મન્ય અવસર હતો *

* આ મહિને લેખિકાના નવા બહાર પડેલા વાર્તાગ્રંથ 'પારમમણિ' માની અંક વાર્તા.

સામાજિક એકમ

કાકા કાલેલકર

મધે મહિને અમદાવાદમાં સુજ્ઞાત વિદ્યાસભાની શતાબ્દિ ઉત્સવ પ્રસંગે વ્યાખ્યાનમાળા યોજવામાં આવી હતી. એ પ્રસંગે શ્રી કાકાસાહેબે જીવન સમન્વય વિષય ઉપર મનનીય વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. સામાજિક એકમના મહત્વ ઉપર એમણે જે ધ્યાન છે તે મનન કરવા યોગ્ય માની નીચે ઉતાર્યું છે.

માનવ સ્વતંત્ર રીતે જીવે અને એની શરતે હું એને મદદ કરું, એ જ્ઞાતની દરપના આપણે ત્યાં વધે તો આપણી સંસ્કૃતિ નવું રૂપ ધરે એમ મને લાગે છે.

આપણે જીવદલા મુધી પહોંચ્યા હોય માનવને મરવા દેતા નથી. આપણા ઘરમાં આંવેશી વ્યક્તિ દુઃખી ન થાય તે આપણે જોઈએ છીએ. પણ એને વ્યક્તિવિકાસની તક મળી નહીં તેવું જોતા નથી. વાહુ આપણે ત્યાં આવી છે તો એ દુઃખી ન થાય તે આપણે જોઈએ છીએ. પણ વહુને પણ સ્વતંત્ર ઇચ્છા હોય છે, એને પણ વ્યક્તિમત સ્વાતંત્ર્ય હોય શકે, એની ઇચ્છા હોય તે પ્રમાણે દેશ દેઈએ અને એની પ્રત્યે આદરભાવ રાખીએ એવું માલુમ પડતું નથી. આપણી સંસ્કૃતિમાં સાવિત્રી આખ્યાનમાં સાસુ-સસરા સાવિત્રીને જે વાત કરે છે તેમાં આવા ભાવનું દર્શન થાય છે. તેમાં વ્યક્તિના સ્વતંત્ર જીવંત વિકાસ તરફ આદર જતાવાયો છે.

ગ્રીક સંસ્કૃતિની વણી પ્રગતિ થઈ હતી. એમ કહેવાતું કે દુનિયા પેદા કરવાનું કામ ઇશ્વરે કર્યું. તેને સંસ્કૃત કરવાનું કામ ગ્રીકોએ કર્યું. પણ ગ્રીક સંસ્કૃતિના પાયામાં શુભાશી હતી એથી એ સંસ્કૃતિ કાળગરત થવા પામી. તેવી જ રીતે આપણે ત્યાં પણ ચારુર્ણમાં ઉચ્ચનીચના ભેદ, અધિકારભેદ, જ્ઞાનભેદ પેદા થતાં એનો પણ વિકાસ રૂધિરો. મુસલમાનો કે અંગ્રેજો આવવાથી આપણી પડતી થઈ નથી. આપણામાં કંઈક જોડું હતું.

મારું અને મારી આસપાસનું સાચીસા, એ વૃત્તિમાંથી મૂડીવાદ પેદા થવા પામ્યો છે. મૂડીવાદનાં સૌ વર્ષ પૂરાં થયાં છે. એક ચક્રનું પણ એની તરફેણમાં ખોલણ નથી. થોડાના હાથમાં સંપત્તિ આવે તેમાં મૂડીવાદ રહેલો નથી. પણ મારું પોતાનું જ હું સાચીસા એ મૂડીવાદના મૂળમાં રહેલી વૃત્તિ છે.

સમાજવાદ અને માનસિક અગ્ર સમાજના વિકાસની વાત કરે છે પણ મને અર્થપ્રધાન બદલે આપણે ત્યાં સામાજિક સુધારણા કરવાની કે પશ્ચિમો મુખ્ય સડો આર્થિક છે આપણે ત્યાં આર્થિક વસ્તુ સામાજિક વસ્તુ છે એમ મને લાગે છે આપણે ત્યાં તો માત્ર વાતમાં પેટા જાનિઓ અપાય છે ગણતરી કાલે કે પ્રજાને ચરણે તેમણે તાજ મૂક્યો ગણતરી તો બચી ગયા પણ આપણે બચવાના નથી મરણ કે જીવોનો દેવ બન્યો છે અને તે વિકૃત છે આમ જ્યાં જ્યાં સામાજિક એકમ અપાય નહિ ત્યાં જ્યાં આર્થિક સમાનતા છે કદાચ કે

બધાનું દિન યાય એ દૃષ્ટિએ માગી જતી પર અ-સ મુદ્દા એ વસ્તી સમન્વય માટે જરૂરી છે આ રીતે જીવન માગ્યે મિલકે કરવાની છે કે કાવના માગ્યે તે આજનો પ્રશ્ન કે વર્ષ વચ્ચે જીવન નહિ એવું એક જમાનામાં દહેવાતું આજે આપણે દહીંએ છીએ કે ધર્મ તરફ આજે કે પણ ગભરવે આપણે મિન સાપ્રદાયિક (Secular) ગણવા માગીએ છીએ હિંદુ એ તો ધર્મોનું એક કુટુંબ છે આ ધર્મ કે કુટુંબની ધ્યાનના કર્યા પછી આપણે હિંદુએ છીએ કે આપણું ગભરવ મિન સાપ્રદાયિક છે

પણ માગ તો આજે એક ચોક્કાવનારી વાત કરવી છે ગભરવે મિનગણ કોષ (Non Political) બનાવવું જાહેર મિનસાપ્રદાયિક હશે એકલું જ બચ નથી આજે ગાજર્નૈતિક પ્રયોગો આવે છે તે બધું મધ યનુ જોઈએ અહિંસાપગમણ વિવેકકુટુંબની ધ્યાનના કરવી હોય તો મિનગણકોષ ગભરવની ધ્યાનના કરવી પડશે આવી વિચારણા નીકળનાર આ દેશમાં આજે મુઠ્ઠીભર માણસો છે એ હજારો છુ પણ એજ જન્મે માયો જીવન સમન્વય સાધી શકાશે

સત્તાપ્રધાન સંસ્થાઓ તરફ ઉપેક્ષા ગળીને જીવનપ્રધાન સંસ્થાઓ જીવી રહી પડશે બીજા, લાલચ કે મહાત્મના નિરાશચી કાર્ય યાય તેની સંસ્થાઓ જોગણી નાજની પડશે અને ગજસત્તાથી વિમુખ એની મનુષ્ય સમાજની ધ્યાનના કરવી પડશે આ કામ કેળવણી જ કરી શકે ગજસત્તા અને કેળવણી એ બે વિરુદ્ધ વાતો છે જો કે આજે ગજસત્તા કેળવણીમાં મીઠી ગીતે માથું માગતી નથી પણ ગજસત્તાને વફાદાર મહાત્મા પ્રોત્સાહને કેળવણીનું તત્ત્વ મેળે છે એથી તેઓ ક્રાન્તિને વફાદાર થઈ શકતા નથી સરકાર કે જે બીક અને લાલચ પર ચલાવેલી છે એનાથી જીવન પરિવર્તનનું કાર્ય થઈ શકે નહિ એ કાર્ય કેળવણી જ કરી શકે

જેમ બ્રિટિશરોનું રાજ્ય દાદવા માટે આપણે ઝંખ્યા તેમ સૌ પ્રથમ આપણે ત્યાં સામાજિક એકમ સ્થપાય એના પ્રયાસો કરવા જોઈએ. વ્યક્તિ અને વ્યક્તિ વચ્ચે લાંબલાઈનો સંબંધ હોય એટલે કે તેઓ વચ્ચે દાવદારો વ્યવહાર ન હોય પણ પ્રેરણાનો વ્યવહાર હોવો જોઈએ. આ કામ કેળવણી કરી શકે. આજની કેળવણી આપણા આદર્શને પહોંચી વળે તેમ નથી. એથી જો કેમ તો જો જોઈ જોઈએ.

ત્યાં લગી આપણે ધર્મબેદ, જાતિબેદ, વર્ણબેદ, પંથબેદ નહિ નોડીએ ત્યાં લગી આપણી શક્તિ વધવાની નથી. કોંગ્રેસ તરફથી લડાતી સ્વૃંદણીમાં પણ મક્કમ રીતે આ બેદનો ખ્યાલ રખાય છે. એથી આ બધા માટે કેળવણી જ એક આજરો ઉપાય છે. એને માટે જહોમન ગિદાવણી પડશે અને વખત આવશે. ગાંધીજીની માફક ગોળી ખાવા સુધીની તૈયારી પણ રાખવી પડશે.

મનુષ્યનું જીવન જેટલા પાસાઓનું જાતેનું છે અને તે જ ક્ષેત્રોને આવરી લે છે તેમાં જો એકરાગ હોય તો તેમાંથી સંગીત નીકળે. જીવનના બિનુ બિન પાસાઓ વચ્ચે એકરાગ ન હોય તો પછી સંગીતને જાહેરે દોલાદલ જ પેદા થાય. આજની દુનિયામાં દોલાદલ જ છે રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર વચ્ચે, સમાજ સમાજ વચ્ચે, વર્ગ વર્ગ વચ્ચે સંઘર્ષ ચાલે છે. વ્યક્તિ પોતે પણ આજે કહી શકે તેમ નથી કે તે ક્યા આદર્શથી પ્રેરિત છે!

ચિના-ઓછા-સંવાજમ ફંડમાં મદદ

મૂળ ઉદ્યોગના પણ દાલ મોરોરો રહેતા શ્રી. સુનીલાલ લલુલાઇ પટેલ તરફથી શિ. ૧૮, સદગત કમળાના સ્મરણાર્થે શિ. ૨૫, કોટાલેમાં રહેના શ્રી. ઇશ્વરભાઈ ઝરેરભાઈ પટેલ તરફથી શિ. ૩, મળવા છે જે સામાજ સ્વીકારી તે ખાતે જમા કર્યા છે.

x

સમૃદ્ધિ લક્ષ્મીના સંગ્રહમાં છુપાયેલી નથી, પરંતુ ઓછામાં ઓછી જરૂરિયાતમાં રહેલી છે.

x

પોતાની જાણે માણસે રાત્રે જીંદગી પહેલાં તપાસી જ્યાં જોઈએ, અને પારદાની સુત્રો જીંદગી ગયા પછી વિચારી જોઈએ.

ઉત્સવ

ધર્મર પેટલીકર

આણંદ, તા ૬-૫-'૪૯

પ્રિય નાની બહેન,

આણંદનો વિચાર કરુ છુ ત્યારે એક નાના ગામભાગી એ મીટી(ટાકર) નન્યુ તેમા જુદા જુદા તરવાએ લાગ ભજંગો તેમ લાગે છે. તુ અટકચાળી છે, આણંદને હુ સીટી કહુ છુ એટલે તુ મનમાં કહેશે પણ ખરી કે ભાઈ, આણંદમાં મહે છે એટલે એને મીટી કહે છે બાપી આણંદમાં નથી આન્દા-દત્તા ગત્તા, નથી પાણીના નળ કે નથી મિત્ર કે દારૂખાના. પછી એ સીટી કે દિવસ થઈ ગયુ? પણ ઉતાવળી થા મા, તને ખબર હશે તો એ ક્યારેય આણંદને આ અગાઉ સીટી કહ્યુ નથી આ મારો પહેલો પ્રયોગ છે અને તેનું કારણ સરકારની ગ્રેટ સર્વેસ મોટર આ પહેલી તારીખથી આણંદમાં શરૂ થઈ તે છે. એ મોટર સર્વેસ ઉપર લખ્યું છે - આણંદ સીટી!

આણંદ એક ગામ રેવનુ જરૂરન બનતા એ ચરેતરનુ દંદ્ર બન્યુ પ્રિયતી મિશનરીઓના દવાખાના અને ચરેતર એન્યુકેશન મોઆયટી મ્યપાતા એ નુજગતનુ ધ્યાનપાત્ર મ્યથ બન્યુ અને વચ્ચે વિદ્યાનગર મ્યપાતા સાગર દિંદની નજર એના લાણી હવે એ ચાલા લાગી છે વળી જિંદગાના મયકનુ સદર મ્યથ મવાની પણ વાતો ચાલે છે એંગેડામ પણ બધાવાનું છે.

આમ આણંદને દિવસે દિવસે નવીનત્વ પાળે કૂટતી જાય છે. અને જેમ આણંદને પાળે કૂટે છે તેમ મોઆયટીને પણ નવી પાંખો ફૂટે છે. મોઆયટીની પાળે હાઈ ડ્રૂલ, બાલમ દિગ, મુજગતી શાળા, જાનાવચ, મ્યથ પાટી ગૃહ, બાનામશાળા, ચિત્રશાળા સંગીત શાળા, અધ્યાપન મદિગ, 'આલમિત્ર', પુસ્તક પ્રકાશન વિભાગ, દિંદુત્તાની શિક્ષણ, તારક મડળ, અને બીજુ કંઈ મહી જવા સભવ છે એટલે વગેરે વગેરે લખી તેનો સમાવેશ કરી લઉ છુ

આ પાળેમા એક નવી પાખ આ વર્ષે ફૂટી તે એણે ઉજવેલો ઉત્સવ. વ્યાયામના પ્રયોગો, સંગીતનો મેળાવડો અને સવારો સોસાયટી પહેલા પણ યોજતી હતી પરંતુ આ વખતના ઉત્સવમાં પ્રદર્શન એ નવીન પ્રયોગ હતો અને એની પાછળ લોકશિક્ષણની દ્રષ્ટિ હતી.

તા. રામીના રોજ સવારે સાડા આઠ વાગે પ્રદર્શનનો ઉદ્ઘાટન વિધિ દિંદી પાર્લામેન્ટનાં પ્રમુખ શ્રી દાદાસાહેબ માવલંકરે કર્યો હતો. એ પ્રસંગે હંડ માસ્તર શ્રી ઇન્દિરભાઈ જેડાભાઈ ખોલે આ ઉત્સવ પાછળનું લોક-શિક્ષણનું દષ્ટિબિંદુ સમજાવ્યું હતું. પ્રવચનમાં દાદાસાહેબે આજે ભણતર પાછળ શિક્ષણની જે દષ્ટિ વિદ્યાર્થી પામી રહી છે તેનો હર્ષ વ્યક્ત કર્યો હતો. અને પોતાના વખતમાં શિક્ષણ કેવું હવનથી વિમુખ હતું તેના દાખલા આપ્યા હતા. જે તારા રમણ સ્વભાવને ગમશે માની ટાંકું છું.

શ્રી દાદાસાહેબે કહ્યું — હું વફાલ થયો તે પછીની વાત છે. તે વખતે જ્ઞાનસ વપરાતું હતું. જ્ઞાનસમાં જાડકા થતા, ધુમાડી થતી અને દીવો ખરાબર સળગતો નહિ. મેં નોકરને કહ્યું કે જાનરમાં એને રીપેર કરાવી લાવજો. રીપેર કરનારે અંદરનું મોંઢિયું નષ્ટ નાખી આપ્યું. પરંતુ થોડા દિવસ કીક ચાલ્યું ને. એની જો દશા. વળી ફરી એને રીપેર કરાવ્યું, મોંઢિયું બદલાયું. થોડા દિવસ પછી એની જો રામકદાખી! મને વિચાર આવ્યો કે હું સાયન્સનો વિદ્યાર્થી અને જ્ઞાનસ કેમ ખરાબર સળગતું નથી જો પણ હું ન સમજી શકું! મેં નોકરને કહ્યું સાવ જોઈ જ્ઞાનસ મારી પાસે. નોકર વિચારમાં પડી ગયો. સાહેબ વળી જ્ઞાનસ રીપેર કરવાથી ટકાવટમાં શું કામ પડતા હશે? જેયાર આંનાનું મોત કે બીન્ટું? પરંતુ મને ચટકા પેડો કે સાયન્સના વિદ્યાર્થી તરીકે મારે જોટસોય વિચાર કરવા તો જોઈએ ને? મેં જ્ઞાનસ લીધું. વિચાર્યું કે ધુમાડો થવાનું શું કારણ? ઘાસતેલ ખરાબર જળે નહિ તો ધુમાડો થાય. ઘાસતેલને જાળવું મેકનાનું કાણ? હવા પુરતી મળે તો ઘાસતેલ ન કેમ જળે? જોટસે મેં જ્ઞાનસમાં હવા જવાની વ્યવસ્થા કર્યા છે તેની તપાસ કરવા માંડી. જોઈું તો મોંઢિયામાં નાનાં નાનાં કાણાં હતાં અને તે માટીથી પુગઈ ગયાં હતાં. નોકર જ્ઞાનસને ચોખ્ખું રાખવા બોલીને સાફ કરતો હતો. એને જિયારને ખજાર નહિ કે આ કાણાંમાં માટી ભરાવાથી કંઈ નુકસાન થતું હશે. અને તેથી મોંઢિયું નષ્ટ આવે અને તે માટી લેધુંને વચ્ચે કે કાણાં પુગાઈ જાય અને જાડકા ને ધુમાડો થયો શરૂ થાય. મેં એને કહ્યું કે સાવ લેધુંને આ જ્યાં કાણાં જોખ્ખાં કરી નાખ. રોકતો હુકમ જોટસે જો કરવાં તો લાગ્યો પણ એને મનમાં એમ કે સાહેબ આમાં શું સમજે? એમ કાણાં ચોખ્ખાં કરવાથી કંઈ જ્ઞાનસ રીપેર થતું હશે? પણ એની અભાગથી વચ્ચે જ્ઞાનસ ખરાબર સળગતું થયું. મેં પછી એને દીવો જાળવાનું વિજ્ઞાન સમજાવ્યું અને કાણાંનું મદરવ સમજાવ્યું. અને જ્ઞાનસ ગરમડું તારાથી અટક્યું!

ખીજો દાખલો શ્રી દાદાસાહેબે કર્યો — સન ૧૯૧૭માં ખેડ ગિલ્લામાં પાક નિષ્કાળ ગયો. મહાત્માજીએ અને તેની તપાસ કરવા મોકલ્યો હતો. હું અને મારા એક વડીલ મિત્ર, જે એમ. જી., ગોલગોલ, ખી. દત્તા. બંને રિયનિ જાણવા પ્રવાસે નીકળ્યા હતા માગ મિત્રે એક જાણુને સવાલ કર્યો — ખેતીનો હાડ કેવો હોય ?

આમ જે ફેળવણી એકાગ્રી છે, અધૂરી છે, અને પ્રશ્નથી દૂર રાખનારી છે તે સ્વરાજ્યમાં ન ચાલે. પરંતુ પત્રનો પૂર્વાર્ધ લાભો યદ્દ ગયો, દંતુ મેં તને ઉત્સવમાં ડોકિયુ પણ કગચુ નથી. એટલે તને પાશ્વ કહેવાનું મગશે કે મોટા લાઇને આડીઅવળી વાતો કગવાની એટલી ટેવ છે કે ઉત્સવની વાતને બદલે ખીજુ જ કહે ગપ્પુ.

પ્રદર્શન દમ ઝોગડાઓમાં ગોઠવ્યું હતું તેમાં ત્રણ ઝોગડાઓ. ચિત્રકલા વિભાગના હતા તેમાં બે ઝોગડાઓમાં ચિત્રો દનાં. સિનેમાના થિયેટરનું અને મહાનનો નમ્રનો હતા અને ત્રીજા ઝોગડામાં માટીની તાવડી ઉપર ચિત્રકામ કરવામાં આવ્યું હતું પદ્મીઓના તમના દના આ ચિત્રકામ પ્થાન એવે તેવું હતું તેમ જોની ગોઠવણ પણ પ્થાન એવે એવી હતી. કામળનાં હરેક તાવડીને મૂકવાના કેસ એવાં સગાં અને નાણુક હતા કે મધપૂડાની વાદ આપતા હતા. ખીજો વિભાગ ઇતિહાસનો હતો. ઇતિહાસના વિભાગમાં કેવળ નકશા હતા એટલે એ બૂગોળનો વિભાગ હાય તેમ લાગે વળી કેવળ નકશાથી ઇતિહાસ વિભાગ સમજ ન યાય એટલા પ્રમાણમાં એમાં તુટી હતી. પરંતુ એ સાધનો મેળવવાં સુલભ નહિ હોય એટલે નકશાથી ચલાવી લીધું લાગે છે બૂગોળ વિભાગમાં પણ ચાર્ટ દાગ જુન જુદા વિષયો ગતાવવાની ગોઠવણ કરી હતી. વિદ્યાર્થીઓ માટે ઠીક, પરંતુ જ્યારે લોકશિક્ષણનું પ્રદર્શન એક અગળનાવવું હોય ત્યારે ચિત્રોથી નહિ પણ નમનાથી માહિતી અપાય તે જાનના વર્ગને એ સતોષી શક. જેનો ખ્યાલ વિજ્ઞાન વિભાગ પુરતો આપતો હતો.

વિજ્ઞાન વિભાગમાં પ્રત્યક્ષ ખ્યાલ આપતા પ્રયોગો હતા અને નમૂનાઓ હતા. આખળા પેટના આતંકિક અવવોનો અભણ માણુસને પણ ખ્યાલમાં આવી જાય તેવા સગસ નમૂનો હતો. અવાજની ગતિ, વીજળીનો આચક્ર, ગુસ્તવાકર્ષણ, ટેલીગ્રાફ, ગરમીની અચર, પાણીનો દોષ. વિજ્ઞાનના ખીજા ખડમાં ચિત્રો દાગ ચોખ્ખું અને મદુ પાણી, ઝોગડાની ખરગાદી — વધુ ઉકાળવાથી, ઝોસામણ કેટ્ટી દેવાથી, સંચે ખંડાવાથી, પોલિસ કરવાથી, જાલ કાઢી નાખવાથી. આમ વિજ્ઞાન વિભાગ લોકશિક્ષણની દ્રષ્ટિએ ઉત્તમ

વિભાગ કહેવાય. કૃષિગોષિષ્ટા વિભાગ પણ વિજ્ઞાન જેવો સમૃદ્ધ હતો. રૂની જુદી જુદી જાતો હતી. ચરોતરમાં જેનાં જીંજો ન મળે તે જમુટ, નાઈજર, કમ્બોજી, સોયાબીન વગેરેનાં જીંજો હતાં. તારક માછલી, દરિયાઈ પંખો, આદિ પણ, આંખાનો મેદ વગેરે છત્ર હતા. પાકને ઉપયોગી અને નુકસાન કરનાર કીટકો હતાં. ખાદી ઉદ્યોગ વિભાગમાં લોદવાયી માંડી વણવા સુધીનાં સાધનો હતાં. રૂટિયાનો જુદા જુદા નમૂના હતા. સાશુ વિભાગ, ખાલશાળા વિભાગ પણ હતા. ખાલશાળા વિભાગમાં જુદા જુદા ચનાજથી રંગોળી પૂરી હતી તે સ્ત્રીઓને શીખી લેવા જેવી હતી.

આ પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકાયું અને તે શરૂ થયું જે જોઈ જોતાં ખ્યાલ આવ્યો. સ્વાસ્થ્ય અને રંગ થયો હતો. રંગ એ કાળે કે આજેનાં આ પ્રયોગ પ્રથમ છે એટલે લોકો જોઈને જોઈને તેટલો લાભ નહિ લે. પરંતુ જીજે દિવસે સાંજે જુદા જુદા જોઈને થયો સ્વાસ્થ્ય મારો રંગ હોડી થયો અને હર્ષ ઉભયગો. જાણે મેંજો ભરાયો હોય તેમ લોક ઉભયગો હતું. ખાળો અને સ્ત્રીઓની સંખ્યા વિશેષ હતી. પુરુષો સ્ત્રીઓના પ્રમાણમાં ઓછા હતા.

પરંતુ પુરુષોની જોઈને સંખ્યાએ મારે નાટ્યપ્રયોગો વળતે જાહેર વાળી દીપો, સાંજનો લોકોએ જોઈને જ મને ખ્યાલ આવી થયો હતો કે મારે મેંજો જામવાની. અને જાન્યું પણ એમ. આજેનાં ઇતિહાસમાં આવા નાટ્યપ્રયોગો વળતે જાણે સભામાં ખાવાઈ જાય અને તેની લાકડ સ્પીકર ઉપર જાહેરાત કરવી પડે તેવા પ્રસંગ આ પ્રથમ દર્શો. તારી ભવિષ્ય નિરંજનાને પણ એ જાન્યું મળ્યું હતું! નાટ્યપ્રયોગોમાં નાની અને મોટી જાહેરોનો મારો હતો, નાના જાળોનો રમ, લક્ષ્ય અને સજારીનો સંવાદ હતો. મોટા વિદ્યાર્થીઓનું વજીલ અને દરખાસ્ત (દોકાર)નું પ્રદર્શન હતું. લોકો વહેરવાની દરવાજામાં પણ જાહેરાતના સૂર છે તેમ જાતાવનું શ્રી. ગદે, સંમીન શિક્ષકનું વાલસંગીત હતું. અને શિક્ષકોએ દિગ્ગેશ દેવનું શાહજહાં નાટકમાંથી દિગ્ગેશનાં પ્રવેશો જાળવ્યા હતા. શાહજહાંને અંગે પણ નમૂના પર વરતાતા નથી જોઈને આજે નમૂનો શાહજહાંનું પાત્ર ભજવનાર શ્રી હરમાનજાહનો હતો. જરાવંતસિંહ જાનનાર શ્રી કેચન-લાલનું પણ જોઈને હતું. સૌંદર્ય અને સાદા શ્રી મગનલાલ મોગલાઈ પોષાકમાં દારો તરીકે, પાણીદાર દેખાતા હતા. ઔરંગઝેબનાં પોષાકમાં શ્રી નટવંદલાલ કોચા અને જોઈને જાહ દેખાતા હતા. ઉજળા હાલ તરીકે ઔરંગઝેબની ખાંધ પાત્રની નજીતામાં અજળ રૂપાઈ રહેતી હતી. શ્રી ગોપીમહેનના સ્વભાવમાં મોહાસ અને મુદ્દતા હતી એટલે જહાનખાનના પાત્રમાં જે

કડકાઈ જોઈએ તે એ લાવી શકતાં ન હતાં. હિન્દુસ્તાની પણ એમના મોંમાં પગાઈ હોય તેમ વગ્તાઈ આવતી હતી. શ્રી વિદુલભાઈ જેવા નમ્ર માણસ ઔરંગઝેમના દૂર પુત્ર મદમદનું પાત્ર ભજવે એય એવાનો લદાવો હતો. અભાવમાં જે ન હોય તે ઉછીનું લાવવું દુષ્કર છે તે શ્રી ગોપીજદેન અને શ્રી વિદુલભાઈના પાત્રો કદી આપતા હતાં. ૨૨તે આજ્ઞતા હોય તો ઉચાઈના પ્રમાણમાં જડા હોવાથી લયરૂપથી લાગતા શ્રી અંબુભાઈએ દાઢીમૂંઝ પહેરી ચહેરા ઉપર મૂંઝા અને વાણીમા દોડતા આણી હતી તેથી લાગતું હતું કે અભાવની વિરુદ્ધ પણ પાત્ર ભજવી શકાય છે! હિન્દુસ્તાની જેને અમળતી હોય તેને ૨૨ પડે તેવું નાટક હતું. એકપ્રધાન વસ્તુ હતું. પગંતુ મને ખીક છે એનો આશ્વાદ સેષ થકે એવા વર્ષ એ મેંદનીમાં નાનો હતો.

ઉત્સવમાં, પ્રદર્શનની આખી તરફ ગળવું હોય તો ચિત્રવિજાગમાં વંધુ પડતા ચિત્રો મુક્યા હતા એટલે પ્રદર્શનને બદલે સમગ્રધ્યાન હોય તેવો ભામ પણ થતો. સમગ્રધ્યાનમાં વસ્તુઓ સચવાતી છે, પ્રદર્શનમાં પ્રગળે અનાવવા જેવી વસ્તુનું પ્રદર્શિત થવાની છે. આ એ બેદ સમજીને વિવેક જળવાય તો પ્રદર્શન વધુ સમૃદ્ધ અને સિનેમાના ચિયેટરનો નમૂનો ન અનાથો હોત તો પણ આજ્ઞતા એને તો લોકો ગજ પૈસા આપીને, ધક્કા ખાઈને પણ જુએ છે સ્ત્રીઓએ જે મોટા પ્રમાણમાં ભામ લીધો તે જોતાં સિનેમાને બદલે એક વ્યગ્રિયત ધરતો નમનો મૂક્યા હોત તો એ ઉપયોગી થાત. નાટ્યપ્રયાગોમાં નાની આજ્ઞાને આજ્ઞાનીનાં લક્ષણ જળગાડવાની જરૂર ન હતી. નાના આજ્ઞા ગમ-લક્ષમણ થાય તે કરતાં એ ઉમરને અનુરૂપ વિષય, નિશાળ, રમત, એવું કોઈ ભજવ્યું હોત તો અવાભાવિક લાગત. નાટક હિન્દુસ્તાનીમાં ભજવાયું ને કરતા ગુરુગતીમાં ભજવાવતું જોઈતું હતું.

એક પણ દિવસ શાળાનું કામકાજ બધું ગજવા વખતે થોડા જ દિવસોમાં લોકશિક્ષણની દૃષ્ટિએ ઉપયોગી અને આનંદદાયક ઉત્સવ સફળ કરતા માટે કોને અભિનંદન આપવા પડતું પાછળ કોણે કેટલું કામ હતું? છે તેથી હું દર હોવાથી કાઢના નિયમ નામનો ઉલ્લેખ કરતો નથી. પગંતુ એ હાથ વગર તાળી ન પડે તેમ બધા શિક્ષકોનો સદકાર એમાં જોખ્ખો વગ્તાઈ આવતો હતો. વિદ્યાર્થીઓને તો આવા પ્રસંગે ઉમંગનો પાર હોતો નથી એટલે એમના સદકારની ગજલની શૃંગારી ન હોય. અને એ રીતે એને અભિનંદન આપવા ગયાં.

અને મેં તને આ પત્ર દ્વારા એ ઉત્સવનો લદાવો આપ્યો એટલે તારે મને પણ અભિનંદન આપવા જોઈએ. અને મારા એ લહેણ પેટે તું એળીને એ અચી કરજે. એ જ

મોટાભાઈના શુભાશીષ

અમેરિકાની સંતાનભૂખ

કેટરીક બ્રોન્ક

જયે, મહિને હું અમદાવાદના મહિપતરામ રૂપરામ અનાયાશ્રમમાં ગયો હતો. એનાં મંત્રી શ્રી સરોજબહેન પટેલને મેં પૂછ્યું કે અનાય બાળકોમાંથી કોઈ શુદ્ધસ્વ દત્તક તરીકે બાળકને લેઈ લય છે? એમણે કહ્યું કે એવી કોઈ માગણી આવતી નથી. આપણે ત્યાં પુત્રની પ્રજ્ઞ ન હોય તો એક પત્નીની હયાતિમાં બીજી પત્ની કરવાની રૂઢિ હતી. એ રીતે પુત્રેષ્ટાની વૃત્તિ સ્તોત્રપાત્રી. પરંતુ હવે એકપત્નીવ્રતનો કાયદો આવવાથી એ રૂઢિ નાબૂદ થાય છે. અમુક કિસ્સામાં પુત્રેષ્ટા માટે પિત્રાદ્ય કે સગામાંથી બાળક દત્તક લેવાય છે. પરંતુ જે બાળકનાં માબાપ નથી કે અને એ પાળી શકે તેમ નથી એવાં અનાય બાળકને દત્તક લેવાની વૃત્તિ આપણામાં જન્મી નથી એ શ્રી સરોજબહેનના ઉત્તરમાં એવા મળે છે. એ સ્થિતિમાં અનાય બાળકોને દત્તક લેવાની પ્રજા અમેરિકામાં કેટલા મોટા પ્રમાણમાં મોલૂદ છે તે 'રીડર્સ ડાયજેસ્ટ' માંના એક લેખમાંથી નીચે ઉતારી છે. તંત્રી

● માની યો કે તમે અમેરિકાના ૪૮ રાજ્યોમાંથી કોઈ એક પ્રાંતમાં રહો છો. કેટલાક વળતથી તમે અને તમારી પત્ની બાળકને દત્તક લેવાના વિચારો કર્યા કરો છો. અને તમારી એ વૃત્તિ બોટી પડે નથી, કારણ કે જ્યાં સુધી ઘરમાં રમકડાંને ભાંગનાર અને બાળકોને ધમકાવવાસીને ઘોંઘાટ મચાવનાર બાળક ન હોય ત્યાં સુધી ઘર યુનું લાગે છે. બાળો ખૂંદનાર પોતાનું બાળક પ્રભુએ તમને ન આપ્યું હોય તો તમારે માટે દત્તક બાળક લેવું એ એનો ઉકલ છે. એ ઉકલ શ્રેય પક્ષને લાભદાયક છે. જે બાળકને માગાય નથી તેને માગાય મળે છે, અને તમને બાળક મળે છે. બાળક તમારે ગૃહે આવી તમારો પ્રેમ મેળવે છે, હવનની સલામતી અને વિકાસની તક મેળવે છે અને માનુષ્ય અને પિતૃત્વના લાભ મેળવે છે.

યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓવ અમેરિકામાં જ્યાં મળીને સગલગ દસ લાખ બાળકોની સંખ્યા દત્તક આપવાની છે. એક લાખ અનાયાશ્રમમાં ઉછરે છે. ૩ લાખ ૮૫ હજાર પાલકોની દેખરેખ નીચે છે. ૬ લાખ કુટુંબીઓ કે સગાંસાગવાંને ઘેર ઉછરે છે. આટલી મોટી સંખ્યામાંથી તમારે મનપસંદ બાળકને પસંદ કરી એ રખડતા ગ્રામને તમારા ઘરમાં આવકાર આપવાનો

જે. અને તે માટે તમારે દત્તક આપવા અંગે કામ કરતી મંડળી (adoption agency) નું બાગલું બજાવવું જોઈએ.

અને આમ જ્યારે દત્તકિયાનું મંડળી આગળ તમારી માગણી આપીને ડાબી ગહે ત્યારે જુ અને એ જાણો કે ?

તમને એક પ્રતિભાવની મોકલી આપવામાં આવે. જે તમે જરી મોકલો. એટલે એ ઉપરથી તમારી માગણી ધ્યાનમાં લેવા જેવી હોય તો તમને અગ્રે મુલાકાત માટે જોલાવવામાં આવે. પરંતુ બાળક મેળવવામાં તમે એકદમ સફળ થઈ જવું તેમ માની લેવાનું નથી મોટે ભાગે ૨૦ માંથી એક જણ એમાં સફળ થતો હોય છે.

જા તમારી ઉંમર ૪૦ વર્ષ ઉપરની હોય ત્યારે તમારી પત્નીની ઉંમર ૩૫ વર્ષ ઉપરની હોય તો ઘણી મંડળીઓ તમારી માગણી સ્વીકારે નહિ. જા તમે પતિપત્ની જુદા જુદા પથના દેવળમાં જતા હો, તમને પરંપરા એ વગર કરતા જોડી મુદત થઈ હોય કે તમને તમારું પોતાનું બાળક હોય તો પણ તમારી માગણી સ્વીકારાય નહિ.

ફેટલીક મંડળીઓએ એમ નિયમ સ્વીકારેલા હોય છે કે દેવળના માણસો અને દ્વાવેલીક સેક્સમેન આશાસ્પદ માળાપ ગણાય. અને સુથાગ અને નામુ લખનાર મહેતાઓને એકના માણસો અને ફોલોજના પ્રોફેસરો કરતાં પ્રથમ પદની આપવામાં આવે છે. આમ આ જમી સરેતો તમે પૂની કરો છતા પણ નિગરક થવાનો અનુભવ તમને થાય તો નવાઈ નહિ. એક દપતીને હું જોળજી છું, જે આ ગીતે જેવટ નિગરક થયેલું કાનજી કે એમના લગ્નની સર્ટિફિકેટની કોપી જુદા કરવામાં એ દપતી નિષ્ફળ ગયું હતું. મંડળીને એ વિના શી ગીતે ખાતરી થાય કે એ દપતીનું લગ્ન કાયદેસર હતું.

એક જીવન દપતીની માગણી મંડળીએ ૪૧ ની સાલમાં લાઈટ ઉપર નોંધવી એ વર્ષ ઉપર મંડળીએ એમને જણાવ્યું કે તમારી દફતરકતની તપાસ કરવાનું કામ સામાજિક કાર્યકરને મોપવામાં આવ્યું છે. હજુ પણ એમને દત્તક બાળક મળ્યું નથી.

માની લ્યો કે તમે તમારી રૂબરૂની મુલાકાતમાં પાર્સ થયા, તમારા અંગેની હકીકત અને પરિસ્થિતિની ગીતે લાભકર ડર્બા અને જેવટ તમારી માગણી સ્વીકારેલું હોય, છતાં પણ બાળક મેળવતા તમારું કાળી ગદ જોડી

વડવાની. ન્યૂયોર્કમાં એ સમય સરેરાશ ૧૮ મહિના સુધીનો હોય છે, યુસિયાનામાં ચાર વર્ષ સુધીનો લાગે હોય છે!

આ બધાના કારણમાં એક કારણ એ પણ છે કે દત્તક જાળકો લેવાની મૂળ પ્રજામાં છેલ્લાં દસ વર્ષની અંદર ચારગણી વધી ગઈ છે. અને તેથી એ અંગે કામ કરતી મંડળીઓ તેને પહોંચી શકતી નથી. આ અંગે તપાસ કરવા નિમાયેલી સંયુક્ત કમિટી (એકઝમી ઓવ મેડીસીન, યુનાઇટેડ દોસ્પિટલ ફંડ અને વેલફેર કાઉન્સિલ) એ ન્યૂયોર્ક શહેરની પરિસ્થિતિ અંગે જાહેર કર્યું છે કે આ બૂખ કાબુ બદાગ ગઈ છે. એક, મેનહેટન (Manhattan) દત્તવિધાન મંડળને એક વર્ષમાં ૧૮૫૦ અરજીઓ મળી, ૪૦૦ ને મુલાકાત આપી, ૨૦૦ ને ફરીકારીને વેઈટિંગ લીસ્ટમાં દાખલ કરી અને ૧૦૦ જણને જાળકો સોંપવામાં આવ્યાં. બીજી ન્યૂયોર્કની દત્તવિધાન મંડળીને ૫૦૦૦ અરજીઓ મળી હતી અને એણે ૧૭૫ જાળકો દત્તક તરીકે આપ્યાં હતાં.

નિરાશ થતી પ્રજાને આ મંડળીઓ ગાફ કરવાનું કહે છે. એ મંડળીઓનું મુખ્ય કામ અનાથ જાળકોની જરૂરિયાતને પહોંચી વળવાની સેવા છે, નહિ કે પ્રજાની દત્તક લેવાની બૂખ કાબુ રીતે સંતોષવાની. બીજું, જાળકોને કેવળ પેટ ભરીને ધાન મળે એટલું જ પુરતું નથી. ત્રીજું, જાળકો કાળા જમરામાં ચાલ્યાં ન જતાં હોત તો વધુ સંખ્યામાં તે કામ થઈ શકત.

આ અંગે કારણ છે. આજની પદ્ધતિએ જાળકોની જરૂરિયાતો પરિપૂર્ણ થતી નથી તેમ અમુક પ્રસંગોમાં જોવા મળે છે. બીજું કારણ કે માગણી અને પૂરવઠા વચ્ચે જે અંતર છે તે સાચું નથી. ત્રીજું અને મુખ્ય કારણ, કામ કરતી-મંડળીઓ તેના જે કામદારમાં ઉતરતી નથી એટલે કાળા જમરાનું અસ્તિત્વ ટકી રહેતું છે.

પરંતુ એનો બીજો ઉપાય નથી: જાળકની જરૂરિયાતને પ્રથમ અને મુખ્ય સ્થાન મળવું જોઈએ એ વિષે કોઈમાં જે મત નથી. માનસશાસ્ત્રીઓના અભિપ્રાય મુજબ, સર્વ જરૂરિયાતમાં જાળકની પ્રથમ જરૂરિયાત પોતાપણની લાવના છે. જાળકને આત્મી સ્ત્રી જોઈએ કે એના ઉપર પ્રેમ કરવામાં આવે છે અને આ ઘરમાં પોતાની જરૂર છે. એને હૃદયમાં વસવું જોઈએ કે આ ઘર પોતાનું છે અને પોતાની આ ઘરમાં સંપૂર્ણ સસાંભળી છે. એને લાગતું જોઈએ કે આ ઘરમાં જે વસે છે તેમની પાસેથી મદદ લેવાનો તેને હક છે.

અને ઝોમના હૃદયમા પોતા વિશે દમદર્દી છે એને ખાતરી થતી નોંંછળો
કે, એના પોતાના સગા માતાપ પછી આ જ જીવનુ ધર ને કે જેમાથી કો
ઉપર પ્રમાણેની ભાવનાનુ વીગમીનમ મેળવી શકે છે

આજકાલ આ ભાવના અનાયાસમા મેળવી શકતુ નથી પાનક ડગમા
દર્દીદ મેળવ છે, પણ એના ત્યાથી નોટીમ મળતા થોડા વખતમા ચેટિયા
મળિયા ઉખડી જાય છે એટલે જે રીતે આ મહાગીતો ચોક્કસાઈ અને આકર્ષી
કેસોગી કરે ને તેની તમારે આશા મળતી નોંંછળો ને એ ભાવનાનુ પિટા
મીનસ તમારી પામેથી આજકાલ ન મળવાનુ હોય તો એને આત્મિક કે પાલકન
ધર મૂની તમારે થેર આવવાનુ શુ પ્રયાગન મહાગીતે એનુ કામ કરવાની શી જરૂર ?

આ આકર્ષી કોમોગીને લીધે નિર્દોષ ગયેલા દેખતી પછી મહાગીતે આજુએ
નાખી મીધા જે માતાપ કે પાલક દત્ત આપતા ખુશી હોય તેની માથે
ગોટવણુ કરે છે અને આમાથી કાગુ બનતુ અર્જનયકે આ મધમા ડોઝરો
રખાયા, નર્મો દાયણો અથવા અ અજે મવા કરનાર વપાનીઓ ભાગ
ભજવે છે અને જીવન મધમાની જેમ આ મધમા પણ કાળા બનતરને લીધે
સામે નફાકાઠક બનેલા છે આ કામની કી ભાગ હાય ન અને માગણીને
પૂરવડો પણ નામ લેાય ન દુ જેમને આજાખુ છુ તેવા એક એમની સાઈક
લાઈન તરીકે આજકાલ દીક એક હજાર ડાનગની કીથી પ્રિન્ટિસ ને હ ગીતગો
પણુ લનાર વેળે શુક તે પ્રમાણે ૫૦૦ થી ૩૦૦૦ હજાર ડાનગ સુધી પડાય ન
કેટલાક મધાલગીઓ દત્તક આપવાના આગકનીભાગ આપનારને કમિશન આપે છે

કાલ વખત દત્ત- લીધતુ આગક પાંડુ માપત પડે તેવા પ્રમગ પગુ ગતે
જે એક દેખતીને લખના દસ વર્ષ પછી આગક ન હતુ એટલે એક માલગી
દીકની એમણે દત્ત- લીધી આજકાલ પતિ દગિયા એડનાઈ વપાગી દતો અને
આગકના જનમ પાલવા એ પટ્ટેજ આપેો મયા દતો અને તેનો ભાગ પણ
ન દતી બે વર્ષ પછી, જનાર આજકાલ એના નવા માતાપિતાને જ માતાપ
માનવુ થતુ હતુ અને તે દેખતી પણ એને પોતાના આગક તરફ પ્રેમ
કરતા હતા ત્યાં જેનો પિતા પટ્ટેજથી આવી પત્નીઓ એણે ટાઈમા આજકાલ
પાંડુ મેળવવાની માગણી કરી અને પોતે દિંદમા મિમાગ દતો એટલે લખી
કાગી શકે તેમ ન દતો તેમ મચાય કપાલ ન્યાયાધીશે મુગ પિતાને આગક
માપવાનો સુકાદો આપેો !

ખોરાકના મોરચા પર કિસાન

ઈશ્વર પેટલીકર

ખોરાકના પ્રશ્નમાં કિસાન, શ્રદ્ધિળી, સરકાર, અનાજનો નિષ્ણાત અને વહેચણી કરનાર કેવો ભાગ ભજવી શકે તે અંગે વડોદરા રેલ્વેએ એક વાર્તાલાપમાળા ચાલુ હતી. તેમાં કિસાનનો વિષય મને સોંપવામાં આવ્યો હતો. તે અનુસાર તા. ૧૬-૫-૪૯ ના રોજ જે વાર્તાલાપ કરવામાં આવ્યો હતો તેને ટુંકાવીને અહીં વડોદરા રેલ્વે સ્ટેશનના સૌજન્યથી મૂક્યો છે.

△

આજે દેશમાં ખોરાકનો મોરચો અતિ અગત્યનો છે, એ મોરચો સફળ કરવા માટે ખેડૂતસમાજમાં મેં પ્રવાસ શરૂ કર્યો. એના જે અનુભવ મળ્યા તેમાંથી જુદા જુદા વર્ગના પ્રતિનિધિ જેવા ખેડૂતોની જુગ્યાની આપ સૌની સમક્ષ અત્યારે રજૂ કરું છું.

પ્રથમની શરૂઆતમાં પ્રથમ મળ્યા નાયાભાઈ. દેશમાં મોટા વર્ગ અભણ ખેડૂત છે તેના એ પ્રતિનિધિ દત્તા, મેં એમને મારા પ્રવાસનો ઉદ્દેશ કહી સંભળાવ્યો.

નાયાભાઈ મારી વાતને હસી કાઢતાં બોલ્યા : ‘જુઓ ભાઈ! વધારે અનાજ પાકે એમ જાણી ખેડૂત રાખે છે, પણ ખેતી એ કર્મધર્મો છે. કરમ પ્રમાણે પાકે. કાંકરેય સરકાર આવી અને એણે વધારે અનાજ ઉગાડવાનો ઉપાડો લીધો ત્યારે સમજાયું ના પાડ્યું—છેપનિયો પડ્યો!’

મેં એમને કહ્યું : ‘દુકાળ તો ગુજરાતના અમુક ભાગમાં પડ્યો છે. બાકીના દેશમાં દુકાળ નથી. વળી કરમ પ્રમાણે પાકે એવું કશું નથી. અમેરિકામાં, ઓસ્ટ્રેલિયામાં, કેનેડામાં ખેડૂતો વધારે અનાજ પકવે છે એટલે આપણે ત્યાંથી લાવી શકીએ છીએ. આપણા દેશમાં પણ ખેડૂતો ધારે તો વધારે અનાજ પકવી શકે અને બદાગ્યા અનાજ ન લાવવું પડે.’

નાયાભાઈને મેં વાત ન કીતરી હોય તેમ બોલ્યા : ‘એ જાણી બહારની વાતો અમે કંઈ ન સમજીએ. અમે તો બાપદાદાના વળતરથી જીતા. આવ્યા છીએ કે ખેતીના ધધામાં લાખ મળવાના નહિ અને લખેશરી થવાના નહિ.’

એ પછી હું કિસાનના મન્યો. એ પોતે થોડા ભણેલા અને જોતીમાંથી જે પૈસા કમાવા મહેનત કરે તે વર્ગના પ્રતિનિધિ દત્તા. મને થયું આ વર્ગ

જે ખોરાકના મોગ્યા ઉપર ભગતી થાય તો નાથાભાઈ જેના એમનું અનુકરણ કરશે. મેં એમને મારી વાત મળે ઉતાવળા પ્રયત્ન કર્યો.

દિશાભાઈ બોલ્યા 'તમારી ભાઈ જેની ક્યાં વગરની એ જમી વાતો છે અનાજમાથી. મેં પૈસા મળે એવું કાંઈ વખત બને. ૬ કપાસ અને તમાકુમાં વધક કસ હતો. પરંતુ કપાસના ચરમર ભાવ આધારે અને તમા- ઉપર જકાત નાખી. હોના ખેડૂતો કંઈક કમાત પણ હતા જાગ્યા. વધુ તમાકુનું વાવેતર ન થઈ શકે એમ કાયદો કરી ખેડૂતને નુકસાન કર્યું.'

તે પછી મેં મુનાકાત લીધી બકોગભાઈની એ મજોતિયા ખેડૂત દત્તા સગદારે મજોતધારો કરી એ વર્ગને સારું રક્ષણ આપ્યું. ૬ મને થયું જ ને આ નર્મ સગદારના વધુ અનાજ ઉગાડા મોગ્યામાં ભગતી થઈ મદદરૂપ થઈ પડશે. મેં એમને સમજાવ્યું પડે એ રીતે સાદી ભાષામાં જની મિત્રત મમજની.

બકોગભાઈએ પોતાનું દુઃખ ગડતા કહ્યું. 'મારું નામ સગદાર અમારું માત્ર વાલ કહે છે. પરંતુ એક વાત ત્યાં સુધી એ ના કર ત્યાં સુધી અમારો નફો નહિ વળે. અનાજ વધારે નહિ જાય.'

મેં પૂછ્યું 'તમારે ક્યાં મદદ જોઈએ?'

બકોગભાઈએ કહ્યું 'પૈસાની મદદ મજોતધારો પાસે જમીનદાર પામેથી. અમને મદદ મળતી હવે એ અમને આખા પાટા જેના માને. ૬ કેટલાકે જમીન પણ ખૂચી લીધી અને નથી ખૂચી લીધી તે મા- કરતા નથી. કહે કે—સગદાર પામે જગો, એ તમારું નહીં વગર અનાજી આપશે. મારી જ વાત કરું, સાહેબ.' જળદ મરી ગયો છે ખી માટે પૈસા નથી. માથે વગસ આપ્યું છે કાંઈ ધીરુતુ નથી. પછી દુનિયા ગીતે અનાજ વધારે જોગાડું? જીવની મારી જેની ગંજી જશે અને કોઈક મરી જશે.'

માગ પરિચિત અને જેતીના જર્જરે પહોંચી વળે તેવા નરોત્તમભાઈને હું મળ્યો. માગ આવવાનું મંત્રણું હતું. તમાગ જેવા વર્ગે જોગદના મોગ્યા પર ભરતીમાં જોડાવું પડશે તેવા અગત સમયને લીધે મેં આગ્રહ પણ યો.

નરોત્તમભાઈએ મને કહ્યું 'ધંધગભાઈ, એ વાત તમાગ અમને કહેતી જ ન પડે. સગદારે મજોતધારો કર્યો એટલે તે જમીન ખેડવા માડી તે વધારે અનાજ ઉગાડવાની આશા કે જીજ્ઞાસુ? પણ પૈસા અચૂંતાય સાધતો ન મળે એટલે અનાજ તે જોગાડવું શી રીતે?'

મેં પૂછ્યું 'ક્યાં સાધતો જોઈએ?'

નરોત્તમભાઈએ કહ્યું 'આ સાલ દુમળા પડ્યો એટલે ફવાના પાણી મના. જોગીએ કંવાની જરૂર પડી. --

હું વચ્ચે જોડ્યો : 'જોર્જિંગ માટે પાછો જોઈતો હોય તો સરકાર પરમીટ આપે છે.'

નરેતમભાઈએ કહ્યું : 'સરકારની દીકા નથી કરતો. એમને મુશ્કેલીઓ પશુ હશે. પરંતુ પરમીટ જરૂર મળતી નથી અને મળ્યા પછી ઉમંગભેર પાછો લેવા ગયા ત્યારે ભંડારવાળાએ કહ્યું — રોક નથી. રોક ક્યારે આવશે એમ પૂછ્યું ત્યારે કહે — કંઈ કહેવાય નહિ. જૂઠ્ઠાં ઉપર આધાર છે. આમ પરમીટ, રોક અને જૂઠ્ઠાંની હાડમારીમાં એન્જિનના પાણી ઉપર પોણોસો પાંચાં ખેડૂતોએ અનાજનું વાવેતર કર્યું હતું તે જણા ગયું !'

મેં નવાજ આખો : 'સરકારે હવે અનાજની નીતિ નંદેર કરી છે. રૂપરની સાલ પછી અનાજ પરદેશથી મંગાવવાનું નથી એટલે દેશમાં વધારે અનાજ ઉગાડવાનાં જોરો લગાડનાં મોરચા કરતાં અગત્યનો અનાવવાનો નિર્ણય કર્યો છે એટલે ખેતીની જરૂરિયાતવાળી વસ્તુઓને જૂઠ્ઠાં માટે પહેલી પસંદગી દેશમાં મળશે.'

નરેતમભાઈ એનો સ્વીકાર કરતાં જોડ્યા : 'સરકાર ખેડૂતને મદદ કરવા પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ ખેડૂતની મુશ્કેલી અને સગવડ સમજે તેવા અનુભવી માણસો એ તંત્રમાં ન જોડવાય ત્યાં સુધી એનો લાભ ખેડૂતને પૂરેપૂરો ન મળે. કૂડની તંગીને લીધે ખેડૂતને ઉછેરેલી કેળા ખોદી નાખવી પડી. નવું વાવેતર ના મવા દે તે સમજાય એવું છે પણ તેવાર કેળા ખોદી નાખવી પડે એ કેટલું નુકસાન? ખાતર આવે તો એ ખેડૂતને ખેતીનું કામ હોય ત્યારે આવે એટલે તાલુકાનાં શ્યેળથી-દૂરથી-એમસામાં લાવવાની સગવડ ન હોય અને એણે લાવવાનું હોય તો ખર્ચ વધી પડે. એટલે સરવાળે ખેડૂત એ મદદ જતી કરે અને અનાજ ઉગાડવાના સરકારના ઘાસમાં વેગ ન આવે.'

તે પછી હું બીજાભાઈને મળ્યો. એ મોટા પાયા પર ખેતી કરનાર વર્ગના પ્રતિનિધિ હતા. એ વર્ગ ધારે ના સારી રીતે મદદરૂપ થઈ શકે. તેવી લાંબી જમીન અને પૈસા રોકી શકે તેવી રિયલિટી ધરાવતો હતો. એ મારી મુલાકાતનું કારણ જણાવી તેમની પાસે મદદની માગણી કરી.

બીજાભાઈએ એમની વિચારસરણી જણાવતાં મને કહ્યું : 'આજે દેશમાં મોટો વર્ગ ખેતીને વેચાર માનતો નથી, પણ ખરી રીતે ખેતી એ વેચાર છે અને હું તે રીતે જ વિચારું છું. વધુ અનાજ ઉગાડવાની ના નથી, પણ એ પહેલાં ખેડૂત પાવમાલ નં ચઈ જાય તેવી એને ખાતરી મળવી જોઈએ.'

હું નવાઈ પામતાં જોડ્યો : 'કેવી વાત કરો છો? વધુ અનાજ ઉગાડવાથી ખેડૂત પાવમાલ ચઈ જાય કે-સદર અને ?

બીખાભાઈ માગે અત્યંત પર ઝીણી આપ કરતા ગોલ્યા 'સદર થા તો તો સારુ' પણ વધુ ઉત્પાદન થતા ભાવ નીચા જાય તો તો એ પાર્યમાન થઈ જાય અને દરજી '૩૦'ની સાલનો દસકો ભૂલ્યા નથી એ વખતે ભાવ એવા મેસી ગયા હતા કે ખેતી ખોટનો ધધો હતો આજે ભાવ ઊંચા છે તે સાચું, પણ એને નીચા વાવવાની બાધી માગણી આવે ન મરદાની પણ એ નીતિ છે'

મેં હતું 'પણ તમે જ કહો, આજે અનાજના જે ભાવ ન તે સામાન્ય માણસને પોષાય તેવા કે?'

બીખાભાઈએ એનો સ્વીકાર કરતાં હતું 'એ તમારું કાંઈ સાચું જ ભાવ નીચા આવે તેનો વાધો જ નથી પણ તે સાથે ખેડૂતની જરૂરિયાતની ઝીંજોના ભાવ પણ નીચા આવવા જોઈએ પરંતુ ખીજન ક્ષેત્રે એના ચિફ દેખાતા નથી એટલે વધુ અનાજ ઉગાડવાના વપારમાં નાણા મેકતા માગે જેવા વેપારી ખેડૂત કરે છે'

મેં દલીલ કરી 'એ દુ સમજ્યો પરંતુ હવેનાં મુખ્ય જરૂરિયાત અનાજ કહેવાળું એના ભાવ જેમે એટલે પછી આપોઆપ થોડા વખતમાં ખીજ ભાવ નીચા ગયા વગર નહિ રહે'

બીખાભાઈએ સામી દલીલ કરી 'પણ એ વચગાળાના મમરમાં ખેડૂતનો દુસ્વપ્નાળી નીચા જાય નેનું શું?'

મેં હતું 'જો આમ '૨૬ વર્ષ પોતાના માર્ગનો પ્રથમ તિચાર થઈ કરે તો પછી આ વિષયકનો અત ની ગીતે આવે?'

બીખાભાઈએ જણાવ્યું 'જુઓ છિવગભાઈ પરમાર્થની વાતો કરી સહેલી કે વળી કોઈની પામે લક્ષ્મી હોય અને પાનની માગણી નથી એ જુદી વાત છે પણ ધધામાં ખોટા ખાવાનું કોઈને ન કહી શકાય'

મેં હતું 'તો પછી એનો રસ્તો તમે જો બતાવા શ?'

બીખાભાઈ મહે 'સરકારે વધુ અનાજ ઉગાડવાની યોજાના પ્રથમ પગલા તરીકે ખેડૂતને ખાતી આપની જોઈએ કે ઉત્પાદનના નાજુખી ભાવ મળી રહેશે સગર જો પ્રજાને અન્નતા ભાવ અનાજ આપવા માગની હોય તો આજે જેમ નાણા દન અનાજ મોડા આવે પરંતુથી નાની ખોટ ખાઈને પ્રજાને આપે, તેમ દેશનું અનાજ પણ આપવું જોઈએ જેટલું ઉપર એ ખોટ પડી ન જોઈએ'

કે ને ૮ મહત્ત્વ અગવિદલાઈને એ બોલેના મેડન વર્ષના પ્રતિનિધિ હતા આદુસ અનુજોટ હતા પૈમેટક સુખી હતા એટલે નોકરી ન કરતા

ઘરની ખેતીમાં પણ હતા. પણ રાષ્ટ્રવાદી માનસના હતા. એટલે વધુ અનાજ ઉગાડો એમ એમને કહેવું પડે તેવું પણ ન હતું. એમણે મારા પ્રવાસનું કારણ જાણતાં જ કહ્યું: 'પેટલીકર! વધુ અનાજ ઉગાડવામાં કેવી નિષ્ફળતા મળે છે તેનો આ સિઝનનો જ મારો અનુભવ તમને કહું. શિયાળુ પાકમાં મની કોષ તરીકે મોટા ભાગે અમારા ગામમાં કલકત્તી તમાકુ કરી. પરંતુ મને થયું—કેવળ પૈસા ખાતર તમાકુ કરવી એ બૂખ્યે મરતા પોતાના દેશભાઈઓ પ્રત્યેની ફરજ ચૂક્યા જેવું કહેવાય. એટલે ઘઉં કરવામાં નફો નથી એમ જાણ્યા છતાં મેં ચાલીસ વીધાના આખા હોટમાં ઘઉં કર્યા.

અર્ચિદલાઈની જિંમી ભાવના જોઈ મારું હૈયું હરખાયું. મેં સાચાશી આપનાં કહ્યું: 'સાચે જ અર્ચિદલાઈ, હિંદને આજે તમારા જેવા ખેડૂતોની જરૂર છે.'

અર્ચિદલાઈ જોડ્યા: 'હજુ મારી વાત પૂરી તો સાંભળો. ઘઉંમાં જેટલું આવવાની ખીક મેં ઘોળિયાને ગરસે પોપટિયા ઘઉં કર્યા ત્યારે ઊધછની મુસેફી આવીને જીબી રહી. માંજસને ટી બી., ટાઇટાઈડ 'કે કેન્સરનું' દર્દ થયું' હોય તો એના નિષ્ણતો મળવા સુગમ છે, પરંતુ ખેડૂતને પાકમાં રોગ આવે છે એનો રસ્તો અતાવનાર નિષ્ણતો મળવા દુર્લભ છે. ગરીબ, માંજસ પૈસાને અભાવે લાચારી અનુભવી સ્વજનને મરતું જોઈ રહે છે, તેથી રીતે ખેતીના નિષ્ણતો દેશમાં સુગમ નથી તેથી ખેડૂતને પાક ખલાસ થતો લાચારી સાથે જોઈ રહેવો પડે છે. ચાલીસ વીધાના પાક હું ઊધછને કારણે ન ખચાવી શક્યો!'

આમ પ્રવાસ દરમ્યાન જુદા જુદા વર્ગના પ્રતિનિધિઓની જુગાની ઉપરથી મને જે અનુભવ થયો તે માટે અભણ ખેડૂતોને મેઇક લેન્ટર્ન દ્વારા ખોરાકના મોરચાની અગત્ય સમગતવરી જોઈએ. ખેતીના પાકને કર્મ કરતાં જીવિત્વકના પુરુષાર્થ સાથે સંબંધ છે તે હસાવતું જોઈએ. ખેડૂતોને ખેતી કરવા માટે જોઈતાં નાણાં ધીરવાની સરળ સગવડ થવી જોઈએ, અને તેમાંય નાણાં કરતાં સાધનસામગ્રી પૂરી પાડવાની આવશ્યક યોજના થવી જોઈએ. ત્રીજું મહદ તાલીમ 'પામેલા માંજસોનું' માર્ગદર્શન મળવું જોઈએ. ઉપરાંત ગોષાતા ભાવ મળશે તેવી સરકાર તરફથી ખાત્રી મળવી જોઈએ.

જે હાથ વિના જેમ તાળી ન પડે તેમ ખોરાકનો મોરચો ખેડૂત અને સરકાર સામસામી હાથ ન મિલાવે ત્યાં સુધી સફળ ન થાય. તેમાં ખેડૂત અભણ, ગરીબ અને પછાત છે એટલે પહેલ કરવાની ફરજ સરકારને માથે આવી પડે છે. અને તે પહેલ સરકારે કરી પણ દીધી છે એટલે એનો વળતો જવાબ ખેડૂત આપશે તેમ મારા પ્રવાસના અનુભવથી મને જણાયું છે. જય હિંદ! જય કિસાન!

ગ્રંથ સ્વીકાર

[૧] ગાંધીજીની સાધના : લેખક - રાવજીભાઈ મણિભાઈ પટેલ, પ્રકાશક - નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, રૂ. ૨૧.

પુસ્તકની આ બીજી આવૃત્તિ છે. લેખક દક્ષિણ આફ્રિકામાં મહાત્માજીના સત્યાગ્રહના એક સંગીત હતાં એટલે દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગાંધીજીએ જે સત્યાગ્રહના નવા શસ્ત્રની સાધના કરી તે ઇતિહાસ લખવાના અધિકારી છે. બીજા સાથી શ્રી હનલાલ ગાંધી તપાસી ગયા છે. એટલે તેનું દસ્તાવેજ મૂલ્ય છે.

[૨] રાષ્ટ્રભાષાનો સવાલ : લેખક - જવાહરલાલ નેહરુ, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે, સાત આના.

રાષ્ટ્રભાષાનો પ્રશ્ન હાલ ઉગ્ર છે. એનો નિર્ણય ટૂંક સમયમાં જ ધારણ સભાએ કર્યોનો છે. એ વખતે પડિત નેહરુ શું માને છે તે આ પુસ્તક દ્વારા જાણવા મળે છે.

[૩] વિદ્રોહી આત્મા : લેખક - ખલીલ ગિજ્જાન, અનુ : ચિવમ્ મુંદરમ્, આદર્શ પુસ્તક ભંડાર, ભદ્ર, અમદાવાદ, રૂ. ૩-૧૦-૦.

વિશ્વવિખ્યાત સાહિત્યકાર ખલીલ ગિજ્જાને આ પુસ્તકમાં લગ્ન, લક્ષ્મી, મન્ય અને મર્મ, આ સગાઓની વિકૃતિ દર્શાવવા ચાર વાર્તાઓ લખી છે. ખલિલ ગિજ્જાનની કૃતિ વાંચવાની લક્ષામણ કંપની એ સૂચને યોગબાવા જેની વાત કહેવાય.

[૪] રમૂજમાળા : સપાદક - નાગદાસ ઈ પટેલ, પ્રકાશક - ખાલવિનોદ દાર્પાક્ષિય, મુળક ૨, રૂ. ૩-૧૨-૦.

આ રમૂજમાળાના એટલા પાંચ પુસ્તિકાઓ છે કદં આરોગે નંદ, ફાકીદાસ, મુસાઆદનાં વા પાણી, ફૂલજીજી, જેખચક્લી. દરેકની કિંમત આગ આના દરેક પુસ્તિકામાં બાળકોને રમૂજ પડે તેવી ટૂંકી ટૂંકી વાર્તાઓ છે. મુંદરચિત્રો અને મજેદાર ગોક્ષ એ ખાલવિનોદની અગાઉની માળાની વિશિષ્ટતા આમાં પણ છે.

[૫] વાકળ પાટીદાર પત્રિકા : પ્રકાશક - વાકળ કેળવણી મંડળ, મોહારોડ (તા. પાટણ), વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨.

વાકળ કેળવણી મંડળ વાકળની પ્રજામાં ખાસ જાણીતું છે. મંડળ આ પત્રિકા દ્વારા લોકશિક્ષણનું એક અંગ સફર કરે છે. પત્રિકા વર્ષમાં ચાર જોડામાં જોડી બહાર પાડવાનું વિચાર્યું છે. પ્રથમના આ અંકમાં વાકળ પ્રદેશના પાટીદારોની સમાજસુધારણા એ વિષય ઉપરનો ઇતિહાસ નિબંધમાં શ્રેષ્ઠ જાહેર થયેલો નિબંધ જાપવામાં આવ્યો છે. પ્રજા આ પત્રિકાને વધારી લેશે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

ઢાલની ખીછ ખાણુ

લગનના પ્રતિમાં કન્યાનાં માખાપને મોટી મુશ્કેલી છે. લેવડદેવડનો આંકડો ખૂબ વધી ગયો છે. વર મેળવવો મુશ્કેલ છે. ઢાલની આ એક ખાણુ અતિ જાણીતી છે. પરંતુ એ ઢાલની ખીછ ખાણુ પણ છે કે છોકરા માટે કન્યા મેળવવી મુશ્કેલ છે. જેમ એક ખાણુ છોકરીના લગન પાછળ મળ ઉપરવટનું ખર્ચ કરવું પડે છે, તેમ ખીછ ખાણુ છોકરાના લગન પાછળ પણ એ જ રીતિ થાય છે. અને જેમની એ શક્તિ નથી હોતી ત્યાં એચાર લાઇઓમાંથી એકજ લાઇ પરણી શકે છે અને ખીજઓને કુંવારજ રહેવું પડે છે. આ સંન્તેગોમાં લાહીનો વેપાર કરતી ટાળીઓનો ધધો આંસ છે. મોટે ભાગે કાઢિયાવાડથી કન્યાઓ, વિધવાઓ (સધવાઓ પણ કોઈ કોઈ વખત) લાવીને વેચવામાં આવે છે. એમાં વિવિધ કુમાર પણ થાય છે. નકકી કરેલી રકમ કરતાં ઊંચલી ધડીએ વધુ રકમ માગવામાં આવે છે. મોટી ઉમર કહી હોય અને નાની નીકળે. વિધવાને કુંવારી તરીકે ખપાવે. ખીછ નાતને લગતી નાત કહી સોદો કરે. સધવાને રિધવા તરીકે અને એ રિતિમાં કોઈ કોઈ વખત મળા ધણી તરફથી કેસ પણ થાય છે. વળી એવી પણ ધધાદારી સ્ત્રીઓ હોય છે કે અમુક વખત પછી ઘરમાંથી હાથ આવે તે ઘરેણાં, રોઢ લેઇને નાસી છૂટે. છતાં આ વેપાર આવે છે. કારણ કે એ સિવાય ઘર ઉઘાડું રાખવાનો કોઈ ખીજો રસ્તો નથી. અને જે છે તે તરફ લગુ જવાની કોઇ દિમત કરણ નથી. તે રસ્તો એટલે અનાયાથમ.

એ રસ્તે ન જવાનું કારણ?

અનાયાથમની કન્યાઓનાં લગન અગે અવારનવાર ડાપાંઓમાં જાહેર ખખર આવતી હોય છે. પરંતુ લાગે કોઇ એમાં ઉમેલ્વારી નોંધાવવાની દિમત કરે છે. રેખાની રીતે કોઇ એમ માની લે છે કે અનાયાથમની કન્યાનાં માખાપનું કેકાણું નહિ, સંસ્કાર નહિ, અને નાતજાતનું કેકાણું નહિ એટલે કોઇ એ રસ્તે જવું નહિ હોય. પરંતુ એ એનું સાચું કારણ નથી. કોઈનો વેપાર કરતી ટાળાઓ જે કન્યાઓ લાવે છે તેમનાં માખાપનું કેકાણું ન હોય છતાં એનો વાંધો નથી આવતો. વળી ત્યાં કન્યાની અખત છે, લગનના વાંખા કે ત્યાં સંસ્કારનો લાગે કોઇ વાંધો કાઢવું હોય છે. વળી

અનાયાશ્રમે અંગેની માહિતી

ઉપગના જે ભાઈઓના માનસનો વિચાર કરતાલાગે છે કે નીચેના યુવકો જે અંગે વિચારતા થયા છે, અને એવા જે કાંઈ બીજા ભાઈઓ વિચાર કરતા હોય તેમને ખ્યાલ આવે તે માટે હિન્દુ અનાયાશ્રમ, નડિયાદ અને મહીપતગમ રૂપગમ અનાયાશ્રમ, ગયપુર દગ્ગાજી બહાર અમદાવાદ તરફથી જે માહિતી મળી છે તે નીચે આપી કે નડિયાદ આશ્રમમાં કન્યાઓના લગ્ન કરવાના હોય કે ત્યારે તે બામનની જગેર ખર્ચ વર્તમાનપત્રમાં આપવામાં આવે છે અને જે અગ્રજીઓની વિગત પૂછી લગ્નની દમિયી ઉમેદવારો પસંદ કરી મુલાકાત માટે રૂપરૂ બોલાવે છે અને તેમથી પસંદ કરી તેમની વિગતથી કન્યાઓને વાકેફ કરવામાં આવે છે અને કન્યાઓની પણ મુલાકાત કરાવવામાં આવે છે અને જે ગીતે છેવટની પસંદગી પામેલા ઉમેદવાર સાથે લગ્ન કરવામાં આવે તે અગ્રજીના ફોર્મમાં સામાન્ય ગીતે નામ, હાથ, ઉંમર, અભ્યાસ, કુટુંબની કબીલત, ધર્મ, વાર્ષિક આવક, ઉપગત ભવામય્ય કરનાર જે ગદગ્યના નામ ૩૦ વર્ષની ઉંમર કરતાં મોટી ઉમરનાની પસંદગી કરવામાં આવતી નથી કાંઈ ફોર્મ ભરીને મોકલી આપે તો નથી જાહેર ખર્ચ વખતે રેકર્ડ ઉપરથી તે ભાઈને ખર્ચ આપવામાં આવે આશ્રમમાં હાલ કાંઈ લગ્ન કરવા જઈએ તો વિધવામહેન નથી અમદાવાદ આશ્રમમાં સામાન્ય ગીતે ૨૦ વર્ષથી નાની કન્યાઓના લગ્ન કરાવવામાં આવતા નથી. અને છોકરીઓના અભ્યાસ મટ્રિક સુધી સામાન્ય ગીતે હોય છે એટલે એથી ઓછા ભણેલા ઉમેદવારની પસંદગી થવાનો મજબૂત નથી હોતો ત્યાં પણ ઉમેદવારે ફોર્મ બાંધી હોય છે અને તેની વિગત ઉપર કડી તેરી હોય છે. ૩૦ વર્ષથી મોટી ઉમરનાની ત્યાં પણ પસંદગી થતી નથી જે માટે મોટી ઉમરની વિધવા હોય અને તે પસંદગી કરે તો લગ્ન કરી શકે છે. લગ્ન માટે ઉમેદવારની પસંદગી થાય તો એણે રૂ. ૧૫૦૦ નો વીમો લેઈ કન્યાને નામે તે ચકાસી આપવો પડે રૂ. ૭૦૦ આશ્રમમાં અનામત મુકવા પડે જે કન્યાની ૨૫ વર્ષની ઉંમર થતા બંનેની સમતિથી રૂકમ પાછી સોંપવામાં આવે તે દગ્ગાજી બહાર જે ટકાવવાળા મહે સિવિલ મેરેજ એક્ટ પ્રમાણે લગ્ન રજિસ્ટર કરાવવું પડે અને તે પછી ધાર્મિક વિધિ કરવાની છૂટ છે કન્યાને લૂગડા-ઘરેણા રૂ. ૫૦૦ સુધી કરાવવા પડે જે અંગેની સંપૂર્ણ માહિતી તે તે આશ્રમે સાથે પત્ર-વ્યવહાર કરવાથી મળી ગઈશે.

આંતરપ્રાંતીય જ્ઞાતિજનને પત્ર

ચરોતગના મૂળ પાટીદારો પણ પેટીઓથી દક્ષિણમાં ચેવલા, ઓગાખાદ,

અગ્રાનપુર વગેરે રથજો વસીને પરપ્રાંતીય અને ગણેલા ભાષણોમાંના અદમદ-
નગર નિહલામાં વસતા એક ભાષણો પત્ર છે કે, 'જાત આપણે જણાવવાનું
કે અત્રે દેમે લેવા પાટીદાર અમારા આ બાબુમાં ગામ એવલા, ઔરંગાબાદ.
અગ્રાનપુર વિગેરે રથજોમાં કન્યાઓની લેવડદેવડ થાજે ને. દરે મુજરાતથી
પણ સંબંધ થાતુ થાંચ એવો અમારો વિચાર છે. તે એક કન્યા કોઈ સારા
ભણેલા, બી. એ. મુધીવા પ્રાકરે મેળે તો જરૂરી તેમજ બી. એ. જી.
મુધી શીખેલા કોઈના સારૂ કન્યા પણ લનેલી મેટ્રિક મુધીની હોજો તો કરવા
વિચાર છે. તો આપણા તરફ તેવી કોઈ એમવાઈ થઈ શકશે કે કેમ તે વિષે
ખુલાશો જણાવશો. અગર આપણા પાટીદાર માસિકથી નિવેદન કરી જણાવશો.'
આ વિચારસરણી બરાબર છે?

આંતરપ્રાંતીય, આંતરગાતિય લગ્નોની દિમાયત આજે વિચારમાં કરે
ને, એ સંભોગમાં ઉપરના પત્રલેખક ભાષણી વિચારસરણી બરાબર છે એમ
પહેલી નજરે લાગે. પરંતુ આંતરપ્રાંતીય અને આંતરગાતિય લગ્નનો વિચાર
કરતી વખતે એનો અર્થ એ કરવાનો છે કે બંને—યુવક અને યુવતી કોટુબિક
રોતે, અભ્યાસને લીધે, ધધાને લીધે કે વસવાટને લીધે એકબીજાના પરિચયમાં
આવ્યાં હોય, અને લગ્ન કરવા ઈચ્છતાં હોય તો પર પ્રાંત કે પર ગાતિને
લીધે તેનો નિરોધ ન થવો જોઈએ. એવાં લગ્ન યત્નાં જોઈએ. પરંતુ એવા
કોઈ પરિચય વગર, પોતાના આપદાદ મુજરાતના હતા અને પાટીદાર હતા
એ કારણે દક્ષિણમાં વસતું એક કુટુંબ મુજરાતમાં કન્યા આપવા તૈયાર થાય
અને મુજરાતની કન્યા લેવા તૈયાર થાય, એ બરાબર લાગતું નથી. માણસ
એ સામાજિક પ્રાણી છે, અને સામાજિક તરીકે સાધા, રિવાજ, રહેણીકરણી,
કેળવણી વગેરે અંગોનો વિચાર કરવાનો હોય છે. અને માણસની ટેવા પણ
એમાં આવી જાય છે. આ બધાને વિચાર કરતાં કેવળ મુજરાતમાં કન્યા
આપવા ખાતર કે મુજરાતમાંથી કન્યા લેવા ખાતર કોઈ અનુભવ કુટુંબ
આથે લગ્નસંબંધ બાંધેલા એ જોવાથી અજાતરો છે. એને બદલે મુજરાતનું
દક્ષિણમાં વસતું કોઈ કુટુંબ હોય અને બંનેને પરિચય થતાં લગ્નસંબંધ
બાંધવા તૈયાર થાય તો એમાં વાંધો ન જણાય. એટલે આંતરગાતિય લગ્નમાં
માનવા છતાં, પત્રલેખક કોઈ ચરોતરના મૂળ પાટીદાર કે એમ સ્વીકારવા
જનાં, એ દલદલ કે ઉતરતા નથી એમ માનવા છતાં મુજરાત અને ત્યાંના
સંસ્કાર બેઠને લીધે એ અનુભવ હર હરનાં કુટુંબો વચ્ચે લગ્નસંબંધ
બાંધવાની આ જાતની રીત ચોખ્ખી નથી. અને આ જાતની વિચારસરણી
પત્રલેખકને જણાવી ત્યારે એમણે નીચે પ્રમાણેનો પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.

પત્રલેખકની લેખન પાઠ્યની ભાવના

જાત આપણે કામગીરી મળ્યો છે વિગત જાણી છે પણ આપને ખાતર જાણવાનું કે નજીકમાંથી લખામ બધ બધાએ એટલે જાણે એ કે તે વાજબી છે તો પણ વપાઈ અથવા આપણી કામના આકર્ષક મુદ્દા પોચલા છે અને સંબંધો થાશે છે તો આ અંગે નજીકમાં જ આગળ જોવા છે તો પછે કેમ? સમય થતા વિચારવા જેવું છે કે દરેક પ્રથમની કાંઈ વિચારોની વાતો ગંદી નથી અને સ્વીચ આવાના પુગલે અમો મુગ ચંગતગના જ ગંદીશ હાથ અંગે વસેના ન જતા આ નગ્ની અમાગ વાંકોની રક્તીકરણી ધણી જ આવી ન અને તે વિશે જ ખાતરી ના દેને તો મોહનાવાના ભાષિનાવલાઈ દેખીએ આ હેમ આવવા, પૂણામાં ગંદવા ન અને તેવો અમાગે સામે પગેચ અ નવાન કુલવાથી રક્તીકરણીની જાણ થશે આ તન્દ બધાઓ મુખી ને નરાને તરીકે જ લોકો જ અંગેના અમાગ લખ પ્રમથમા જ આપ આવા ને જના તા આપણ એમજ લાગમ કે પાટીદારની કામ નથી વાનીઆ ક્રાન્દનની જ કામ જેની લામની થશે આ તો ખાસ આપનું મુગધાન ગુજરાત તેથી મધ્ય દળી મળી જઈએ એવા ઉદય હંદુથી ને વામનીથી આ જો નમદી આપી પડેલી ન ને તે વાત ને આપ સરખા મન ઉપર લેને ના ખાતરી ન કે પગમાતમા તેમા જરૂર જરાજ આપશે

લગતનો મુગ ઉદેશ જો હોયો જોઈએ?

ઉપરના પત્ર નાચતા આમાન્ય એની જાણ પડે કે કે આ જાતનું લખ થાત એની મારી (વિગત અથવા લખે નો ગુજરાતની પ્રજાતી) ઇચ્છા નથી અને એ ગીતે પત્રને પહેલે પોતાના પક્ષની અગત્યના દલીલો કરી છે પથમ દલીલ એ છે કે આક્રમ જેટલે દૂર વસતી જાતિના લોકો વચ્ચે લખ અમધ થતામા વાસ આવેનો નથી તો આ તો દેશનો એક ભાગ છે નજીક નજીકમાં જ ગણાત પણ આક્રિ વસતા લોકો ધધા અર્થ ત્યા વમે છે, અનુ કુટુમ પિત્રાઈઓ, સમા જના અહીં ન વળી તે પણ અહીં આવે જન છે જ્યાં દક્ષિણમા વસતી પ્રજાનો પેદાઈ થતા અમધ પન્પ્રાતીય થઈ જતા છે અનુ આક્રિ વાસા અતરમા ફર હોતા જતા રહેણીકરણીમા નજીક કે જ્યાં દેશના દક્ષિણમા વસતા નજીક મા હોતા જતા રહેણીકરણીમા દૂરના છે મીજ દલીલ એ કે જૂના વિવાને ગણા નથી, વૃત્તા જન કે એટલે પગપ્રાતી ભિન્નતા જે ન ગણાવુ જોઈએ સમાજના વિવાજ એ માણ્યને મોટા ભાગે આર્થિક ગીતે નુકસાન છે જે જાનો દોટુગિક મુરકેની

આત્મા સુધી માથે ડેવાનો ભાગ હોવા જતા મન માન પિતાએ આટલું સુધી ભણાવે, હવે હું પણ એક શુદ્ધ યુગ કે માગ માટે એક પાત્ર ખર્ચવી તેમની શક્તિ બદાગની વાત કે વધારામાં વળી આત્મા સાલની દુષ્કાળ પરિસ્થિતિએ તેા ગજબ દેગી નાખ્યો છે. હવે હું માગ પગ ઉપર એનો ઘડી લાણી શકાશે તેા ભણીશ નહિન- મારી ત્થી આશા અભિલાષાઓની ઇમાગત જમીનદોગત થઈ જશે અને નોકરી ત્રીકાગની પડગ નોકરી સાથે અભ્યાસ કરવા હું તૈયાર છું પરંતુ એા નોકરી મેળવી શક્ય બને તેમ લાગતુ નથી એક મીઝે ઉપાય કે અને તે એ કે કાંઈની પાસેથી લોન લઈ અભ્યાસ ચાલુ ગણવે. આપના જાણનામા લોન આપી શકે એવા કોઈ વક્તિ અગર સગા હોય તેા મને શિગામુ મોકલી આપના કાલેજમા અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીને પુગતકાની મદદ અને કોલેજીયલ જીવન કોઈ વક્તિ અગર સગા તરફથી આપનામા આવતી હોય તેા મને જણાવશે

વિકટ પરિસ્થિતિ

આ જાતની ગિથિગા વળી વિદ્યાર્થીએા મુકાય કે અન મોગ ભાગનાની આશા-અભિલાષાઓની ઇમાગત જમીનદોગત થઈ જાય કે અમેરિકામા મગીજ વિદ્યાર્થીએા જાનએા દરમિયાન નોકરી મીન દમાઈ શકે કે એ ગિથિતિ આપજા ત્યા નથી અન એના બે મનદે. કે વિદ્યાર્થીન મદદ કરવાની દષ્ટિએ એ તે સગવડ સાચવીને નોકરી આપવાની માનિમ્વર્ગની મનાદશા નથી અને વિદ્યાર્થીમા કાગકુનિયા નોની કરવા સિવાય કે જાતમહેનતની મજૂરી કરવાની મનાદશા નથી શક્તિ પણ નથી જાતમહેનત ન કરવી પડે અને ટેબલખુગસી ઉપર બેસીને દમાઈ શકાય તે માટે કેજવણી લેવાની જરૂર છે એ આપણી મનાદશા છે ત્યા એ કેજવણી લેનાગમા જાતમહેનત કરવાની મનાદશા શી ગીતે હોય? અને ના પછીયો જાતમહેનત કરી નથી એટલે ઉપગના વિદ્યાર્થીની જેમ જરૂગિયાત આવે તે ઘડીએ જાતમહેનત કરવાની શક્તિ આવ શી ગીતે? બાકી જો જાતમહેનત કરવાની તૈયારી હોય તેા કાગકુનિયા નહિ તેા મહેનતનુ કાગ મેળવીને વિદ્યાર્થીએા જાનએામા થાકુ કમાઈ શકે પણ આ તેા ત્યારે મને કે આપણી કેજવણીમા શરૂઆતથી જ જાતમહેનતની કેજવણી અચાય વળી સગાગ જો અમુક અમુક કાલેજોનો સમય બનલ અને નોકરી કરી શકતો માણસ દમાઈને લણી શકે તેરી સગવડ થાય તેા નાનીમોગી નોકરી મેળવીને ધગશવાળા વિદ્યાર્થીએા લણી શકે પછી બાકી ઘડી મદદ કરતી સરચાએા ઇન્ટર ડુધીનો અભ્યાસ કર્યા પછી આગળ અભ્યાસ માટે ચરોતગના વિદ્યાર્થીએાને ચરોતગ વિદ્યાર્થી સદાચક સદકાગી મડગ ગમગ મદિગ ખમાગી ગમ પામે રડોદગ ગે સગા લાલ આપ છે ચરોતગના

પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓને માટે બીખાભાઈ જીવાભાઈ શિષ્યવૃત્તિઓ અપાવ છે. મુંબઈમાં પાટીદાર યુવક સેંધ મુંબઈમાં વસતા પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકોની અને શિષ્યવૃત્તિઓની મદદ કરે છે. ઉપરાંત એવી મદદ આપતી સંસ્થાઓની વિગત અને શરતોની સૌ કાંઈને ઉપયોગી થાવ તેવી માહિતી સૂરતના 'નૂતન શિક્ષણ' માસિકે પાછલા વરસમાં પ્રસિદ્ધ કરેલી. એટલે શ્રી તંત્રી, 'નૂતન શિક્ષણ' ચંદાવાડી, ખપાટિયા ચક્રો, સૂરત એ શિરનામે લખી માહિતી મેળવી રાકાય.

વડલભ સેવાશ્રમ

ઉપરાંત એ દિશામાં સાચી ગેતે મદદરૂપ થઈ પડે તે વૃત્તિથી સેવાભાવથી પ્રેરાઈને સોહજાનાઈ શ્રી પુરુષોત્તમભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ વડલભ સેવાશ્રમની સંસ્થા જાળી કરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. વિદ્યાનગરની સંસ્થાઓમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓ લાભ લેઈ શકે તે રીતે જાહેરાત અને આશુલ્લી સગદની ૬ વાંધાની ચરેડીમાં એ સેવાશ્રમનું રચણ પસંદ કરવામાં આવ્યું છે. વિદ્યાનગરની સરદારની ખાલુમાં તે ગ્રંથ આવ્યું છે. આશ્રમ સાથે સરદારશ્રી વડલભભાઈનું નામ જોડવામાં આવ્યું છે. વડોદરા રાજ્યમાં લોકોપકાર નિબંધ અન્યથે આશ્રમ નોંધાવવામાં આવ્યો છે. વિદ્યાર્થીઓ પોતપોતાના ઘેરથી અનાજ લાવીને દાસે રસોઈ કરી સ્વાવલખી વિદ્યાર્થીશુદ્ધ અલાવે તેવી યોજના છે. ઉપરાંત ગૌશાળા, ટ્રુપિ અને બીજી કામોદોગોની પ્રવૃત્તિ પણ દાસ ધરવાની યોજના છે. પરંતુ એ આશ્રમ અંગેનું જમીન કબજાનું કામ હજુ ચાલતું હોઈ આ વરસે મકાનો બાંધીને જૂનથી કામકાજ થઈ શકે તેમ નથી. એટલે દાસ આ સાલ માટે ૧૦ વિદ્યાર્થીઓને જ સેવાના છે. હાલ સૂલતા ઉપલા ધાગજમાં ભણતા અને કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવાના છે. એમાં દાખલ થવા ઇચ્છતા વિદ્યાર્થીઓએ પાટીદાર કાર્યાલયને શિરનામે પરિચયવદાર કરવો.

સ * મા * ચા * ર

★ મોઝાસાનાં કુ. મધુદાન્તા પી. પટેલ સિનિયર કેમ્પીજની પરીક્ષામાં પાસ થયાં છે. મોઝાસાની જર્નમેન્ટ ઇન્ડિયન માર્સ હાઈ સ્કૂલમાંથી એ પરીક્ષામાં પાસ થનાર એ પહેલાંજ પાટીદાર બહેન છે.

★ માતર તાલુકાના ત્રાણજી ગામના શ્રી. દાજીભાઈ ભુલાભાઈ પટેલે પોતાની પુત્રી શ્રી. વરોદાજીદેવને એક પત્ની હયાત હોવા છતાં નારના શ્રી. મગનભાઈ ગ્રાહાભાઈ પટેલ સાથે પરણાવી હતી. આ બાંધત કેમ ચતાં હજુર મામલતદારે શ્રી. મગનભાઈ ગ્રાહાભાઈ પટેલને એક દિવસની સજા અને રૂ. ૨૫૦ દંડ કરી લગ્ન ફોફ કરવા હુકમ કર્યો છે. અને શ્રી. દાજીભાઈ ભુલાભાઈનો રૂ. ૫૦ દંડ કર્યો છે.

૩૧. ૧૪માં ૧૩ પુસ્તકો અને ૨૪ અંકો

[પરદેશમાં—૩૧. ૧૬માં] દપાલખર્ચ સહિત
પ્રતિમા

આ માસિકમા મોટી માહકના લગભગ પોખા સાતમે પાનાં (ચાલુ પુસ્તક સાહકના સાડી તેરમે પાનાં) અને લવાજમ ભરો તેની સાથે જ પાકા પૂઠાનુ, જેકેટ સાથેનુ સુંદર બેટપુસ્તક મળે છે. લવાજમ ફક્ત રૂ. પાંચ જ છે. (પરદેશમાં રૂ. સાત) ધરતી પ્રત્યેક વ્યક્તિને ખૂબ ઉપયોગી એવું ગુજરાતનું આ એક જ માસિક આ પ્રકારનાં લખાણ આપે છે.

પુખ્ત

ખાસકન - ૭. જારીનું મુખપત્ર. જાગરેનું પોતાનું માસિક. આ માસિક અખિલ ભારત જાળક સંઘના મુખપત્ર રૂપે ચાલે છે. પ્રત્યેક અંકમાં એક ચિત્રવાર્તા, જીવનચરિત્ર, સચિત્ર સુંદર રસભરી વાર્તાઓ, વિજ્ઞાન, દાસ્તખ, કવિતાઓથી ભરેલું આ માસિક ગુજરાતનાં ઘરે ઘરે જાળકેના દાથમાં રમે છે તમાગ જાળકના વિદ્યાર્થી માટે આ માસિક જરૂર વસાવવું પડશે—

—ને કેટલું સમુદ્ધ? ‘વર્ષે’ ફક્ત રૂ. નવ મોકલવાના હોય છે. પરદેશ માટે રૂ. સાડા ચાર.

સંસારચક્ર અંધાવાલિ

ખાર પુત્રકના આ સંપુટના લેખક શ્રી. મોપાન છે. પુત્રકોનાં નામ જ એની ઉપયોગીતા પૂરવાર કરે તેવાં છે.

(૧) કુમાર સાથે, જીવનચરિત્ર (૨) લગ્નચરિત્ર (૩) કન્યા સાથે જીવનચરિત્ર, (૪) લગ્નચરિત્ર (૫) યુવક સાથે—કર્તવ્ય ક્ષેત્ર (૬) લગ્નજીવન (૭) યુવતી સાથે—કર્તવ્ય ક્ષેત્ર (૮) દાંપત્યજીવન (૯) શ્રીમાન સાથે—સમાજ જીવન (૧૦) કુટુંબ જીવન (૧૧) શ્રીમતી સાથે—સમાજ જીવન (૧૨) કુટુંબ જીવન

ખારેવનુ લવાજમ ફક્ત રૂ. ૭. પરદેશ રૂ. સાડા સાત.

જીવન સાહિત્ય મંદિર

કાલખાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨ * ગાંધી રોડ, અમદાવાદ

નેશનલ ઇન્ડિયન લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

માં તમારું ભાવિ સલામત છે.

વિચિત્ર તથા એજન્સી માટે લખો:—

એન. એલ. અમીન. બ્રાન્ચ મેનેજર.

મુખર્જી શાખા: નેશનલ ઇન્ડિયન લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

સ્થાપના-૧૯૦૬

બ્રહ્મચાજી, ડાક્ટ. મુખર્જી નં. ૧

દિલ્લિમાં શાખાઓ અને એજન્સીઓ છે.

—: એજન્સી અગર પ્રેરકર્તા માટે લખો યા મળે:—

મહોદાયક જે. અમીન, એજન્સીવાર.

કન્સ્ટ્રક્ટર.

દહેગામ.

કે. ડી. પટેલ, એજન્સીવાર, મોરબી.

એજન્સીવાર, મોરબી એજન્સી.

રતનપાળા, અમદાવાદ.

(લાવ નામ, વાપા-આવું)

હિન્દુ અનાથાશ્રમ નડીઆદ

માણસ વિનાનાં ગરીબ નિરાધાર રખડી ગંઝેલાં બાળકોને પાણી પોષી ભણાવી ગણાવી સ્વાશ્રયી જીવન ગાળવાની કેળવણી આપી જીવનના યોગ્ય રસ્તે ચલાવે છે. સંખ્યા ૧૫૦ ની આસપાસ રહે છે. સંસ્થાના કાયમી રોકાણોની આવક ડૉ. ચૌદ હજારને આશરે છે. ખર્ચ ડૉ. ચાલીસ હજાર ઉપર થાય છે. સંસ્થાને આશ્રયે રહેલાં તથા આવતાંને નિર્માવવા આપ આપનું બનતું કરશે.

મંત્રી. હિન્દુ અનાથાશ્રમ. નડીઆદ.

નુકલ: આશાભાઈ ગોરખનલાલ પટેલ, સરકાર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, આમદાવાદ.
પ્રકાશક: હિન્દુ અનાથાશ્રમ નડીઆદ.

P. or P Regd No 9 B D L

સુખામૃત

PROMAN'S
(INDIA)
LABORATORIES
સ્ટેશનરોડ, પેટલાદ.

આના સિવાય તમારા
સ્ટીમરના, મુસાફરી
સુખચેનમાં જરૂરી નહિ.
સુખામૃત

દિન-રાત તમા આક્રિતમાં
લાખા લીલીંગે પચાવ છે ને પરમા
તેમજ મુસાફરનામાં આથે માગવા
લાવડ છે દરિયાઈ માંડગીમાં અચૂક
કાળના ને જ, કોલેરા, ઉલ્ટી, ઝાડા,
મંઝલગી, શરતી સળેખમ, હાથ-
પગનું કાનુ, માથાનો દુઃખાવો,
પાણી વિકાર, અશક્તિ, દમ હાંકે
અમુઝા, અપચો, ચૂક, શુગ્ર, પેટ
પેડુંના દુઃખાવો, ઝેની જંતુના ઝા,
રાત ત્રાહમાં કળતર વગેરે મા
ખામ દુપયોગી ન
— એક બોરસ માથે રાખો —

મહાવીર ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લિ.

(સ્થાપના: ૧૯૩૫)

પ્રગતિશાળી સ્વદેશી વીમા કંપની

૧૯૪૮ માં પુરૂં કરેલું કામકાજ

રૂ. ૪૩,૩૧,૦૦૦

પ્રીમીયમના નીચા દર ઉદાર ગરતો
ગામ ગામ લાગવગવાળા એજન્ટ નીમવા છે

આજે જ લખો —

વીડે એજન્ટ —
પેટલ એન્ડ કંપની
નશન રોડ, આણંદ

પી. યુ. પેટલ, બી. એ; બી. કામ (લડા)
જનગલ મેલેજર,
૧૦ એ, ગવર્નમેન્ટ પેમેન્ટ હાઉસ કલકત્તા.

મુખ્ય અધ્યક્ષ:—રિશ્વત્તમ ચેન્નમ, ૧૬. એપ્રિલ ૧૯૪૮

૩૧. ૧૪માં ૧૩ પુસ્તકો અને ૨૪ અંકો

[પરદેશમાં—૩૧. ૧૯માં] ૨પાંલખ્ય સહિત
પ્રતિભા

આ માસિકમાં મોટી સાઇઝનાં લગભગ પોણા સાતસો પાનાં (ચાલુ પુસ્તક સાઇઝનાં સોડી તેરસો પાનાં) અને લવાજમ ભરે તેની સાથે જ પાક્કા પૂકાનું, જેકેટ સાથેનું સુંદર બેટપુસ્તક મળે છે. લવાજમ ફક્ત રૂ. પાંચ જ છે. (પરદેશમાં રૂ. સાત) ધરતી પ્રત્યેક વ્યક્તિને ખૂબ ઉપયોગી એવું મુજરાતનું આ એક જ માસિક આ પ્રકારનાં લખાણ આપે છે.

પુખ્ત

ખાસકર—૭. બારીનું મુખપત્ર. ખાગોનાં પોતાનું માસિક. આ માસિક અખિલ ભારત બાળક સંઘના મુખપત્ર રૂપે ચાલે છે. પ્રત્યેક અંકમાં એક ચિત્રવાતા, જીવનચરિત્ર, સચિત્ર સુંદર રસભરી વાર્તાઓ, વિજ્ઞાન, દાસ્ત, કવિતાઓથી ભરેલું આ માસિક મુજરાતનાં ઘરે ઘરે બાળકોના હાથમાં રહે છે. તમારા બાળકના વિકાસ માટે આ માસિક જરૂર વસાવવું પડશે—

—તે કેટલું સસ્તું? વર્ષે ફક્ત રૂ. ત્રણ મોકલવાના હોય છે. પરદેશ માટે રૂ. સાડા ચાર.

સંસારચક્ર મંથાવલિ

બાર પુસ્તકોના આ સંપુટના લેખક શ્રી. સોપાન છે. પુસ્તકોનાં નામ જ એની ઉપયોગીતા પૂરવાર કરે તેવાં છે.

(૧) કુમાર સાથે, જીવનચર્યા (૨) લગ્નચર્યા (૩) કન્યા સાથે જીવનચર્યા, (૪) લગ્નચર્યા (૫) યુવક સાથે—કર્તવ્ય ક્ષેત્ર (૬) લગ્નજીવન (૭) યુવતી સાથે—કર્તવ્ય ક્ષેત્ર (૮) દાંપત્યજીવન (૯) શ્રીમાન સાથે—સમાજ જીવન (૧૦) કુટુંબ જીવન (૧૧) શ્રીમતી સાથે—સમાજ જીવન (૧૨) કુટુંબ જીવન બારેયનું લવાજમ ફક્ત રૂ. ૭. પરદેશ રૂ. સાડા સાત.

જીવન. સાહિત્ય મંદિર

કાલંજાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨ * ગાંધી રોડ, અમદાવાદ

ઘરમાં વસાવવા જેવા ગ્રંથો

પુસ્તકનું નામ અને વિગત

કિંમત

ઉપદેશસારસંગ્રહ-મદાત્મા તિરુવદ્ધુવરનો વેદ તુલ્ય બોધ	૧-૮
આખ્યાનમાળા-ભાગ ૧ લો-બોધક આખ્યાનો ...	૩-૦
સ્વામી રામતીર્થ ગ્રંથ ૧ લો-એમના મદુપદેશ, વ્યાખ્યાનો ઇ.	૩-૦
“ “ “ ૪ થો-વિસ્તૃત ચરિત્ર તથા વેદાંતના ઉપદેશો	૩-૮
વિવેકાનંદ-ભાગ ૮ મો-સ્વામીશ્રીના ઉપદેશો, ભક્તિયોગ	૨-૦
તુકારામગાથા-ગ્રંથ ૧ લો- ૧ ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈગુણ્યપ્રેક્ષ } “ “ “ ૨ જો- } અબગોનું સરળ ભાષાંતર }	૧-૦
આદર્શ ચરિત્રસંગ્રહ-ભાગ ૨ જો-૭૦ દૃષ્ટાં ચરિત્રો	૨-૮
આદર્શ દૃષ્ટાંતમાળા-ભાગ ૧ લો-બોધક ૪૨૪ દૃષ્ટાંતો	૨-૮
“ “ “ ૨ જો- “ ૪૯૫ “ “	૨-૮
ચૈતન્યમહાપ્રભુ-ત્રણ ગ્રંથો, વિસ્તૃત ચરિત્ર (સચિત્ર)	૮-૦
સંત તુકારામ-મદારાધૂના ગુપ્તસિદ્ધ સંતનું ચરિત્ર ...	૩-૦
સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદ ને શિવાનંદનાં ચરિત્રો ..	૧-૬
ભક્તચરિત્ર-ભક્તમાળામાં નહિ આવેલાં ચરિત્રો ...	૨-૮
દૂંડી વાર્તાઓ ગ્રંથ ૧ લો-સામાજિક નિર્દોષ ૬૬ વાર્તાઓ	૨-૮
“ “ “ ૬ ઠો-સર્વ ભાટે ઉપદેશક ૮૬ વાર્તાઓ	૨-૮
ભારતની દેવીઓ ગ્રંથ ૧ લો-પ્રાચીનયુગની ૧૩૩ સતીઓ	૩-૦
“ “ “ ૨ જો-મધ્યયુગનાં ઐતિ ૨૪૯ ચરિત્રો	૩-૦
“ “ “ ૩ જો-મધ્યયુગ ને અર્વાચીન ૧૬૬ ચરિત્રો	૩-૦
પ્રીતમદાસની વાણી-બજનો, ધોળ, છપ્પા, કકડા, મહિના ઇ.	૩-૦
સુબોધપુર્ણવાદિકા (શુભિગ્તાં)- મદાત્મા ગેબ સાદીકૃત	૬-૫
શુભસંગ્રહ ભાગ ૨ જો-સ્વામી ને જરૂરી માહિતી, ૧૪૮ લેખો	૩-૦
“ “ “ ૬ મો- “ “ “ ૧૬૫ “	૩-૦
સાચું સ્વર્ગ-ભક્તિ ને જ્ઞાનવિષયક સાદી વાતો ...	૨-૦
સ્વર્ગની કુંચી-સદ્વર્તન રાખતાં શીખવનારો બોધ ...	૨-૦
સ્વર્ગની સીડી-મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કરવાનાં ૧૨ પગથિયા	૨-૦
સ્વર્ગનું વિમાન-ભક્તિના મહિમાના ૩૨૫ દાખલા ...	૨-૦

સ્વર્ગનો આનંદ-લક્ષિત ને તેના પ્રકારોની સમજ	...	૨-૦
સ્વર્ગનો ખજાનો-લક્ષિતમાર્ગ સમજાવતું પુસ્તક	...	૨-૦
સ્વર્ગનો પ્રકાર-જ્ઞાન અને પરમાર્થની વાતો	...	૨-૦
મોહુમુદગર ને ધીજીત, ૬૨૧ રત્નો-સરળ અર્થ સાથે		૧-૦
રાત્રીલોકી ને ધીજીત ચાર રત્નો-સરળ અર્થ સાથે		૦-૧૨
સ્તોત્રસંગ્રહ-લક્ષિત ને વેદાંત-સ્તોત્રો અર્થ સાથે		૦-૧૦
સર્વવેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંગ્રહ-લાખાંતર સાથે		૧-૪
વિવેકચૂડામણિ-સરળ અનુવાદ સાથે	...	૦-૧૨
મહાવાક્ય-રત્નાંવલિ-૧૦૮ ઉપનિષદોના સારરૂપ સંગ્રહ		૦-૧૨
વિદુરનીતિ-સરળ અનુવાદ સાથે	...	૦-૧૨
આત્મસાક્ષાત્કારની ક્લેશોદી-સ્વામી સ્વપ્નજ્યોતિર્થી		૧-૪
અવતૃત ગીતા-સુધારાવધારા સાથે ૨૭ આવૃત્તિ		૧-૪
અષ્ટાવક ગીતા-મૂળ સાથે સરળ લાખાંતર	...	૦-૮
ગીતા-પુરુષાર્થજોષિની-એ ગ્રંથમાં મૂળ શ્લોકો, પદ્મરેદ, અર્થ અને પંડિત સાતવલેકરજીની વિસ્તૃત ટીકા સાથે.		૧૨-૮
જ્ઞાનસત્ર ગીતા-મૂળ શ્લોકો, (ગુજરાતી લિપિમાં)		૧-૪
મોક્ષમાળા-શ્રીમદ્ રામચંદ્ર	...	૧-૪
શ્રીરામકૃષ્ણ વાર્તાલાપ ભાગ ૨ જે-ઉપદેશ તથા કથાપ્રસંગો		૨-૦
જમખપદ-ઓદ્ધ ધર્મનું ગીતા જેવું અમૂલ્ય પુસ્તક	...	૧-૦
પંચીકરણ-મુમુક્ષુઓના આત્મબોધ માટે સર્વોત્તમ ગ્રંથ		૨-૦
પ્રભુમય જીવન-સુખી યત્રાના સરળ ઉપાયો	...	૦-૧૨
જીવનનું રહસ્ય-સદુપદેશ, ભગ્વતો ધર્મ સાથે	...	૧-૦
વિચારસાગર-શ્રીનિમળદાસજી દ્વારા વેદાંતનો મહાન ગ્રંથ		૩-૦
સર્વકાંત-મુમુક્ષુઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી ગ્રંથ		૨-૦
આજસંધ્યા-વાર્તાઓને ધાર્મિક શિક્ષણ	...	૦-૮
ઓખાહુરણ-મહાદેવ પ્રેમાનંદદ્વારા મોટા અક્ષરોમાં		૦-૮
નળાખ્યાન-(મહાદેવ પ્રેમાનંદદ્વારા) મોટા અક્ષરોમાં		૧-૦

ખીજી વધુ પુસ્તકોની વિગત માટે લખો:-

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

દે. ૧૬ પાસે, પોસ્ટ બોક્સ નં. ૫૦-અમદાવાદ, અને
 ડાહ્યાદેવી રોડ, હાથી બિલ્ડિંગ, ત્રીજે માળે, મુંબઈ-૨

બાલવિનોદનાં પ્રકાશનો

બાલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય

ॐ मा र सा हि त्य

ने प्रौढ साहित्य

== માં સર્વોત્તમ છે ==

બાલવિનોદનો બાબાસેટ

જેથી પાચ રૂમના છાપેની અહીંસા ખોલેલ વિનોવાની વ્રજ ધાપડીયા, અમરભાળા, રામભાળા અને અકલેખન, બાળકોને રમન વાતામાં કહેડે, બારાબડી આક ને વાચન શીખવે છે બાહોશમાં બાહોશ સિમ્મ જે ન મ્ની શકે તે આ કંટ ફરી બતાવે છે સેટનો સવા ઉપિયે. ☆ વી. પી. અર્ચ હ આના

આલવિનોદ ગ્રંથાવલિ

એ રમ્યા પાને પાને મુરર ચિત્રે સાથે મેઘા અપરે છાપેલા છ પી સાત વર્ષના
બાળકોઃ માટે તૈયાર કરેલા હમ બનોહર પુત્રકોઃ જન્મે ચિત્રે માથેનું જન્મકોઃ
પાનનું રમિક વાવન દર સેંટના વાગે પિત્રા દર પી પી ખર્ચે બાગે બાના

બા લ વિ નો દ મા બા

બોરોબાર ચિત્રોવાળા, રસ ગળે ને કહડા પડે એવા મરમ, સાત થી દસ વર્ષના
 બાળકો। મરડના ચિત્રોએથી શરદિવાળા લેખ, પુસ્તકો એક હજાર ચિત્રો માથે સવા
 એ હજાર પાનનું સુદર વાવન, ત્રણ મનોહર મંદિરો દરેક મંદિરો ૩૦-૫-૧૨
 ત્રણ મંદિરો રૂા ૧૦-૪ , ૨૨ થી થી ખર્ચ બે વધિયા

અશોક બાલપુસ્તકમાળા

ગુજરાતના બહુભાષી લેખકોમાં નૈયા ડરેલા, સુદર ચિત્રાવાળા, વિવિધ પ્રકારના
દરેક થી પદ્મ વર્ષના બાળકો માટેના અન્ય નમિત્ત ન્ધિ પુસ્તકો અગિયારસો
વિન્ના માથે સાંભારે હજાર પાનનું રમિક પાથન બેકદર દસ સેટમા
દરેક સેટના રૂ. ૩-૮ ને દસ સેટના રૂ. ૩૫-૦ ને થી પી ખર્ચ ત્રણ રૂપિયા

૨ મુ જ મા બા

પાનકો હોમેહોમે વાયે એવી હાથમાસની છેલ્લી જિન્દગી મસિક બારનાંબોના પાય
પુસ્તકો સવામો વિચે સાય ચારમે પાનનું સુદર ગાયન દરેક પુસ્તકના પાર આના
પાય પુસ્તકોના ડા ૩-૧૨ ઈ થી થી ખર્ચ આપ આના

મઝેદાર કૃષ્ણણી માળા

પુણ્ય ચિન્તા સર્વ કિશોરજાનના અવનવા પદામૈ રમૂ કરતી અલેડ અધાનવિ
પાકી બાઈડીંગના સોહાબધા જેડવાળા ૭ પુસ્તકો એકદર હમર પાનલુ વાચન
ફેરના અડી રૂપવા ૬ ૭ પુસ્તકોના રૂ ૧૫ ૦ ૬ બી પી અર્થ દોઢ રૂપિયા

ਸਾ ਹੁ ਸੁ ਤ ਥਾ ਵ ਲਿ

સાહસ, સૌર્ય, બેદ, શુદ્ધિચાતુર્ય અને ચુન્યાસીધનના અવનવા પરક્રમેને લગતુ
પ્રજ્ઞાદાથી વાચન આપતી અભિનવ ગ્રંથાલિ પાઠી ખાઈ-ડોળના સોહામણી
જેકેલગણા સોળ પ્રસ્તકો મેકર મેળસો પાનતુ વાચન ચાર સેંટા
સેંટા રૂા ૫-૦ ઇ ચાર સેંટા રૂા ૨૦-૦ ઇ થી થી ખર્ચ બે રૂપિયા

આલ વિનોદ' આર્યોલય * ૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ૨.

પાલોદાર

જનસમાજને વિચારપ્રેરક વાચન પિરસવાના અભિલાષ સેવતું માસિકપત્ર

અપાડ,
સં. ૨૦૦૫]

જૂન-૧૪૮

[વર્ષ ૨૬
અંક ૧૮

અમૃત ફળ

તા. ૧૦-૫-૧૪૮ના 'ગુજરાત સમાચાર'માં નીચેના સમાચાર પ્રગટ થયા હતા—માત્ર ચાર આનાના હિસાબ બાબતમાં રાણીપુર ગામમાં રહેતા સેચ્યુઅલ ઈપ્રાહીમ અને તેની ૩૦ વર્ષની સગલાં પત્ની વિદ્યાગૌરી વચ્ચે આજે (સોમવાર) સવારે સાત વાગે બોલાચાલી થવા પામી હતી. જોતજોતામાં બોલાચાલીએ ગંભીર સ્વરૂપ પકડ્યું હતું અને પતિએ ઉશ્કેરાઈ જંધને પત્નીના પેટ પર જોરથી હાત મારી હતી. આથી વિદ્યાગૌરી એકાએક બેહોશ જતીને ભોંય પર પટકાઈ પડી હતી. પોલીસને જાનાવની જાણ થતાં એને સારવાર માટે કેલીકો મિલની હોસ્પિટલમાં મોકલી આપી હતી. ત્યાં તેની સ્થિતિ ગંભીર જણાતાં બીજી હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવતાં ત્યાં તેનું જપોરે અવસાન થયું હતું!

આપણા ગૃહજીવનમાં પતિપત્ની વચ્ચે બોલાચાલના, તકરારના, રિસાવાના પ્રસંગો હરપળે ચાલતા હોય છે. એવી જ રીતે નજીક કારણસર આપણી આનુજાનુના પાડોશીઓ, મુસાફરો કે સાથે કામ કરનારાઓ સાથે તકરારના પ્રસંગો જનતા નજરે જોઈએ છીએ અને અનુભવીએ પણ છીએ.

આવા પ્રસંગોનાં મૂળ આપણે જો શોધીએ તો મોટે ભાગે હા-નાની વૃત્તિમાં રોપાયેલાં દેખાશે. ઉપરના જ ઉદાહરણો વિચાર કરીએ. કેટલું પણ કંગાલમાં કંગાલ માણસ પણ ચાર આના

જેવી નજીવી રકમ માટે પત્નીને આમ ઉશ્કેગઇને ચાલતાં લગી ન માટે પરતુ ચાર આના એ તો તકગગનું નિમિત્ત, ણાદ્રી તકરારનુ મૂળ પોતપોતાની અહમ્મવૃત્તિ જ ને પક્ષ પોતપોતાની વાત સાચી એમ મમન કરે તેમાથી તકગર ઉગ્ર રૂપ લે છે ખરી રીતે દોઢા વાક વગર તકગર ન થાય અગર અમુક કિસ્સામાં એક પક્ષનો પણ દોષ હોય

આમ સામે પક્ષ દોષિત હોય છતાં ગેજના આવા પ્રસંગોમા એ દોષ કબૂલ કરાવવાનાં માથા પક્ષનો મમત અને પોતાનાં દોષ જાણેઅજાણે ન કબૂલ કરવાનું દોષિત પક્ષનું અહમ્મ. એ જ ને વચ્ચે જે ચતાણુ શરૂ થાય છે આમ નિમિત્ત ગમે તે હોય પરતુ લડે છે મમત અને અહમ્મ

એટલે જો આપણે આવા પ્રસંગોએ ખામેશ ગાખવાનો ગુણ કેળવીએ તો કેટલી અશાંતિ દૂર થઇ જાય ખામેશ ગાખવી એટલે ભૂલ કરનારને એની ભૂલ ન જાતાવવી એવું નથી પરતુ જે ઘડીએ ભૂલ થઇ હોય તે દાણે તે કબૂલ કરાવવાનો મમત ન કરવો લોહુ ગમ્મ હોય ત્યારે જ ટીપવું જોઈએ ત્યારે આમા ઊલટી સ્થિતિ છે પ્રસંગ ઠંડો પડી ગયા પછી એ પ્રમંગને તટસ્થ રીતે જોઈ શકાય તેવી ઘડીએ જો મામા પક્ષને આપણે ભૂલ જાતાવીશું તો મોટે ભાગે એ કબૂલ કરશે

એટલે દરેકને માટે સંસ્કારી નિયમ એ છે કે, કોઈ અન્યતો પ્રસંગ જાની જાય ત્યારે તેની ટીકા કરવા ન એમવું એ પ્રસંગના નીચે એસરી જાય અને નીતર્ગન ચોખ્ખા થાય ત્યારે એની ચર્ચા કરવાથી સામે પક્ષ પોતાની ભૂલ કબૂલ કરશે -

વળી દલીલ એ એકળીજાને મમજવામા મદદરૂપ થાય છે, પણ વાદવિવાદ જે ચતાણુ ઊભી કરે છે એટલે રાજિદા જીવનમા જ્યાં દલીલની જગા વાદવિવાદ લે ત્યાં અટકી જવું, એ મર્યાદા પણ દરેકે મમજવા જેવી છે આમ વર્તવાની આપણે જો ટેવ પાડીએ તો ગૃહજીવનમા અને સમાજજીવનમા મરણતા થશે અને શાંતિ જળવાશે જે એનો જાત અનુભવ કરશે તેને એ રીતે શાંતિના અમત રૂપ ચાખવાના મળશે

જમણવારની અનિષ્ટ ડાળ

ઈશ્વર પેટલીકર

જમણવારનું કેટલું મદત્વ છે એ આપણે ગમે અંકે જોયું. એટલે જમણવારને નાખૂદ કરવો એ વ્યાજબી કે? એ પ્રશ્નનો આ લેખમાં વિચાર કરીએ.

એક બાલુથી સામાજિક સુધારાની દૃષ્ટિએ જમણવાર અટકાવવાની હિમાયત થઈ ત્યારે એ વધતો ગયો એટલે લોકોની માન્યતા એવી છે કે દહાડે દહાડે સુધારાને બદલે કુધારો થતો જાય છે. પરંતુ એ માન્યતામાં સમગ્રદેર છે. જમણવારનું જે પ્રમાણ વધતું જતું દેખાય છે તે પાછળ લોકો બગડતા જાય છે એ કારણ નથી. પહેલાં સુધારો હતો અને હવે કુધારો થતો જાય છે એવું પણ નથી. મૂળે આપણામાં જમણવાર કરવાની વૃત્તિ હતી. એ વૃત્તિ એક રીતે કુદરતી છે, અને જીંદગી રીતે નાતના ગિલાનને લીધે ફરજિયાત છે—એ કારણે અક્રિતને પોતાનું અદમ્ય પોષવાની તક મળે છે. પરિણામ એ આપ્યું કે હેઠલાં પચ્ચીસ વર્ષમાં લોકોની આર્થિક સ્થિતિ સુધરી તેને લેઈને એ વૃત્તિ વધી. એટલે લોકો બગડ્યા તેથી જમણવાર વધ્યા તેવું નથી. લોકોનું માનસ તો હવે તેનું તેજ છે. જે ફેર થયો તેનું મૂળ આર્થિક સ્થિતિ છે. એટલે જમણવાર વધવાથી સુધારો ન થયો, તેમ કુધારો થયો માનવાનું પણ કારણ નથી. અને જમણવારનો ઇતિહાસ જોતાં એ નાખૂદ થશે એમ માનવાનું કારણ નથી.

એટલે સલાહ એ રહ્યો કે તે નાખૂદ કરવો વ્યાજબી છે? સમાજમાં જે ખોટા ખર્ચ થાય છે અને જેમને સક્રિય નથી હોતી તેમને દેવું કરીને એ ગિલાન પોષવો પડે છે, એ દૃષ્ટિએ જમણવાર નાખૂદ કરવાની દિલચાલ સુધારકાએ ઉપાડી. પરંતુ કામવાસના એ ખરાબ છે એમ માની અલ્પચર્ચના સુધારાની દિલચાલ ઉપાડ્યામાં આવે અને તેનું પરિણામ નિષ્ફળતામાં આવે, તેનું જમણવારમાં આપ્યું છે તે આપણે જોઈએ છીએ. એટલે હવે એ પ્રશ્ન જીંદગી રીતે વિચારવો જોઈએ એમ લાગે છે.

એ જીંદગી રીતે કયી?

સંજ્ઞા એ વિધિની દૃષ્ટિએ ધાર્મિક પ્રશ્ન છે. નાતવરાની દૃષ્ટિએ સામાજિક છે. એટલે લગન અંગેનાં જમણવારને સામાજિક રહેવા દેઈએ તો એમાં સંયમ જાળવાય. અક્રિત પોતાને ઘેર લગ્નપ્રસંગ હોય ત્યારે પોતાના

પિનાઇઓ કે સગાને જ આમત્રે અને મીઝન મિત્રો, ધધાર્થીઓ અને પરિચિતોને બાતલ ગણે તો કેજબરાજ જમણુગા વધતી સખ્યા અટકી જાય.

પગલુ આ રાત પણ મેં ગીતે શ્રદ્ધ નથી સામાજિકમાં મગા અને પિનાઇઓનો જ સમાવેશ કરવા એ તાર્કિક નથી માણુમ જે લેણીની વચ્ચે વમે છે, જેમની સાથે એને રહે છે, જોગબાણુ છે એ જ એનો સમાજ કે આજે બહાગના વસવાટને લીધે, બિન બિન ધધારે લીધે, બિન રચિતે લીધે, પિનાઇઓ અને સગા કરતા મીઝન માણુમેરનો એનો સમાજ અનેકો છે એટલે એ પ્રમગે એના સમાજનાં જે માણુમો કે તેને જોવાનું વગર એને કેમ એન પડે, એને કેમ સતોય થાય એટલે નિમિત્ત પોતાને ઘેર લગ્નપ્રમગ લીધે ત્યારે બહાગના રહેલીઓને ન આમત્રે એ શક્ય લાગતુ નથી.

એનુ મીલુ પાણુ કાગળ કે આપણે ત્યાં પરિચિતોને જેમ જુદા જુદા પ્રસંગે પાર્ટીઓ આપવાની રીત નથી એ એ ગીત દોષ તો માણુસ જુદા જુદા પ્રસંગે પાતાના મિત્રો, ધધાર્થીઓ અને પરિચિતોને જમણુ આપતો નહીં તને લગ્નપ્રસંગે એ મગે મોનાવવાની જિતિ ન થાય લગ્ન એ કટુ મતા પ્રમગ જે એમ માની એ સગાન આગતી મતોય માને પરિચિતો જેમ પાર્ટીઓ આપવાની પદ્ધતિ આપણા સમાજમાં નથી તેના જે કાગળો કે એક તો આપણે અત્યાગ સુધીનુ જીવન સામાજિક હતુ ગતરીય, આર્થિક જીવન હવે વડાતુ જાય છે એટલે આપણે ત્યાં જમણુવાગે સામાજિક પ્રસંગોએ થતા—થાય કે મોગા રહેગમાં ન્યા લેણીનુ જીવન મજકીત અને આર્થિક જીવન ગણુ કે ત્યાં પાટોઓના ગિવાજ મળવ થવા માગ્યા કે એ ગીત અપયી વિકસતી નથી તેનુ કાગળ આપણી આર્થિક ગિતિ જેમ જેમ એ સુધ-જે તેમ તેમ એ ગિરાજ પગુ રા- થવા વગર નહિ ગડવાના.

એમજે આજે તો સામાન્ય જનમમાજમાં પાર્ટીઓ મદા, એટ દામ નદા, મિજલમ કરો કે જમણુવા- હો, મત સામાજિક પ્રમગે મોજતર કે તેમાં મગજ પાળીના અગત્ય પ્રમગે જમણુવાગ કરવા તે અસાધ્ય મનાયો એમને ને તરફ ઉપેક્ષા વરતા સામાજિક- કારે એક માન મુખ્ય ગતો ને લગ્નનો જમણુવાગ તે પ્રમગે માણુમ પોતાના ધધાર્થીઓને, મિત્રોને, નદકારકોને આમત્રે તો એમાં અનુગતુ કરી નથી.

પણુ જે લેણીને પાગેઓ આવી પોતાની તાજ અને આપના તાજ તે લેણી લગ્નપ્રમગને કટુ મતા પ્રમગ માની જીવન પેઢીને ત વખતે ન આમત્રે તો એ જે કટુ નથી મજક રખાને મેંને અમરતા આપતુ મજકરો.

આમ નણુ ન આપવું જોઈએ અને આપે તો એની એ પ્રતિને એમા ભાગ લેઈને આગતિને પોપરી ન જોઈએ

આજના જમણવાગમા જે અનિષ્ટ તત્ત્વ છે તે આ પ્રતિમા જે જમણવાગ કુનાગમા અમુ- અને મિથ્યાભિમાનની પ્રતિ હોય છે અને તે જાણવા છતાં તેમા ભાગ લઈ આમનિત તે પોપે જે તેનું મગ એ પણ જે કે આમનિતમા પણ એજ મિથ્યાભિમાનની પ્રતિ ન આપી જા એમા વિવેક જાગરવામાં આવે અને પોતાને એ જાતનો અમય ન હોય તો આમનિતો તેમા ભાગ ન લે તો પણ આ અનિષ્ટ તત્ત્વ હોય કાળુ આવે આ અનિષ્ટ તત્ત્વને લઈને મુધાગ્રેએ એ ડાળ દાપવાને બદલે જમણવાગના મૂળ યડને દાપવા જેવી વાત કરી, જે શક્ય ન હતું એટલે થક દપાયુ પણ નહિ અને પેલી ડાળ વૃદ્ધિ પામે ગઈ

પરંતુ હવે આપણી સામાજિક વ્યવસ્થા તૂટતી જાય છે લગ્નઅમય પૂરતો જ માણસને નાતજાત કે સગાસબધી પ્રત્યે નાતો ગણો છે આકાના ક્ષેત્રે મોટું પરિવર્તન થઈ ગયું છે એટલે લગ્ન પૂરતો આ નાતો જ્યાં મુધી ટકી ગયે ત્યાં મુધી લગ્નપ્રસંગનો જમણવાગ આજની રીતે ટકી ગઈએ માફી જ્યાં લગ્નમા નાતજાત દૂર થઈ કે તે સાથે આજની પદ્ધતિનો જમણવાગ પણ દૂર થશે એટલે આ વચવા ગાગામા જમણવાગની પદ્ધતિમા નીચે પ્રમાણે મર્યાદા જાળવવા તો પૂરતું ન

(૧) જેમની આર્થિક ગિચતિ જુદી જુદી પાર્ટીઓ આપે તેવી છે અને આપે છે તેમજ લગ્નપ્રસંગના જમણને ઇડુગની પાર્ટીનું રૂપ આપી બહારના માણસોને આમ નવા નહિ

(૨) જતા આ મર્યાદા સ્વીકારવા જે તૈયાર ન હોય તેમજો વતનમા આવી લગ્નપ્રસંગની ધામધૂમ ન જતા જે રચણે ગહેતા હોય ત્યાં લગ્ન ઉજવવું

(૩) માણસની આર્થિક ગિચતિ મુધે તેમ તેમ એનું હવનધોગણ બદલાવું જાય છે અને એ રીતે એના લગ્નપ્રસંગની ઉજવણીમા પણ ફેર પડવાનો એટલે કોઈ મારી આર્થિક હાવતવાજો પિત્રાર્થ માટું ખર્ચ કરીને લગ્ન દેતો એની સગસાઈ જીજન પિત્રાર્થઓએ કરવાનું કોઈ કાગળ નથી

(૪) મિથ્યાભિમાન પોષવા માટે અપરિચિતોને કે એજા પરિચિતોને આમ નણુ ન આપવા અને કોઈ આપે તો તેવાએ તેમા ભાગ ન લેવો

આમ જમણવાગનો ગિવાજ નાખૂદ કરવો એ જાજણી નથી પણ એમા ગહેલું અનિષ્ટ નાખૂદ કરવું એ જાજણી છે

....લગીવાસમાં હું ગયો. ઉત્સવ જેવો ઘાટ દેખાતો હતો. સૌનાં મોં ગંભીર હતાં. નાના સરખા સમીઆણામાં ડાહ્યો ખાટ ઉપર આફે પડ્યો હતો. દ્રાષ્ટ કંઈ બોલતું ન હતું. સામાન્ય રીતે હું દૂરથી દેખાતો હોઉં ત્યાં આળો મારા આગમનની ખબર 'સાચા આયા, સાચા આયા' પોકારી, દોડીને આવે. પણ આજ સૌ સ્તંભન બેઠાં હતાં. મેં ડાહ્યાને પૂછ્યું: 'કેમ ડાહ્યા, શા ખબર છે?'

તરત એનો આપ બોલી ઊઠ્યો: 'આવે ખબર, લેવા ભગવાન તમે આયા મો. માળાપ કંઈ દિવા કરો. આ મારો છોકરો નહણક ગાંડો ચાલ્યો. આખી રાત બિંધતો નંધો. ચાર દનથી તો ભારે ધાંધલ મચાવી છે. માળાપ, રાત ને દન ખાવડીનું જ નામ લે છે. જીવે તો મેં બખડે—મારી બાવડીને દ્રાષ્ટ લઈ ગય છે. અધ્યા એને શું કામ મારે છે? મધ કાલે તો એણે બાવડીનો વેશ ભજવ્યો. ઊપરે ઊપરે ફૂંચો. મારીને નીચે ઉતારતાં વપતની ખેળા થઈ, સાચા.'

અધી ક્ષિતિ હું સમજી ગયો. પૂછ્યું: 'બાધા-બાખડી કરી છે ને?'

'શું કરીએ તારે માળાપ, કંઈ છટકો છે? કંઈ વળગણુ-બળગણુ હોય, નહિતર આમ લે કંઈ ડાહ્યો ગાંડો ચાલ એવો છે?'

'અધ્યા પણ તમે લાંબા ખર્ચમાં ઉતરી જશો એનો કંઈ વિચાર કરો બે?'

'એકજણે વકીલાત કરતાં કહ્યું: 'મંડળી (સહકારી)માંથી ધીરજે કે લઈસાળ.'

'મારાથી આવા વહેમો અંગે પૈસા ન ધીરાય' અને વહેમનું લાણું જાણ મેં સમજાવ્યું. અને એ પ્રમાણે ત્રણ દિવસ લાગણગાટ એ લગી-વાસમાં ગયો અને વહેમ છોડવા, માનતાઓ ન માનવા ધણું ધણું સમજાવ્યું ત્યારે અંતરે બધા માંન્યા. એમની માનતા છોડી મારી માનતા માની. મારી માનતા એટલે દવા, જલ્દી તો ગાંડની હોસ્પિટલમાં લઈ જઈ સારવાર કરાવવાની વાત. ખર્ચની બચત્યા મેં કરવા કહેલું એટલે સૌ સંમત થયા હતા.

ડાહ્યાને લઈ અમે સૌ દાકતર પાસે દવાખાને આવ્યા. દાકતર લજા આજુસ હતા. તેમણે માનસશાસ્ત્રની માફક કહેવા માંડ્યું: 'ચારે આને તો કશું મધું નથી.' અને એને પૂછ્યું: 'તાહું નામ શું?'

આમ તથુ ન આપવું જોઈએ અને આપે તો એની એ પ્રતિને જોમા ભાગ લેઈને આમત્રિને પોષવી ન જોઈએ

આજના જમણવાગમા જે અનિષ્ટ તરવ કે તે આ પ્રતિમાં જે જમણવાગ મનાગમા અમુક અંગે મિથ્યાભિમાનની પ્રતિ હાથ છે અને તે જાણ્યા છતાં તેમા ભાગ લઈ આમત્રિત તે પોષે કે તેનું મૂળ એ પણ કે જે આમત્રિતમા પણ એજ મિથ્યાભિમાની પ્રતિ કે જાણી જા જોમા વિવેક જાગરનામાં આવે અને પોતાને એ જાતનો અમર ન હોય તો આમત્રિતો તેમા ભાગ ન લે તો પણ આ અનિષ્ટ તરવ હોય કામુ આવે આ અનિષ્ટ તરવને લેઈને સુધારકોએ એ ડાગ દાખરાને બંધ જમણવાગના મૂળ ઘડને દાખવા જેવી વાત કરી, જે ગમ્ય ન હતું એટલે થક દેખાયું પણ નહિ અને પેલી ડાગ દહિ પાગે ઘઈ

પરંતુ હવે આપણી આમાર્શિક વ્યવસ્થા ભૂટની જાય છે લગ્નમય પૂરોજ માણસને નાતજાત કે સગામબંધી પ્રત્ય નાતો ગયો છે આજના ક્ષેત્રે મોટું પરિવર્તન થઈ ગયું છે એજ લગ્ન પૂરોજ આ નાતો ત્યાં સુધી ટકી ગયે ત્યાં સુધી વગ્નપ્રસંગનો જમણવાગ આજની ગીતે ટકી ગયે જાણી ત્યાં સગામા નાતજાત દૂર થઈ કે તે આજે આજની પદ્ધતિને જમણવાગ પણ દૂર થઈ એટલે આ વચના જાગામા જમણવાગની પદ્ધતિમા નીચે પ્રમાણે મર્યાદા જાગાય તો પૂરું ન

(૧) જેમની આર્થિક ગિયતિ લુદી લુદી પાર્ટીઓ આપે તેવી છે અને આપે છે તમને વગ્નપ્રસંગના જમણવાગ નહીં પાર્ટીનું કેપ આપી મહાગ્ના માણમાને આમત્રવા નહિ

(૨) જતા આ મયાદા સ્વીકારવા જે તૈયાર ન હોય તેમણે વતનમા આવી લગ્નપ્રસંગની ધામધૂમ ન કરતા જે ગયે નહતા હોય ત્યાં લગ્ન ઉજવવું

(૩) માણસની આર્થિક ગિયતિ મુજબ તેમ તેમ એનું જીવનધોગ્મ બદલાવું જાય છે અને એ ગીતે એના વગ્નપ્રસંગની ઉજવણીમા પણ કે પડનાનો એટલે કોઈ મારી આર્થિક દાલતવાળો વિનાઈ મોટું ખર્ચ ખીન લગ્ન કરે તો એની સગસાઈ ખીન વિનાઈઓએ દગ્ગાન કોઈ દગ્ગા નથી

(૪) મિથ્યાભિમાન પોષવા માટે અપરિચિતોને કે જોજા પરિચિતોને આમ તથુ ન આપવા અને કોઈ આપે તો તેવાએ તેમા ભાગ ન લેવો

આમ જમણવાગનો વિવાજ નામુદ દેવો એ જાજખી નથી પણ એમા ગહેલું અનિષ્ટ નામુદ કરવું એ જાજખી છે

૩૯ સંસ્કાર

જશભાઈ પટેલ

....લંગીયાસમાં હું ગયો. ઉત્સવ જેવો ઘાટ દેખાતો હતો. સૌનાં મોં જાંબીર હતાં. નાના સરખા સમીઆણામાં ડાહ્યો ખાટ ઉપર આફો પડ્યો હતો. કાંઈ કંઈ બોલતું ન હતું. સામાન્ય રીતે હું દૂરથી દેખાતો હોઉં ત્યાં આગકા મારા આગમનની ખબર 'સાચખ આવા, સાચખ આવા' પોકારી, દોડીને આવે. પણ આજ સૌ મૂનમૂન બેઠાં હતાં. મેં ડાહ્યાને પૂછ્યું: 'કેમ ડાહ્યા, શા ખબર છે?'

તરત એનો ખાપ બોલી બિડ્યો: 'આવે ખબર લેવા ભગવાન તમે આવા છો. માખાપ કંઈ દિવા કરો. આ મારો છોકરો નહણક ગાંડો ચાલ્યો. આખી રાત જાંબતો નથી. ચાર દનથી તો ભારે ધાંધલ મચાવી છે. માખાપ, રાત ને દન ખાપડીનું જ નામ લે છે. જિવે તો મેં ખખડે—મારી ખાપડીને કાંઈ લઈ ગય છે. અધ્યા એને શું કામ માર છ? મધ કાલે તો એણે ખાપડીનો વેસ ભજવ્યો. છાપરે છાપરે ફૂલો. મારીને નીચે ઉતારતાં વપનની મેળા થઈ, સાચખ.'

અધી વિચિત્રિ હું સમજી ગયો. પૂછ્યું: 'ખાધા-ખાખડી કરી છે ને?' 'શું કરીએ તારે માખાપ, કંઈ છટકો છે? કંઈ વળગણુ-ખળગણુ હોય, નહિતર આમ તે કંઈ ડાહ્યો ગાંડો ચાપ એનો છે?'

'અધ્યા પણ તમે લાંબા ખચમાં ઉતરી જશો એનો કંઈ વિચાર કરો છો?'

એકજણે વધીલાત દરતાં કહ્યું: 'મંડળી (સહકારી)માંથી ધીરજે કે લઈસાખ.'

'મારાથી આવા વહેમો અંજે પૈસા ન ધીરવ.' અને વહેમનું લાંબું શાસ્ત્ર મેં સમજાવ્યું. અને એ પ્રમાણે પણ દિવસ લાગલગાટ એ લંગીયાસમાં ગયો અને વહેમ છોડવા, માનતાઓ ન માનવા ધણું ધણું સમજાવ્યું ત્યારે આખરે અધા માન્યા. એમની માનતા છોડી મારી માનતા માની. મારો માનતા એટલે દવા, બહુ તો ગાંડાની હોસ્પિટલમાં લઈ જઈ સારવાર દેવાવવાની વાત. અચની અવરયા મેં કરવા કહેલું એટલે સૌ સંમત થયા હતા. ડાહ્યાને લઈ અમે સૌ દાકતર-પાસે દવાખાને આવ્યા. દાકતર ભણા માણસ હતા. તેમણે માનસશાસ્ત્રની માફક કહેવા માંડ્યું: 'અરે આને તો કશું થયું નથી.' અને એને પૂછ્યું: 'તારું નામ શું?'

ગાંડો ગોટ્યો: 'હાલો.'

દાકતર: 'ગોટો, એનું નામ જ હાલો છે. ગાંડો શાને કહે? તમે બધા ગાંડા છે.' અને એને પોતાની છાતી અમો આંખોને દાકતરે ખીન દર્દીઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું: 'આ તો મારો મોઠો ભાઈ છે.'

દાકતરે મને ઈન્જેક્શન લખી આપ્યું. આ ઈન્જેક્શન નસ વાટે આપવાનું અને નસમાં અથવા પછી શોક (shocks) આપવાના હોય છે. દાકતરે આખી રીત મને મગવતી અને સાથે સાથે જે ભય હતો તે પણ મને કહ્યો 'ઈન્જેક્શન આપતા કમચ દર્દી' ખસાસ થઈ જાય તો મને કપડાં મળશે ન જાહેશે. આવા દર્દીઓને સામે દાકતરોના હાથે ઈન્જેક્શનો અપાયા હોવા છતાં ખસાસ થયા છે.'

હું આવી જવાબગીરી શી રીતે લેઈ શકું? એના પિતાને પૂછીને જવાબ આપવા મેં દાકતરને જણાવ્યું. દવાખાનાની બહાર જઈ ઈન્જેક્શનના જે જે ફાયદા હતા અને જે ભય હતો તે સૌ ભગી ભાઈઓને જણાવ્યો. એથી સૌ વિચારમાં પડી ગયા. એનો પિતા ગોલી કાઢ્યો: 'સાવળ, આલો તાણું, બચવાને કહે તો બચશે.' મને પોતાને મુશ્કેલી જોઈ થઈ તે દિવસે અમે સૌ ઘેર ગયા.

અકબાડિયા પછી હું ઈન્જેક્શનો લાવ્યો. ઈન્જેક્શન અપાવવા દર્દીને અમે ત્રાપાને લેઈ ગયા. દાકતર સાહેબે એને તપાસ્યો અને આપની કાલની મુદત માફી અને અખંડ રહે સવારમાં એને વાંદો દવાખાને લાવેલો એમ મુશ્કેલી આપી. બીજે દિવસે હું દર્દીને ઘર ગયો અને ત્રાપાને જવાનું કહ્યું ત્યારે એનો પિતા કહે: 'બધા વ ના પાડ છે. દંડ જે થવાનું કહે તે થશે!' અને એ નિર્ભયમાયે એ એકનો એ ન થયા!

મને મનમાં જ તો થયો પરંતુ બીજા કોણે જાણ્યું? ધન્ય વાત આપ્યું. 'ગિવાને આચમનીયા ઉમેચવા જેટલી ધીંગળની જરૂર છે તેટલી ધીંગળની જરૂર હજિજન મેવામાં'

[૨]

કપડવજ અને વાડામિતો નાતુદાની અદલો એકબીજાને મળે છે એ ગાંડા ઉપર થઈને અમે કુપ મોટામાં ખરા જોરે પસાર થતા હતા. અડધા રૂતે, વકળા આગળ અમારી માટી ખડી પડી. શું કરવું એ પ્રશ્ન મૂઝાઈ ગયો આ માઉ અંતર ખાટી હતી. માઉ પણ ઉઠના. આખો ગાંડો નેજાન લૂટાડ્યોનો આ પ્રદેશના નાગીયા લૂંટાડ્યો જે હમણાં પકડાયે છે તે ચડીયા અને સિદ્ધિજીવનના પગથોડાની વાતો સાબળતા અમે સૌ જોવા હતા. અમે એક ગામમાં ભગીઓના ઘર ખાળ્યાં હતાં એટલે તેમને

રૂપિયા વહેંચવા જતા હતાં, એટલે પાસે જોખમ પણ ઠીક ઠીક હતું.
 'લૂંટારૂઓ મળે તો? એમ વિચાર આવતાં મેં મન સાથે નક્કી કરી રાખ્યું
 કે, ચાલો લાઇ, ધરમના કામમાં દીલ ફરશે મા. તમારી રકમ આ રકમ
 ભેગી કરી દો અને બધી રકમ લાંગીઓને વહેંચી દઇએ!

ત્યાં એક ડમણિયું આવ્યું. પૂછપરછ કરી તો તે અમને લેવા જતું
 હતું. મારા એક વિદ્યાર્થીના પિતાએ ખજાર જાણેલી એટલે એ ડમણિયું
 લેઇને અમને તેણે 'વાડસિનોર' જતો દતો. અમે અંદર બેસી ગયા અને
 વાદન પાછું દંડાયું.

બેએક શાઉ ગયા. રસ્તામાં પરજ આવી. તાપ ખૂબ હતો એટલે અમે
 તરસ્યા પણ ખરાખર થયેલાં. અમારી સાથે પજાત વર્ગના અમલદાર તથા
 નેમના કાગડુન હતા. ડમણિયું ઊભું રખાવ્યું. પાણી માગ્યું. પરજવાળો
 ડોકરો વિચારમાં પડી ગયો. અમારો જાડીવાન અમારે દતો. ડોકરોને
 સંકાચલાવ દૂં જાણી ગયો. અર્મતદારને મેં એની જે મુસ્કેલી હતી તે
 અંગ્રેજીમાં જણાવી.

મેં પૂછ્યું: 'ચાલ્યા તું શી ન્વાતે?'

ડોકરો કહે: 'બીલ.'

સાહેબ કહે: 'આટલો જલો જીએ છે કેમ? અમે પણ માણસ છીએ,
 જરા તારા લોટમાં પાણી લાવ તો.'

ડોકરો બીકમાં તે બીકમાં પાણીનો લોટો લાવ્યો. પાંચ લોટો આપવાની
 દિમન ન ચાલે. સાહેબ ઉધરાણી કરે. એનાથી ના પડતી નથી, તેમ
 આપવા પડેલા સંસ્કારને લીધે છવ ચાલતો નથી. મેં વચ્ચે માર્ગ
 સૂચ્યો—જાડીવાન નીચે ઉતરી જાય એટલે એને વાંધા નહિ આવે.

સાહેબ કહે: 'એ કેમ જતે?'

સાહેબની મક્કમતા મને ગમી. મેં જણાવ્યું કે 'આપણે એ પાણી
 વગર ચલાવી લેવું.'

બીલકુમારની જાતી બીકની મારી ધમણ માફક અવાજ કરી રહી હતી
 તે સ્પષ્ટ સંજગાતી હતી. સાહેબે મારી સૂચના ન સ્વીકારતાં પાણીની
 ઉધરાણી ભેરવી ચાલુ રાખી. બેઠે ડોકરોએ ચારે તરફ નજર નાખતાં,
 રખે કાંઈ માફ આ કર્મ જોઈ ન જાય તેની સરત રાખતાં ધૂજતા હાથે
 સાહેબને લોટો આપ્યો!

સાહેબે પછી મગફ કરતાં કહ્યું—આજે ડાવરીમાં લખતે કે જંગલમાં
 એક પરજનું કંઈક ઉદ્ધાટન!

નાની મેજબાની

નાનુસાર્થ દવે

જમણુનો આનન્દ - જમનાર અને જમનાડનાર બનેલે મળે ને, માત્ર એ મેજબાનીનો પ્રસન્ન અને પ્રમાણ પાઞ્જવા ભેદજો ભોજન એ તો મૌખ્ય આમત ને.

દમગ લઈને માતાની ઉમ્મણીએ જન, મમજ-બાગરીના ફૂડા મેટીને બેનગમા ખાવ, મમગ-મેર લઈ નદીકડિ ફાડે, કે પછી ફેજમા ફૂડા દગ્તા પાઉ આવો-મજા આવી જશે. જેમની માથે તમે ઉડાવો ના તે તમાની પસંદગીના પાત્રો ને, વાતોની આપણે છૂટથી થાય ને કોઈના રીઆયા-મનાવાનો મલવ નથી. વ્યવહારમા ભૂલ દની નાખ્યાનો અજરો નથી વાદવાદ કરવડાવવાની કોઈની દાનતથી

તે વારતદેવાડે સારુ ભોજન સદુ કોઈ ને ને. દુદુળ બેશુ બેમીને જમે છે ગામમાં જુના વગ હોય છતા તે દિવમે એકા યવાનો લાભ કોઈ ચૂકતા નથી બધા દાથોદાથ કૈને કે કામ ઉપાડી લે છે કોઈ આગમ કૈને તે તોયે કોઈને ખૂચતુ નથી કોઈ મગક કૈને તે તોયે કોઈ માકુ લગાડતુ નથી મોકુ ચદ જાય તો કોઈ ચીડાતુ નથી ગ્રાઈ મહેમાન આવી ચદે તો અદર બેગરી લેરામા આવે છે મિત્રને થેડ આવના હોય તોયે સદના મહેમાન મની જાય ને

આની મેજબાનીઓની દગા વિદાસ પામી છે વત્તોનુ પગિધાન, ઓગડાની સગનવટ, પીગસણુનો ક્રમ, વાર્તાવપની દળ, બેસવાના સ્થાન, એ ગવામા જમાડનાર અટલો નસ લે ને જે જમવા આવનાગજો મીઝે ને, જમવાની દગા ભાગ જમણુમા નથી કે નથી વધાડે જમ્યામા, એ છે પગિચ વધાગવામા, આનન્દની આપ-લે મા, અને રાજ દાકામમા વ્યવગથાયા, દગાથી, લાવથી ઉમગ પુગવામા

આ મેજબાનીઓમા જ્યારે કરી દેખાડયાનો મદિમા પેસો જાય ને ત્યાર એનો આનન્દ ઉડી જાય છે અને લપકો વધી જાય છે મોટી સખ્યાથીયે લપકો વડે ને મોગી સખ્યામા અપરિચિત માણુમેનો સમાવેશ કરવામા આવ અને તે પણ જડ ગિવાજને જાગવવાની ખાતર જ હોય ત્યારે જમણુનાગુ તો મરણુ જ થઈ જાય ને પછી એમા એવ-તમાશાની હવા પેસી જાય ને

સારુ ને કે આપણી સગદારે પચીસનો કાયદો હજુ સુધી પકડી નાખ્યો છે વગસ બે વગસમા એ પકડ લીલી થઈ જાય તે પહેલા આપણે સવગા ચેતી જઈએ તો નાની મેજબાનીઓનો લહાવો કાયમનો થઈ જાય અને મોગી જમણુનારોનો ફેગદનો બોર્ન ઉતરી જાય

છાણના દેવ

ઈશ્વર પેટલીકર

પાડોશમાં પાપડ વણવાના હોષ અપોરે ધરતું કામકાજ પતાવી મધુ કાંસાની થાળી અને વેંલણ લેઈ રસોડામાંથી બહાર નીકળવાં જતી હતી, ત્યાં કોઈ વસ્તુ ઉપર સગડી તરાપ મારે તેમ સાસુએ તરાપ મારી. મધુના હાથમાંથી વેંલણ ઝૂટ્યાં લેતાં મહેણું માયું: 'મોટે ઉપાડે વેંલણ લેઈને નવ્યું છે ને તારા આપને ઘેરથી લાવી છું?'

આવાં આણ મધુ રોજ રોજ સહી રહી હતી છતાં એનું કાળજું કંકણ થયું ન હતું. એ આઘાત સમી એના બીજા હાથમાં થાળી હતી તે છૂટી ગઈ અને તીચે પડતાં બેણખણાટ થઈ ઊઠ્યો.

સાસુ ગાછ ઊઠ્યાં: 'કંઈક ઠલે એટલે તાવફે કરતાં આવડે છે. આ બેમાં રડ્યા, તારા આપને ઘેરથી વેંલણ સરખું લાવી નથી અને પછી સાંબળવું પડે તેમાં નવાઈ શરે છે?'

મધુ-સાચે જ રડી રહી હતી. એની પરવા ક્યાં વગર સાસુ પોતે થાળી અને વેંલણ લેઈ પાડોશને ત્યાં પાપડ વણવા આસ્થાં ગયાં. મધુને ખબર દની કે સ્ત્રીઓમાં જઈને ઉપરથી મારું પગોણું ઠરશે—આજની વહુએને ડાહ્યો ભેંકા ઝાલવાનો ટેકા નમતો નથી. ક્યારની કહ્યા કરું છું પણ એ એના કામમાંથી દળુ ઊઠી ન આવી એટલે ક્રેપટ મારે આવવું પડ્યું!

સાસુના ત્રાસનું મધુને જે દુઃખ નહોતું થતું, તેના કરતાં મુધારાના હિજાબ વાચા પહેરી સાસુ જે હલકટતા ગતાં રહ્યાં હતાં તેની પીડા એને વિશેષ થતી હતી.

નરેન સાથે એનાં લગ્ન થયે એ વરસ થયાં હતાં. નરેન વિષે એને કંઈ ફરિયાદ કરવાની નહતી. એ કોલેજમાં ભણતો હતો એટલે એ માના ત્રાસના જ વાખમાં એક જ વાક્ય ઠહેતો હતો કે, અત્યારે હું શું કરું? એમ હોય તો હું ધધે ન વળતું ત્યાં મુઘી છું પિયર રહે.

પરંતુ મધુના મનમાં એમ કે એવું પગલું ભરીને જાણે વીંછી શું કામ અડાળવો? વારતદેવારે આવી જવું. જે ત્રાસ પડે તે સહી લેવો અને પાછું પિયર આડ્યા જવું. વળી રબજોમાં નરેન ઘેર હોય ત્યારે સાસુના ડંખ

ઘડીક સાલી નરેનની મીઠી ફૂંકમાં કર્યા પ-જુનાઈ જતા. એટલે મધુને સાસુના ડાબ અક્ષાગ લાગતા જતા રીમક્રમે બોલાવનાં જતાં એ વેડી લેવા અવાગ-નવાર સાસરે આવતી.

સાસુ ડાબ માટે ડે એ તો વડુ સાસરે આવતા પહેલાં જાયતી હોય છે. પરંતુ મધુએ પોતાની સાસુ માટે એવું નહિ ક્યેયું. મધુને શું, ખીલકાઈ પણ વડુ હોય તે વ ન ક્યે અને મધુ આજે એ વાત કહે તો સમાજને નવાઈ પણ લાગે. કાગળ ક મોમાભાઈ પોતે સુધારક હતા. ખાદીધારી દના કોથ્રેસના આગેવાન હતા. નંદમા જઈ આવેલા હતા. વળી મેવાભાઈ દના. ચામડાના ગ્યનાત્મક કાગળ ખૂપેલા હતા. કાંતતા, ટોપવા અને ઝાકુ લેઈને ગામની સફાઈ કરતા, સમાજસુધારાને પ્રચાર કરતા. એમના પત્ની કમળાજીન પણ પતિને પગસે પગસે ચાલી ખાદી પહેરતા, એમના જમાના પ્રમાણે ભોંજલા હતા એટલે ત્રીસમાજની આગેવાની લેતા હતા. મરકાર સોમે સત્યાગ્રહની લડતમાં દના ચાલી પતિની લાવનાને એમનો ટેકા દતો. એટલે એમના સતાનોમા પણ એ સમ્માર સિંચાયા હતા. કાઠગળો કાતતા, ખાદી પહેરતા અને સેવાના અર્પન મેવતા.

આમ આખું કુટુંબ સુધારક હતું એટલે નાગ્ણુભાઈની નજર એ ઘેઁ દીકરી આવવા દની હતી કાગળ ક એ પોને પણ મેવાભાઈ, ખાદીધારી અને સમાજસુધારક હતા એટલે જને કુટુંબને આગે અનુકૂળતા થઈ રહે તેમ એ માનતા હતા. પોતાની દીકરીને જે સસ્કાર મળ્યા હતા તેને એ ઘેર પોષણ મળશે એમ એમને વસી ગયું હતું. અને એ રીતે એમણે મધુ માટે નજનનુ માગ્યું ક્યું મિત્રોએ લખામણ કરી મોમાભાઈ પામે એ માગ્યું મજૂર કગમ્યું. વિવાહ નક્કી થયો.

આજે જમણવાગે કાયદે છે, પરંતુ નરેનના લગ્ન વખતે એવો કાયદો ન હતો. સુધારકો લાગીના માતની જેમ એણે સુધારાની વાતો મોટે, લાગે કરતા હોય છે અને પોતાને ત્યાં પ્રસંગ આવે એનો અમલ કરતા નથી હોતા. પરંતુ મોમાભાઈએ લગ્ન નક્કી થતા ક્યું ક પોતે જન લેઈને આવશે નહિ. દીકરા એના બેપાચ મિત્રો લેઈને પગથી જશે.

વંચાઈની એ વાન સાલણીને નાગ્ણુભાઈને અર્ગ એ આગળ કુટું હોય તેમ લાગ્યું આટલી સાદાઈની એમણે આશા નહિ ગણેલી એ પોતે અતિ સાદા હતા, એમનું ઇવન પણ લક્ષિપગાયણ હતું એટલે પોતાને આગળે

એથી સાદાઈ પગાશે માની એમણે પોતાની જાતને લાગ્યશાળી માની. પોતે ખાદો પહેરતા, દીકરી પણ પહેરતી. સામા પક્ષમાં પણ બધાં ખાદીધારી હતાં. એટલે નાતના ગિવાજ પ્રમાણે કપડાંનો ખોટો દારો ન કરતાં. દીકરીને એમણે ખાદીનાં કપડાં લીધાં. એમનું પોતાનું માથું હોત તો જે જણશે દીકરી પહેરતી નથી તેવી એમણે ધડાંવી ન હોત. પણ માના જીવને એથી કેમ ધરપત રહે? આટલાં સુધીની સાદાઈ એણે સહી લીધી પણ જણશોની આખતમાં એ પતિ સાથે સંગત ન થઈ. એણે કહ્યું, 'વેવાઈ આપણને સ્વારા મળ્યા છે એટલે સુધારાની દૃષ્ટિએ ભલે ગીબનમાં સાદાઈ ગાળીએ, પણ એથી વેવાઈને એમ ન લાગતું લેઈએ કે પૈસા ખુચાવવા આપણે સુધારો કર્યો છે.' એટલે જણશે તો નાતના ગિવાજ કરતાંય પરિવેશ તોલા વધારે કરાવવી છે. જમણુવારનું ખર્ચ નથી ચલાવું એટલે તે રકમ આપણે બીજી રીતે દીકરીને આપી દેવી છે. નારણભાઈએ એમાં સંમતિ આપી, અને મધુને સારી જણશે ધડાવી. લગ્ન સુખરૂપ પતી પણ બન્યાં.

સાસરે જતી દેવામાં પતિ અને ધણી ધણા કોડ હોય છે અને તેવા મધુને પણ હતા. પરંતુ વધારામાં સુધારક કુટુંબમાં એ જતી હતી એટલે સામુસસરા અને પણ એના દેવામાં કોડ ભરાં હતા. પણ એ કોડ જતાંની સાથે ભાંગી પડવા લાગ્યા.

પિતાએ અને મુળે એ ગામમાં પોતાનાં જે સોહીએ, સગાં હતાં તેમને ઘેર જતાં આવતા રહેવાની શિખામણ આપી હતી, જ્યારે સાસુ કોઈને ઘેર જવાની રજાં આપનાં ન હતાં. કારણ? એ પોતે સુધારક હતાં, આગળ પડતાં હતાં, એટલે સેવાના વ્રતને લેઈ પોતાને જિંદગી માનતાં હતાં. વડુ જે ઘેર જવાની વાત કરતાં હતી તે ધરને પોતે હલકાં માનતાં હતાં. એવાં ધર જેડે પોતે સંજયે જાંધી જ ન શકે એમ મનમાં અભિમાન હતું. એટલે વડુની દરખાસ્ત સાથે એમણે કહી દીધું હતું કે, હવે તું પિયરની મટી સાસરાની વ્યક્તિ બની. અમારે જેની સાથે સંજયે હોય, જેની સાથે આપણે સંજયે ગાળી શકીએ તેવા દરજ્જાના એ લોકો હોય ત્યાં જ તારાથી જવાય. તારા આપ મને તેવા ઉતરતા માણસો સાથે સંજયે ગળે, પણ અમારાથી એ લોકોને ઘેર તને જવા દેવાય નહિ. પછી ગામમાં અમારું વજન શું રહે? મધુએ એ વાત પિતાને કહી. આ એ જણતાં ખિન્ન થઈ ગયા. પણ

નાગજીભાઈએ કહ્યું, વેવાઈ મળશે ત્યાં હું એમને એ વાત કરીશ. ગામમાં એમની ગીતે ભરે એ કાંઈને હિનગતા માનતા હોય પણ આપણા એકીએ આવે દીકરી સબંધ ન ગણે એ કેમ ચાલે ?

પણ બિચારા નાગજીભાઈની એ મહેઠ્ઠા ન ફળી મોઝાભાઈને એમણે એ વાત કરી ત્યાં એ વ્યવહારની વાતમાંથી હાથ ખેંચી નાખતા એમણે કહ્યું - 'જુઓ નાગજીભાઈ, પહેલેથી અમારા ધરમાં સધાગળપૂર્વક તત્ર ચાલે ને મારા હાથમાં જે ખાતુ હોય તેમાં કમળાજલેન માયું ન મારું, અને એમના હાથમાં જે ખાતુ હોય તેમાં હું માયું ન મારું. વ્યવહારનું ખાતું એમના હાથમાં છે એટલે મારે માયું માગવાનું નહિ.''

સામુએ મધુ બીજે વળત ગઈ ત્યાં કહેવા માંડ્યું. 'આ જો ને, તારા બાપે સાધુડી જેવા સગા બીધા છે' અમારા ધરમાં એ ન ચાલે જે હોય તે મને ટોળી બાપ છે કે ગંધો સુધાગે તે હજી આમ આવો રાંતો દશે' વડુના સગા એને જોઈ એવા હોવા જોઈએ ને ?'

મધુએ સામુની એ કિશ્કિન્દ પિયગા : જુ કરી 'તારા બીજા' બાદીના રેશમી કપડા લીધા માન્યુ કે સામુને દેવ સતોષ થશે. પણ સામુની રોકટોક ચાલુ રહી અને હેવટ દીકરી મિત્રના કપડા નહાની પહેંની, સામગ્રિયા પણ નહાતા પહેંના એ મિલના કપડા, અમર, અમરમડી, વગેરે મોવા કપડા રેશમી કર્યા ત્યાં સામુને સતોષ થયા.

પગલુ એથી મધુની મુરકેલી ટળી ગઈ એવું કંઈ ન હતું. જેમ અગ્નિમાં ધી હામાય અને વધુ પ્રદિપ્ત થાય તેમ સામુની તૃષ્ણા વધતી ચાલી. દિવામો, ધરે આદમ અને દિવાળી ગઈ પણ વડુના પિયરમાંથી કાંઈ માટલી આવે નહિ એટલે એમની સગેલી ત્રાટે વધુ તાગે હોવા માલ્યો મધુને દાંલતા અને ચાલતા કહેવા માંડ્યું - આવો સુધારો તો અમે ક્વાય ન જોઈએ! અમે સુધાગ એટલે માગીએ નહિ એ ખરું, પણ એનો અર્થ કંઈ તાન બાપે મુદન પાણીમાં બેસી જવું એવો જોડા છે. માટલીઓમાં કંઈ મોટું ખર્ચ કે જે એ કાઠી નાખીને સુધાગે હજવાનો હાથ' એ તો એક ગીતે વિવેક છે. તુ અહીં આવે ત્યારે નાના નણ્નરિય બાબી કંઈ બાપને તેમ આશા ગળી ગયા હોય અને જોડે માટલી હાથ તો મોંગળ્યુ - રીને એ કેટલા રાહ ચાય? સુધાગનો અર્થ વિવેક પણ ન ગળવા એવા તો તારા બાપ નથી કરતા ને ?

મધુએ વળી પિયર જતા એ વાત માન્યપને કરી નાગજીભાઈ આ વાત

સાંભળીને સળગી ગયા. 'તે આવેલો હોય હોય તો-સુધારાની વાત મૂકીને એમ કેમ નથી કહી દેતાં કે અમારે બંધાની જોગ સેવાખાવાની વૃત્તિ છે? આપણને વ સગજ પડી ત્યારે ને કે આ તો છાણના દેવ છે એટલે કપાસિયાની આંગો એડવી પડશે.

પત્નીએ કહ્યું: 'તમને હજુ જાગર નથી પડી? વેવાઈએ જે દિવસે કહ્યું કે વ્યવહારનું ખાણું કમળાળદેનનું છે ને હું એમાં માથું નથી મારતો ત્યારથી મને ખબર પડી ગઈ છે કે એ છાણના દેવ છે.'

અને તેથી દીકરીને સોસનું ન પડે માની માએ બધી માટલીઓ સામટી કરીને મોકલાવી આપી. સાસુએ હવે રોકડ રકમની ભૂખ બતાવવા માંડી: 'તારા બાપને લગ્નમાં શું ખર્ચ થયું છે? નહિ જન, નહિ જમણવાર, નહિ લેવડદેવડ. અગે સુધારક ગલાં એટલે લગ્નપ્રસંગે કંઈ લેવડદેવડ થાય તે ન લઈએ, પણ એનો અર્થ એવો નહિ કે બીજે પ્રસંગે જે ઘટણું હોય તે ના અપાય-લેવાય? તારા બાપને સાદા લગ્નથી જે ખર્ચ બચ્યું તે ખરી રીતે આડકતરી રીતે દીકરીના ઘરમાં પહોંચાડનું જોઈએ.'

મધુએ ખિચારીએ એ વાત પણ માતાપિતાને જાહેર કરી. છાણના દેવને હવે બધાં સાચી રીતે જાણખી ગયાં હતાં એટલે પાણી પીને ઘર પૂછવા જોવો ધાટ ન થાય માટે દજાચેષ્ટાચે દીકરીને ગહેણાં ન સાંભળવા પડે માટે લેવડદેવડ કરવાનો પ્રસંગ જીભો કર્યો. નાતના શિવાજ પ્રમુખે સાસુને વેવાણુ યવા તેડયાં. સાચે એ પોતાનાં નાનાં દીકરાદીકરીને પણ લેતાં આવ્યાં હતાં. જમણવાર કરી યજ્ઞતૃપ્તિ પછી દક્ષિણ તરફ વેવાણુના હાથમાં સો સોની એ નોટો મૂકી. સાસુએ આનાકાની કરી. પણ રકમ કહેવાય તેમ વિવેક કર્યો.

મધુની બાએ ધીમેથી કહ્યું: 'રકમ વધુ તો છે, પણ વેવાઈ કહેતા હતાં કે વ્યવહારનું ખાણું તમારી પાસે છે અને એ એમાં માથું મારતા નથી, એટલે એમનું 'દાણું' પણ તમને આપી દીધું છે. એ આવું ને ન લે તો, પછી તમને આપવા એ ન શકે.'

સાસુએ બેઉ નોટ ખિસ્સામાં મૂકતાં કહ્યું: 'એ વ્યવહારમાં માથું નથી મારતા એ ખરું. એ તો એમની કચેસ કમિટીઓમાંથી અને સેવાના કામમાંથી જોયા આવે ત્યારે માથું મારે ને? પણ તમને ખોટું ન લાગે માટે એમને ક્ષીણ કે જે આવે ને લેવું!'

પછી વેવાઇ આવ્યા, જગાઇ આવ્યા, સાથે મા મ માટે આરી ગયેલાં નાનાં બાઇબહેન કંગે આવ્યા અને જોવડુ દાણુ લેઇ ગયા આમ પાચમેઃ સાતમેની ગઠમ ખર્ચો નાખી !

હતા સાસુ મતોપાયા ન તાય તેમ મધુને બીજી ગીતે કનડવા લાગ્યા. નરેન ગગનગોમા ઘેર દાય અને દિવમે એની સાથે બેસવાગીવા એ મેડે મન્ય તો એ વાધા પતતા બીજી સાસુની પેટે એ કડિનો નાવો લેવાને ખર્ચે જાંડી મમજલુભર્યો વાધો કીડાયતા 'ખગે ગીને જવા મન્ય તો નરેન ભજો ત્યા સુધી તમારે મનેએ ભેગુ થવુ ન જોઇએ એનુ ચિત્ત સસારમા પડેવાઈ જાય તો એનુ ભણતર ગમડ અને મગવાને વધુ પડે તમારે બનને' અને સડેજ અટકીને ઉમેગતા 'હતા તમે ઉમગલાયક ગયા એટલે દુ ના કદુ તે જોડુ સાગ માગાપની છોડી દાઉ તે તારે એની સાથે જાગી જામેમ ને ગખવી જાદએ !'

મધુ આ કહવા પાળળતો બાવાઈ ન સમજે એરી અમુધ ન હતી એ જાણતી હતી કે પતિ સાથે પોતાને વધુ પ્રેમ થઈ જાય તો સાસુ તરફની મત્તાને એટલી દાનિ પહોંચે માટે આ પેતરો હતો. નરેન પણ માની વર્તણૂક સમજતો એ જવન ન હતો એટલે શું કરી શકે ? મધુના આસુ લૂછતા અં આટલુ જ આત્મામન આપતો કે, એમ તાય તો દુ ધધે ન વગર ત્યા સુધી તુ પિયર ગર અને એ પતિપ્રેમન લીધે મધુ માસુના કખ સહી લેતી.

પગતુ એ ક મનેય દર નેવી જોઇએ ને ' આટઆટલુ નમતુ જોખ્યા તા સાસુની લવળાઉની વ્રતિ માગ્ર મૂકતી હતી એક વેલણુ જેવી એ આનાની વગતુ માટે એમજ મરેલુ માર્થુ ! દાયમાથી જૂટવી લીધુ ! અને નેશી એનુ હસડુ તે ઘડીએ પ્રેમેય શમતુ ન હતુ.

પિયર જતા એ વાત મધુએ માને કરી માએ ગીસ વ્યગ્રવી લાદકાને બદલ આદીનુ વલણુ કન યુ નાશામાળને માજુ ઘૂમરીઓ મૂકતી. અને દીકરીને આપ્યુ એ વેનણુ આજે મોમાભાષના ઘરમા, કાયના કબાટમા, આદીના વામજો છે ન આથે ઉપના ખાનામા મૂકેલુ ગહે છે કાઇ સ્ત્રી આવે છે ત્યાં કમળાગદેન પોનાના વૈભવના પ્રદર્શનમા એ વાસજો બતાવે છે ત્યાં એ વેલણુ પણ વડુ જારી છે નેમ કહી પોતાનુ મિથ્યાભિમાન સતોષે છે

પણ કાઠને આજ સુધી એમજે એ આદીના વેનણુ પાળળતો દતિહામ કહી નથી !

સમાજનાં મન પડા નથા!

અરવિંદ પોલ

[૧]

પિતાછનો અગ્નિસંસ્કાર

પિતાછ બિમાર પડ્યા એટલે મુંઝવણી હું થેર આવ્યો. એક અઠવાડિયું હવા વગેરે કર્યા પછી લાગ્યું કે માંદગી લાગશે. મને થયું કે જો તે મુંઝવણ આવે તો મારે નિરાંત થાય. દવા અને સારવારના સારી સગવડ થાય અને મારે નોકરીની ચિંતા મટે.

પરંતુ પિતાછએ મારી એ દરખાસ્તનો અસ્વીકાર કર્યો. કહ્યું: 'મારે મુંઝવણ નથી આવતી. મને ખાતરી છે કે હવે મને મટવાનું નથી. મારો દેહ મુંઝવણ પડે તો એકદી મારી અવગતિ થાય. મારે તો મારા ધરઆંગણે જ મરવું છે.'

મારી મુંઝવણની જુદીને વિચાર તો આવ્યો કે જો તમને અહીંના જ મોહ હોય તો એવું દરાર્થ જનશે તો મુંઝવણી હું તમારો દેહ અહીં લાવી અગ્નિસંસ્કાર કરીશ. પરંતુ જો વાત પિતાછને કહેવી એ એમને આધાત લાગ્યા જેવું થાય. વળી એમને ધરઆંગણે જીવ્યા તેમ મરવાની વૃત્તિ હતી એટલે જો વાત સ્વીકારે પણ નહિ. વળી એમની માંદગી એ કહેતા હતા તેમ કેસરી નીવડે એમાં નવાઈ પણ ન હતી. ૭૬મું ડિગ્રી એમને ૭૭મું વર્ષ જતું હતું. એટલે બાકી રહેતા એકમાત્ર રસ્તા તરફકે મારે એમની માંદગી દરમિયાન થેર રોકાવું રહ્યું.

લોકો કહેતા: 'આવે વખતે દીકરા પરદેશ હોય તે સાંભરે છે. આ તો સારું' કે તમે મુંઝવણ ઠા. બાકી તમારા જે લાઇની માફક તમે પણ આફ્રિકા 'હાત' તો આજે અંત વેળાએ સંલુકાકાનું 'કાણુ?' તમે લાખો કમાયા હો અને મોટી મહેલાતો જધારી હોય પણ આપને દીકરાનો શો ગાળિયો પાત્રો ગણાય? ચાકરી તો, જૂડો તમારી બહેન છે તે વ કરે. આમે ચાડોસીપાડોશી આંટો ખાઇએ. વૈસા કે એટલે બીજું ય દેરાકાંટા ખાનાર મળી રહે. પણ હવે દીકરાએ સંલુકાકા પરાવાના હાથે અગ્નિ-સંસ્કાર પામે એમાં એમની શી ગતિ? પથરા એટલા દેવ દીકરા 'મારે લોક કરે છે તે આટલા મારે. પંડનો દેનાર દીકરો આજે પરદેશ પડ્યો હોય તો હવે દીકરે સંલુકાકા વાંઝિયા ગણાય!'

હું મનમાં દસતો. શું લોકોનું માનસ છે? માણસનાં મર્યા પછી દીકરો અગ્નિસંસ્કાર કરે તો વ શું, અને બીજો કરે તો વ મરનારને શું? જીવ

ગયા પછી જોગિયાને કાઠની સાથે પોતાનો કે પાગદાનો ભેદ નથી એ તો સન લામ્બા જેવું લાકડું છે. વગી પડ દેવાની વાતમાં પણ હું માનતો ન હતો. રૂઢિની ગીતે એ કરું એટલું જ, જાણી એમાં મને શ્રદ્ધા નથી એવે લોકો જે વાતને મોટું રૂપ આપતા હતા તેની માગ મનમાં કંઈ અગત્ય ન હતી. ક્રમ પિતાશ્રીની ચામડી છડી એ જ માટે માટે અગત્યનું હતું તેથી મેં એ મહિનાથી રમ માગી અને વેચી દીધી.

પિતાશ્રીએ આખી જિંદગી જાતમહનત કરેલી, અને પ્રથમથી ખાધેપીધે સુખી ઘરે એટલે શરીર લાલુ આયુષ્ય ભોગવા છતાં નરતુ હતું. વચ્ચે કાંઈ વખત માદા થાય તો અવાડિયાથી મિથેલ માગી ચાલતી ન હતી. પરંતુ આ વખતે વૃદ્ધાવધાની રહી માદગી હતી એવે એ લખાઈ મારી એક મહિનાની રમ પૂરી થઈ. જીવન એક મહિનાની હવે મેં નિનપગારી રમ માગી. ઓકિસમાં હું જૂનો માણસ મળ્યોતો હતો અને મારું કામ પણ અગત્યનું હતું એટલે મેં આ પગારે મારી રમ મજૂર કરી અને લખુ કે નિગતે મેંવા કરવા કાકાનાની જરૂર લાગે ત્યાં સુધી ગેરેજે એ મહિનાની રમ પૂરી થયાં આવી છતાં પિતાશ્રીની માદગી પૂરી થઈ નહિ હવે એ સાજા થશે એવી તો આશા ન હતી એટલે એમના મૃત્યુએ જ માગી પૂરી થયાની એમ મને ખાતરી પડી ગઈ હતી.

રમની મને ચિંતા ન હતી. વગી મેંને આ વખતે નિનપગાર રમ મજૂર કરવાનો આગ્રહ કરવાની મારી ઈચ્છા હતી ત્યાં એમનો તાર આવ્યો. આજે ડ્રોઈને લીધે કાગળ જાળવનો જે વપાર કરવો પડતો તેમાં હરતુ જરૂર હતું એટલે મારું ખાસ કામ હતું તારમાં એવું કંઈ લખાય નહિ પણ ખાસ કામ એટલે કાગળ જાળવ અંગે એ અમારે કોડ વડ (સાકેતિક ચબ્દ) હતો એક વિચાર માટે મારે જવાની જરૂર જીભી થઈ આવા શુનાઓમાં અમલદાર સાથે પત્રપુષ્પમ કરી પતાવવાનું કામ મારું હતું, મેં પણ એમાં કંઈ ન જાણે, એટલે વિચાર કરવો પોવાય તેમ ન હતો.

પિતાશ્રીએ મને ખુસીથી રમ આપી. 'એક શુ એપાય દલાલ નિગતે કાકાઈને રોડનું કામ પતાવીને આજે ૯ મમજુ છું કે ૯ મનોય નથી ને માયો મૂકતોય નથી એટલે તારું કામ ગમડ છે હું તને કટનાય વખત કહું છું કે તું જા પણ હું સમજું છું કે તારા જીવ પણ ના સાથે તું નિગતે જઈ આવ દમણા ૯ મગવાનો નથી અને મરીશ તો ન માગે જીવ દશામાં રહેવાનો નથી માટે કશું કહવાનું નહીં જવાનું નથી.

અને હું ગયો ને ખીજે દિવસે પિતાશ્રીએ દેહ છોડ્યો મારે હાથે

અગ્નિસંસ્કાર ન થયો તેનો મને ખટકો રહી ગયો. શાથી? હું એમાં તો માનતો ન હતો. પરંતુ લોકો કહેતા હતા કે, માણસ શહેરી થાય એટલે જો હો ને ગમે તેટલું કરે પણ એને લાગણી ઓછી રહેવાની. શેઠનું કામ રહે પડયું, બાપ દરતાં શેઠ મોટો થઈ ગયો? આખી જિંદગી શેઠ તો છે, પણ બાપનો કંઈકો મોટો ન સચવાયો તે થઈ હવે પાછી મળવાની છે? સાચે જ, હું અગ્નિસંસ્કારની આટલી અગત્ય નથી આપતો છતાં અંતરમાંથી ખટકો જતો નથી. કારણ? હું માનતો કે સમાજની મને પડી નથી. હું તો મને યોગ્ય લાગે તેમ વર્તવાનો. પરંતુ આજે લાગે છે કે ના, ના; અમુક બાબતમાં ભલે સમાજની મને પડી નથી એમ હું વર્તતો હોઉં, છતાં મને પણ સમાજની પડી છે! પછી બીજી બાબતમાં સમાજની પડી છે એમ માની વર્તનારની મને દીકા દરવાનો શો અધિકાર?

[૨]

જન્મ્યા એટલે જમાડયું પડે

આમ સમાજની મને પડી છે- માટે અગ્નિસંસ્કારનો ખટકો મને રહી ગયો છે. છતાં પિતાજીનું પ્રેતભોજન ન કર્યું તેમાં લોકોએ દીકા કરી તેનો ખિલકુલ ખટકો નથી. પ્રેતભોજનની રૂઢિ નાખૂદ થઈ છે અગર ઓછી થઈ છે એમ ખીન્ન ગામોનો અનુભવ છે, પરંતુ અમારા ગામમાં જો રૂઢિ એના અસલ સ્વરૂપમાં ચાલે છે. તેમાં પિતાજીને ત્રણ દીકરા, એ આક્રિશ્ક કમાવ અને હું મુબદ્દ કમાઉં. એટલે જો સ્થિતિમાં લાંબુ આયુષ્ય ભોગવી પિતાજી ગુજરી ગયા એટલે ગ્રામ આખું જમાડીએ તોજ શોભે-એમ લોકો એમની રીતે વિચારે. તેમાં જે મુદ્દલ કંઈ કરવાનું ના કહ્યું એટલે મુજબીઓ સત્તાહ આપવા લાગ્યા: 'આ તો ખોટું કહેવાય. તમે ભલે એમાં ન માનતા હો. પરંતુ શંબુકાકાએ આખી જિંદગી લોકોનું ખાધું એટલે એમની પ્રાણ તમારે ખવડાવવું જોઈએ.'

હું કહેતા: 'જો જન્મ્યા એટલે જમાડયું પડે, એમ શા માટે? જો રીતે તો કોઈ વાતના અંત પણ ન આવે. વળી જો જન્મ્યા અને એમને પ્રસંગ આવ્યો હશે ત્યારે એમણે જમાડ્યા પણ હશે. એટલે હવે તેની પાછળ મારે કંઈ કરવું જોઈએ તેમ હું માનતો નથી. તેમાં પ્રેતભોજન તો હું કાઢિ ઉપાથે ન કરી શકું.'

લોકોએ એથી દીકા કરવામાં બાકી ન રાખી, છતાં ન મને તેથી ખોટું લાગ્યું, ન એ દીકા દરવાર ઉપર કોઈ ઉપજો કે ન મેં મારે નિર્ણય ફેરવ્યો. મને થયું, મને સમાજની પડી નથી.

પરંતુ તે પછી ૭ મહિને મેં નોકરીમાથી છટા થઈ ચતુર્થ ધધો શરૂ કર્યો ત્યારે સમાજની મને પડી કે તેનો પાંચા અનુભવ થયો. ઑફિસના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે આમંત્રિતો મારે પાનમોપારી અને આઈમફીમની પાર્ટી ગણવાનું વિચાર્યું હતું. પરંતુ મને મનમાં એટલાથી સંતોષ થતો ન હતો. આજ આગળ દેટલી ૫ પેદીઓના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે નિર્મળાચ મળેલું, એટલે જમણવાર પાર્ટીઓમા જઈ આવેલો તે હત્ય ખાદ્ય થયું. એ લોકો એકબીજાના જ્ઞાનમા ગુસ્સાપૂર્વક ક્રોધ હોય તેમ મને લાગ્યું થતો હતો: 'જેવા મજબૂતીયુક્ત છે! આપણે જે પ્રસંગ હતો ત્યારે નિર્મળા જમવા આવ્યો હતો અને આજે પ્રભુએ ચતુર્થ ધધો દરવાજો મોઢા આપ્યો, એ પૈમા કમાયો છે, હતા એનો હવે પાર્ટી આપવાનોય આશો.'

મારા દિલમાં અજગો શરૂ થયો. તો પાર્ટી નહિ આપું તો કાયમનું કહેણ મહી જશે ગયેલી તક ફરી આવતી નથી. વળી જુદા જુદા નામે જમાડવામા કાયદાનો ભંગ પણ થતો નથી જીવનને જે જમી આવ્યો છું તો મારે શુ કામ ન જમાડવા.

સાથે જીવન વિચાર આવતો—જમ્યા એટલું જમાડ્યું, એમ શા માટે? આ રીતે તો કીવડી નથી નહીં ફાંસો પડવા માટે આવા પ્રસંગોએ ખુશીયા જોને પાર્ટી કરવી હોય તે કરે મને એમ પાર્ટી જોડવાની દિલમાં હમે છે જીજી ગીતે નહિ પણ લોકો ટીકા કરે તે જીકે હું આ દુર્ગી રહ્યો છું તેથી. બાકી કાયદાનું નામ ફકે તો તે જોડું કહેવાય, એકના ધધામા મે કાળા જમનમા સદાય ફરી જ. એ ગીતે જીવન નોકરી કરતા હું સારું કમાયો છું એને લીધે તો આજે ચતુર્થ ધધો કરે છું. જે-કાયદેમત પાંચડી આપી ઑફિસ મેળવી કે એમાં પણ પાછો એ જ કાળા-જમનનો ધધો શરૂ કરીશ પછી હું સત્તા ચલાવો શી રીતે મારા દુર્ગી શકુ કે જમણવારના કાયદાને લીધે હું પાર્ટી ન આપી શકું.

સાચેજ, મેં કંવટ લોજમાં ૨૦૦ માણસોને પાર્ટી આપી. અને મને ખાતરી થઈ કે હું કહેતો કે મને સમાજની પડી નથી ને મિથ્યા છે. જોને મેં સમાજ માન્યો છે તેની મને જરૂર પડી કે. પ્રેતજોગત વખતે જમ્યા એટલે જમાડ્યું પડે, એમ શા માટે? કહેના મે એજ પ્રતિને તામે થઈ ઑફિસની ઉદ્ઘાટન વખતે પાર્ટી આપી!

મને વધી ગયું કે જુદા જુદા માણસોને જુદી જુદી ગીતે સમાજની પડી છે. એટલે આપણા કરતાં જીજી રીતે સમાજની પડી છે એમ માનીને વર્તનાની ટીકા કરવાનો મને અધિકાર નથી.

સમાજ કાણ સુધારી શકે?

પિતાકિત પટેલ

અંગ્રેજો જશે તે સાથે આપણા દેશમાં સ્વર્ગ ખડું થઈ જશે અને ધીરૂખની નદીઓ, વહેવા માંડશે એવાં દંધક સ્વપ્નાં લોકોએ એટલાં હતાં. પણ અંગ્રેજ સરકાર સામે સત્યાગ્રહની લડત આપનાર કેએસ તે વખતે સમરાલ્યની જે વાતો કરતી હતી તેથી લોકોના મોંમાં પાણી આગળું હોય. તો એમાં એમનો પણ દોષ નથી.

પરંતુ અંગ્રેજો ગયા અને સમરાલ્યની વચન આપનાર કેએસ સરકાર સાથે છતાં દિલ્લી હજી દૂર છે એની માફક સ્વર્ગ તો ક્યાં ગયું, પણ જે નરક લડાઈએ સંબંધુ દગું તેને સ્થાને પૃથ્વી પણ સર્ગઈ નથી. બેસ્ટ અમુક અમુક કોચે નરકવાનતા વધતી જાય છે એવા પ્રશ્નને અનુભવ થાય છે. અને પરિણામે પ્રજા કેએસ સરકારની ઐરાંતી માફક ફૂથલી છે છે.

પરંતુ આ ફૂથલી કરનાર પ્રજા જો એમ માનતી હોય કે કેવળ નિંદા કરવાથી જ સમાજ સુધારી જશે તો એ ભીંત બૂલે છે. સમાજ નહિ કેએસ સુધારી શકે, નહિ સમાજવાદ સુધારી શકે કે નહિ સામ્યવાદ સુધારી શકે. સમાજ કાણ સુધારી શકે એમ જ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે અને તેનો સાચો જવાબ જોઈતો હોય તો જો એક જ છે. બીજું કંઈ નહિ પણ હું પોતે જ સમાજ સુધારી શકીશ એમ જ્યારે ફૂથલી કરનાર વર્ગ સ્વીકારતો થશે અને એ પ્રમાણે આચરણ કરતો થશે ત્યારે જોને કાંઈ વર્ગની નિંદા કરવાની રહેશે નહિ. તેમ અસંતોષનું દારણ પણ રહેશે નહિ.

અમેરિકાના નાના કોલોરોડોમાં એક નિઝો યુવક શિક્ષકનો અજ્ઞાસ કરતો હતો અને કમાણી માટે પાર્ટ ટાઇમ (ચોડા સમય) એક દુકાનમાં નોકરી કરતો હતો. પરંતુ આપણે અહીં દરિજન વર્ગ જેમ અપ્રત્યક્ષ કે તેની સ્થિતિ રંગબદ્ધને હાથે નિઝો લોકોની અમેરિકામાં છે. વેપારીમાં જો જો વૃત્તિ ન હતી એટલે એણે જો યુવકને મદદ કરવાની દૃષ્ટિએ નોકરીમાં તો રાખ્યો પરંતુ આદરને જેમ જેમ એની ખગર પડતી ગઈ તેમ તેમ નિઝો પ્રત્યેની સૂચને હાથે જો લોકોએ જો દુકાનેથી ખરીદી કરવાનું બંધ કર્યું. આજે આપણે ત્યાં દરિજનને નોકર રાખવામાં આવે તો આના જેવું પરિણામ અમુક અંગે આવે એ ચોક્કસ છે.

પેક્ષા વેપારી વ્યાવસાયી દત્તો, એનામા ગરબેદની પ્રતિ ન હતી, પરંતુ આ મનોગોમા એ નિશી યુવકને ગગ આપ્યા વગર એનો ખીન્ને શો ઉપાય ? અને તોફારીમા ગખીને એ પોતાનો ધધો ગુમાવે તેવી આશા આપજો શકી ગીને ગખીએ ? અને એમ કગવાથી એ યુવકને પલ્લુ શો કાયદો ? ધધો એમી જન્ય એટલે છેવટે એને છટે તો કગ્યો પડે. એટલે દલાપણ વાપરીને વેપારીએ ન છટકે એને છટે કગવાની ઈચ્છા જતાસી પરંતુ એ છટે ચાય તે પહુવા એક ન્ત્રીએ આ પાત જાણી.

એ ઝાપણી જેમ ગંગેદ ગખનાર અમેરિકન પ્રજાની કૂદલી કગવાની પ્રતિનાથી ન હતી એ પોતે તો એમ માનતી હતી 'કે ધારુ' તો હું જગતને જાણી નહુ. એને ખીજ લોઠાના કાર્વની પરી ન હતી એને પોતાના કાર્વની પરી હતી. એને વેપારીને કહ્યુ : 'સરેગરા કેટલા આદર આજે તમારે આ કાગે ગુમાવવા પડ્યા છે.'

વેપારીએ કહ્યુ '૧૮ થી ૨૦'

ન્ત્રીએ પૂછ્યુ. 'એટલા ખીજ નવા આદરો હુ મેળવી આપુ તો તમે આ યુવકને તોફારીમા સાલુ ગખજો ? તમાગ ધધાને ખોટમા ન આવવા દેવા નવા નવા આદરો હુ ગોધતી હીચ.' *

વેપારીએ જવાબ આપ્યા 'એની જ તમે ખાત્રી આપતાં હો તો મને એને ગખનામા નાધા નથી.'

એ ન્ત્રીએ તગત ૨૦ ને જન્યે ૨૫ નવા પ્રગકે લાની આપ્યા તે ન્ત્રી કિગ્ટોકર હતી આજના જગતને આગી દુનિયા મનાવવાની જે લોકો કચ્છ ગખે છે તેવા ન્ત્રીપુરગોની અમરિકામા એક અમ્યા છે. અને તેમા જોડાનાગને કિગ્ટોકર કહવામા આવે છે આ લોકો વ્યક્તિગત જવાનદાનીમા માને છે અમદના લથા માટે ખીજતની ચિંતા કર્યા વગર પોતાનાથી ચાય તે જવાજદારી અદા કગવી તે દેકેલી દગર કે અને એ રીતે અમ્યાના દેકે સ્ત્રીપુરુષ જાતે જાતે ને કામ કરી છૂટે છે અને આત્મભાગ આપે છે.

આ અમ્યા માને છે કે અમાવાચ્યાની અધારી ગત હોય અને જેમ દીવાચળી એક લથુ પુગુ અજનાજુ આપે છે તમ ગમે તેરી નાની વ્યક્તિ હોય અને લથ નાનામા નાનુ મદકાર્ય કે તો એ કાર્ય દીવાચળીની માકક આજની, અધારી દુનિયામા અમુક નેજ તો પાયગવાનુ છે જ અને તે રીતે દેકે વ્યક્તિગત જવાનદાની અદા કરે તો અધિકારમા પ્રકાશ થવા વગર ન જ ગહે.

એ સમ્યાની દેક વ્યક્તિ માને છે કે પોને કોણ ન, શુ છે, ક્યા છે, શુ કરી શકે તેમ કે, એની ચિંતામા પડ્યા વગર પોતાનાથી જે કઈ

સદ્ધર્મ અને તે કરી છૂટવું અને એ રીતે સારી દુનિયા બનાવવામાં પોતાનું કર્તવ્ય અનુભવના સંતોષ મેળવવું, વ્યક્તિગત રીતે પોતે બને 'હું' એ કાર્યમાં અગત્યની વ્યક્તિ ને. ત્યાં સુધી માણસ એ. માટે પોતાની ગણતરી ન ગણે ત્યાં સુધી દુનિયા ન સુધરે.

અમેરિકામાં આમ વ્યક્તિગત સદ્ધર્મ કરી છૂટવા માટે સંસ્થા છે, ત્યારે આપણા દેશમાં હવે એવી સંસ્થા ન હોય, પરંતુ જુદી જુદી વ્યક્તિઓ અગત્ય રીતે કામ કરતી પણ હોય ને. અને નાનો માણસ શું કરી શકે તેનો એ કોઈ અફસોસ કરવું હોય તો ટપાલી નંદકિશોરનો દાખલો એણે નજર સમક્ષ રાખવા જોવો ને.

૧૯૨૬ની સાલમાં એક ટપાલી કુર્બો ! મુંબઈ ની પોસ્ટ ઓફિસમાં નોકરી કરવા આવ્યો. સંયુક્ત પ્રાંતમાંના દૂર સ્થળેથી મામૂલી નોકરી કરવા એ મુંબઈ જોડે દૂર આવ્યો હતો. ટપાલીના મહેનતવાળી નોકરી કરવા છતાં, એ ટપાલીના અંતરમાં એક જ મહેન્ટા હતી કે અને તે સારું કાર્ય કરતા રહેવું. પોતાના જેવાં નાના મામૂલી માણસથી વળી સદ્ધર્મ શું થવાનું હતું, એવો એણે લઘુતા ભાવ સેવ્યો નહિ. જે અને ને કરી છૂટવાની એણે પ્રતિ રાખી.

૧૯૩૮ સુધી ઇ. આઈ. પી. રેલ્વે ઉપર આવેલાં મુંબઈનાં પરાંમાં દિંદો આજીશ માટે અખ્યાસની સગવડ નહોતી. આ ટપાલી નંદકિશોરે મોટી મોટી મોજનાઓ મોટા લોકો વિચારે તેની વાટ જોઈ નહિ. એણે પોતાનાથી અને તેવું કાર્ય ઉપાડી લીધું. ઘાટકાપરનાં દરેક ઘર પાસેથી જે જે આના માગવા માંડ્યા. ટપાલીના દાગળો વહેંચતા વહેંચતાં એ કામ કરવું એને માટે સુગમ હતું. એવી નાની રકમ આપનાર સૌ મળી ગઈ. એ પહેલાં નંદકિશોરે એક જણ પામેથી દસ રૂપિયાની, મદદ લઈ નિરાળ માટે એક જોતડી ભાડે લીધી હતી. અને ૧૦ વિદ્યાર્થીઓની દિંદો શાળા આ રીતે એણે. ઘાટકાપરમાં શરૂ કરી.

દિવસો જતા ગયા એમ એમ દસ અને ચૌદ રૂપિયાના બે શિક્ષકો એમાં રાખવામાં આવ્યા. જે આનાથી ટેલ નાખે ત્રણ મહિના થયા ત્યારે મોત્રીસ રૂપિયા એકઠા થયા હતા. એની ટેલ ચાલુ જ રહી. પહેલી દિવાળીએ ૮૪ રૂપિયા એકઠા થયા. બીજી દિવાળીએ ૪૦૦ રૂપિયા અને શાળા ગૂંજ્યા લાંગી.

૧૯૩૯ની સાલ ૪થી નંદકિશોરના દરરોજના ત્રણ કમાડે દેગવણીના આ ફંડ માટે ખર્ચાતા હતા. સંયુક્ત પ્રાંતના ગમડામાંથી આવેલાં આ મામૂલી માણસનું સ્વપ્ન સાચું થયું. વડા પ્રધાન શ્રી ખેર સાહેબે જમીન દ્વારા મદદ કરી. વીસ હજાર રૂપિયા ખર્ચાયા અને દિંદો કાઢી રૂઢીના મંડાનનો પાયો નાખવામાં આવ્યો.

અને હવે એ અંત એવું ફૂંચુ ફૂંચુ કે મુશ્કેલી વધુ પ્રધાન રાષ્ટ્રપત્ની નેદ લાખની એ લગ્ન ઇમારતનું ઉદ્ઘાટન કર્યું એ વખતે શ્રી એડ આર્ચે ક્યુ 'જો નદિગોરુ જેવા આમાન આખમ આમાન્ય વસ્તુ હશે નહીં તો રાષ્ટ્રપત્ની ધનવાન પ્રજા શું ન કરી શકે? આપણા નદિગોરુ તેમની ટપાલની નોકરી ચાલતી પડી ગયે અને આર આર આના ભેગા હોતે આનિશાન મહાન માધી રહે : આવી માનવતાની દુ દુર હકુ છું'

આજે આ દોઢ લાખની ઇમારતવાળી દાહ રૂબરૂ ૬૦૦ વિદ્યાર્થીઓ દિ થાલ કરે : આજે એના ૩૦ દરજા રૂપિયા વાર્ષિક ખર્ચ છે.

આજે રાષ્ટ્રપત્ની આ મામૂલી ટપાલીને મા માનવતા 'જયગમત' ના પ્રિય નામથી ઓળખે છે.

એટલે અમારું કોણ સુધારે રહે દુનિયા કોણ નથી રહે, આત્મની દિલની અન્યવશ્યા કાળ નિવારે મરે એવા અમાન આપણો અમલ આત્મને શરો કે ત્યારે નાગરિકની માફક મીઠાનું મીઠું ગોવરા જમાની જે આપણે બૂન કરીશું તો એ અન્યવશ્યા નદિ જમાન બીજા કોઈની ગદ જોવા વગર દરેકે પોતાનું સદ્કાર્ય દેગને અગ્ને ધનુ પડશે

૩ મનિક ગલીને દેરાને અંત ન કર્યો તેથી આપણા કામ પૂરું થઈ જતું નથી હવે જ આપણે સાચું મારું શરૂ થાય છે આપણે દરેક મીઠાના કામની બૂનો કાપવાની મૂકી દેઈ પલી કિન્દોરુ શ્રીની જેમ જે મનદ થાય તે કરી છટકી જાડગ પાતે નાનો માખમ છે, પોતે શું કરી શકે, તવા લગુતા ભાવ છોડી દેઈ નદિગોરુની માફક દેવ નાખતી રહે વગીરુ નો એ દેલનો જવામ પ્રજા આપ્યા વગર ગળે નદિ આત્મના અધકારને બંધા મીઠાની બત્તીઓ કાનસ કે છનકિટ્ટક પાડ ગોધવાની પચાત રૂાં ૧૦૦ આપણે દરેકે પોતાની પાસે જે પાસણા છે તને નતાડી પડશે

સમાજનું સુધારવું હજી તો દુ પોતે જ સુધારી રાકીશ એ લાવના મેરી દરેક પોતાની નાનીમોની કુળ જ નવજ અને દુશ્મીકતિ હાડશે ત્યારે દિલમા ગમગાજ નયપાશે

†
વિના-ભોજ-લવાજમ ફંડમાં મદદ

મુજ સોજાતાના પણ દાલ ગોજ (નાતાલ)મા ગેલેતા શ્રી 'મગનભાઈ' તમરામાઈ પટેલ તરફથી સિ ૮, ઉત્તરસડાના શ્રી દાર્યાભાઈ બુવાભાઈ પટેલ તરફથી એમનું સ્વર્ગસ્થ પુત્ર શ્રી હોગભાઈના પ્રણય નિમિત્તે રૂ ૨૫ મળ્યા છે જે સાભાર સ્વીકારી તે ખાતે જમા કરાં છે

વિધવાવિવાહની છણાવટ

શાન્તાબહેન મોતીલાલ પરલ

વિધવાવિવાહ એ આધુનિક યુગનો મહા પ્રશ્ન છે અને વર્તમાન જાગૃતિનું પ્રતિક છે. આપણું સમાજજીવન દિવસે દિવસે દૃઢિષ્ટ થતું જાય છે. તેના એક મુશ્કેલ બંધનને તોડતું વિધવાબહેનોનું જાંડ છે. બહેનોએ હજારો વર્ષ સુધી મૂંઝે મોંઝે વેઠેલી પંદના અને અપમાન આજે છૂવંત બની સમાજ પાસે જવાબ માગવાં તૈયાર થયાં છે. સમાજે તેની કિંમત ચૂકવ્યા વિના છૂટેલા નથી. દરેક સ્ત્રી જાગૃત થઈ છે.

હાલમાં પાટીદાર સમાજે પણ આ દિશામાં નોંધપાત્ર પ્રગતિ કરી છે. નૂતન વિચાર અને શિક્ષણની અસરથી વિધવાબહેનોમાં સજાવળાટ થયો છે. અને ઊભી શક્તિના પ્રતિક રૂપ થોડાં દૃષ્ટાંતો છેલ્લાં વર્ષોમાં મળી આવે છે. જતાં તે પ્રગતિ ધીમી છે. બધી અથવા મોટા ભાગની વિધવાબહેનો પુનર્લેખન માટે તૈયાર થતી નથી. ઘરણું કે નવા માર્ગમાં ધણી મુશ્કેલીઓ છે.

વિધવાબહેનોને પુનર્લેખનમાં પડતી પ્રથમ મુશ્કેલી કુટુંબની રૂઢિચુસ્તતા છે. દરેક કુટુંબ અમુક સામાજિક બંધનોને સ્વીકારે છે. અને સમાજના તે પ્રકારના આદેશને અનુસરવામાં જાનદાની માને છે. આ જાનદાનીના મોહમાં અસંખ્ય બહેનોનાં જીવન ગરબાદ થયાં છે. આપણી કુટુંબ ભાવના એટલી વિકૃત થઈ ગઈ છે કે તેમાં થતો સહેજ પણ ફેરફાર રીક્ષાપાન સજાવળાટ બની જાય છે. કન્યા અને વિધવા-એકજ સ્ત્રીત્વનાં બે સ્વરૂપ પ્રત્યે દરેક કુટુંબ કંપી દૃષ્ટિએ જુદાં છે તે કોઈથી અગમ્ય નથી. વિધવા માટે પિતાને ખાતર રહેતો નથી. માતાની મમતા ઝોસરતી જાય છે, લાઇનો રોહ ખારી પારડી બની જાય છે. જો કે કેટલીક વખત માળાપ કે લાઇ આ અસહ્ય દુઃખ જોઈ સજાગી ઊઠે છે, જતાં જાનદાનીના મોહ તળેથી છૂટાં થઈને સુધારો સ્વીકારી શકતા નથી.

બીજી મુશ્કેલી વિધવાઓને પત્ની તરીકે ખરા દિલથી અપનાવે તેવા એક નહિ પણ એસંખ્ય સમજૂતી સુવંદોનો અભાવ. દર મનોબળ અને સ્વીર્ણની ભાવનાવાળા સુવંદો આપણા સમાજમાં બહુ ઓછા છે. પ્રાચીન કેળવણીનું પાન ફેરેલા સુવંદવર્ગની ભાવના અને આદર્શ દર્શક પરલક્ષી હોય છે. તે સુધારો ઇચ્છે છે, પણ તેનું આચરણ કરવાને તૈયાર નથી. તે

વિધવાવિવાહમાં માને છે પણ પોતા માટે કન્યા ગ્રામે છે! આ સુહર્વર્ગનું માનસ આત્મલક્ષી બનાવવું એ ધણું મુશ્કેલ છે.

ત્રીજી મુશ્કેલી મમાજનના દહેવાના રતબોની ડખલગીરી છે. સ્વેદ સમાજમાં આવા અર્નાટ તરવા હોય છે. જોઓ સંદેહ દેગનો ભાગ ભગવં છે. જીવનના દિતમાં ડખલ કન્યા, અને વિધવા નાખવું એ તેમનો ધર્મ હોય છે. શ્રીમત કુટુંબની વિધવા દ્વાર પુનર્લગ્નની દિંમન કરી શકે છે, પરંતુ મધ્યમ કે ગરીબ ઘરની વિધવા માટે પુનર્લગ્ન આપવાત સમાન નીવડે છે. દાગળ કે મમાજનના આ ગટ અને બુઝ્યા યાત્રીશરે તેને અને તેના કુટુંબને આશ્વસન દેગન દેગન કરી શકે છે.

ચોથી મુશ્કેલી વિધવાબહેનોને અનુકૂળ વાતાવરણની જરૂર વિશે છે. મોટા ભાગની વિધવાબહેનો હાલ જે પરિસ્થિતિમાં રહે છે તે અકુચિત અને એરી હોય છે તેમાં તે ગૃંમણાય છે. આખા ઘરનું કાર્ય દિનભર દમડવું, શુભાગ અને વિવામને ત્યજવા, પ્રબુભજનમાં ફગળિયાત ચિત્ત લગાડવું, અપશુકનિયાગ ગતા વસ્ત્રમાં ફેશહીન મનતકને નત કરી દટવચંના સાભળવા. આ કાર્યક્રમ વચ્ચે ખીસાતા વિધવાનું માનસ જડ થઈ જાય છે. હું ધારું છું કે નીચેના યાદા ઉસારો દર્ષક માર્ગદર્શન જરૂર કરશે.

મુખ્યત્વે સમાજમાં ત્રણ પ્રકારની વિધવાઓ દષ્ટિગ્રામ્ય થાય છે. પ્રથમ પ્રકારની બહેનો દહ અંગે સમૃદ્ધ છે. આધુનિક ફેશનણી અને વિચારના મસર્ગમાં આવવાથી તેમની કૃપમદક દશા દૂર થયેલી છે તેઓ સમજે છે કે પોતે કટિની વિચિત્રતાનો ભોગ બનેલી છે. ફગળિયાત વૈધવ્ય એ સામાજિક અત્યાચાર છે પુરુષની માફક વિધવાને પણ પુનર્લગ્ન કરવાનો અરજો હક છે એમ ત જગ દિલથી માને છે તેમાંની ધણીખરી વધુ અભ્યાસમાં અથવા શિક્ષિકા તરીકે જીવન ગાળી યોગ્ય તકની ગદ જુઓ છે. આવી બહેનો પરિપક્વ દશામાં છે. તેમન સહકારની ખાસ જરૂર ન.

જીવન પ્રકારની બહેનોમાં આ જનનની લાગણી નથી તેઓ વાચનાને દગારી સયમને શુદ્ધ દેમોડીએ ચઢવી પવિત્ર જીવન અને પ્રબુભજનમાં દિવસ ગાળે છે વૈધવ્યને તેઓ પ્રબુને શાપ માને છે. અને તેથી તેની કૃપા મેળવવામાં બાકીનું જીવન અતિત કરે છે તેનામાં વર્તન અને વાણીની પવિત્રતા છે, પણ જગવણી નથી એટલે વિચાર રૂધિર યેવા છે. જ્યારે કોઈ વિધવાબહેનના પુનર્લગ્નની વાત તે સાભળે છે ત્યારે દાખી માંખેલી વાસના અને ગગગગની દુનિયા તેના અતરમાં તાડવ મચાવે છે વિદૂત થયેલી વાસના પ્રશ્નો વખત અપોગ્ય માર્ગોનું ચૂચન કરી વિનાશને નોતરે છે. તેઓ

માનસિક રીતે પુનર્જન ઇચ્છે છે, પણ હાથ સમાજ સમાજની શૃંખલાઓ તોડવાની તેનામાં શક્તિ નથી. કાઠનો સહારો પણ નથી.

ત્રીજા પ્રકારની બહેનો ઘણા જ સંકુચિત માનસની છે. તેમની સંખ્યા પણ વધારે છે. પોતાના તરફથી પળાતા ફરજિયાત વૈધવ્યનો બદલો તેઓ વિનાશક રીતે સમાજ પાસેથી લે છે. તેઓ એક તરફ પ્રભુભજનનો ઢોંગ કરે છે અને બીજી તરફ નિંદા ને ટીક્કાઓ કરી બીજાનાં હૃદયમાં વિષ રેડે છે. ઘરમાં બાઇલાંબી વચ્ચેનું હેતુ કે પડોશીનું સુખ તેનાથી સદન ચતુ નથી. તે ઈર્ષાનું પ્રતિક બની જાય છે. તેની દૃષ્ટિ વિનાશક હોય છે અને આખા જગતને પોતાની દક્ષામાં લોવવા તે કંઈપનામાં પ્રપચો રમે છે.

પ્રથમ પ્રકારની બહેનોને જરૂરી તક મેળવી આપવાની જવાબદારી માંખાપ, મિત્રો અને ખાસ કરી તેમના બાંધજોની છે. તેમના અભ્યાસને વધુ વિસ્તૃત બનાવી, જાવનાનો વિકાસ કરવા જોઈએ. પુનર્જન એ વિલાસ માટે નથી, પણ લગ્નની માફક હૃદયમાં માનવીને અનેક પ્રકારનાં અનિષ્ટો સામે ઝૂઝવામાં સહારો છે. ચઢીને વિકાસ માટે વૃક્ષની જરૂર પડે છે એ દૃષ્ટિએ આવી બહેનોનું લગ્ન ચતુ જોઈએ. માંખાપે આ જવાબદારી સમજી તેને અનુકૂળ પાતાવરણ રચવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ખાનદાનીનો ખોટા મોદ ત્યજી દઈ, રૂઝવણીના ભાવિની ઉન્નતિ તરફ લક્ષ્ય દેવું જોઈએ. પુત્રીના સુખ તરફ જઈ, તેના તરફ કન્યા હતી ત્યારે જે સોદ અને મમતા દર્શાવે તેને આ સંલોગોમાં વધુ દૃઢ અને વ્યાપક બનાવવા જોઈએ. મારા મત પ્રમાણે સગી કળવણી પામેલો, અને આજના યુગની પ્રેરણા પામેલો બાઇ પોતાની વિધવાબહેનને આ દિશામાં પ્રયત્ન જ મદદ કરી શકે છે. બાઇબહેનનું હૃદય એ દૃષ્ટિની કંઈપના નથી પણ કુદરતી રોદ છે. ઉપરાંત અન્ય જે બાઇબહેનો આવી વિધવાબહેનોને શુદ્ધ ભાવે મદદ કરી શકે તેમ હોય તેમજે આગળ જાવવું જોઈએ. કળવણીનો વિકાસ અને વિચાર-સ્વાતંત્ર્ય એ જે મુખ્ય હિસાબ છે. સામાજિક ક્રાંતિ માટે જે અખૂટ બળની જરૂર પડે તે આ દક્ષાની બહેનોના ઉત્સાહ અને ધગશમાંથી મળી રહેશે. જો માંખાપો અને ક્રાંતિ સુવંદો આ અનિષ્ટને ફર કરવા સામુદાયિક પ્રયત્નો કરે તો સમાજને નમતું આપ્યા વિના છૂટકો નથી.

બીજા પ્રકારની બહેનોનો પ્રશ્ન વિષ્ટ છે. એમને માટે નિરક્ષરતાનિવારણ એ પ્રથમ જરૂરિયાત છે. અક્ષરજ્ઞાન સાથે સમાજના પ્રવાહો જનશુભ મગતાં તેમની અજાનતાનાં પડળ દૂર થશે અને તત્કાલ વિચારસરણી રચાઈ લેશે. ગાંધીજી સરકારની પ્રૌદશિકશૃણી યોજના આ પ્રગતિને જરૂર વેગ આપશે.

આ ગૃહનોન ખવાન આપવો જોઈએ કે સમાજથી દૂરવૂત થઈ અમોય રીતે દુઃખ સહન કરી, પગલોદના મુખની આગાએ જીવન બ્યતિન કરી એમા આત્મભોગ નથી તેજોએ કેળવણી મેળવવા તરફ અને માન વિચારન પોતાવા તરફ લક્ષ આપવું જોઈએ

ત્રીજા પ્રશ્નની બહેનો સામાજિક અનિષ્ટ ગરો કે સમાજગચનાનું કનક ગજો પણ બને રીતે દયાપાન ને સમાજ આપી અમરખ્ય વિધવાઓને ઉપચાર ન્તા ગજો જે વિધવા બહેન અથવા પુત્રી તરફની માઠી મમતા આ અનિષ્ટનું મગણ છે કેટલેક થયે આપી બહેનો આર્થિક રીતે પણ જીવન નાંધવું એટલે તેજો મીઠાની નિંદામા, દીક્ષામા અને બીજાના રૂઝ મળાવાસામા જ આનંદ લે આપી જીજોને કેળવણી અને શ્રીત્વની દિમત નથી આ મેથી પણ વખત આડું બોજન કરવું મનના ઝેરી વિચારને પાનગ કરીકે વાત અપવિ. રૂઝી પવિત્રનાનો દોગ કરવા, અને કરી બીજી શ્રીજો ઉપ-અધિકારનીની દૃષ્ટિએ જીવન ગુજનગવા, એ તેમનું દાષમ ટેવન ને પ્રથમની મે દક્ષાની બહેનો આગળ ધપી જઈ મુખી જીવનનો આનંદ માણ્યે ત્યાં આ ત્રીજા વર્ગને પોતાની જાતનું જાન થયે જાકી તેજો મીઠી રીતે માન તેમ નથી જના સમજી માગાપ તેમનું માનઅ પવિત્રન કરે તો તેમનામા અમુક ટેરફાર થાય

ઉચ્ચત અનેમ્પત્તીપ્રતિગઢક કાનની જેમ વિચાર પુનર્વિવાહનો કાયદો અમરમા આવે તો આમા ધણી મુશ્કેલીજો કર ચર્મ કવય માઈ પણ મા માને અમુક વરની (૩૦ વર્ષ) અદગની વિધવા પુત્રીને અમુક અમરમા કરી પગખાની દરી જોઈએ દોઈ પણ વિધુર યુવકે કરાની ન્વાતે ન પરણી શકે વગેરે પ્રકારના કાયદા આ દિશાની પ્રગતિને જીવ મદદ કરી શકે દાનમા માગાપ અને યુવકવર્ગ આમળની બચિકા તૈયાર કરે તો આવવા વખતે જનતા અઠકારનો વિગેધ કરશે નહિ જનતા હુનથી આવવા નુસાગ કનક છે પણ વર્ષોની શુધામી તણે દગાયેલા તેમના અવાજને જાતરમા આવવાનું બગ નથી

અતમા, વિધવાવિવાહ એ સમાજનો સજરોતો પ્રશ્ન છે એનો અતોર કાર- ઉદેવ લાવના પહેલા હજુ થોડા વધુ ગલિદાનો જોઈએ ત્રીગમિત વિગટ ન્તમ લાવી આગળ ધપ્યે ત્યાજેજ આ પ્રશ્નમા પ્રાણ આવ્યે શ્રીજગતન બાવિ ઉજનવળ છે એમા લવલેશ શકા નથી

* ચરોતર અન્યુદેશન સોમાયમી, આણંદ તરફથી બહેના પામેથી માગેલા કનામી નિગઢમા પ્રથમ કનામ મેળવેલો નિજવ વિધવાવિવાહ કરામા બહેનાને પડતી મુશ્કેલીગા નિવારવાના ઉપાય ને અટી થોડો દુકારીને મૂન્યા છે

એવોતરની કન્યા પોતાની જાતે વાક્યમાં પચ્ચણ પછી પોતાનું હૈયું ખાંચે છે—

મારું લગ્ન

પુષ્પાબહેન કે. પટેલ

હું મૂળ રહેવાસી ટ્રીસ્ટન્ટની છું. મારે અબ્બાસ અબ્બાસજી ન હોવાય એવો છે. પરંતુ બહારના પરિચયને લઈને તથા પુરસ્ક્રાંતા વધુ વાચનને લઈને હું મારા જીવનમાં સારા વિચારો અને 'આદર્શો' લઈ શકી છું. 'પાટીદાર' નિયમિત મારા પિતાશ્રીને ત્યાં આવવું હતું તેના અભ્યાસથી હું જોઈ શકી કે સમાજરચનાની ખામીઓ શોધી આધારે રજૂ કરતાં આ માસિકે મારા વિચારો અને આદર્શોનું ધડનરૂપ છે. સમાજના ત્રાસદાયક રિવાજોને દારૂ જે કન્યાઓની અને સ્ત્રીઓની શી પરિચિતિ ચરોતરમાં છે. તે હું જોઈ શકી અને સમજી પણ શકી. એટલું જ નહિ પણ વડીલો અને માતાઓના હૃદયમાં પોતાની પુત્રી પરણ્યાવતી ને દુઃખદાયક બચક નિરાશાની અગ્નિજ્વાળાઓ સળગતી તે પણ હું જોઈ શકી.

લગ્ન એ આનંદનો પ્રસંગ છે. અને પક્ષના માણસો તે શુભ અવસરથી એકબીજાના સહૃદયી બને છે. એકબીજા પ્રત્યે રૂનેદ છિત્તપત્ર થાય છે. પરંતુ પાટીદાર સમાજમાં જવડે આવે આનંદ લેવાનો હોય છે. અહીં તો લગ્ન જેવા પ્રસંગે એકનું હૃદય ગેરે છે. અરે! ન દેખી શકાય, ન કહી શકાય એવા મીસકારા ભરે છે. ત્યાં જોઈએ છોડવું હૃદય પૈસાના મોહે આનંદ પામે છે. દારૂડિયો દારૂના ચેતમાં હોય છે ત્યારે તેનું વર્તન બીજાઓને દુઃખમય બનતું હશે એવું તેને ભાન નથી હોતું. તેમ જનપ્રસંગને પૈસાથી મૂલ્યવતી આ પૈસાના સગાઓને સાચા પક્ષને ખ્યાલ આવતો નથી.

આમ પુત્રી માટે કંતો ચતાં માળાપની દાક્ષત જોઈ મારું હૈયું ધવાયું. સમાજ સામે જાગેલા પોક્કરવાનું મન ચયું. પણ હું તો પીસ વર્ષની યુવતી. મારા જેવા ગિનઅનુભવી છોકરીનું રાક્ષસી સમાજ પાસે શું ગણુ? મારા જેવા વિગ્રહો દ્વેષ સિક્ષિત યુવકને પણ આવતા હશે. પરંતુ સમાજ સામે પગલું કરવાનો કદાચ તેમને પ્રસંગ સાંગડે તો એ ચરચર કરે છે. બદાનાં કાઠી પોતાની નિર્જાતા ખુપાવવાનો પ્રયત્ન પણ કરે છે. આ છે સમાજના યુવકોનું મનોગમ-આત્મગમ. જે સમાજમાં યુવકો આગળ પગલું ભરતાં ડરતા હોય ત્યાં મારા જેવા યુવતી શું કરી શકે?

મારા વેપિશળ માટે મારાં માતાપિતાએ તંગતોડ પ્રયત્ન કર્યા. અમૂલ્ય રત્ન જેવા મુનિવાળો એક પછી-એક રોઈથી લાગ્યા. તેઓએ દેજવણીના

ગરમાં મને જોઈ. રૂપકપત્ની અમગ જેવી જીવનસંગિનીની દરેક યુવક અભિવાષ ગણતા પણ તે પહેલાં હમી પોતાના રૂપ તરફ દૃષ્ટિ નાખવાની તકલીફ લેતા નહિ. ઇશ્વરપ્રાપ્તિ થોડી રૂપ હું પામી છું એટલે દરેક મને પમદ નો કરના, પરંતુ મદેશા તરી પડના લેવડદેવડની વાત આવતી ત્યાં આગળ. હું કહેવાતા મામના એવા દુગની હોવાથી માગ પિતાશ્રીએ જેવટ ચાલ દબારે સુધી આપવાનું વિચારી આગર આવેલા ધાર્યું હતું. પરંતુ એટલા મનમાં પ્રાઈ પુત્રકપિતા પોતાનું પુત્રવલ વચવા તવાર ન દનો. જોજામાં જોઈ કિંમત માત દમન સુધી જાહેર થઈ હતી. એટલે જોદો કેમ પતે ' મને નો ખમગ હતી કે આ ચાલ દમન પિતાશ્રી ફટલી મુશ્કેલીએ ભગપાછ કરવા તવાર થવા દતા.

આવા નજ પ્રયજો માગ જીવનમાં જન્યા. અને માગ હદય પર નપેલા આ હું મદન ન કરી ગઈ હું અન્યત દુષ્ણી થઈ. તે દરમિયાન મને ' પાટીદાર ' મામિકે પ્રોત્સાહન આપ્યું મે મમાજની ગદાર નીકળવાનું નક્કી કર્યું મમાજે જીને મારે મજેલી મુલામી મને મૂંગાવાવી ગઈ હતી. મં તે મુલામીને તોડવાની મનોકામના મેા. મનવસદ લગન કરવા વિચાર્યું. ' અને પગમાત્રા પામે મમાજનો ફટીલ ગિવાનં આમે થઈ થઈ જો શક્તિ માગી.

ન આ હદયની પ્રાર્થના નિષ્કળ જતી નથી. માગી પ્રાર્થના ફળી. એક લગનપ્રયજે મારે જો પુત્ર આથે પગિયથ થયો. તે યુવક પાટીદાર હતો, પરંતુ કહેવાથી વાકાવાના જાહેર ગામતો દનો જો યુવકે માત્ર દિલ છાતું થોડો સમય જો વિચારેને હદયમાંજ વર્દના દાધા. દાગળ કે વિચારેને અમયમાં મુકુ તો ફટલી અંધી વિનયજીઓ આવે જો વિચારે મને સતારી. વળી વિચાર આવનો કે આજના ધાર્યા પુત્રકે જગત પ્રેમ ખરીદવા નીકળે કે એવા આ યુવક હોય નો માત્ર ' હું ' વન્યે તેના પ્રેમને કમોટી પર ચલાવીને જેવટ મેં તા. ૬- -૪૬ના રોજ માત્ર જીવન તેના (શ્રી કેશવલાલ ડી. પટેલના) હાથમાં મેંયુ આજ હું ત્યાં સુખી છું. માગ મનમા એવું ઘેલજાલયું અલમાન પ્રાઈ વખત આવ કે કે મારી જેવી સુખી પત્નીઓ ચણીજ થોડી દશે!

માગ આ પગલાથી માગ વદાલા માતારાંતાને તથા મગાવદાવાને ધાર્યું હું ખ થયું હતો. માગ પિતાની હું લાડકી હતી એમના દુઃખને હું સમજું છું. પરંતુ જો દુઃખનો ના, મમાજના દુઃખ, દુઃખદાયક ને માનવતાવિહીણ અદેશ વા કરતા નહોતા કે એમ મમજને હું આત્મસતોષ 'અનુભવું' છું.

ચરેનગના લગનવ્યવહારની આર્થિક ગિયતિ ફટલી ખગળ કે તે કેધથી અમળ્યું નથી. ચરેનગનો, તેમાય મોટા ગામોનો સમૃદ્ધ પોતાની જાતને ફરિમ

રીતે જાણે માને કે. અને દ્રુષ્ટી નજરની માન્યતાને લીધે દીકરીઓનાં લગ્ન
 ગમિલ ગોળમાં જ થવા લાગ્યાં. જ્યારે લક્ષ્મીના મોઢે દીકરાઓને બહાર
 પગથાવે છે અને મનમાં ઊંઠતું ધન મેળવે કે. પરિણામ શું આવ્યું? આગળ
 જતાં શું આવશે. એનો ખ્યાલ દ્રાષ્ટિએ ધૂર્ષો નથી. આ ગોળમાં કુંવારી
 દંપત્યોની સંખ્યા વધી ગઈ છે. એ વધાનની સંખ્યા મોટી હિમરની થવા
 છતાં સુરતિવાના અલાવે માથાપોતા ધરમાં પડીને રહે છે. કુંવારા હોડકાઓની
 સંખ્યા મૂંઝાતાં સરેરાશ દરેક હોડકાને લાગ એ અવસ્થા દંપત્ય આવે. આ
 વધાનની હોડકરીઓનું શું? પૌવનને કિનારે જોલેલી આ નિર્દોષ સુવતીઓ
 ક્યાં સુધી સમાજનો અસહ્ય માર સહન કરે? હા આવી જતા અનાચાર થાય
 તો નવાઈ નહિ. આમ સમાજના અહંગા લાગમાં સડા પેસે. જ્યારે સમાજની
 આંખે તે પડાઈ જાય ત્યારે તે હસકિનીનું ઉપનામ પામે. ત્યાર બાદ સમાજના
 ઘણા સભ્યો તે હસકિની પાછળ આકર્ષાય. મુને અનાચાર કેળવે. સમાજની
 નજરમાં નીચે પછડાયેલી મૂંગી જાણા શું કરી શકે? એને તો સમાજની
 શુભાશી જેમ છવાડે તેમ છવવું પડે. જ્યારે સમાજની કુટિલતાની હા
 આવે ત્યારે અવલ બાજા દેવાળી છવન પ્રત્યે નહકદ થઈ જાય અગર
 આત્મહત્યા તરફ વળે. આ કે સુધારેલા, કેળવાયેલા સમાજની કિતરંગી ચિત્તિ.
 સમાજની આ સ્થિતિએ પિતાનો પુત્રો પ્રત્યેનો અંદાજ ને માતાની લાડપટ્ટી
 પ્રત્યેની મમતા, ત્યજવી કે. આ ગિવાજનો અંત આપણાં સમજી છતાં
 અધેસમજી રહેવાનો દોષ કરતાં માતાઓમાં નથી આવવાનો. એનો અત
 સમાજનું સુવાન રક્ત પણ લાવી રહેશે કે કેમ એ એક શંકા છે. આનો જ
 અંત લાવવો હોય તો મારી બહેનોએ સમજવું જોઈશે. અને પરદણુ લઈને
 પોતાની જાતને વેચવા નીકળેલા હિમેશ્વરનો ત્યાગ કરવા જોઈશે. માટે
 મારી બહેનોને વિનંતિ કે જ્યારે દેશની સ્વતંત્ર દવામાં આપણે છંદીએ
 છીએ, મહાત્મા ગાંધીજીએ સાતિએનો નર્મ કરવાનો સ્પષ્ટ આદેશ આપ્યો
 કે, ત્યારે આપણે એક જ નાતના જુદા જુદા વાકાઓ જનાવી બેઠા છીએ
 તે તંજવા જોઈએ. સમાજનાં ગંધર્વો આપણા છવનને અવરોધ કરતાં જ
 દોષાં જોઈએ. તોડી નાખો તે બધાં.

આખરમાં માગ વડીલોને વિનંતિ કે તમે હવે એવો અગર મમજો તો
 આરુ. પંજાને લોખે સ્ત્રીહત્ય પર થના ઘાને અરકાઓ. માનવતાકોડી કુદિ
 સમાજમાંથી દૂર થઈ જાય. એ માગ વડીલો સમજે, સમાજસુધારકો
 જોડો દોષ મૂકી, સમાજનું આચું હિત નિહાળે તો જરૂર સમાજનો દરેક
 સભ્ય સુધી યાય. સાંતિથી છવે અને પોતાની દંપત્યો પ્રત્યે કોઈક-સરિતા વાંદ.

તાડ-ગોળ

આપણા દેશમાં એવા ફેટલાંક ઝાડ થાય છે જેમાંથી મીઠો રસ નીકળે છે. તેને ખાટો અને માદક થવા સ્થ માનવશરીરને દાનિકાન્ક તાડીનો રૂપમાં વાપરવામાં આવે છે. તેને જલ્દે તેમાંથી ગોળ-ખાંડ બનાવવામાં આવે તો એવડો લાભ થાય, આદક નાડી પીવાથી થતું નુકસાન અટક અને મુશ્કેલીનું ઉત્તરમુત્તર ધરાવતા ગોળ-ખાંડ બનાવવાનાં ગૃહકેલોગ સાથે.

દાણમાં ચા પ્રકારના ઝાડમાંથી આવે રસ દાઢવામાં આવે છે: નાચિયેળ, તાડ, ખજૂરી અને મૂળ્યાડ આ બધાંય ઝાડ તાડ ગતિનાં કહેવાય છે તેમાંથી નીકળતા મીઠો રસને નીચે કહે છે. તેમાંથી બનતા ગોળને તાડ-ગોળ કહે છે.

તાડ-ગોળ સ્ત્રીઓમાં દિલમાં બનાવવામાં આવે છે. દિલની બહાર લકા, માયા, બમા વગેરે દેગોમાં પણ ધણા વસ્ત્રોથી તાડ-ગોળ બને છે. તેનો આત્મગાદીય વપર પણ ચાલનો ફનો અને દિલમાંથી લાળો દના તાડ-ગોળ પરદેશ જતો ફનો.

તાડ અને ખજૂરી દિલની કોઈ પણ આબોધવામાં ઝગી શકે છે, ઝગડોની માફક તેને અમુક આબોધવાની જરૂર નથી. તેમ પાણી અને આત્મ આપવાની જરૂર નથી. ન નકામી જમીનમાં ઝગી શકે છે. એટલે તેનો પ્રચાર થાય તો ઝગડોમાં વપરાતી કરે લાખ એકર જમીન અનાજની ખેતીના કામમાં લઈ શકાય. ૮૦ મણ તાડ-ગોળ નીચર થાય તો ઝગડોના વાવતરમાં વપરાતી એક એક જમીન કાજલ પાડી શકાય.

આપણા દેશમાં આવે જોગેલા ઝાડની સખ્યા ૫ કોટિ જેટલી છે. તેમાંથી ૨૭૦ લાખ પાડ મળે ગોળ તૈયાર થઈ શકે. દાણ ૫૪ લાખ મળે થાય છે. કર્ણાટક, દેગ, તામિલનાડ, આંધ્ર અને બંગાળનાં ગામડામાં ખેતીની સાથે આ બધાં યેં યેં આજીવના પ્રમાણમાં સાથે છે.

આ ઉદ્યોગને માટે કદાચ, રચિયાર, અને માદલા માટે ગરજાતમાં લગભગ રૂ. ૭૫ થી ૧૦૦ ની જરૂર પડે છે. કુટુંબમાં પોતા પુરુ નાના પાયા પર કામ કરવા માટે નો રૂ. ૨૦ જમ થાય. ઝાડ વાંટવા પછી ખજૂરી ૮ મા વસ્ત્રથી ૪૦ વસ્ત્ર સુધી અને તાડ ૧૫ મા વસ્ત્રથી ૬૦ માત્ર સુધી રસ આવે છે. અને તે રસ લવાથી ઝાડની જિંદગી પર અસર થતી નથી.

આ જાડ નંદવાની ગોસમો હોય છે: ખજૂરી માટે ઓછોતરથી માર્ચ સુધી અને તાડ માટે ગરમીમાં. ખજૂરીને દર ત્રીજે દિવસે હેદ કરવા પડે છે. તેની છ માસની મોસમમાં એક કારીગર ૧૦૦ ખજૂરીને હેદ કરી શકે છે. તાડને રાજ હેદ કરવો પડે છે. એક કારીગર ૧૦-૧૨ તાડ હેદી શકે છે. એક કુટુંબ ગોસમમાં મહિને રૂ. ૬૫ થી ૭૫ દમાઈ શકે છે.

અત્યારે દિંદમાં ૧૧ કરોડ મણુ ગોળ-ખાંડ વપરાય છે. તેમાંથી પદ્મગડ તાડનાં જાડમાંથી ૨૫૫ કરોડ ગોળ-ખાંડ તૈયાર થઈ શકે અને જાડીના તેમાંથી બનાવી લેવા માટે ૧૫ કરોડ તાડનાં જાડની જરૂર પડે. એક એકરમાં ૩૫૦ તાડ ઉછેરી શકાય છે, જે દિસાએ ૧૫ કરોડ તાડના જાડ માટે ૪૫ લાખ એકર પડતર જમીન જોઈએ. આવી નકામી ખારવાળી જમીન હરેક પ્રાંતમાં મળી શકે છે. અને તેમાં તાડ ઉછેરી શકાય છે. તેમાંથી ગોળ, ખૂરું, મોરસ, સાકર વગેરે બધું તૈયાર થઈ શકે છે. જે પ્રમાણે ૨૦ કરોડ તાડનાં જાડમાંથી ગોળ-ખાંડ બનાવવામાં ૨ કરોડ માણસોને તેની મોસમમાં કામ આપી શકાય. અને હિંદના ખેડૂતોને મદદનીશ ધંધાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે તે પૂરી પાડી શકાય. આથી સરકારે અને પ્રજાએ આ જાબતમાં સદકારથી કામ કરવું જોઈએ.

તાડના માલિકાએ પોતે આ કામ ઉપાડી લેવું જોઈએ અથવા જીમને તેમ કરવા જાડ આપવાં જોઈએ. ખેડૂતોએ અને મજૂરોએ આ ઉદ્યોગ શીખી લેવો જોઈએ અને સદકારી પદ્ધતિથી બનાવવાનું અને વેચવાનું કરવું જોઈએ. લોકોએ જે ગોળ વાપરવાનો આમલ રાખ્યો જોઈએ. જે ગોળ શેરડીના ગોળ-ખાંડ કરતાં વધારે વિટામિનવાળો હોય છે. તેમાં 'બી' વિટામિન અત્યંત ઘણું વધારે હોય છે અને 'બી૨' વિટામિન લગભગ નવગણું હોય છે. એટલે શેરડીના ગોળ-ખાંડ કરતાં તાડ-ગોળ શરીરને વધારે તાકાત આપનારો હોય છે. તેનો આહારની દૃષ્ટિએ અને મૃદોદ્યોગની દૃષ્ટિએ પ્રચાર કરવા જોઈએ.

આમ વિવિધ રીતે ઉત્તેજન મળે અને પ્રજાને સદકાર મળે તો દરેક ધંધાને લીધે એકર પડતા લોકો (નવવાડાઓ) ને થેર બેઠાં કામ મળે. ખેડૂતોને અને મજૂરોને પણ મોસમમાં થેર બેઠાં કરી શકે તેવો ધંધો મળે, તથા સામાન્ય લોકોને કેશી તાડીને ગદલે ત્યાદિષ્ટ પીણું અથવા વધુ જીવનદાયી ગોળ-ખાંડ મળે.

‘શિશુ અને સાહિત્ય’

વિ.

શેઠ ભીખાભાઈ ટ્રસ્ટની શિષ્યવૃત્તિઓ

ચરેતરના હોશિયાગ વિદ્યાર્થીઓને ઉત્તેજન આપવાના આશયથી અને આધનના અભાવે ઉચ્ચ શ્રેણીથી વચિત ગરતા અંગેના વારક પારીદાન વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવાના હેતુથી ત્રેગણ મને ૧૯૪૬-૪૭ના શૈક્ષણિક વર્ષ માટે નીચે જણાવેલી રૂા ૨૧ (૨ હામ) શિષ્યવૃત્તિઓ 'શે. ભીખાભાઈ જીવાભાઈ શ્રેણી' ૨૩ રૂા તરફથી આપવાનું ચાલુ માન હતું. ૬ તા વાગતાવળગતા વિદ્યાર્થીઓના નીચેના શીગનામેથી અગ્રુપન મગારી તેજ શીરનામે માગેલી પૂરી રૂા ત સાથે તા ૧૫મી જુલાઈ ૧૯૪૬ પદવા મોકલી આપવા

૫૫ સાધન્ય દામર્શ અનુનિયતીત મશીન અપીલ્ડર આર્ટ્સ ડેકનીકલ આયુર્વદ

B SC B Com B E MBBB B Ag B A

પહેલુ	૧૨૦	૧૨૦	૧૨૦	૧૨૦	૧૨૦	૧૨૦	૧૦૦	૧૨૦
ગીજી	૧૨૦	૧૨૦	૧૦૦	૧૩૦	૧૩	૧૩	૧૩૦	૧૩૦
નીજી	૧૪૦	૧૪૦	૧૪૦	૧૪૦	૧૪૦	—	—	—
ચોથુ	૧૫૦	૧૫૦	૧૫	૧૫૦	૧૫૦	—	—	—

શિષ્યવૃત્તિના દાવના નિમો નીચે મુજબ ન —

- ૧ જે વિદ્યાર્થીના પિતા અમર વાલીની ગિરિત વિદ્યાર્થીનું ખર્ચ રૂા શકે તેની ના રાવ તેવા હોશિયાગ વિદ્યાર્થીઓ આ શિષ્યવૃત્તિ માટે લાયક ગણાશે
- ૨ ખીજી કાઠ મદવા શિષ્યવૃત્તિના મગારી રાવ તેને પ્રથમ પમદગી અપાવ
- ૩ શિષ્યવૃત્તિ રહે ચવામા ૬ લી પરીક્ષામા મેગવવા માર્કમ અને દવામન ધાગણ લક્ષમા લેવાગ
- ૪ જે વિદ્યાર્થી વર્ષમા અધરમ અધ્યામ નાડ અથવા કાઠ કાગળે અગતર થાય તો તેને મગારી શિષ્યવૃત્તિ ત્યાથી અધ થશે
- ૫ શિષ્યવૃત્તિઓ કોલેજસર (૨મ)ના હિસામે ૧૦ દમથી અપાગે
- ૬ શિષ્યવૃત્તિ મેગવવાની અગ્રુપ 'ગર્ગ' જુલાઈની પાયમી તારીખ મુધીમા મોકલત્ર અધુર ૧મી ધ્યાનમા લેવાગે નહિ
- ૭ શિષ્યવૃત્તિ વહે ચવાનું કામ દરેક વર્ષના જુલાઈ મામની અધવચમા પૂરી એક અ રાડિવામા મનમ (૫) પ્રમાણેની ૦ મ મોકનાગે શિષ્યવૃત્તિ માટે અગ્રુપ રૂા નીચેના શીગનામેથી મગારી લેવુ

મનુભાઈ ભીખાભાઈ પટેલ

મોમાલાગ વ પટેલ

મેનેજીંગ એગ્રન્ટ ધી-યુ ગાજપુર મિ સ રૂા નિ

અધ્યક્ષ

ગોમતીપુર રોડ, અમદાવાદ ૧૦

અં થ સ્વી કાર

આપણાં શ્રેષ્ઠ નવલિકાઓ : સંપાદક-શુભાનંદન ઓકર, પ્રકાશક-
નેશનલ ઇન્ફર્મેશન એન્ડ પબ્લિકેશન્સ લિ., મુંબઈ, ૩. ડા.

નવી પેઢીના લેખકોમાં ટૂંકી વાર્તાના લેખક તરફથી શ્રી ઓકરનું ધ્યાન
કેંદ્રિત છે. એવા વાર્તાકારના દષ્ટિએ શ્રેષ્ઠ નવલિકાઓનું આ સંપાદન થયું છે
તેનો મુખ્ય લાભ એમણે જે જે નિબંધો આપ્યા છે તે છે - 'ટૂંકી વાર્તાનું
સ્વાસ્થ્ય' અને 'શુભાશી સાહિત્યમાં ટૂંકી વાર્તા!' બાકી જે બાર વાર્તાઓ
સંગ્રહમાં છે તે ગંધીને શ્રેષ્ઠ કહેવા કે કેમ, એ સવાલ છે. જો કે એ સારી
વાર્તાઓ નો છે. આ જ શુભાશીના શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ સ્વીકારીએ તો હજી
'ધૂમકેતુ'ની 'રજપૂતાણી'ને આંટી તેથી વાર્તા નથી લખાઈ તેમ માનવું રહ્યું.

પિયરનો પડોશી : લેખક-પુષ્કર ચંદરવાકર, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે ૩. ડા.

આ સંગ્રહમાં પદર ઝીંઘાંટી નારિકાઓ છે. શ્રી ચંદરવાકરને 'પિયરનો
પડોશી' અદ્વૈત કુમાર ચંદ્રક મળ્યો છે તે એ ક્ષેત્રે તેમની સિદ્ધ સિદ્ધિ કરે છે.

પંચામૃત : લેખક-સ્વામીનાથ ડાકર, અનુવાદક-સુરેશ હ. જોષી,
આંદુતર પ્રકાશન, વરલખ વિધીનગર, ૩. ૧૧.

આ પંચામૃતમાં અમૃતના પુત્રો, સુન્દર, કર્મયોગ, નવ વર્ષ, વર્ષ શેષ
એમ પાંચ નિબંધો છે. ઉપનિષદનો શ્રેષ્ઠ ટાંગોરની આર્ષદષ્ટિ દ્વારા
આપણને અહીં નો રીતે એવા મળે છે તે અમૃતના પંચામૃત જેવા છે
એમ આનું પાન કરનારને જરૂર લાગશે.

બુલબુલ : લેખક તથા આલેખક-રમેશ કોઠારી, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે,
અગ્રનાર આના. બાર આલકાઓને લેખક પોતે ચિત્રકાર હોઈ સુંદર રીતે
અહીં મૂક્યાં છે. કાવ્યો મધ્યમ કક્ષાનાં છે. સળવટ ઉત્તમ છે. પરંતુ ૧૨
પાનાં આ બુલબુલના અગિયાર આના આવી કેટલાં માખાપ તે બાળકને
રમવા આગશે તે સવાલ છે.

પ્રેમ પંથ-૪ : ચોજક-દેસાઈ વાલજી ગોવિન્દજી, પ્રકાશક-નવજીવન
પ્રકાશન, મંદિર, અમદાવાદ, ચાર આના.

દક્ષિણ આફ્રિકા અંગેના જાણુતા પ્રસંગો આ ચોજનાના ચોથા હપ્તા
તરીકે આમાં ચોજકે મૂક્યા છે. આગળની ત્રણ મણકાની સાફ આ સંગ્રહ
પણ લોકાદર પામશે.

મહાભારતમાં દ્વિતિયખંડ : પ્રકાશક-લકિષ્મણ કાર્યાજી, અમદાવાદ.

પિંચમંગલ ના અંક તરીકે બીજા વર્ષે દ્વિતિય ખંડ બહાર પડ્યો છે.
'કલ્યાણ'ની રીતે આ અંક આપવાનો પ્રયત્ન દેખાય છે.

એક વિધવાબહેનની પુનર્લગ્ન માટે તૈયારી

અગાઉના અંકમાં ફેરલાક યુવકએ વિધવાબહેનની ઇચ્છા અતાવેલી તે દફતરના આવી મળે છે. પરંતુ તેના જાણમાં વિધવાબહેનો તૈયાર થતી નથી તેવી દફતરના જણાવતી. હવે જ ગામના માગ કુટુંબનાં એક વિધવાબહેનનું પુનર્લગ્ન કરાવવા તેમના માગાપ તૈયાર થયાં છે તે દફતરના આ વખતે જણાવતા આનંદ થાય છે. એ બહેન ૨૦ વર્ષની ઉંમરનાં છે, દેખવાયેલ છે, સંસ્કારી છે અને શરીરે તદ્દુન્નત તેમજ દેખાવમાં પણ છે, લગ્નજીવન જોગવું નથી એમ દફતરે તો પણ આવું મતલબ છે એ બહેન વિધવા હોવા છતાં કુંવારી કન્યાની ડાઁભરી ઉંમર છે. આવી દીકરી ઘરમાં વિધવા હોય તંથી ફેર માગાપનું હૈયું રડી જાય. નિષ્કુર પથર પણ પીગળી જાય. પરંતુ આમાનિકે રૂઢિ પથર છતાં દૃષ્ટિ છે એટલે જોને તાએ થનારનું હૈયું નિષ્કુર બની જાય છે. જો કાળે અમખ્ય વિધવાબહેનો આજે કુટુંબો જોગ બની સડી રહી છે. પરંતુ હવે એ રૂઢિની નિષ્કુરતા ઉપાડી પડી ગઈ છે. જો કે જોને સમજ્યા છતાં જોનાં ભગ કરવાની હિંમત હવે આલતી નથી. પરંતુ જો હિંમત આવતી જાય છે તેમ ઉપરના જાણના પંથી દેખાય છે.

એક મર્યાદા—જ ગામના યુવક જોડે

પહેલાં જો યુવકએ પુનર્લગ્નની ઇચ્છા અતાવી છે તેમાંના કોઈ યુવક સાથે આ અગ્રધ આવી શક્યા હોત તો આ જાહેર કરવાની ન રહેત પરંતુ માગાપની સામાન્ય ઇચ્છા દીકરીને જ ગામમાં પરજાવવાની છે, આથી મર્યાદા ગ્રાહ્ય વગર લાવક યુવક સાથે પુત્રીને પરજાવવાની વૃત્તિ માગાપે મેંવી હોત તો જો ઉત્તમ હતું પરંતુ માણસ જ્યારે આવું કોઈ પગનું લગવા તૈયાર થાય છે ત્યારે કુન્નતી રીતે તેનામાં લઘુતાભાવ આવીને વસે છે. સોમ કહેશે—અહારે ક્યું? એમાં શી નવાઈ? જોગમાં ક્યું? હોત તો જોનો અર્થ હતો. આથી રીકાયા માણસ જીજે પ્રસંગે ન પણ બીજો, પરંતુ આવા અસામાન્ય પ્રસંગે સહેજે લઘુતાભાવ આવીને વસે છે. અને જોને મોહ થાય છે કે પુનર્લગ્ન કરાવવા હું તૈયાર છું પણ જોગમાં બને તો. એટલે આવી કોઈ વૃત્તિથી પ્રેરણને માગાપ જ ગામની મર્યાદા રીકારી દીકરીને પુનર્લગ્ન કરાવવા તૈયાર થયા હોય તો જોથી એમની હિંમતની હિંમત જોણી આંકવાની કદ જરૂર નથી. જોનો યોગ્ય જવાબ સમાજે,

આ મર્યાદાથી નુકસાન નથી - લાલજીએ

સામાન્ય રીતે લગ્નલેગે આપો મોદ રાખવાથી કુળવાનશાહીને પોષણ મળે છે. પરંતુ વિધવાલગ્નના પ્રશ્નમાં આ વૃત્તિથી એને પોષણ મળશે એવી ખીક રાખવાની કંઈ જરૂર નથી. હોતકે આ પ્રશ્નમાં આ વૃત્તિ ગામો નો પાળ કરી દે તોડવાનો લાભ જ છે. આ રીતે જ ગામમાંથી વહે નો બીજા સમાજમાંથી આપોઆપ જશે. એ બધું અનુકરણ ઉપરના વર્ગમાંથી પહેલેથી થતું આનું છે અને યાવ છે. એટલે વિધવાનું પુનર્લગ્ન કરવતું એમાં પ્રતિબંધલગ નથી એમ જ ગ્રામના દાખલાથી લોકોને સમજાશે એટલે બીજા ગામમાં આપોઆપ એનો અસર થશે. એટલે આવી મર્યાદા વિધવાવિવાહમાં 'બીજા' માગાપ સ્વીકારીને પણ તૈયાર થશે તે તેથી નુકસાન નથી - લાલજી ર.

આપણી રૂઝ

આમ જ્યારે એક માગાપ પોતાની દીકરીનું પુનર્લગ્ન કનવવા તૈયાર થયાં છે ત્યારે એમણે સ્વીકારેલી મર્યાદા ઉપર દીકા કરવી એ આપણું કામ નથી. સામાની ખામીઓ શોધવો સહેલી વાત છે. નિંદા કરવી એ રસપ્રદ છે. પરંતુ આપણે દરેક મર્યાદાથી હરેલા માનવી છીએ. એટલે જડનાત્મક દીકા કરવા કરતાં રચનાત્મક રૂઝ જાળવવી એ આપણું ધર્મ છે. એ આપણું ધર્મ, ક્યો? તો આપણે એને વિધવાવિવાહમાં સારેજ માનતા હોઈએ તો એ અંદરને લાયક યુવક શોધી આપવાનો રૂઝ આપણી યજ્ઞ પડે છે. કન્યાનો મૂલતિયો શોધવો એ માગાપની રૂઝ છે; પરંતુ વિધવા દીકરી માટે કન્યાની જેમ મૂલતિયો શોધવો માગાપને માટે શક્ય નથી. એટલે આજના સંતોગમાં એ રૂઝ આ પ્રશ્નમાં માનતા દરેકની યજ્ઞ પડે છે. પોતે જો જ ગામના દેવ, એ બહેનને લાયક જો પોતાનો પુત્ર હોય તો એનો જવાબ પોતાના દીકરાથી આપતા ભેદજો. એ માટે, આ અંકમાં છપાયેલ લેખ - 'સમાજ રાજ્ય સુધારી શકે?' એમાં કિરોટાદર સોસાયટીના ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, બીજા લોકોના વિચાર ક્યાં ગમે વ્યક્તિ પોતાનાથી જે યાવ તે કરી છૂટવાની વૃત્તિ જતાવશે તો જ સમાજસુધારા મહત્ત્વેશે. જેમ આ વિધવાઅંદરનાં માગાપે બીજા લોક તેવું પગલું ભરે તો જ હું ભરું તેમ વાટ જોયા વગર વ્યક્તિગત રીતે દિમવ જતાવી છે તેમ દોહરાના માગાપે જતાવવી સ્વી. તો જ આ પ્રશ્નમાં માનનારે પોતાની રૂઝ અદા કરી, તેમ કહી શકાય.

અતીસ લક્ષણ યુવકોને

માગાપોને ઉપર દેશ તો નાખી છે. પરંતુ હમણા જે વાત લગે

યુવકોએ ક્યાં છે તેનો અનુભવ જુદો છે. વિવચનારેનો માયાપની સંમતિ વગર જ્યારે પુનર્વચન કયા તૈયા નથી થઈ, ત્યારે ત્રણે યુવકો અમુશય તૈયાર થવા છે અને વડીલોએ પાઞ્ચશ્યો સંમતિ આપી છે—કાંઈને વડીલોએ પ્રેરણા આપી નથી. એટલે ઉપરની ટંદેલના જવાબમા માયાપો જવાબ આપે નો તો ધન્ય વડી ધન્ય દ્વારો! પરંતુ માયાપો એ ટંદેલ ન પૂરે તે છેવટ જવાબ આપવાની કુશળ આપી પડે છે છ ગામના જતીસ લક્ષણા યુવકોની, સમાજમા જ્યારે ઠાઠ કામ આમાન્ય માણસોથી નથી થઈ શકે ત્યારે તે માટે અમુક ગતની વિશિષ્ટ શક્તિવાળા માણસની જરૂર પડે છે એવી શક્તિ ધરાવનારને જૂની ભાષામા જતીસ લક્ષણો કહેવામાં આવે છે વિધવાવિવાહ એ આજે સમાજનો વિશિષ્ટ અવાજ છે. એ માટે તૈયાર થનારને જતીસ લક્ષણો યુવક કહેવામાં આવે એમાં નાનુ નથી વળી જીંદગીને, સમાજની અમખ્ય બહેનદીદરીઓને દુઃખિતા અપરમાર્થી કોણવચ માટે જતીસ લક્ષણા યુવકની જ જરૂર જાય છે. જે સ્વામા લગ્ન કામ સમાજમા આદર્શ ખેસાડી ગઈ તો બીજાઓ તે પગલે ચાલવા પ્રેરણા એટલે આ ભાવના મેવના યુવકોને એટલું જ કહેવાનું કે સમાજની જીંદગાળજો નહિ જો તમારી નિંદા અડમ્બલ દશે તો માયાપ પણ વહેંચે-મોડે સમતિ આપશે એટલે તમારે માટે તમારી નિંદાની માજિની આપવાની તક આપીને પડી છે ત્યારે નારદજીની માફક બધા ન કહતા.

નારદજીની નિર્મળતા

દૃષ્ટો એક વખત નારદજીની પરીક્ષા કરવા દોગ કર્યો. પોતાના પેટમા દર્દ ઉપડ્યું છે અને તેના ઉપાય તરફ, પોતાનો ભક્ત કાળજી આપે તો જ એ મો એમ દૃષ્ટો નારદજીને કહ્યું દૃષ્ટાના દુઃખે દુઃખી એવા નારદજી તરત પૃથ્વીલોકમા આવ્યા અને ભક્તોમા ટંદેલ નાખવા આવ્યા કે કોઈ કાળજી આપો કે' પણ કોઈ કાળજી આપવા તૈયાર થયું નહિ છેવટ ટાઈ કુભારે કે બીજા ટાઈએ દૃષ્ટા પ્રત્યેની સાચી ભક્તિના જવાબ રૂપે કાળજી આપ્યું અને તે સંપન્ને નારદજી દૃષ્ટા પામે મવા. દૃષ્ટા નો નારદજીની પરીક્ષા કરતા હતા એમણે હસીને કહ્યું—નારદજી! તમે કાળજી મોઢવા દેડ પૃથ્વીવાદમા ગયા અને ઘેર ઘેર ટંદેલ નાખી ત્યારે તમારી પામે કાળજી નહોતું? આવી કયા દૃષ્ટા-નારદજી વચ્ચે જતી હશે કે કમ એ તો કાળજી જાણે! અને જતી હશે તો પણ તે વડીએ તેની ને ધ લેનાર જાપાના પ્રતિનિધિઓ તો નહોતાજ! કયાનો ભાવાર્થ એટલો જ કે સ્વામા નારદજીઓની સખ્યા સમાજમા ઘણી છે

એટલે કુરુદિ-ફૂંડી દર્દ મેટલું નયો. ખાંધલીનો શ્રી. શાન્તાગહેનના યુગ્મજનનો સવાસ જ્યારે આવ્યો ત્યારે મને એક નાગદંડ મળ્યા હતા, એ બહેન માટે “પ્રસંગેકથા”માં દહેલ નાખેલી ત્યારે એ નારદંડએ મને, કહ્યું—મારા એક મિત્ર કે તેમને મેં વિધવા લગ્ન કરવા પત્ર લખ્યો છે. તેમનો જવાબ આવશે એટલે હું તમને મળીશ. નસીયમ્એ એ મિત્રે પોતાનું કાળજું આપવાની ના પાડી, અને આ બાબતે બાઈ બીજાનું કાળજું શોધવા નીકળ્યા હતા તે જ વિધુ થયા! એમનું પોતાનું કાળજું આપવાનો મોકો કુદરતી રીતે આવીને ઊભો રહ્યો. પણ નાગદંડની પેઠે એ તો બીજાનું કાળજું શોધવા નીકળ્યા હતા, એમને પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે એ કુંવારી કન્યાને પરણ્યા? એટલે જ ગામના જતોસ લક્ષણા યુવકને એ જ વિનાંત કે આ તક આવી છે ત્યારે નારદંડની પેઠે સામાને શોધવા ન નીકળતાં, નમારી જવતને ધરી દેલે.

નનામો વિધવાબહેનનો પત્ર

તા. ૩૧-૫-૪૬ના રોજ લખેલો એક વિધવાબહેનનો નનામો પત્ર મળ્યો છે : “‘પારીદાર’ અંકમાં જાણ્યા માટે આપને એક લેખ લખીને મોકલી આપેલો તે આ (મયા) અંકમાં પ્રગટ કર્યો નથી. લેખ અગ્રગણ્ય શ્રીમંત માળાપતી વિધવા દીકરી ઉપરનો છે. તો એ લેખ મળ્યો છે કે નહિ? જો મળ્યો હોય તો જરૂર તે ‘પારીદાર’ના આવતા અંકમાં જાણ્યા મહેરબાની કરશે. વિધવાબહેનને કેટલી આફતો હોય છે તેથી સમાજના તથા તેમનાં માળાપતી આંગો ખૂલે તે માટે જ મેં જાસ લેખ મોકલી આપ્યો છે. જાણ્યો તો આપનો આભાર માનીશ અને આપની ધસણી ધસશ. જો લેખ ના મળ્યો હોય તો આવતા ‘પારીદાર’માં નથી મળ્યો એટલું જાણ્યો તો એ વાંચીને આપને ફરીથી લખીને મોકલી આપીશ. આપને શિરનાથું નથી આવ્યું એટલે ‘પારીદાર’માં જાણ્યો એટલે લેખ મળ્યા—ન મળ્યાની ખબર પડશે”

અનામી બહેનને જવાબ

બહેન! તમારો મળેલો પત્ર ઉપર જાણ્યો છે અને તેના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે તમારો લેખ મળ્યો નથી. પોસ્ટમાં એરવેલ્ટે પણો હશે અગર પોસ્ટમાં નાખનારે (જો તમે ન જાણ્યો હોય તો) ન જાણ્યો હોય. વિધવાબહેનો મૂંગી મૂંગી જે વાતના સદી ગદી છે તે કહ્યું છે. એ સંભોગોમાં તમારા જેવી બહેન દિલનું દર્દ અકબ કરવાની હિંમત કરે અને સમાજ આગળ નજ દિયતી મૂકવાની સમિત બનાવે એ સંચય છે કે તમારા જેવી બહેનોમાં હવે મૂંગો અસંતોષ જાયો છે. એ અસંતોષ એક દિવસ કુરુદિ તોડવામાં પરિણમશે

ઝોની ખાત્રી છે. તમે શિરનામું નથી આપું તેમાં મેં કારણો છે. એક એમ હોય કે, તમને પણ લખાય નો એ માથો તમને મળે ઝોની ખાત્રી ન હોય. માથાપના રાંધમા ત્ય તો ઉપાધિ થઈ પડે એટલે શિરનામું આપવાનો અર્થ દંડ નથી માની તમે નનામો પણ લખ્યો હોય. અગર દુઃખ વ્યક્ત કરવા જેટલી દિમત આલી હોય, પરંતુ નામ આપવા જેટલી દિમત ન આલી હોય એટલે નનામો પણ લખ્યો હોય. ગમે તે કારણ હોય, ફરીયા, લેખ મોકલે ત્યારે નામ આપવું હોય નો આપ્યો અગર નનામો લખ્યો. ગાફી અર્ધી નામ કે દફરીફત ખાનગી રહે છે નેની ખાત્રી ગાખ્યો. લેખ મોકલ્યો

અરેતારનાં શ્રી પુષ્પાબહેનનું વાક્યમાં લગત

આ અક્ષમા 'મારૂં લગ્ન' એ લેખમા શ્રી પુષ્પાબહેને પોતાના લગ્નની દફરીફત વર્ણવી છે. તા ૧-૩-૪૬ના રોજ એ બહેને લગ્ન કર્યું તેની માદિતી મળેલી નહિ એટલે નાંધ લેવાઈ ન હતી. ગાફી અરેતારનાં કન્યા વાક્યમાં પછે એ પ્રમગ ૪૨૨ ઉલ્લેખપાત્ર છે. વળી માથાપની વિરુદ્ધ થઈ એ બહેને વગ્ન કર્યા પછી આજ એમનું એથી પગલાવો થતો નથી, મુખી છે, અને પોતાના જતી નિયતિવાળી બહેનને એ સન્દેશ દેવા જેવા ઉમંગ ધરાવ છે એ રીતે પણ એ પ્રમગ નોંધપાત્ર છે. આજે ૨૦-૨૫ વર્ષની વખતે નાકરીઆ ગોળમા વગ્ના અભાવે ફરજિયાત કૌમાર્ય મંવ છે. એ બહેનો પાંચ વર્ષમા ૩૦ વર્ષની ઉમરે પદાચરે એટલે માથાપ એમના લગ્નને પ્રત્ત માફી વાગ્યો. કુવારી ગિંદગી દાટશે એમ માની એ વગેરે બાંધવાનું મફત દેશે ડાહ્યો કુવારો મરી ગયો સાંભળ્યો, દષ્ટ ડોમી કુવારી મરી ગઈ આલણી, એની એક કાચે માન્યતા હતી. પરંતુ હવે કોડો જાણુતા થયા છે કે બીજા સમાજમા ડોમીઓ કુવારી મરી ત્ય છે એટલે ફરજિયાત વૈધવ્યની પ્રયાની માફક ફરજિયાત કૌમાર્ય આરીને જીવું રહેશે. અને એ રીતે માથાપ પોતાના ગોળના કામીટામાથી નીકળશે નહિ. માટે એ નિયતિ જાબી ન હતી હોય નો નાકરીઆએ પોતે શ્રી પુષ્પાબહેનની માફક દિમત જતાવરી પડ્યો. ૨૦-૨૫ વર્ષની ડાહ્યો પોતાની જાતે પગલાવાની દિમત જતાવે એમા અવગતુ પણ કઈ નથી. એ સન્નેગોમા ગોળનો અન્ધાવ ગાખ્યા વગર શ્રી પુષ્પાબહેને વાક્યમા લગ્ન કર્યું છે તે અભિનંદનપાત્ર છે.

શ્રી પુષ્પાબહેનનાં માથાપને

શ્રી પુષ્પાબહેને એમના એ લેખમા લખ્યું છે કે, 'માગ આ પગમાથી માગ વહાલા માતાપિતાને ઘણું દુઃખ થયું હશે.' એટલે તમને ઉદેશીને એ

સાચો લખવા પ્રેમથી છું. આપણને ન જાણતું કાલ પણ સારું થા નરમું
 પગલું સંતાન બરે ત્યારે કુદરતી રીતે દરેકને દુઃખ આવે. એ રીતે શ્રી
 પુણ્યાબદેનના લગ્નથી તમને દુઃખ થયું હોય એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ એ
 પ્રસંગે નીતી ગયા પછી, દિવસો આવેગ સંભ્યા પછી, કેવળ ફરિને વસ થઇ
 લાગણીમાં તેણામાં ફરવાથી દુઃખી થવાય છે. રૂઢ થયેલા સંસ્કારોને લીધે
 પ્રસંગે જાણતે દુઃખ આવે એ અમશ્ય તેવું છે, પરંતુ સમજૂ માણસની ફરજ
 તો એ છે કે પછી તટસ્થ રીતે વિચાર કરવા. રૂઢ મંડકારને એક બાજુ
 ગણી પ્રસંગનો તોણ કરવો અને યોગ્ય પગલું ભરવું. ગોળની બહાર જઈને
 શ્રી પુણ્યાબદેન દંઈ જોડું થયું નથી, એમ તમે પણ ગ્રાહકશો. એટલે દરે
 મામાઈ તરીકે તમારી એકમાત્ર ફરજ દીકરીને ખુશીથી પોતાને ઘેર તેણી
 અને દુભાયેલાં મિત્ર પહેલાં દતાં તેમ જોડી દેવાં. આમ કરવાથી તમે દીકરી
 પ્રેમ્યોનો કુદરતી ભાવ વ્યક્ત કરો તો એટલું જ નહિ પણ સમાજનીય સેવા
 કરો મા. ફરિને થોડે દીકરી ઉપર દુઃખ લગાડવું જ્વાળખી નથી, તેમજ એ
 માટે મામાવના ધરનાં જાગણાં વાસી દેવાં તે તો ઘણી રીતે જ્વાળખી નથી.
 ખુદલા દિને દીકરીને આવકાર આપવા એ તમારો ધર્મ છે.

નાના ગોળની સંમંદહાણી

કન્યાની સંપદ્વેષ કાળે એક કાળે અધાયેના ગોળના પાસ આવે બીકને
 લીધે આંત્ર છે. એમાં નથી અવારન, ભુદ્ધિભર્યા વડીવદ કે સમાજહિતની
 દૃષ્ટિ. ૭-જાર ગામના ગોળનું પત્ર બેગુ થવું હોય તેમ સાબળ્યું નથી.
 એ ગોળ એની મેલે દાલમાં અધાઇ રહ્યો છે એમ લાગે છે. ખાફી એનો
 બંધ કરી પાકાર જતાગને એ ફરિને લોહ તેવું જાનતું નથી. તે પછી
 સનાથીસના ગોળ આવે છે. એમાં પણ યૌદ-સત્તાથીસનો ક્રધડો પડ્યા
 પછી બેગું થવાનું જાન્યું નથી. આમ મોટા ગોળમાં નાતપચે જેવું ગોળું
 થયું છે; પરંતુ નાનાં ગાંભાના ગોળમાં પચે છપતા છે. પણ એ કંઈ છે
 તે જુડું કરવા જ! ખાફી સમાજને ઉપયોગી કાર્ય કરવાની એનામાં શક્તિ નથી
 અને તેવાની પણ નથી. જાનપુર, જુવલ, રાજજ વગેરે ખાલોત જાણુ આવેલાં
 રર ગાંભાનો ગોળ છે. એ ગોળમાંના એક જાદો, ત્યાં પુત્રનું લગ્ન આવ્યું.
 ગોળમાં ભર્યા પછી એ જાદો દલુ સુધી પોતાના ધરની કન્યા ગોળમાં પરણાવી
 ન હતી. એટલે એ કન્યા ન આવે ત્યાં સુધી પુત્ર પરણાવીને કેવળ લાલ
 કંઈ ગમતે દેમ અને એટલે નાતપચે એ ખાતરી પેટે રૂ. ૫૦૦૦નું ખાણ
 પાડી આપવાનું થયું. એ જાદોને વિવાહ પ્રમાણે રૂ. ૫૦૦૦નું ખાણ પાડી

આપ્યું. જ્યારે એ પોતાના ઘરની દુન્યા ઝોળમાં આપે ત્યારે એ ખાતુ
 ૨૬ કરી નાખવાનું અગર દુન્યા જત ઝોળની બદાર આપે તો ડોક્ટરે
 પગથાવીને એક તરફી લાભ લીધી ન પેટ ૩ ૫૦૦૦ ૬૩ આપે આમ
 પચના પ્રાનનો નિહાન થયા પછી લગ્ન લેવાયું. માડવા મુગત મના પછી
 પચે કેટલાને તોળવા માડ્યું—જન ડોક્ટરે પગથાવવા દીધા તો ૩ ૫૦૦૦
 રોકડા આપે. માત્ર માન્ય તથા નાખત' પચના પટેલિયાઓને એમ કે
 લગ્ન લેવાના પછી આપના માર્યા ૨૬મ આપ્યા વગર એમનો કયા છૂટકા
 થવાનો હતો? પરંતુ એ બાદએ નમત્ર ન જાપ્યું હતું—પહેલેથી એ
 વાન ની હાત નો તેમ ગત પખ આમ પટલામના પેચ કરવા દીધા તો
 ૯ તે મામે મક્રમ છુ ડામ્મે નદિ પન્જ નેની ગિતા નર્થી માડવે
 યાપે. કે તેથી ૬ બીને આખીગ એમ ના માનતા.

નાત પટેલિયાઓએ મનાદુહમ ઇડયા

પરંતુ એમ પોતાના દુહમનો અનાન્ન થાય તે નાત પટેલિયાઓ દેમ
 દમ વડી લે. તેમજે ગામેગામ મનાદુહમ ઇડયા કે દ્રાહએ એ લગ્નમા
 ભાગ ન લેવા અને જે દુન્યા આપવા તૈયાર થયા હતા તે લાદને મનાદુહમ
 મળત્યા કે તમારે દુન્યા આપી નહિ. છતા પેલા લાદ મક્રમ ૨૬
 દુન્યાપલને હતું કે તમારી દિમત દીધા તો લસ્ટ બે, નહિ તો વિવાહ કાદ
 ડો. દુન્યાપક્ષ પખ વગપક્ષ જેવા મક્રમ નીમ્લે. એણે પખ નાત પટેલિયા-
 ઝોના મનાદુહમને ધોદ પી દુન્યા આપવાની તૈયારી બતાવી. લગ્નના
 વાગ્ન વાગતા અટકવાને અન્ન થાય ૨૬. પટેલિયાઓને લોહાના અળા
 ચાવવા જેવું થયું પણ મિયાગાદતી મેંડે અચના બોર ખાયા વા ખાયા....
 પટેલિયાઓએ પૂર્વપૂર્વ અહિમ્દા જનહેર કર્યો દુન્યાપિતાને ત્યા વગ પગથાવ
 આવ ત્યારે કોઈ વચવાસએ દામ ને કરવું તેણે દુહમ મળત્યો. ન
 વાગ્ન પગથાવ દામ કરે, ન બોધ પાણી ભરે, ન ફલાગ વામણ આપે.
 લગ્ને રૂણસંગ્રામનુ રૂપ લીધું!

આટલા સુધી વાત પહેલવી છતા નાત પટેલિયાઓને અને પશ્ચેથી દ્રાહએ
 નમત્ર ન આપ્યું વગેરે પગથાવીને જન્યા વગર પાછા જવા મુખીની વગપક્ષે
 હિમત ખાતાથી તોડાન થયે એ બીક જને જતાગને ગમે જવા જેવો ઘાટ
 થયો જન માથે અદ્ધક, ધાન્યા લાડીઓના સાજ સગ્નવા, વગ્ના પક્ષમા
 ૨૬ી ગમતા લોકો પચની અવગણના કરી જને ગયા ગતે જન પહાચી
 ત્યારે ઉતારે ન મળે પાણી કે ગતી! પછી જમવાની વ્યવસ્થા થશે કે દેમ

એ શંકાનો સવાલ. કન્યાપક્ષે એ વ્યવસ્થા કરવાની તૈયારી કરી હતી છતાં બીજાના અસહકારથી ફેટલી મુશ્કેલી? આવા મામલામાં જનમાં બેપાંચ માણસ જાય તો ભય વળતે શું કરે? એટલે જાનેની અગત્ય પણ ખરી. કેવલ નાત પટેલિયાઓને ખાતરી થઈ ગઈ કે જાને પક્ષ નમતું મૂકે તેમ નથી ત્યારે એમણે નમતું બેપાંચું. સમાધાન કર્યું. અને મૂળ શરત પ્રમાણે મંજૂરી આપીને ગામેગામ જે મનાઈફુકમ અંગતવા હતા તે પાછા બેચી લેવા માણસો દોડાવ્યા! અને લગ્ન નિર્વિઘ્ને પતી ગયું. છતાં પટેલિયાઓએ પોતાનો મમત મૂક્યો નહિ. કન્યાપક્ષ અને વરપક્ષ આગળ પોતાનું ન ચાલ્યું ત્યારે નળજો માંડી બેઠો પર ચડે તેમ જે લોકા જનમાં ગયા હતા તેમની ઉપર પોતાની સત્તા અજમાવવા માંડી. આ ગામમાં જઈ જે લોકા જનમાં ગયા હતા તેમનો જવાબ લેવા માંડ્યો — રાતે અમે સમાધાન કર્યું તે પછી તમને જાને જવાનો અધિકાર હતો. પરંતુ તે પહેલાં તમે જાને આવ્યા હતા તેનો જવાબ આપો! આ નાત પટેલિયાઓને સરકાર એક દિવસ મનાઈફુકમ અંગતવા કાલિગામનિવાસી દાવદાનો ભંગ કર્યા બદલ ફાટનાં બાળકાં પ્રસાવશે ત્યારે આ પટલાઈના પેચ રમાતા બધે ધરી.

સ * મા * ચા * ર

★ આજુ સાડે મેટિકેને જરલે મુજબ સરકાર તરફથી લેવાયેલી એસ. એસ. સી.નો પરીક્ષામાં વધો દોષ રૂઢવમાં લખતો શ્રી દાન્તિભાઈ મગનભાઈ પટેલ પંચ માક્સ મેળવી મુજબ ઈલાકામાં બીજે નંગરે પાસ ચવા જે. અલિનંદન.

★ નડિયાદના શ્રી વિદ્યભાઈ જાલાઈ દેસાઈનાં પુત્રી શ્રી માતાબહેનનાં લગ્ન સાદાઈથી મુરત મુકામે આર્ચસમાજ વિધિથી છ ગામના ગોળ બહાર તારાપુરના શ્રી પુરુષોત્તમદાસ ભાઈલાલભાઈ પટેલના પુત્ર શ્રી જશભાઈ સાથે તા. ૧૨-૬-૪૬ના રોજ જાને પક્ષનાં માળાપોની સંમતિથી થયાં છે. અલિનંદન.

★ નડિયાદ કાઠરળાડના શ્રી હોટાલાલ માધવલાલ પટેલનાં પુત્રી શ્રી કુમુમળબહેનનાં રનેદલખાં સાદાઈથી ગોળ બહાર પીરસના શ્રી. જગદીશભાઈ ચાવડાભાઈ પટેલ સાથે ગયા માસમાં થયાં છે. અલિનંદન.

દેરાના જે માહુકભાઈઓનું લગ્નજમ સં. ૨૦૦૫નું હજી સુધી આવ્યું નથી તે ફેક્ટને આવડો અંક વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે. વી. પી. ન કચ્છતા હોય તેમણે તા. ૨૫મી સુધીમાં મ. ઓ. કરવું. ફેક્ટને વી. પી. છાડવી લેવા વિનંતિ.

જાણી

૨૭.૧૧.૨૦૦૦

બહેનો, પ્રદર, લોહીવા, અનિયમિત અટકાવ, અટકાવ વખતે પેટ કે પેદુમાં થતી પીડા, પેશાબમાં બળતરા કે કળતર, ગર્ભ ન ગહેવો, ગર્ભ ગ્રહીતે થતી જલ્મ-કમ્પાવડ, સગર્ભા અવસ્થામાં અત્ર ઉપર અભાવ, ઉલ્ટી, કેમકા, છાતીમાં તાલ, અમુઝણ, કોકે રતવા, પ્રસવ સમયે પીડાવું, મુલાવડની નબળાઈ, મુલાગેગ, ધાવડની અછત, ઊંઘ ન આવવી, હીસ્તીરીઆ ત્રિગેરે માટે લેમેન્સી વાપરે. બીજી નિષ્ક્રિય બનાવરાથી સાવધાન રહેજો.

જમ્મા દ્રાવાળા વેચે છે

ગોળરો - કમ્પનસાલ વાડીસાલની કું. મગજદાસ રોડ, મુંબઈ ૨

એનક રોગોનો એક જ દવા

જાપન ધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કોવેરા, સગ્રહણી, શરદી, હાથ, પગ, માથું તથા બદનનો દુખાવો પાળી, રિકાડ સધિવા, અરુક્તિ, સોજા અજીર્ણ, અપચો ખાસી સ્વાસ, દમ દાત-દાંડમા, કળતર, ઝેરી રાખ, પ્રદર, પ્રમેદ, મોઢાની દુર્બલ પેટની ચૂક, રાજ, પેટ-પેદુનો દુઃખાવો અમુઝણ, દરેક ભવના તાવ, ધા પડવો લોટી નીકળવું ઇત્યાદિ એનક ભવના દરદોમાં તેમ જ દુરુવે, સ્ત્રીમગ ધા મોટરની મુસાકરીમા તાલકાલિક ઉપયોગી પર્ક પડનારી અમુલ્ય ઔષધિ. કિ. મોમી બાટલી રૂ. ૧૫૫, વચલી બાટલી રૂ. ૧ અને નાની બાટલી રૂ. ૦૫૦ થી. જુદું (દરેક ડોકલે વેચાય છે)

જે એન રોડના-કળાપાગ ચોકસ નડિયાદ

નેશનલ ઇન્ડિયન લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

માં તમારું ભાવિ સલામત છે.

વિચિત્ર તથા ઝોજનસી માટે લખો:—

એન. એલ. અમીન, પ્રાન્થ મેનેજર.

મુખર્ષી સાખા: નેશનલ ઇન્ડિયન ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

કલકત્તા, કોટ, મુખર્ષી નં. ૧

આપના-૧૯૦૬

હિંદુઓમાં સાખાઓ અને ઝોજનસીઓ છે.

—: ઝોજનસી અગર પ્રોપેક્ટસ માટે લખો યા મળો:—

મળીભાઈ જે. અમીન, એક્ઝામિનર

ઇન્સપેક્ટર.

હાલેગામ.

કે. ડી. પટેલ, એક્ઝામિનર, મોર્નિંગ,

આરએનાઇઝર ઓફ ઝોજનસીઝ.

રતનગોળ, અમદાવાદ.

(લાલ : નાર, વાપા-આખંદ)

હિન્દુ અનાથાશ્રમ નડીઆદ

માખાપ વિનાનાં ગરીબ નિરાધાર રખડી ગએલાં બાળકોને પાળી પોષી ભણાવી ગણાવી સ્વાશ્રયી જીવન ગાળવાની કેળવણી આપી જીવનના યોગ્ય રસ્તે ચડાવે છે. સંખ્યા ૧૫૦ ની આસપાસ રહે છે. સંસ્થાના કાયમી શેડાણોની આવક ડૉ. ચૌદ હજારને આશરે છે. ખર્ચ ડૉ. ચાલીસ હજાર હિપર થાય છે. સંસ્થાને આશ્રયે રહેલાં તથા આવતાંને નિભાવવા આપ આપનું બનતું કરશો.

મંત્રી. હિન્દુ અનાથાશ્રમ, નડીઆદ.

પાટીદાર ના વાચકો જરૂર વાંચે

ગોસ્વમીજી નેની પ્રથમ પેઢીદારનાં પુસ્તક અર્થ શુદ્ધિભર્યા પામેથી મળે છે. આપો નેની 'પાટીદાર' કાર્યાલય એ પુસ્તક મળતું નહિ. જ્યાં આક્રિષ્ટનાં આદ્યમંત્રે અને કેશભાષી પણ આચારનાર એ પુસ્તક માટે 'પાટીદાર' કાર્યાલયને લખવામાં આવતું એટલે અન્યાર નેની નેની જવન્યા કાર્યાલય અન્ય શુદ્ધિભર્યા પામે કરાવી લેતું.

પરંતુ આપને લખાતાં આવતે રાજ કે ૨ અથવા ૧૯૪૮ની નવા વરમથી એ પુસ્તક વચવાતું કાર્યાલય નક્કી કરું કે, એટલે ને મગાવવા માટે 'પાટીદાર' ના આદ્યમંત્રે વિશેષ અનુક્રમણ થઈ પડશે. આક્રિષ્ટનાં આદ્યમંત્રે 'પાટીદાર' માસિકના વચવાતે સારું જો પુસ્તક જાતનાં દાવા નહીં રકમનાં ચાલતેલ આદ્યમંત્રે સારું નોંધતી મરતે તેમજ કેશભાષી પણ મગાવા શરૂ કરે કેશભાષી ને આજો કેવે ઉપર દર્શ તેને કેવે પાસમલથી ન મગાવવામાં આવશે તો પાટીદાર અર્થ જાગવત નહિ પણ પરંતુ ને મગવડ ગયા નહ મગાવાતેન અનુક્રમ પડશે.

પુસ્તકોની યાદી

નવલકથાઓ		નવલકથાઓ	
(૧) જગમટીય	૩ ૩	(૨) વાણીવાણી	૩, ૩
(૨) લખવા બળ	૨ ૫૫	(૩) આનંદ	૩, ૫૫
(૩) મનની આનંદ	૨ ૫૫	(૪) પાસમલિ	૨, ૨
(૪) પાણીનો મળો	૨, ૫૫	આમ સાદિત્ય	
(૫) પાણીય ફા	૨ -	(૧૧-૧૨) પટ્ટાદારના પંચ બા. ૧-૨ ૩, ૨	
(૬) કમિયત બાગ ૧	૨ -	(૧૩) રકુ ને કન્યા	૩ ૧૧
(૭) કમિયુમ બાગ ૨	૩ ૩	કેઆશિય	
		(૧૪) આમચિત્રો	૩ ૫૫

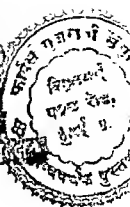
આક્રિષ્ટ માટે આખા એટનું રકમ. પોસ્ટેજ ૩. ૨-૦-૦
 કેશ માટે ૩. ૨-૦-૦. એક પુસ્તકનું પોસ્ટેજ ૩. ૦-૬-૦

અથવા :-

‘ પા ટી દાર ’ કાર્યાલય, આણંદ.

પાત્રીકાર

સ્થાપક સ્વ. ગરમિલભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલ

ત્રી અક્ષર પેટલીકર

શ્રાવણ - ૧૦૦૫

આ	અ	ક	લી	ત્રિ	વિ	ધ	લે	ખ	ન	સા	મ	ત્રી
---	---	---	----	------	----	---	----	---	---	----	---	------

અનિમિ દેવ !	નાગચળ	૧
મારું સગા - ૨	પ્રામાણ્યેન પટેલ	૩
નામદેવી	અમ્મોડભાઈ દેમાઈ	૬
કોડા ચેક (વાળાં)	પેટલીકર	૬
ગોરધનભાઈનું ઘર	નાનુભાઈ દવે	૧૬
વાર્તામૃદિ	જવાહર શાહ	૧૯
પ્રવાસનો કાળ અનુભવ	પેટલીકર	૨૪
ત દેવાનું ના અંદવાન	અંક જાહેન	૨૯
કાનમન ગંગાનોની પેદના	મગનભાઈ પટેલ	૩૧
આ ૧૦૮ વધ ક્યાં પાકે ?	સુન્દરભાઈ પટેલ	૩૨
'પાટીદાર'ના એકીએકો દરેક	તંત્રી	૩૫
મંચનીસર	.	૩૮
સમજકથા	.	૩૯
અમાચાર	.	૪૫

વાર્ષિક સવાજમ દેશમાં રૂ. ૩, વિદેશમાં રૂ. ૧.

આશરે ૬૨ મહિનાની ત્રા. ૨૫ મોજે પ્રગટ થાય છે.

'પાટીદાર' કાર્યાલય, આણંદ

‘પાટીદાર’ના વાચકો જરૂર વાંચે

ગોહિરનાં તેં પો કંવન પટલીકાના પૂનકા મર્ચ બુન્મલકો પામચી
મજે કો અપાન નહીં પામીયો કાસાવ એ પૂનકા ન મતુ નદિ ના
આક્રિકાના આકાશમાં આને ગમાથી પખ અસાનવાર એ પૂનકા માત્ર
‘પામીદાર’ કાર્યાલય ન મલમો આસર એટલે અપાન નહીં નેના ક નમ્યા
પાસવર મના બુદ્ધિયો પામ નહીં વેતુ

પનતુ આ નવે જગતના અનક માત્ર ૫૬ ૬ મને ૧૯/૧૦ના નવા
સમયો એ પૂનકો સચાન કાસાવ નકો ન્યું ૪ અટલે તે મજાવસા
માત્ર પામીદાર ના આકાશન સિમે અનુકાળના ચક્ર પડને આક્રિકાના
બાક મા પામીદાર માનિકના નસાવસ સાથ ૪ પૂનક જનતા નાથ
નમલી મેકમતર પાનકલ ૭ ૧૭ સાથ નાકલી મ-મે તેમજ દના આક્રિકા
પણ મજાવો નકન દુનમા ૪ નાંબો ૨૨ હિગ દન તેને ૨૫ પાન્મલચી
ન મજાવસામા આવગ તો પાન્મલ મર્ચ બાન્મલ નદિ પડે પડત
ત નનાડ માત્ર મટ મજાનાન અનુકા પડને

પુસ્તકોની યાદી

નવસકથાઓ		નવસિકાઓ	
(૧) જનમગીષ	૩ -	(૮) લાજુસાખા	૨ -
(૨) લખાણ લમ	૨ III	(૯) માનતા	૩ ના
(૩) ધનનીના અનવાર	૩ ના	(૧૦) પાન્મલગિ	૨
(૪) રામીના મળા	૨ ના	આમ માસિત્ય	
(૫) માતાગ દુસ	૨	(૧૧-૧૨) પાન્મલના પચ ના ૧૦ ૨ ૧૧	
(૬) કમિતી બામ ૧	૩	(૧૩) - ૬ ને નના	૨ ના
(૭) કમિતી બામ ૨	૨ ૩	કબાચિત	
		(૧૪) મામચિત	૨ ના

આક્રિકા માટે આખા મેટનુ ૧૯૮. પોસ્ટેજ ૩. ૩-૦-૦
દેગ માટે ૩. ૨-૦-૦ એક પુસ્તકનું પોસ્ટેજ ૩. ૦-૬-૦

લખો

‘પાટીદાર’ કાર્યાલય, આણંદ.

મુદ્રક આગાબાઈ મોરબનભાઈ પટેલ, ચરિતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, આણંદ
પ્રકાશક પ્રશ્નભાઈ મોનીભાઈ પટેલ પામીદાર કાર્યાલય, આણંદ

રજી.નં. ૨૦૦૦

જાપન ધારા

અહેતો, પ્રદર, લોહીવા, અનિયમિત અટકાવ, અટકાવ વખતે પેટ કે પેદુમાં થતી પીડા, પેશાબમાં બળતરા કે કુળતર, ગર્ભ ન ગહેવો, ગર્ભ સહીતે શ્રવી જવો-કસુવાવડ, સગર્ભા અવસ્થામાં અત્ર ઉપર અભાવ, ઉલ્ટી, ઉમકા, જાતીમાં દાહ, અમુઝણ, કોડે રતવા, પ્રસવ સમયે પીડાવું, સુવાવડની નબળાઈ, સુવારોગ, શાવણની અછત, ઊંઘ ન આવવી, હીરદીરીઆ વિગેરે માટે જોમેત્રી વાપરો. ખીલ નિષ્ફળ બનાવરોથી સાવધાન ગહેજો.

બધા દવાવાળા વેચે છે

જોગન્દોઃ-કચનલાલ વાડીલાલની કું. મંગળદાસ રોડ, મુ'બઈ ૨.

અનેક રોગોનો એકજ દવા

જાપન ધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કોમેશ, સગ્રહણી, રાતરી, હાથ, પગ, માથું તથા બદનનો દુઃખાવો, પાણી વિહાર, સધિવા, અરાકિ, સોજ, અછણ, અપચો. ખાંસી, શ્વાસ, દમ, દાંત-દાદમાં ફગત, જેરી કંખ, પ્રદર, પ્રમેદ, મોઢાની દુર્ગંધ, પેટની ચૂક, યજ, પેટ-પેદુનો દુઃખાવો, અમુઝણ, દરેક ભતના તાવ, ધા પડવો, લોહી નીકળવું છત્યાદિ અનેક ભતના રોગોમાં તેમજ રૂલે, સ્ત્રીમર થા મોટરની મુસાફરીમાં તાત્કાલિક ઉપયોગી થઈ પડનારી અમુલ્ય ઔષધિ. ડિ. મોટી બાટલી રૂ. ૧૫૫, વચલી બાટલી રૂ. ૧ અને નાની બાટલી રૂ. ૭૫૦ થો. ગુક. (દરેક ટેકાએ વેચાય છે)

જે. એન. શેઠના-છવનધાગ ઓફિસ, નડિયાદ.

બાલવિનોદનાં પ્રકાશનો બાલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય કુમારસાહિત્ય ને પ્રોત્સાહિત્ય — માં અર્ચિત છે —

બાલવિનોદનો બાબાસેંટ

એ થી પાંચ રૂંપયા છાપેલી અઢીનો મનોહર ચિત્રોવાળી ત્રણ ધોષડીઓ, અપરમાળા, શબ્દમાળા અને અકરેખન, બાળકોને રમત વાતમા કરેલો, બારાખડી, આક ને વાચન શીખવે છે બાહોશમા બાહોશ સિમ્ત જે ન હી શકે તે આ સેંટ કરી ખતાવે છે સેંટનો સવા રૂપિયા

બી. પી. ખર્ચ છે આના

બાલવિનોદ ગ્રંથાવલિ

એ રૂંપયા પાને પાને સુદર ચિત્રો માટે મોટા અપરે છાપેલા છે થી સાત વર્ગના બાળકો માટે તૈયાર કરેલા દસ મનોહર પુસ્તકો ત્રણમી ચિત્રો સાથેના ત્રણમી પાનતુ રસિક વાચન ને સેંટના ચાર રૂપિયા ને બી. પી. ખર્ચ બાર આના

બાલવિનોદમાળા

બાળકો માટે ચિત્રોવાળા રસ મળે ને કરેલા પટે એવા સરસ, સાત થી દસ વર્ગના બાળકો માટેના એકએકથી ચંદ્રવાળા તેમજ પુસ્તકો. એક હળર ચિત્રો સાથે સવા એ હળર પાનતુ સુદર વાચન, ત્રણ મનોહર નેટમા દરેક સેંટના રૂ. ૫-૧૨ ત્રણ સેંટના રૂ. ૧૭-૪

બી. પી. ખર્ચ એ રૂપિયા

અરોહ બાલપુસ્તકમાળા

શુદ્ધતાના નજીના લેખકોએ તૈયાર કરેલા, મુદ્રા ચિત્રોવાળા, વિવિધ પ્રકારના દસ થી પદર વર્ગના બાળકો માટેના અલ્પલ રસિક ૮૦ પુસ્તકો અગિયારસો ચિત્રો સાથે સા-ચાર હળર પાનતુ રસિક વાચન એકહર દસ સેંટમા દરેક સેંટના રૂ. ૮-૮ ને દસ સેંટના રૂ. ૮૫-૦ ને બી. પી. ખર્ચ ત્રણ રૂપિયા

૨ મૂળ માળા

બાળકો હોસેહોસે વાંચે એવી હાસ્યરસની છેલ્લા ઊગવતી રસિક વાર્તાઓના પાંચ પુસ્તકો સવાસો ચિત્રો સાથે ચારમી પાનતુ સુદર વાચન દરેક પુસ્તકના બાર આના પાંચ પુસ્તકોના રૂ. ૩-૧૨

બી. પી. ખર્ચ આઠ આના

મજેદાર કહાણીમાળા

પ્રખ્યાત ચિત્રો સાથે કિશોરવયના અવનવા પરાક્રમે રચી કરેલી અનોઝ ગ્રંથાવલિ પાંચી બાઈબીંગના સોહામણા જેટલાવાળા છે પુસ્તકો એકહર હળર પાનતુ વાચન દેકના અઢી રૂપિયા ને છે પુસ્તકોના રૂ. ૧૫-૦ ને બી. પી. ખર્ચ દોઢ રૂપિયા

સાહસ કથાવલિ

નાહમ, શોધ, બેદ, બુદ્ધિચાતુર્ય અને શુદ્ધસૌખ્યના અવનવા પરાક્રમેને ભગતુ પ્રજાદાપી વાચન આપતી અભિનવ ગ્રંથાવલિ પાંચી બાઈબીંગના સોહામણા જેટલાવાળા માળ પુસ્તકો એકહર સાળસો પાનતુ વાચન ચાર સેંટમા સેંટના રૂ. ૫-૦ ને ચાર સેંટના રૂ. ૧૨-૦ ને ખર્ચ એ રૂપિયા

બાલવિનોદ પ્રકાશન • ૧૪૬, ચિન્મેસ સ્ટ્રીટ • ૩૪

પાતાલ

જનસમાજને વિચારપ્રેરક વાચન પિરસવાના અભિપ્રાય સેવતું માસિકપત્ર

શ્રાવણ,
સં. ૨૦૦૫]

બુલાઈ-૪૯

[વર્ષ - ૨૬
અંક - ૧૦

અતિથિ દેવ!

એક મનેહીએ ખુશીઆનંદનો પત્ર લખેલો તેમાંથી નીચેના પેરો ઉતાર્યો છે.

“સૂરજળા (એમનાં પત્ની) માંદાં સાંજાં ઢસરડા કરે છે તેવા તો બીજું કંઈ ના કરે. બે માસથી લાનુ (દીકરી) આપણે ઘેર છે. મણિલાલ (જમાઈ-લાનુના પતિ) અને તેમના નાના ભાઈ નગીનભાઈ પણ આપણે ઘેર જમે છે. લાનુ સુવાવડના ખાટલે એટલે કામ પણ બહુ રહે. સૂરજળાનું શરીર મૂળે નળણું છે છતાં સવારમાં વહેલાં ૫ વાગતાંથી રાત્રે મોડા સુધી કામમાં એ રમ્યાંપર્યાં રહે છે. ગયા શનિવારે તો માંદા જેવાં થઈ ગયેલાં. મેં કહ્યું— આવતી કાલે ડો. પાઠકને જતાવીને દવા લાવજો. પણ ‘આવતી કાલે’ જ સ્ટીમર આવી તેમાં ચંદુભાઈના ભાઈ ઉતર્યા. સાથે બીજા પાંચ જેટલા તેમના મિત્રોનું લંગર લેઈને ઘેર આવ્યા! ગિયારાં સૂરજળાને માંદાં થયે કેમ પાલવે? પાંચમાંના ત્રણ મિત્રો આટલા જતાં બે જણા તો હજી સુધી છે. (વતન) થી પાંચ દિવસ પછી કનુ આવ્યો એટલે વસતિ થઈ ગઈ છે. અમે ઘરનાં ૮ જણ, લાનુ, તેના ૩ ભાણુઓ, મણિલાલ, નગીનભાઈ, અને મહેમાનો! અને કામ કરનાર ગિયારાં સૂરજળા એકલાં! મને તો તેમની ખરેખર ઘણી દયા આવે છે. પણ હું શું કરું? ઘરમાં કે રસોડામાં

કાયમ માટે જ્યારે જ્યારે અવકાશ હોય ત્યારે હું મદદ કરું છું જ - કરવી પડે છે. તે પ્રમાણે ઘરનાં જીવંત ગંધાં પણ કરે તો સૂરજનાનો કેટલો ભાર ઝાંછો થાય? પણ જીવંતને આ કેમ મમલવાય?"

આ એક પેશના લખાણમાંથી કેટલાં ચિત્રો ઊઠે છે? આપણા ઘરોમાં સ્ત્રી નોકરડીતું સ્થાન ભોગવે છે. ઘરનાં સ્વજનોને અને મહેમાનોને ઝંની માદગીમાં પણ નોકરી લેતાં દયા આવતી નથી. ઊલટ સત્તાનન હક સમજી તેની સેવા લેતાં મદોચ થતો નથી. આ પત્રલેખક જેવો પતિ કદાચ આ ગધું મમલે તો મૂંગો મૂંગો ગને તેટલી પત્નીને મદદ કરી જોડે છે, પણ જીવંતને તે કામમાં મદદ કરવાનું કહી શકતો નથી! કારણ કે આપણી આજની ગૃહસ્થાઈમાં એમ કંવા જતાં ઊણુપ આવે છે

દીકરી ચોધા ગાળકની માતા થાય છે છતાં મુવાવડનો ખાટલો માતાપિતાને ત્યાં ઢાળજાનો હક સમજે છે અને એક શહેરમાં જ ગને (સસરા અને જમાઈ) રહે એટલે માળાપ દીકરીને પોતાને ઘેર બોલાવવાનો વિવેક કરીને પણ કામ વધારતાં હોય. માની લેઈએ કે દીકરી પાસે જીવું સ્ત્રી માણસ ન હોય એટલે માળાપ પાસે એ જાય. પરંતુ જમાઈ અને એનો નાનો ભાઈ લોજમાં જમીને ઘોળે ઝાંછો ન કરી શકે?

અને મહેમાનોએ પણ વિવેકબુદ્ધિ ખોઈ હોય તેમ આવી મુશ્કેલી જોયા છતાં પડ્યા રહે તો એમને શું કહેવું? યજમાન સાથે ઘર જેવો સંબંધ હોય પણ એ ઘરમાં કામ કરનાર માંદું પડ્યું હોય છતાં મહેમાની પરાણે કરાવવી? એ નિયતિ જાણ્યા પછી તરત જીને વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ કે નહિ?

અને જો મહેમાન થનાર એ ન સમજે તો યજમાન વિનય સાથે કહે કે, આપનું આ ઘર છે, પરંતુ કામ કરનાર કોઈ નથી એટલે જાતે કરવાનું છે, અગર આ વખતે જીને વ્યવસ્થા કરી દેયો, તો 'એને અવિવેક શું કામ માનવો? જમાના પ્રમાણે આચાર ગદલાય છે તેમ ગૃહસ્થાઈનાં રૂઢ લક્ષણ ગદલાય તો જ આવી કંજણતા ટળે.

મારું લગ્ન—૨

પુષ્પાબહેન પટેલ

[ગયે અંકે 'મારું લગ્ન' એ શ્રી પુષ્પાબહેનનો લેખ છપાયો છે. એ બહેન વીરસદતાં છે અને ગજરા ગોળ બહાર, વાક્યમાં પોતાની બંતે શી રીતે લગ્ન કર્યું તેની એમાં હકીકત છે. આપણી બહેનો આ રીતે પગલાં બરો ત્યારે જ લગ્નની ગોળને લીધે લક્ષી થયેલી મુશ્કેલી ટળશે એ ચોક્કસ છે. પરંતુ આ પ્રસંગો બને ત્યારે એ બન્યો એટલું જ કહેવાથી વાચકોને વધુ ખ્યાલ ન આવે. કાઠ એ સ્થિતિમાં મૂકાયેલું હોય તેને પ્રસંગની ત્રિગત આપી હોય તો માર્ગદર્શન મળે. એટલે શ્રી પુષ્પાબહેનને એ કેટલાક પ્રશ્નો પત્રથી પૂછ્યા હતા. ગયા અંકના લેખ સાથે જ એ મૂકવાની ઇચ્છા હતી પરંતુ જવાબ મેરો થયો હતો એટલે તે આ અંકમાં નીચે મૂક્યા છે —તંત્રી]

[૧]

પ્રશ્નો અને તે પૂછનાનો ઉદ્દેશ

[૧] લગ્ન વખતે ઉમર અને અભ્યાસ.

[ઉમર અને અભ્યાસ લગ્નની જવાબદારીનું કેટલું ભાગ છે તે જાણવા માટે]

[૨] બનેને પ્રથમ ગોળખાણ થયા પછી કેટલા વખતે લગ્ન કર્યું?

[ઉત્તરણિયુ પગલું તો નયાં બરાબરને તે જાણવા માટે]

[૩] એ દરમિયાન એકબીજાના પરિચયમાં આવવાનું શાથી બન્યું? એક રથજો રહેતાં હતાં કે વચ્ચે કોઈ વ્યક્તિ હતી? ૦

[આપણા સમાજમાં પરિચયમાં આવવાનું ગોપ્યું અને છે એટલે તેનો ખ્યાલ આવે તે માટે]

[૪] માળાપને લગ્ન પહેલાં વાત કરી હતી? કે વિરુદ્ધ પડશે તે બીક ચૂપકાદીથી પતાવી દીધું હતું? લગ્ન ક્યાં અને કોના આશરે (કોઈ સંસ્થા કે ખાનગી) કરેલું?

[સુવચનુવતીના માનસનો ખ્યાલ આવે-તે માટે]

[૫] લગ્ન પછી માળાપને પત્ર લખેલો? એમના તરફથી કોઈ જવાબ આવ્યો કે? હજુ તેમનો વિરોધ ચાલુ છે? પિતાનું નામ, કેટલું ભણેલા છે? શું કરે છે? માઈ હોય તો કેટલા, કેટલું ભણેલા અને શું કરે છે?

[પિતા ને બાઈઓની દુષ્ટીકત એટલા મારે પડી હતી કે ભણેલા, સમજતા પિતા વિરોધ કરે છે કે જૂનવાણી વતનમાં રહેતા. વળી બાઈઓ ભણેલા અને બહાર રહેના હોય તો એ માગ્યા વિરુદ્ધ બહેનને સહાર આપવાની દિમ્મત જનાવે છે કે નહિ?]

[૬] પતિનું નામ, ઉમર, અબ્યામ, ધંધો.

[યુવકયુવતી વચ્ચે સમાનતા કેટલી છે તેનો ખ્યાલ આવે મારે]

[૨]

શ્રી પુષ્પાબહેનના ઉત્તરે

[૧] અબ્યાસ—યુગ્ગતી ધોરણ છ અને અગ્રેણ ધોરણ બીજું, ભાષા પગ્નો થોડાધૂં દાખૂ યુગ્ગતી સાહિત્યના અબ્યાસને આભારી છે. 'માગ' લેખકોની નવસકથાઓ મેં ધણી વાંચી છે. ઉમર ૧૯ વર્ષ.

[૨] પ્રથમ મિલન ને લગ્ન વચ્ચેનું અંતર લગભગ એક વર્ષનું હતું.

[૩] પરિચય વધવાનું કાળ—અમારું જાતેનો પ્રથમ પરિચય મારા પતિના બહેનના લગ્નપ્રસંગે થયો. મને લગ્નમાં આમત્રણ મળેલું. લગ્નમાં અમે બંને કુદરતી રીતે જ એક સામે બેઠકાઈ થયા અનેનાં નવન મન્યાં મારી હૃદયવીભૂતા તાર ઝણઝણી ઊઠ્યા. ન હૃદયેલા ને ન મમજનયેલા તારો હૃદયમાં ઊઠવા લાગ્યા પરંતુ એકદમ ઝાંઝને દિલની વાત કેમ હૃદવાય? મારા જેવી જ સ્થિતિ એમના હૃદયની પાંચ હતી આખરે દોઢ મહિનાને અંતે હૃદયની લાગણી મારા પતિએ મને પત્રથી જણાવી. પ્રથમ પત્ર પદ્મમી આંગઠે મળ્યો હતો. પગનો જવાબ મેં વિચારીને આપ્યો. પત્રોથી પ્રથમ વિચારોની આપસે કંઈ અમો એકબીજાની વધુ નજીક આવ્યાં. ત્યાર બાદ મુલાકાતો થઈ, તેમાં હું અને મારા પતિ છવનની કંઈ કંઈ વાતો ચર્ચતાં. ધણી મુલાકાતોને અંતે અમોએ લગ્નચરિત્રા છવનમાં એક ચવાનો નિશ્ચય કર્યો.

ખાસ જણાવવાનું તો એ છે કે એકાંતની અમારી બેઠણ કલાકની એક મુલાકાત દરમિયાન મેં મારા પતિની પરીક્ષા કરી અને પવિત્ર ગળી છવનનો અલૌકિક આનંદ આપનાર મારા પતિ મારી પરીક્ષામાં પરિપૂર્ણ થયા. વિશ્વાસપ્રિય અને અલૌકિક અદ્ભુત એવના ઉપાસકની પરીક્ષા એકાંત જ કરી આપે છે.

અમે બંને સૂરતમાં જ રહતા હતા પરંતુ ઘર એકબીજાથી ઘણાં જ દૂર હતા દર ગિવારે અમે મળતા હતા. વચ્ચે કાંઈ ત્રીજી વ્યક્તિ ન હતી.

[૪] પૂ માતાપિતાશ્રી વિષે—મારા માતાપિતા ગ્રાયાળુ ચલાવના છે. મારે મા સાવકી હોવા છતાં મને ઝાંઝ જાતની અડચણ પડી નથી. આ લગ્ન પહેલાં માતાપિતાને વાવ કરવાની ઘણી ઈચ્છા હોવા છતાં હું તેમને

વાત ન દરી શકી. કારણ કે સમાજની સામે પગલું ભરવાની નૈતિક દિશા તો મનામાં મને જોઈ લાગતી હતી. પિતા સરકારી અને આદર્શ વિચારો ધરાવે છે, છતાં-તે હું એમની સલાહ મારત તો સામાજિક રૂઢિના વચનમાં ગૂંચળાઈ જઈ ગયો હોત ન પાડત. ત્યાર બાદ મારા પર વધુ ભારો રહેત. અને દલાયત હું મારા વિચારો પ્રમાણે પગલું ન ભરી શકત. સમાજનાં સંકુચિત બંધનો મેં તોડ્યાં છે અને માળાપની ચિંતા દૂર કરી છે.

તમારા શબ્દોમાં ચૂપકીદીથી વડોદરા જઈ, આર્થિક કન્વાન્સિયન્સને આશ્રયે, પંડિત શાસ્ત્રી (નામ યાદ નથી) જૂતડી ઝાંપા, આર્થિક વિધિ પ્રમાણે પચ્ચીસ મિત્રોની હાજરીમાં અમે લગનના અદરશ તાંતણાથી બંધાયાં. લગન રજિસ્ટર, પણ કરાચ્યું છે.

[૫] લગનને બીજો દિવસે પિતાને આશિષ માગતો અને ત્યાર બાદ બીજા બે પત્રો લખ્યા હતા. લગનને ત્રીજો દિવસે મારા પતિએ પણ પત્ર લખ્યો હતો. પરંતુ કોઈ જાતનો જવાબ મળ્યો નથી. વિરોધ ચાલુ છે કે નહિ તે હું સમજી શકતી નથી. પરંતુ સાંતિગત વાતાવરણ છે એટલું હું જાણું છું. મારા પિતાશ્રીનું નામ દાસભાઈ ચતુરભાઈ અમીન. અભ્યાસ ઈન્ટર મુધી છે. હાલમાં અમદાવાદમાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર છે. મારે સગા બે ભાઈ ને એક બહેન છે. બંને ભાઈની ઉંમર ૧૬-૧૪ અને બહેનની ૧૨ વર્ષની છે. ભાઈઓનો અભ્યાસ પાંચમા ઈંગ્લિશ ધોરણમાં છે. હાલ અભ્યાસ ચાલુ છે.

[૬] મારા પતિનું નામ કેશવજીવ ડી. પટેલ. ઉંમર ૨૩ વર્ષ. અભ્યાસ ઇન્ટર સાયન્સ મુધી. ધંધો વેપાર—દવા ને પરકચુમરીનો. તેમના પિતાશ્રીની વર્ગોથી સૂરતમાં દુકાન છે.

જેવા અંકનો આ પ્રસંગ વાંચી ‘જ્યોતિર્ધર’ના તંત્રી શ્રી ગદુભાઈ ધુએ દેશ આપ્યો છે તેમાંથી નીચેનો લાગુ ઉતાર્યો છે— ‘અત્યારના જમાનાની યુવતીઓએ પુષ્પાગરૂદનના વર્તનનું જ અનુકરણ કર્યું જોઈએ. માતાપિતાનો વિરોધ અંગત નથી હતો, પોતાનાં સંતાન પ્રત્યે દેષ કે વેરથી નથી હોતો, પણ માન પરંપરાગત ચાલી આવેલી રૂઢિની વિરુદ્ધ જવાબુ, ન્યાતમત અને સમાજસંબંધીઓમાં પ્રતિષ્ઠા ધરાવના લાયકો ત્યાગ કરવાનું મનોભાવ ન હોવાથી એ વિરોધ કરવામાં આવે છે. એમના જૂના સંસ્કાર જૂસાવાનું અર્થ છે—એમ સમજીને માતાપિતા પ્રત્યે યુવતીઓએ દેષ કે દોષ રાખવાની જરૂર નથી. એમનો વિરોધ થોડા વખત પછી સમી જાય છે અને સગવળ જતાં સહુ પોતાં દરેકબે એ એવો સામાન્ય અનુભવ છે.’

નાઇરોબી

મોરખાગા, તા. ૩-૮-'૪૯

• ભાઈશ્રી,

પગલો ૧૮ દિવસની રગત મળી. અસાતિમાથી છટકા નાઇરોબી ગયો નાઇરોબીમાં ખમામામાને ત્યાં જ ઉતરુ છું એમને ત્યાં છ માસ ૬ મે તેટલો લાગે અમલ રહીએ તો પણ આપણને ઘર જેવું લાગે પગલુ ન લાગે એવો એ દુકુળનો માતાલાવ. પૈસા હોવા છતાં નહિ અભિમાન અને ગમે તેને પ્રેમ સાથે આવકાર

મુખ વમો ત્યાં જ જતા ૨૮ ભૂટે નિજ દુ ખો,
જ્યાં પામે આદર માત્ર પ્રવાસી બૂખરો

ગ્રાઇ પણ મહેમાન ત્યાં જઈને તેમના આતિથ્યનો વહાવો લેઈને - ભગવાન પેમો આપુ તો આવતે જ આપને એમ દિવથી પૂનરે!

હવે નાઇરોબી સબધી કેન્થાનુ પાટનગર લગાઇ પડેલા ૬૫ દાનગની વસતિ ગણાતી તે વધીને હાલમા ૧ લાખ ૫૫ દાનગની ગણાય છે. દિવમે દિવમે ફરકે તે બુમકે આગળ વધતુ ચાલુ લગાઇના વર્ષો દરમિયાન નાણાની ઉછેલી છાણોએ ગાલ દેખાવમા અતિ મુન્ગને સમૃદ્ધ શાહરો મોટાં એટલી મધી વધી પડી છે કે શાહરમા 'પાર્ક' કરવાની જગા પણ ન મળે. મધોડે જમવા જવાની ૧ કલાકની છુટી વખતે મોટાંની હારોની હારો ધીમે ધીમે માર્ગ કરતી જોઇએ અને એકાદ કોમિંગ આગળ જ ૧૦-૧૫ મિનિટ પમાર ચતા ચર્ષ જાય. નગર, પાર્કલેન્ડ જેવા ગ્યોલ, જ્યાં પહેલાં જગલ હાઈમિલો વસતા ત્યાં આજે અલગપુરીના મહાવયો ઊભા છે ધનક્રમેગ અલગપુરીના મુખની અપર્ધા કરતા વૈભવમા મહાવે છે

મોટરો અને બગલા ઘણા વધી ગયા છે એ સાચું કે જીવ આજી સામાન્ય જનો, નોકરિયાટ વર્ગની મુસ્લીમોનો પાગ નથી. મહમાનોને નાઇરોબીમા મોટલો મળે પણ જોટલો મળેના મુસ્લેમ હોય છે શહેરથી ત્રણ ત્રણ અચ્ચાર માઈલ દૂર દૂર એકાદ ૧૦ X ૧૨ ફૂટની નાની સગળી રૂમ દાનગ પદરસો પારડી આપીને અને ૭૫ થી ૧૦૦ શિલિંગ જેટલુ ભાડુ કખૂલ કરીને મળી હોય તે ભાગરણી ગણાય. એ એક નાનાશા વૈકુકમા લગતડા ઘણાં! ઉતો - ઉતી અને દેવના દીધા માહુ લગાય જોટલા દેવવા! તેમનો

સરસામાન, રોટર જે ગણો તે પડ્યાં હોય. ગયોરે ૧ વાગે માત્ર ૧ દલાકની દૂરી હોય તેમાં જાસમાં બેસી ઘરબેગા ચપ્, 'આધુ' ના 'આધુ' કરી ઓફિસે પહોંચવા ભાગવાનું ના પૂરા ખાધાના કે પૂરા પીધાના ઓફિસમાં પૂરા ૭-૮ દલાક દામ કરવાનું. વાંદરાનું મૂલ્ય પીને ૪૦૦-૫૦૦ શિલિંગના પગારે પગણે પૂરું કરવાનું! લગ્ન પહેલાં હું મિલ્નમાં હતો. તે વખતે પગાર મળે શિ. ૫૦૦. સમગ્ર કુટુંબ (જ્યા સિવાય) સાથે રહેતો હતો. કરકસર શું એ ખબર ન હતી. છતાંયે ૨૫૦ થી ૩૦૦ શિલિંગ ખચત રહેતી હતી. આજે અને લગ્ન દરમિયાન ૧૦૦૦ શિલિંગ જેટલી આવકમાં જ્યાવવાનું તો ક્યાં મળ્યું, જીવડું પગણે પૂરું ચાલે છે. સામી બાજુ પાત્રની દુકાનથી માંડીને કાપડની દુકાનવાળા ઘણાખરા વેપારીઓ મોટરો ફરવે છે. તેમના ઉપર ૫૦ ટકા જેટલો આવકવેગ સરકારે નાખ્યો હોત તો પણ તેમની રિયલિટી લગ્નના સમય દરતાં ઘણી સારી રહી હોત અને એ વધારાના કરથી નોકરીઆતોતો પગાર ખમણો ક્યો હોત તો તેઓ ચાલવારે કંઈક આરામથી જીવન વીતાવતા હોત. પણ મૂડીવાદી સરકાર આવું પગમું શી રીતે ભરે ?

• મારો એક મિત્ર..... જે. તેમને દીકરો તેની પત્ની સાથે નાધરાણીમાં રહે છે. એ રૂમ સાથે મળતી નથી એટલે પતિપત્ની ૧૦'x૧૨'ની એક રૂમમાં, અને ત્યાંથી દર 'વાંચ વિલાસ' (Bachelor quarter) માં મિત્ર બીજા એ સાથીઓ સાથે પડ્યા રહે છે. જમવાનું દીકરાને ઘેર, સવાનું વાંદા વિલાસમાં અને દામ કરવાનું ત્યાંથી ત્રણચાર માઇલ દૂર! મારા..... દીકરી..... ગામમાં વીસી સાથેની ૧ રૂમમાં, પતિપત્ની અને ૫-૬ છોકરાં સાથે રહે છે. રોટર, રોટર વગેરે બધું એ એક રૂમમાં.

• મ્યુનિસિપાલિટીએ ઘરની અંદર જોઈ કરવા, મજૂરોની ચાલ દરતાં પણ બહાર મૂંપડાં બાંધ્યાં છે. તેમાં ના મળે હવાઉંઘસ માટે સારા બારીબારણાં. ઉપર પતરાં એટલે તાપથી જથ્થા ગુણિયાનું કંતાન બાંધીને છત બાંધેલી એવી એકાદ 'કંગાલ રૂમનું' બાડું પણ ૮૭ શિલિંગ જેટલું. કરકસરની દૃષ્ટિએ તેમાં બેત્રણ જણા પડ્યા રહે. અને એટલું પણ નાધરાણીમાં મળે તેનાં ધનભાગ્ય! આ રિયલિટી છે નાધરાણીમાં નોકરિયાત અને મધ્યમ વર્ગની.

નાધરાણીમાં કોઈ વાર જઈએ એટલે સગાંનેહીઓને મળવું જ જોઈએ અને જમવાના આમંત્રણો પણ સ્વીકાર કરવા જોઈએ. નાધરાણીમાં કોઈને મળવા જવું એટલે તકલીફ જેવું. દર દર રહેવાનું એટલે કોઈ ઘેર હોય ન

હોય તો ઘડકો પડે કાંઈને જમવા બોલાવવું કે જમવા જવું એ પણ ત્રાસ જેવું. અપોરે ૧ કલાકની છૂટી અને તેમાં નાસનાસ ઠગી પડે.

‘પાટીદાર પડદા’ના સંચાલકોએ મને મળવા, વાતો કરવા એક ખાસ સભા યોજી હતી. હું ગયો કે તરુન બંધાંએ ઊભા થઈને હાથ જોડી નમસ્કાર કર્યા. આ દેશમાં આયુ ભાગ્યે જ થાય છે, દરનધૂનનનો જ અર્થી તો રિવાજ છે. ઘણી ઘણી વાતો થઈ. કેમ કરવું, શું કરવું જેવા પ્રશ્નોના ઉત્તર મેં આપ્યા કે જે સમયે જે પ્રશ્ન માંપડે તેમાં મ્મ લેઈ જે થોડુંક પણ ફરી શકાય તે કરવું, જે વાતો કરવા કરતા કે લેખો લખ્યા કરતા વધારે સારું છે કાંઈ મડળ, સચ્ચાં કે જોશદ વ્યક્તિ પણ આ મમયે જ્યારે છોકરીઓને પગલાવવાની પાગવાગ મુશ્કેલીઓ છે ત્યારે મિત્ર મડળમાથી મુક્તિયા ઊભા ફરી પ્રછ સામાન્ય જણની કન્યાને ફેકાણે પાડવા પ્રયત્ન કરે તે પણ એક સમાજમેવા છે વગેરે. છૂટા પડતા પણ પાછું દરનધૂનનને જદ્યે નમસ્કારનો વિધિ થયો.

સિદ્ધ ટોળાબંધ ભાગ્યે જ માલમ પડે છે દિવસ પ્રાણીઓ ઘણુખરું ટોળામા નથી ગહેતા — સમાજ નથી આધતા મમાજ ગાંધીને ગહેનાર કંઈક સમ્મત ગણાય અને તે જનતિ આગળ વધે, વૃદ્ધિ પામે. એકલા ગહેતા પ્રાણીઓ વિનાશ પામે છે. તેમાની કેટલીક જનતિઓના અત્યારે નામનિશાન પણ નથી. સિદ્ધને માટે પણ એમ કહેવાય કે લાખે ગાળે તેનો પણ મદતર નાશ થવાનો. પણ નાઇગેબીમા સિદ્ધા કષ્ટ મચાગી થયેલા માલમ પડે ઈ.

નાઇગેબીમા નેશનલ પાર્ટ ફગીને એક જગા છે ત્યાં ઘણી વાગ ૧૮ સિદ્ધનુ ટોળુ આવે છે એટલે તેઓએ સમાજ આપો કહેવાય વળી નેશનલ પાર્ટ જેની જગાએ તેઓ ફરતા આવે એટલે દિસક દોવા છતાયે તેઓ માનવીની સાથે સપર્ક સાધી વધુ ઉન્નત થવાની વૃત્તિ પણ ધરાવતા હોય ! તે જગાએ પાચ વાગ્યા પછી ઘણા મોટેરોમા ફરવા, ખાસ ફગીને આ સિદ્ધા જેવા લાક જાય કે અને માનવીમા વિશ્વાસ મૂકાને મોટગની તફા નંજીક, આજુમાથી જ સિદ્ધો સપૂર્ણ ભગગો ગખી લટાગ, મારે છે. સુમનિ — જેની જોઈ આવેલા. મારે જેવા જલુ ફલુ પણ ના જઈ શકાયુ. આખો કોઈના સાથે ગયો હતો વનંગા ગમ્મતો માનવી પ્રત્યેનો આ વિશ્વાસ અતિવિશ્વાસ ન પુગવાગ થાય તો સારું ! દિવ્યાર્તિ અને ડગ કોડીને સિદ્ધો માનવીની નજીક આવે છે, જ્યારે સમ્મત ગણાતો માનવી અમુક હથિયાળબધ પોલીસ ગખીને જડ પડતા દિમાનો આશ્રય લેવાને તૈયાર છે !

રણછોડભાઈ મો. દેસાઈના વદન

કોરો ચેક

ઈશ્વર પેટલીદર

મનુભાઈના પત્નિ લખ્યા પછી સરોજ આવી એટલે મ્વાભાવિક એને જોતાં એમણે પૂછ્યું: 'કેમ સરોજ, ફોટો પંડાવવા આવી તે?' અને એ હા કે ના કહે તે પહેલાં એમણે જોઈએ રાખ્યું: 'પાસપોર્ટ તૈયાર થાય એટલે તરત ટ્રિકિટ મળે તેવી મેં ગોઠવણ કરી દીધી છે.'

સરોજ મૂંઝે હસમુખી પણ સરમાળ એટલે મનુભાઈના કથનનો કંઈ જવાબ આપ્યા વગર અંદર કુસુમ પાસે ચાલી ગઈ. સરોજ આવી એમ મનુભાઈના અવાજથી જાણ્યા છતાં કુસુમ એને લેવા બહાર ન નીકળી, કારણ કે એણે દાળમાં જોઈએ કરવા તેલ કકડાવવા મૂક્યું હતું. એટલે એ રસોડામાં ગઈ એટલે કુસુમે કહ્યું: 'સરોજ, દરેક સાસરે જવાની, પછી આખી સરમાળ રહે કેમ પાલવશે? મનુભાઈ તો તારા મોટા ભાઈ છે છતાં એમને તું જવાબ નથી આપતી તો પછી તારા સસરાને તું શી રીતે જવાબ આપી શકીશ?' અને દાળમાં જોઈએ કરી હમકારે બોલાવતાં એણે ઉમેર્યું: 'સસરા જૂના વિચારના હોત તો તારે વધે ન હતો, પરંતુ એ સુધારક છે. વહુને દીકરીની જેમ ગણી તારી સાથે એ વર્તવાના, પછી તને આમ સરમાળ જોશે તો અમને કપોડા મળશે — કહેશે તમે વખાણ કરી કરીને સરોજ અમારે માથે મારી!'

કુસુમે આશા રાખી હતી કે આ ઘટાણથી સરોજ જરૂર હસી પડશે. પણ સરોજે તો એથી ઊલટું ક્યું — રડી પડી! નજનો યાદ ઉઘડતાં પાણી વહે તેમ એની આંખમાંથી આંસુ ટપકવા લાગ્યાં.

કુસુમ બોલી ઊઠી: 'સરોજ, આ શું કરે છે? તારા જેવી વીસ વર્ષની સમંજુ છોકરી કંઈ વાત ન કરે ને રડવા લાગે તે નવાઈ કહેવાય!'

સરોજ મૂંઝી રહતી હતી એટલે બહારના ખંડમાં મનુભાઈને એનો અવાજ આગ્યો ન હતો, પરંતુ કુસુમના બોલથી એ તરત ઊભા થયા, અંદર ગયા અને સરોજને રડતી જોઈ બોલ્યા: 'રડવાના કામે માણસ દસ માંદલ સુધી દૂર આવતું દરો એ તો મેં સરોજ આજે પ્રથમ જાણ્યું!.....'

કુસુમે મનુભાઈને વચ્ચે બોલતાં રોકી કહ્યું: 'તમે બહાર જાઓ, એ રડે છે એટલે એને કંઈ દુઃખ તો હશે ને? અને છતાં તમને ઉપરથી એની મનક કરવાનું મૂંઝે ને.'

મનુભાઈ બદાગ નીકળતાં જોવા: ‘હજુ વડીપાપડ કંઈ વંદી નથી ગયાં. તારે જો આફ્રિકા ન જવું હોય તો હું નગીનભાઈને ના લખી દઉં જો કંઈ જૂના વિચારના સસગ નથી જોઈએ તને પગલે આવવાનો આગ્રહ કરજે. આ તો તેં કહ્યું કે માટે જવું છે જોઈએ, માફી જુવાન દેખીને જૂના પડવાનું ન જમે તે હું કે નગીનભાઈ નથી સમજતા એમ નહિ.’

મરોજને મનની વાત કહેતા કંઈ સંકોચ ન રહે જોઈએ મનુભાઈ આટલી પ્રતાપના કરીને બદાગ નીકળી ગયા. સરોજનું લગ્ન ગઈ માલ એમજો જોડાં આપ્યું હતું. નગીનભાઈ કે કમળાબહેન દેશમાં આવ્યાં ન હતાં. દીકરાની વધુ ફેરી છે કે ધરના માખીએ ફેરાં છે જો એમજો જોયાં ન હતાં. મનુભાઈની સવાહરી નગીનભાઈએ સુરેન્દ્રની ધંડા હોય તો પોતે સર્વ રીતે સમજાવે છે એમ કાગલે એક આપ્યો હતો.

મનુભાઈ પણ લગ્નોની ખટપટમાં પડે તેવા ભાગ્યગણિયા ન હતા પણ મરોજના પિતા એમના મગા થતા હતા આર્થિક ગિચિતિ લગ્નખર્ચની ગંઢ ને સ્વપર દમર મુધી પહોંચી હતી તે એમને પોવાય તેમ ન હતી. વળી હેતુ કરીને સરોજને જો રીતે પગલાંવે તો પણ એમનો ઉગારો ન હતો. પાછળ ખીંચી ત્રણ દીકરીઓ પગલાવવાની હતી જોઈએ જેટલે આગળ જઈને પાછળ પડવાનું હતું જોઈએ જો પહેલેથી જોઈને ડગલું લગવા માગતા હતા. અને જો કાગલે સરોજ ૧૯ વર્ષની થઈ પણ એનું દેહાણ પડતું ન હતું મરોજ પોતે દેખાડી, તદુગત, અમલુ અને સમકારી હતી. વળી મા ગુજરી ગઈ હતી તેથી રૂનો મધો જોઈને જોઈને ઉપાડી લીધેલો જોઈને કામદી પણ પૂરેપૂરી હતી.

જો ગિચિતિમાં જોઈ દિવસ કંઈ પ્રસંગે સરોજ મનુભાઈને ઘેર આવી હતી ત્યારે સુરેન્દ્ર પણ દેવેજમાં ગળજો હોય ત્યાં ફરવા આવ્યો હતો જો મુખ્ય મેડિકલ ડેવેજમાં હતો. એમ. બી. બી, એમ.ના કાર્સના એ વર્ષ જોને બાકી હતા અભ્યાસ પછી જો લગ્ન કરવા માગતો હતો જોઈને જોઈસાથે ગતતા મનુભાઈને આભાવિક વિચાર આવ્યો — સુરેન્દ્ર અને સરોજની જોડ માગી મળે તેમ ન. જોતા પિતા નગીનભાઈ સંધ્યાગ્રહ હતા જોઈએ વડદેવડની બાજુમાં ન હતી. મનુભાઈએ તે દિવસે સુરેન્દ્ર સાથે લગ્ન અંગે ચર્ચા કરી. અને યુવકોએ સાનપથી લગ્ન કરવા જોઈએ તે વાત મૂકી. સુરેન્દ્રે પોતે ભવિષ્યમાં જો રીતે લગ્ન કરવા માગે છે તેમ આનંદની વાત કરી. મનુભાઈએ હાલમાં લગ્ન કરવાની દલીલ કરી લગ્ન પછી અભ્યાસ મુધી લગ્નજીવનથી

દૂર રહેવું હોય તો તેમ કરવાની વાત કરો. સરોજ ત્યાં હતી અને બંને પાંચ દિવસથી સાથે જમતાં, ખેસતાં અને બીજી રીતે બંનેને પાતો પાણુ થતી હતી. હંવટ સુરેન્દ્ર પિતાજી કહે તો લગ્ન કરવા તૈયાર થયો.

મનુભાઈએ નગીનલાઈને પત્ર લખ્યો. આમ એ બંનેને જોવા બંધ તો દીકરે કંઈ પરિચય ન હતો. બંનેના સમાન મિત્ર, કિશોરલાઈ દ્વારા બંને એકબીજાના પત્રો દ્વારા પરિચયમાં આવ્યા હતા. મનુભાઈ એક આદર્શ શિક્ષક હતા અને સમાજસુધારક હતા. નગીનલાઈ સાગી બાળુ સરકારી કચેરીમાં ક્લાર્ક હતા અને સમાજસુધારક હતા. બંનેને સમાજસુધારના મુદ્દા ઉપર લાંબા પત્રવ્યવહાર થતા. એ પત્રો પાંચે તો કાઢતે એમ પણ ન લાગે કે બંને એકબીજાને દીકરે જાણખતા નહિ હોય ! તેમાં સુરેન્દ્ર મુંબઈ લાવ્યા આવ્યો ત્યારથી મનુભાઈના આગ્રહથી રજાઓમાં એ એમને ત્યાં આવતા-જતો થયો. અને આ કારણે નગીનલાઈએ સંમતિનો કારો એક પણ આપ્યો !

સુરેન્દ્ર અને સરોજનાં લગ્ન સાદાપથી થઈ ગયાં. બંનેએ બે વર્ષ સુધી લગ્નજીવન નહિ નોગવવાનો સંયમ રાખવાનું સ્વેચ્છાએ સ્વીકાર્યું હતું. સરોજ પોતે આ લગ્નથી ઘણી આનંદિત થઈ હતી. આંડસાનના ભારથી-દબાઈ ગઈ હોય તેમં સાસરીપક્ષનો ઉપકાર મનમાં માનતી હતી. તેમાં જોણે ત્યારે જાણુ કે પોતાનાં સાસુ કમળાયા નરમ તથિયત હોવા છતાં મોટા કુટુંબનો ભાર બેએ છે ત્યારે એને સ્વાભાવિક થયું કે પોતે અહીં ખેસી રહે તે કરતાં આક્રિષ્ટ બંધ તો શું ખોટું ! બે વર્ષ પછી પતિ અભ્યાસ કરી રહેશે ત્યારે એ જ્યાં ક્રેડિટસ કરશે ત્યાં સાથે રહેવું પડશે એટલે સાસુસસરા સાથે રહેવાનો પ્રસંગ ન પણ મળે. એટલે આ બે વરસ પોતે એમની એવા કરવાનો અવસર શું કામ ચૂકે ? નાની બહેન સત્તર વર્ષની હતી એટલે ઘેર પિતાને અડચણ પડે તેમ ન હતી એટલે એ રીતે પણ વાંધો ન હતો.

સરોજે કુસુમ પાસે એ દરખાસ્ત મૂકી અને કુસુમે મનુભાઈને કહી ત્યારે એમના આનંદનો પાર ન રહ્યો. થયું—સરોજ જેવાં રતો સમાજમાં છે ત્યાં સુધી સમાજ લાગ્યશાળી છે ! એમણે નગીનલાઈને એ સંબંધી પત્ર લખ્યો : નગીનલાઈએ લખ્યું, “સરોજ અમારી સેવા કરવા અહીં આવવાની ઇચ્છા જતાવે છે એ જાણી અમારા ઘરમાં હર્ષ છવાઈ ગયો. એ અહીં આવે એ તો અમને ગમે જ, પરંતુ એ અંગે સુરેન્દ્રની ઇચ્છા પણ જોણે જોવી રહી. કારણ કે એને એમ ઇચ્છા હોય કે પોતાના અભ્યાસ દરમિયાન સરોજ-દાઈ સંસ્થામાં રહી વિદ્યાસ સાથે, તો એમ કરવાની સરોજની પહેલી ફરજ છે.

હુ પોતે તો વ્યક્તિત્વવાતવ્યમા માનુ છું માનવ સ્વતંત્ર ગતિ હવે અને
 એની ચરતે હુ એને મદદ કરું, એ સિદ્ધાંત ગ્રાહકોને માગ બાળકોને છૂટ
 આપુ છું સાક્ષુને મદદ કરવાની બાવનાથી પ્રેરાઈને સગળ અહી આવ
 વાનુ મહુ કે, જ્યારે મારી જ દીકરી વિનોદિની અહી ગઈની હાના ગા
 બા માથે એને જોડતુ નથી એટલે જુદી ગઈ ને! એ જો અમારી ભેગી
 ગઈની હાત તો જમાઈ અને એ બે જણ એટલે કુટુંબમા મોટા વધારે
 થઈ જવાનો ન હતો અને એની બાને કામની ગદત મગત પર તુ
 વિનોદિનીને એ ન જોડ્યુ એટલે મે જ એને મદાન ગોઠી આપ્યુ અને જુદા
 ગાખ્યા આજે એ મદદ પ્રસંગે અમારે લેગ મુદામ નાથે છે અને આજે
 પ્રસંગે સ્વતંત્ર ગઈ સુખ મારો છે એની માને એથી લાગે એ સ્વાભાવિક
 છે પરંતુ હુ વ્યક્તિને એની ચરતે મદદ કરવામા માનુ છું એટલે દીકરી
 અજે મને સંતોષ ને અને અને તેટલી એને મદદ કરુ છું

‘ તમે લખ્યુ હતુ કે સુરેન્દ્રના લખમા એની મોટી મહેન, તાગજો
 સારી મદદ કરી હતી પરંતુ એ તાગને પણ વિનોદિનીની જેમ બા માથે
 ગોઠતુ ન હતુ અને એની બાન સ્વાવગનો એક માસ બાકી હતો અને
 ગિસાદને દેશ-સાસરે ચાલી ગઈ હતી જમાઈ તે વખતે અભ્યાસ કરતા
 હતા, ધરમા વવાણને બીજી બે વતુઓ કામ કરનાર હતી એટલે એમને
 તાગ મારી પાસે ગઈ તેનો વાધો ન હતો છતાં તમને મહુ કાઢી લાગી
 કે તે મારી તાગ એની બાન એ ગિયતિમા મૂકીને દેશ-સાસરે ચાલી ગઈ
 ને એની ઇચ્છા પ્રમાણે મે ટિકિટ ખરીદીને સાસરે વળાવી સાચુ કહુ
 છું, મને તે ઘડીએ એના પ્રત્યે બિલકુલ રોષ ન હતો! ’

“ એટલે સુરેન્દ્રને જો એમ ઇચ્છા હોય કે સગળ કોઈ સરથામા ગઈ
 વિકાસ સાધે તો સરોજે તેમ કરવુ અગર એવુ ન હોય અને એને અહી
 આવવુ હોય તો તમે પાસપોર્ટ અને મીજી વ્યવસ્થા કરશો એની ટિકિટ
 વગેરે તમે ખરીદશો ને મન રક્ષમ જણાવશો એ ખર્ચ એના પિતાએ
 ઉપાડવાનો નથી! ”

આ પત્ર મનુભાઈએ સરોજને બીડચો અને સુરેન્દ્રની ઇચ્છા પૂછી એણે પત્ર
 લખ્યો કે, ‘ માબાપની સેવા કરવા સરોજ જવાની ઇચ્છા મતાવે કે એમા
 એનો પૂરતો વિકાસ થઈ ગઈશે હુ એજ બાપની કેળવણી લેઈને ઉછર્યો
 છું પછી મારી કોઈ ઇચ્છા સરોજ ઉપર મારે લાદવાની ન હોય સરોજની
 જો એવી કોઈ ઇચ્છા સરથામા લાવવાની હોય તો મને વાધો નથી! ’

મનુભાઈને અતિ આનંદ થયો — આ આખું ઘર એકબીજાને ડોરો ચેક આપે તેવું લાગે છે !

નગીનભાઈના પત્રમાં પોતાની બે દીકરીઓને મા સાથે ન ગોઠવું તેનાં ઉલ્લેખ આવતાં સરોજને સામાન્ય રીતે સામુના સ્વભાવની પિછાણ મેળવવાનું કુતૂહલ જન્મ્યું. સરોજના મોસાળમાં કમળાબાનું પિયર હતું એટલે એ ત્યાં ગઈ ત્યારે એને જે રિપોર્ટ મળ્યો તેથી એ ફફડી ગઈ. બહુ કડક સ્વભાવનાં છે, નગીનભાઈ સુધારક હશે રહ્યા પણ તે જૂના વિચારનાં છે, એ દેશમાં ફોત તો લેવડદેવડ વગર લગ્ન થવા ન દેત, આપદીકરો એક બાળુ એટલે આમાં એમનું કંઈ આશ્ચર્ય નહિ, પરંતુ તું ત્યાં જઈશ અને તારી પાસે થોડી જાણી અને ઓછાં કપડાં બોરો એટલે પેટ પાણી પડવા દેશે નહિ !

અસ, યદ-રહ્યું ! સરોજના સાસુ પાસે જવાના હિમંગ ઉપર ફંફું પાણી વેડાઈ ગયું. સરોજ આમ વળી બહુ મુશીબ એટલે એને થયું કે પોતાનાથી સાસુનો આંધા આદળો તાપ વેડાશે નહિ. તેમાં એણે પ્રસંગ મળતાં તારા-બહેનને પૂછ્યું. તાગબહેન પણ ચોખ્ખાઓલાં એટલે બાની વાત હતી છતાં કંઈ છુપાવ્યું નહિ અને કહ્યું કે, ‘કમળાબા કદાચ બીજું બધું સહી છે, પણ એમનું અભિમાન પોષાય એટલાં તારી પાસે જાણીશો-કપડાં નહિ જુઓ એટલે ખિન્નવાનાં. હલુ એ તો મનમાં એમજ જાણતાં હશે કે સાદુ લગ્ન થયું છે એટલે કંઈ લેવડદેવડ થઈ નથી, પણ તારા પિતાએ કપડાં-જાણીશો તો ‘પૂરતા’ કર્યાં હશે. દેશમાંથી કાંઈ નવી વસ્તુ કંપાલા આવે એટલે એનાં કપડાં-જાણીશો જોવા જનાર સ્ત્રીવર્ગનાં કમળાબા પ્રમુખ ! એ એમાં ઓડીટ કાઢ્યા વગર ન રહે. એમની ગેરહાજરીમાં બીજી સ્ત્રીઓ દીકા પણ કરે કે, હવે એમની વસ્તુ આવશે ત્યારે એમને છીએ કે શું જરૂરેગત લંછને આવે છે ! એટલે બીજી સ્ત્રીઓ પોતાની દીકા કરશે એ બીકે પણ કપડાં-જાણીશોની એમને ઇચ્છા રહેવાની અને એ તારી પાસે નહિ જુઓ કે તે-ઘડીથી જ એમને અને તારે શ્રીજણેય મંડાવાના !’

સાસુની સગી દીકરીએ જ આમ મતઅનુભવ કર્યો એટલે સરોજ ફફડી ઊઠી. આફ્રિકા જવાના એના કાંડ ડગી ગયા. અને એ મૂંઝાઈ ગઈ — પોતે જતે જવાની ઇચ્છા ખતાવી, સસરાએ અને પતિએ સંમતિ આપી, હવે પોતે ન જાય તો કેવું ખગમ ! અને, જાય છે તો.....એ રિયલિટીમાં મનુભાઈએ એને પત્ર લખ્યો કે સુદેન્દ્રની ડા આવી ગઈ છે માટે તું અહીં આવી જ. ફોટો પડાવી પાસપોર્ટ તૈયાર કરાવવાનું કામ પતાવી દેજો.

સરોજ આવી તો ખરી પણ આત્માની માથે ડુમ્મર પામે ગડા લાગી !
 એની આ મુશ્કેલી જણાવતો પત્ર મનુભાઈએ નગીનબાઈ ઉપર નખ્યો.
 પત્નીના સ્વભાવનું પૃથક્કરણ કરતો એ પત્રનો જવાબ નગીનબાઈએ નીચે
 પ્રમાણે લખ્યો. 'કમગાના સ્વભાવની વાત માલગાને સરોજ જી ગઈ
 તે જાણ્યું મારા ૩૦ વર્ષના તેની સાથેના મહાચાંદ્રે અને અનુભવે તદ્દન
 નિષ્પક્ષપાતથી યાત્રી મોટીને દલી શરૂ કે કમગાને કોઈની સામે ન બને એવું
 ખામ કાઈ નથી અને મામે પરો કમગા માથે મનવું-નિભાવનું મુશ્કેલ છે,
 એવા બંને વિરુદ્ધ મતો તદ્દન ખોટા છે એમ પણ ન દલી શરૂ છતાં
 મોટું તો ચોક્કસ કે સામો પક્ષ થોડીકાળી આમાન્ય જીવિતો ઉપયોગ
 કરી દક્ષતાપૂર્વક કામ લે તો કમગાને માથું આપે તેટલી અનફૂલ કરી લવી
 સહન પણ છે'.

હમેશાં તો નહિ પણ કોઈ કોઈ વાર કમગાનું ખમી જાય, એનો દુઃખ
 જેવો સ્વભાવ ખાટો થઈ જાય ત્યારે ખામોશથી એની સાથે જળજી લેવાની
 કળા જેને વાપરતા આવડે તેનું પાછાં એ ખામમાં મધ જેવા મીઠા લાગે
 ગેવા છે.

‘આ ઉમરે અને અમુક મંત્રેગોમા એનો સ્વભાવ નિરૂપિત પામે એ
 પણ મને તો સહજ લાગે છે બધાં વડે ગાગે આત્મવ હોઠગંતે જન્મ
 આપી, ઉછેગેને સાસાગિક ચિત્તાને જવા દેતાયે, કમ જેવા અને
 જીજ્ઞા એવા વ્યાધિઓનાં બોગ થઈ પડવા માદા હા કે સાજા હા, ૮૦
 ન્તલના દૃષ્ટિ રંગીરે ૧૦થી ૧૫ કલાક સુધી સનત વૈતરુ ધસડતા કોઈનોયે
 સ્વભાવ ખગમ થઈ જાય તો તેમા આશ્ચર્ય પામના જેવું જ છે’ તેમા
 કોનો વાક ? એને ન્યાય આપવાઅપાનવા સારું હું તેની વકીલાત ન કરું
 તો સાચે જ પાપમા પડે’.

આટલું આટલું હું સમજું છું તો પણ કોઈ કોઈ વાર મારી દિમતનો
 પણ કેડો દેખાય છે તો વિનોદિની-તાગ જેવા મારા ઝોડગન કમગાના
 સાથે ન બન્યું હોય તો તેમા એ નાદાન બાળકોના પણ વાદ જો ?
 એમા પણ તફાવત તો છે જ તાગ અને વિનોદિની નાનપણથી દેશમા
 દાદીમા પામે રહી અમાગથી વિખૂટા પડેલા જ્યારે જીજ્ઞા બધા ઝોડગ હજી
 સુધી કમગાની છાતીએ વળગ્યા હોય તેવા વર્તન તો બધા ઝોડગ સાથે
 સંખ્યુ પણ છાતીએ વળગેલાં (કાયમ પામે ગહેના) ઝોડગ તેગના સ્વભાવથી
 સહેવાઈ ગયેના એમને કશુંયે અજાણું ન લાગે-સ્વાભાવિક લાગે ભાડવા
 ખેસે ત્યારે દરેકને કેટલુંયે લાડે ! સુરેન્દ્ર દેશમા ભણવા આવ્યો ત્યાં સુધી

એવડા મોટાને પણ ભાંડતાં. હવે તે વિખૂટા પડ્યો, મોટા ચલે, બલિષ્ઠમાં કમાવા માંડશે ત્યારે કદાચ પ્રસંગોપાત બેશું રહેવાનું થાય અને કંઈક કમળાખાનું વર્તન સારું ન લાગે તો તેણે સમજવું જોઈએ કે — મોટા રહ્યાં, તેમનો સ્વભાવ ન બદલાય. એટલા દયાભાવની અપેક્ષા જેમ મારાં બધાં બાળકો પાસે હું રાખું છું તેમ પુત્રવધૂ ચંદને મારી દીકરી અનેક સરોજ પાસે પણ રાખું છું!

મનુભાઈએ આ પત્ર સરોજ ઉપર ખીડ્યો. એમાં કમળાખાના સ્વભાવની વાત કર્યા ઉપરાંત ન આવતું હોય તો સરોજ મુક્ત છે એમ કારો એક પણ હતો જ. સાથે પોતાને કંઈ જોડું નહિ લાગે તેવી ખાત્રી પણ આપવામાં આવી હતી. પરંતુ દયાભાવની અપેક્ષા પુત્રવધૂ પાસે સસરા રાખે છે એ લીટી વાંચતાં સરોજ એની મા મરી ગઈ ત્યારે જે યોધાર આંસુએ નહોતી રડી તેટલું રડી બેઠી! એના દિલમાં એક લાગણી વધી રહી હતી કે, આવા સસરાની છત્રછાયા નીચે કમળાખા વિષેના ખાસો આપે તો પણ મીરાંની માફક જરૂર પોતે મટમટાવી જાય! સસરાનો દયાભાવ ન હોત તો મારું લગ્ન ચંદ સાથે જ હોત એટલે ખરી રીતે મારે એમના દયાભાવની હમેશા માટે અપેક્ષા રાખવી જોઈએ, તેને બદલે એ પોતા પાસે ગાગતા હતા! સરોજનું અંતર સસરા પ્રત્યેની લાગણીથી વલોવાઈ જતું હતું. અને એથી કુટુમ્બની લાગણીથી યોધાર આંસુ આંખમાંથી જલે જતાં હતાં!

પાસપોર્ટ તૈયાર થતાં એ આફ્રિકા જવા ઉપડી ગઈ. જે બંદીની એને બીક હતી તે બંદી આવી પણ પહોંચી. દાદ કાકોને બેસી રહ્યું હોય તેમ સ્ત્રીમંડળ બેશું ચંદને કમળાખાને ઘેર વહુ અને કપડાં-જથ્થો લેવા આવી પહોંચ્યું. સરોજે જે કલ્પના નહોતી કરી તેવા બચાવ કમળાખાએ કર્યો: 'શું મારું કરમ તમને જલ્થો અને કપડાં બતાવું! વિચારી વહુ બધું લેખને મુંબઈ સુધી આવી જતાં સુરેન્દ્રે એની પાસેથી એ બધું ત્યાં ખૂંટવી લીધું. એણે કહ્યું — મારે એવો હડારો લેખને નથી જવા દેવો. પછી મારા સાથે લગ્નનો અર્થ શો!'

ચિના — આછા — લવાજમ ફંડમાં મદદ

શ્રી. એસ. એન. અમીન ડરબન તરફથી શિ. ૨૦, આકરોલના શ્રી. બાલાજીભાઈ શંકરભાઈ પટેલ તરફથી તેમના સફળ પિતાશ્રી શંકરભાઈ કિશોરભાઈના પુણ્ય નિમિત્તે રૂ. ૫, લીમ્ડમાં રહેતા શ્રી. મનુભાઈ લક્ષ્મણભાઈ પટેલ તરફથી શિ. ૪, મળ્યા છે જે સાભાર સ્વીકારી તે ખાતે જમા કર્યા છે.

ગોરધનભાઈનું ઘર

નાનુભાઈ દ્વે

ગોરધનભાઈનું ઘર તમને ગમે તે જતાં તમારી ઈન્જીના હોય છતાં ગમમા નાખેલ થાય એટલે એ વર ઉપર તમારું ધ્યાન જવાનું જ. એમની પગેલાગત પાણી મારી એટલે ગમના મહેમાનો એમને ત્યાં કેદલે આપાણી માટે પાણી જરાના ખગજ અને દેદ મહેમાનને ગામવાળા આપ્તુરે મકાન દેખાડવાના કેટલું મજબૂત બાવકામ, કેવી દુકક, કેવા મલાજો, કેવી સુગંધિત ગચના.

પણ ગોરધનભાઈનો છવ આ ૪૦ ઉપરથી કોડી ગયો હતો. એમને અહીં કાવતુ ન હતું એમના દીકરાઓને તો ત્યાં જંગલે ગમતું નહિ. અને સોંપી નાના કોકગાઓ તો ત્યાં આવવાની વાત નીકળે તો ધમીને ના પાડતા, 'અમારે તો જયુ'જ નથી જમ, યજ ગયુ ?'

ગ્રાંથે ગોરધનભાઈને પૂછ્યું એ ખરું, 'ભવા માણુમ આ શુ ? આયું કપાણુ ધર - એમા તમે કાંઈ આંવા નહિ, ગેદો નહિ, એ શુ ?' અને જવાગ દેનાં ગોરધનભાઈ યગી વાર ગોણનાજ નહિ, એલે તો દેદારી નાખના. એમના હોડ સુધી દડવાશ આરી જતી, ૫૦૦ દુ.ખ અને શબ્દો મનમા પાઠા ધરવી દેતા.

ગોરધનભાઈને વાગતુ તો ખરું કે અહીંજ નહીં તો દેવુ ચારુ. પણ પોતાનો પરિવાર હોડો એલા ગેવાનુ મુશ્કેલ લાગતું. કોકગાઓ અને એમના કુટુંબોમા વાત નીકળતી તો એમનાથી જવાગ આપી શકાતો નહિ. એ બધાનુ -હેવુ એગ હતુ કે એ ૪૦ આપણે કોડી દો. એ ગેલેવુ જ નથી તો એને ગચવાનો મમત શા માટે ?

પણ શાથી ગેલેવુ નથી એ જાન આવતી ત્યારે જાણે એ વગમાં આપી દુનિયાની ખોડો નીકળતી કેદ ગચ્તા ઉપરથી શરૂ થતુ હોવાથી એને અગલુ જ નથી એક તો એટલો મોગ છે કે અને કેડે જીભા હોય તેને વાન કગ્તાયે કાવ નહિ ગોગ્રામા કેદ ઉચે જાણિયા મહેલા જે પણ તેમથી નથી આવતો ઉગ્મ કે નથી દેખાતુ આકાશ ઉપર જવા માટે ત્રણચાર દાંડો મહેલા તો છે, પણ તેથી તો ઉપરનો અને નીચેનો એકેય આંગે ગોગડો ગચતું ગલો નથી એની અદર અગજગ આવી જાય છે.

અને ગોરડો સારો હોય તોયે કપાઈ જાય છે." એક વાત ગોરડાને જરૂરી પાડી નથી, જે છે તેના ઉપર લોખંડી જાળીઓ લગેલી છે અને એ બધીમાં ધૂળ જમાવેલી રહે છે. ઝડપી છે પણ સાંકડા, કમાનો કાઢેલી છે પણ કલાયુક્ત ન ગણાય. ગોરડાના ખૂણામાં જ ચોકડી મૂકેલી છે, ત્યાં જારી ઝોની જ હોય. આવડા મોટા ઘરમાં સંડોસની અગવડ તો ખરી જ ને! બાથરૂમ ક્યાંથી કાઢવા? અને જમવાની તો રૂમ જ ના મળે. રસોડામાં જવું એટલે જાણે સગવડ થઈ સમઠ થયો. અંદર કાણ બેઠું છે તે ધારીને જુઓ તો જ સમજ પડે, નહિ તો દેખાય ધુમાડો ને અધારું બેજ.

હોકરાઓ દસતાં દસતાં કહેતા કે આ તે ઘર-ઠંડે કે સંતાઈ રહેવાની જગ્યા! બહારથી મોટા ફિફકા જેવું, અંદરથી ચૂકા જેવું, સ્વભાવને જડ અને શરીરને આગમ્મળતાવનારું, અમગીની ભરેલું, આ તે ઘર છે કે મોદામ!

ગોરધનભાઈએ યોજના કરી, જે દાદર કાઢી નાખીઓ. જે બાથરૂમ બનાવીઓ, કઠનેક જારીઓ મૂકવાઓ તો! ગામવાળા કહે, 'મોટા, જોજો એવી ભૂલ કરતા. ઘરને કાચાવશે નહિ. એ તો બંધાવનાર બંધાવી ગયા, હવે કાણ કરે કે આવું?' હોકરાઓ કહે, 'તમે એ પીડા જ છોડી દો. એનો ધાટ હવે બદલાઈ રહ્યો! એમાં એના સુધારા કરો તોયે એનો અસલ સ્વભાવ છૂટવાનો નથી. એ કરતાં તો પધરાવી દો ને-કાંઈ મળે તો.'

ગોરધનભાઈએ વાત વહેતી મૂકી કાંઈ નીકળે તો ઘર આપી દઉં. 'ગારે કશી બીડ નથી, પણ વાપડ નહિ ને વાપરવા દઉં નહિ એ જો બોલું. મને તો બધાને એનું પડે એવું જ કરવું છે.' ત્યારથી જે લોકો એવા આવતા થયા તેમની નજર બદલાઈ ગયેલી દેખાતી. કન્યાને પસંદ કરવા જાય અને જેટલી ચોકસાઈ કરવી પડે તેનાથી વધારે દરકાર લોકોએ બતાવવા માંડી. અને નીચે ઉતરી અંદર અંદર ઘૂસપૂસ કરી લેતા કે 'અમ્મા, રજુ સાથેક થાય એવું ઘર છે એની ના નહિ. જાણે હજુ એને બંધાવવાને પૂરો દાયકોયે પીતો નથી એવું આગાહ છે.' ભાવમાં ફેર ધણે રહી જતો અને મહાન હજુ ગોરધનભાઈનું જ રહ્યું હતું. વસતિમાં, એમાં જે ડાશીઓ જ રહેતી, એટલે ઘર સાવ નિર્જન લાગતું. ચોમાસાની મેઘલી રાતે કોડિયું સફારતી ડાશીઓને કાંઈ રજુ પૂજા આવે તો ભીંતો ઉપરના મોટા પડખા બેઠે લોકો એંટા બેઠા, 'અડી માણસો એકલા જ હશે કે બીજું કાંઈ પણ સાથે ભરાઈ બેઠું હશે?'

એક વાત અપહ્ત કરવાની જરૂર છે. ગોરધનભાઈને કુટુંબના સુખમાં પોતાનું સુખ જડે છે. એમણે બીજાનાં મન કોચારીને એ જ ધરમાં પડ્યા ગહેવાની શ્રદ્ધ નથી કરી. એમને બીજા ઉપર આગ્રહ કરવો નથી કાંચકે એ જાણે છે કે આગ્રહવશાત્ થોડો વખત ગાફૂં ગયડો, પણ માર્ગ દાખરામાં પ્રગતિ નહિ થાય. એમનાં પુત્ર પુત્રીઓનું એવું માનવું હતું કે જિંદગીમાં અજવડો નોતરવાની કે નિભાવી લેવાની શક્તિ રાખી એ ધણું અગત્યનું નથી. આ ગીતે ગહેવા-શુભવાથી ખડતલપણ નથી આવતું, પણ પ્રમાદ આવે છે જ્યાં પ્રગતિ ના હોય ત્યાં ગમે તેટલી ચાલિ દોય તોયે શા દામની? આપણે તો દામ જોઈએ, આશા જોઈએ, નવીનતા જોઈએ કેટલી ઝડપથી દુનિયા આગળ ધપી રહી છે એ જાણવા પછીયે આપણે બધન્ગવાળો શાંતિ અને સંસ્કાર માગીએ તે વાજબી ના બણાય. અને જેને અનુગતુ માન્યું તેમા ગળાખૂંડ પડ્યા ગહેવું પડે તેના જેવી બીજી અધમ લાચારી શી હોય?

ધરના દાદગ, જાગેઓ, ચોકડીઓ સામે એમણે ધાર્યું હોત તો વિરોધ કરી શકત ગોરધનભાઈની શક્તિ પહોંચતી હતી અને ધાર્યા ફેરફાર કરવી આપવામા કશું મુશ્કેલ ન હતું. પરંતુ પરિવારે ગોરધનભાઈને એમ કહ્યું આટકાબ્યા અને ગોરધનભાઈ માની ગયા એમા એક ગદબ્ય હતું. એટલેટલા ફેરફારે વચ્ચે જૂનું ધર ન તો પોતાની અમલ લાક્ષણિકતા ગળી શકે કે ન તો એને એવા નવીનતા મળી જશે જેથી એમા ઉદ્ધાસ ને ચેતન ભરેલા દેખાય. પછી તો મેળ કે દગ વિનાનું એ ધર વખત છે ને વધારે અગળામણું લાગે. ઊંડે ઊંડે ગોરધનભાઈના મનમા વર તરફ મમતા હતી એ બધા જાણતા હતા. એક ગીતે એ ધરની આમર બધાયેલી હતી. પરિવારના સંપર્કનું એ ધર મુખ્ય કાંચક છે એમ પણ કેટલીક વાર બોલાતું. કોક ધમકી પણ આપતા, 'એ ધર છે તો બધું છે. જવા દો એક વાર ને પછી જોઈ લેજો કે આટલા પરિવારમા કોણ ફેરું છે તે સમજાશે નહિ. બધું વેગવિગેર થઈ જશે' પ્રતિષ્ઠા ને નાણાની તુલામા ધર જોખવાને બદલે ગોરધનભાઈએ કુટુંબના સંપર્ક માટે જ આગ્રહ ગમ્યો હતો અને હજુ સુધી ઝો નિર્જીવ લેવાયો ન હતો પણ, એમ કયા સુધી ચાલી શકે?

આ ગોરધનભાઈના ધર જેવી લગભગ આપણા સમાજની ગિતિ છે, એની યાદ આપવા ભાગ્યે જ જરૂર હશે

વાર્તાસૃષ્ટિ

સોળાંડવાળાનો બંગલો,

અહવા લાઇન્સ,

સુરત, ૧૫મી જૂન ૧૯૪૯.

પ્રિય ભાઈશ્રી,

સહેજ પથ્થુ સીધા પરિચય વિના આ પત્ર લખવાની હિંમત કે ધૃષ્ટતા જે કહેા એ કરી શક્યો છું એનાં એ કારણો છે—આપનાં કેટલાંક પુસ્તકોના વાચન પછી હું આપનો પ્રશંસક બન્યો છું તેથી ને પુસ્તકો વાંચ્યા પછી જોડેલા કેટલાંક પ્રશ્નોના ઉત્તર આપને જ પૂછવાની ઈચ્છાથી.

ઉદાહરણ એ—ત્રણ દિવસોમાં જ મેં આપનાં ‘ધરતીનો અવતાર’, ‘જનમટીપ’ ને ‘આમચિત્રો’ વાંચ્યાં. જે કે આ પહેલાં પથ્થુ આપની મેં ધણી પ્રશંસા સાંભળી હતી પથ્થુ આ વાચનથી એ પ્રશંસા સ્વામી પુરવાર થઈ ને હું આપનો પ્રશંસક બની ચૂક્યો છું. ‘ધરતીનો અવતાર’ મને ખૂબ ગમી. થોડાં જ પાત્રો ને સાત સાદુ ને સાચું વસ્તુ લઈને, સાદી ભાષામાં આપે આમણવનનું જે ચિત્ર જોડાયું છે એ મને સુરેખ, તાદરશ ને ત્રીણવટભર્યું લાગ્યું છે. આમણવનમાંથી જોડાવાયલી એક કથા કહેવા ઉપરાંત આ નવલ-કથા એક અતિ અગત્યનું કાર્ય કરે છે—ને તે આમણવન ને ગામડાંની ‘શહેરી’ પ્રજાને પરિચય કરાવવાનું. આમજનોનું જીવન એનો ઉચ્ચતા ને નાનમ, વીરતા ને નમ્રતાઈઓ, આનંદ ને શોકસહ, જેવું છે એવું આપે રજૂ કર્યું. મે. ગામડાંઓ ને ખાસ કરીને આપની કથા ગુજરાતનાં જે ગામડાંઓમાં વહે છે તે વિષે હું જાણું નથી જાણતો. પુસ્તકો સંતોષી શકે એટલી હદે, ગામડાંઓ વિષે વધારે જાણવાનું માટે ઓત્સુક્ય આપનાં પુસ્તકોએ સંતોષ્યું છે ને તેથી જ તો એ પુસ્તકો મારે માટે વધારે મહત્વવાન બની રહ્યાં છે. આપની કલમે ઉપજાવેલાં કેટલાંક પાત્રોએ મને ખૂબ આકર્ષ્યો છે. આકળા-અધીરા ને તેવા જ પ્રેમાળ છીતાખાવા, સુંદર બાંધાવાળા રૂપાળીનો જેમજ ને ચંદોતો ભીમો, રવજ મોટાની દીકરી, સાંદને નાચનારી જનજરમાન ચંદા, રાયસંગની સદાય જીવાન નંદુ ને આધરની ઉજમ બધાંયે મને આકર્ષ્યો છે. આપનાં પુસ્તકોનું બીજું આકર્ષણ મને એનાં પાત્રો વચ્ચેની વાતચીતમાં રહેલું લાગ્યું છે. સાદી ને ધરગથ્ય ભાષામાં મૂકાયલી, ને

તેથી જ મામજનોના મુખમાં આદર્શ લાગતી ને આદર્શતા આપે ખડા ઝેર વાતાવરણમાં દીપી ઊઠતો એ વાતચીત ખૂબ અમરમાર જતી રહી છે મુનસીબના ભાઈ શબ્દોવાળી ને પ્રતિભા ઝગતા સવાળા મને મોંથી અમર-કાન્ડ લાગતા હતા પણ અવાદનો આ ઝાત ને માંજ-માંગે પ્રકાર પણ એટલો જ અમરકર્તા બની સકે કે એમ આપના પુત્રને પછી હું માનવા વાગ્યો છું. અનુભવે ને ઉમ્મરે દૃઢ છીતાંવાવાની શ્રદ્ધાથી ગજુકની અનુભવ-વાણી હતું મારા કાનમાં મુજબે જ—

“અત્તી એક બીલુ કાઈ નથી પણ ધગતીનો અવતાર કે... ધખી ને એને હાત ગળીને દેખવે તો એ કદી દગો ન દે”

“અત્તીના કેપ જવાના દોડ જ નહીં વડા મા’ તમે તો ધગતીનો અવતાર છો” વધતા બુદ્ધિવાદને જાદને કકળતી છીતાંવાવાની આતડીને સાફ માત્ર ગાધરે જ નહીં પણ બધાં જ બુદ્ધિવાદીઓએ કાન દબને સાભળવા જેવા છે—“તાગમાં બુદ્ધિ ભયે રહી પણ ધગતી બુદ્ધિ કગતા દેવાની વધ બૂખી છે.” ‘ધગતીનો અવતાર’નો આપે આલેવો સુખદ અત મને ગમ્યો, એ વાચનને પામ લગાડી જતર છે અને કાળીને એમવના પ્રેમનો અધિકારી મનતી ને પ્રેમના પ્રતિક ગામની માતા મનતી બતાવીને આપે જાણે છીતાંવાવાની શ્રદ્ધા મર્તિમન દગી છે નુખી અતના વિશેષાભામમાં ક્યાનુ દારૂ ને રૂપાળીની તપશ્ચર્યા જાણે દીપી ગે છે... ઝાઝુ બખીને હું વધારે વાણુ નહીં કે, મને શું ગમ્યું તે વધારે લખાણથી વર્ણવવા બેસું તો હું મ્મય આપની ધીગજને મોટીએ ચડાવી દઉં. એટલે વિનંતિ કે જે લખાણ છે તે આપની કૃતિઓના નિવચનરૂપે નહીં પણ મારા જેવા પ્રશસકોની પ્રશસા શેના પર નિર્ભર છે તે સમગ્રવાના પ્રયત્નરૂપે સમજાવો

આપ ઉત્તર આપવા સમય કાઢ્યો એની ચદાસદ હું મારા પ્રશ્નો પૂછી લઉં.

(૧) આપના પાત્રો બુદ્ધિવાદ પ્રત્યે જેવા અણગમો બતાવે છે તેનો જ અણગમો આપ પોતે પણ ધનવા ના

(૨) આપના પુત્રમાં કાછક દેકાણે વિજ્ઞાન ને એના સાધનો પ્રત્યે, ખામ કરીને પાશ્ચાત્ય દગના ડોક્ટરો વિષે અશ્રદ્ધાનો મગ ઊઠે છે આપ પોતે પણ વિજ્ઞાન પ્રત્યે અશ્રદ્ધા સેવા છો?

(૩) એવરો, ધગતી, દોગ્દાબર ને ઝાડમાં અમીમ ને ઊંડો આગ્યા ધગ વતા, ‘સન્નૃત’ માનવોત ગાલિશ લાગે એરી શ્રદ્ધા ધગવતા છીતાંવાવા જેવા પાત્રો હજુ પણ ગ્રામજીવનમાં જેવા મળે ને એમની શ્રદ્ધા ગામડાઓને દર્શાવી રાખે કે, એમ હું માનુ છું.

(૪) 'જનમટીપ' માં વર્ણવાયેલી ચંદા, જેવાં ડારતો તે જનજરમાન સ્ત્રીપાત્રો ગામડામાં હોય છે? એ સાચેજ એવી સ્ત્રીઓ પાકે તો ધન્ય છે ગામડાને. 'જનમટીપ'ની શરૂઆતમાંજ બીમાને ચંદાનું આપે વર્ણવેલ તોફાન ગામડાના ખેતરમાં થાય એ વાસ્તવિક છે?

(૫) જેહરા ને વારેચા કુટુંબ વચ્ચે આપે વર્ણવી છે તેવી વેરની પરંપરા હજુ પણ જોવા મળે? આપે વર્ણવ્યું છે એવું ખમીર હજુ પણ એટલાજ પ્રમાણમાં જળવાઈ રહ્યું છે? એ ખમીર વિશે આપની શી માન્યતા છે?

આ પ્રશ્નો મારી ઉત્સુકતા આપને દાઢે પૂરી પડાવવાના એકમોત્ર હેતુથી પુછાયા છે.

પત્ર પૂરે કરના પહેલાં મારી ઓળખાણ આપું તો અરથાને ન ગણાય- હું ૧૬ વર્ષનો છું, 'ન' ગામડું ન શહેર એવા સંરતનો વતની છું, અભ્યાસર્થે મુંબઈ-૨૬ છું.

ગુજરાત આપની પાસેથી હજુ ઘણી ઘણી આશા રાખે છે ને તે પૂરી પાડવા ઈશ્વર આપની દલમમાં વધુ ને વધુ કૌવત પૂરનો રહે એમ પ્રાર્થુ છું.

સિ. જસાદુર શાહુના એક વક્ત

તા. ૨૨-૬-'૪૯

જુવાન મિત્ર જસાદુર,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. તમારો પત્ર વાંચતાં, પોતાની કૃતિનાં વખાણ વાંચી ક્યા લેખકને દર્ષ ન થાય? માને એના બાળકના વખાણથી જેટલો દર્ષ થાય છે તેટલો લેખકને થાય છે. અને એ રીતે મને પણ આનંદ થયો. મારી કૃતિઓ વિવેચકોએ વખાણી છે, મિત્રોએ પણ પ્રશંસા કરી છે, પરંતુ અમૃત પીતાં કોઈ ધરાતું નથી તેમ એનાં વખાણ સાંભળતાં લેખક નથી ધરાતો. તેમાં તમારા જેવા સાવ અગ્રણ્ય યુવક તરફથી એ દારજેજ પત્ર આપે, એવા પ્રસંગો અવારનવાર અન્યાદર છે, ત્યારે સાચેજ અતિ આનંદ થાય છે. પત્ર વાંચતાં, તમે વાર્તાને જે રીતે સમજ્યાં છો, એ જોતાં તમારી ઉંમર ૧૬ વર્ષની હશે તેમ દરખાજ ન આવે. મોટી ઉંમરના, અભ્યાસી વાચક તરીકે તમારી જાણ પડેલી, પરંતુ આટલી નાની ઉંમરમાં તમારામાં આ દષ્ટિ છે તો બંધિષ્યમાં સારા વિવેચક થાઓ તો નવાઈ નહિ પામું. વાર્તા લેખક સફળ જોતો તો તો વળી જોર આનંદ. પણ તમે કોણ

હો તે જાણતો નથી, અડવા લાઈન ઉપર રહો હો એટલે શ્રીમંત વેપારીના પુત્રનો
તો, સાહિત્યમાં પાડવાની મારી ધમ્મી વેપારી પિતાને ડાપ જેવીજ લાગે ! *

તમને 'ધરતીનો અવતાર' ખૂબ મમી છે ત્યારે બીજા વાચકોને બીજી
મમી છે—પ્રમાણમાં. અને એ ગીતે મારા જેવાને દરેક કૃતિનાં વખાણ
જુદા જુદા વાચકો પામેથી સાબળવાનાં મળતા સંતોષ થાય છે કે મારાં જ્યાં
સત્તાનો સારા છે !

હવે તમાગ પ્રશ્નો ઉપર આતુ. (૧) મારી નવલકથા—'કળિયુગ' વાંચી
હોત તો તમને આનો જવાબ મળી રહેત. એમાં રામગાય, કપિલાગદન
જેવાં બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિઓ કેટલી સારી છે તે જોઈ શકાય છે. હાલ મારી
ત્રણ લાખી વાર્તાઓ છપાય છે—'કાશીનુ કરવત' પુસ્તકનું નામ છે.
એકાદ મહિનામા બહાર પડે. તેમા બીજી વાર્તા—અકળલીલા—છે. તેમાં જ્યાં
પાત્રો બુદ્ધિવાદી છે અને સારા છે. એટલે મને બુદ્ધિવાદ પ્રત્યે અણુગમો છે
એવું કંઈ નથી. મને માણસાઈ પ્રત્યે માન છે અને એ દુઃ અભણ અને
બુદ્ધિશાળી બંનેમાં જ્યાં જોઈ છું ત્યાં માયુ નમાવું છું. માણસાઈ વગરની બુદ્ધિ
મારે મન ફૂરી બદામ જેવી છે. આશા છે કે આટલાથી તમને સંતોષ થશે.

(૨) વિજ્ઞાન પ્રત્યે મને અશ્રદ્ધા નથી. તેમ પાશ્ચાત્ય દુનિયા ડોક્ટરો
પ્રત્યે પણ નથી પરંતુ આપણા વૈદકમા શક્તિ નથી એમ એકતરફી વલણ
ન હોવું જોઈએ એવો મારા પુસ્તકોનો સૂર દશે. વળી જો એ ઉપર સાવ
અશ્રદ્ધા બતાવી હોય તો તે એ કંમે ઉઠેલા પાત્રે બતાવી દશે—દાખલા
તરીકે છીતાળાવા જેવા અને એમા લેખક સમત છે એમ માનવું ન જોઈએ.

(૩) મારા પુસ્તકોમા આવતા પાત્રોના લગભગ ૯૦ ટકાને મેં નજરે
જોયેલાં—અનુભવેલાં છે. એમા વાર્તાકાગની કલ્પના પુરાય તે ખરું. છીતાળાવા
ચાર માસ ઉપર ગુજરી ગયા. એમના બાપ (જેસગ)ને હાર્ટ ફેઇલ થયું—
વિમાન આગ્યુ એમ મેં વાર્તામા લખ્યું છે, તે મારું કથન પ્રભુએ સાચું
પાડ્યું હોય તેમ જાન્યુ ૭ માસ ઉપર તે હાર્ટ ફેઇલ થતાં ગુજરી ગયા!
મેં તો એમનું ભણુ જીવન જોઈને એ કલ્પના કરી હતી જે પ્રભુએ સત્ય
બતાવી ! એટલે આજે પણ છીતાળાવા જેવાં પાત્રો છે.

* ભાઈ જવાહરે બીજા પત્રમા લખ્યું છે—'મારા પિતાથી વેપારી નથી.
છેલ્લાં ૨૦ વર્ષથી શિક્ષણના ક્ષેત્રમા છે. ત્રણ વર્ષથી નથી તાલીમ અને વર્ધા
ગોળના અનુસાર 'જીવન ભાગતી' શાળા શરૂ કરી છે.' એમનું નામ શ્રી
ચંદ્રવદન શાહ. 'નૂતન શિક્ષણ' નામના કેળવણી માસિકના તત્ત્વી છે.

(૪) ચંદા જેવાં પાત્રો હોય છે, પરંતુ એમાં વર્ણવેલા પ્રધા ગુણો કદાચ એક પાત્રમાં શોધવા નીકળનારને એવું પાત્ર શોધતાં મુશ્કેલી પડે. વાર્તાકાર જ્યારે આવું પાત્ર સર્જે છે ત્યારે એણે - જોયેલાં શક્તિશાળી જુદાં જુદાં પાત્રોમાંથી જુદી જુદી માટી લેઈ તે એક દૃષ્ટતામૂર્તિ - ચંદા જેવી - બાંધી કરે. છે. મેં જ્યારે એક ગામડામાં બિશ્વક તરફે જતાં પ્રથમ ચંદાને જોઈ ત્યારે એનો પતિ અને અસરો જનમટીપમાં હતા. વડોદરા રાજ્યમાં હમણાં લોકરાજ થતાં એ લોકોને જલમુક્તિ થઈ છે. એ પાત્રોને મેં હજુ સગી આંખે જોયાં નથી. એ ગામડે જઈને જોવાની ઝંખના છે અને તે જોવા પંચી તૃપ્તિ થશે.

ખેતરના તોફાનની વાતમાં એટલું સમજવાનું છે કે આ વર્ગને માથાપ - વડીલની મર્યાદાને લીધે ખેતરમાં છૂટ મળે છે. અને એ છૂટનો ઉપયોગ જુદાં જુદાં પાત્રો પોતાની ભુદ્ધિશક્તિ પ્રમાણે કરે છે. આત્રાં તોફાન ફેવળ કંપના નથી. જો કે વાસ્તવિકતામાં રંગ છે ખરો. અને વાર્તા ફેવળ-વાસ્તવિકતામાંથી નથી જનની, એમાં કંપનાએ રંગો પૂરવા રહ્યા.

(૫) જો વેર પરંપરાને લીધે બીમો અને એનો બાપ ખૂન કરીને જનમટીપમાં ગયા હતા એટલે એ પરંપરા હજુ પણ ચાલુ જ ગણાય. ભવિષ્ય તે આજે શી રીતે બાળી ચકું? એ ખમીર વિશે મેં મત છે. જો આ પ્રશ્નને ફેળવણી મળે તો આ ખમીર જતું રહેશે એમ એક રીતે લાગે છે. બીજો મત એવો છે કે આ ખમીર નિર્ચક વહી જતા પાણીના ધોધ જેવું છે. ધોધનો ઉપયોગ કરી વીજળી ઉત્પન્ન કરવામાં આવે તો એ ફેટલું ફેળવાયી છે તે સૌ જાણે છે. એ રીતે આ પ્રશ્નની શક્તિનો ફેળવણી આપી પ્રજાવિકાસમાં ઉપયોગ કરવામાં આવે તો દેશને ફાયદો છે. પણત વર્ગમાં આવું ખમીર જોડેવતે અરો જોવા મળે છે. આજની ફેળવણી માણસને જાતમહેનતથી દૂર લગાડી, સહીસલામતવાળી અને સામા ઉપર છવવાની વૃત્તિ તરફ ધકેલે છે એ દોષને લીધે પહેલો મત સાચો પડે તો ના ન કહેવાય. પરંતુ ફેળવણીમાં કાન્તિ લાવી, રનાથયી અને જાતમહેનતને ગૌરવ આપતી ફેળવણી હાથલ કરાય તો ખીજે સત સાચો પડે.

પત્ર ધાર્વી દરતાં વધુ લાંબો થયો છે. પરંતુ એથી તમારી ઉત્સુકતા માત્ર હાથે સંતોષાવાની જે દૃષ્ટિ તમે ગ્રાળી છે તે પૂરી પડશે એ દૃષ્ટિએ લંબાણ કયું છે. તમને એથી સંતોષ થશે તો એ લંબાણ સાર્થક થયું માનીશ. એ જ.

ઈશ્વર પેટલીકરના વંદન.

પ્રવાસનો કરાણુ અનુભવ

ઈશ્વર પેલીકર

[નરિયાદ વ્યુનિસિયાલિગીના નીક નીકરિયર શ્રી વાપડબાઈ મગનબાઈ દેસાઈના પુત્ર બાઈ દરગય અને બાદરખના આરિકા રહેતા શ્રી. રાખાબાઈ મગનબાઈ પટેલના પુત્ર બાઈ મૂળબાઈ, બંને મુવકે માનિનિકેતનમા ચિત્રકવાનો અવકાશ કરે છે તા ૨૪મી એપ્રિલ બંને જાણ કલકત્તાથી સીબમની મુસાફરીની નીકર્યા દતા. આ મુસાફરીથી પાંચ વળતા તા. ૨૮ મી મેના રાત્ર દાર્જીલિંગ ગિરિસાના કાચી ગણેજ (આજ દેવેવદ) સહેરમા જે કંઈ અનુભવ થયા તે પ્રસંગ આવી આવ્યા છે. બાઈ દરગય પિતાને નરિયાદ સખેનો પત્ર, કાચી ગણેજના વિદ્યાર્થી બાઈ રતનબદાદુર મુખીઆગે શ્રી વાપડના ને લખેનો પત્ર અને બાઈ દરગય સાથે રખેમા ગયેલી વાતચીત ઉપનથી આ મેખ તૈયાર કરીને મે આવી નૂંધી છે—લેખક]

મુસાફરીએ નીજગનારના માનસમા મુશ્કેલી ઇમિયાન મે વગુઓ અતત ખ્યાન મચતી હાય તે પોને જે પ્રદેશમાથી પસાર થતા હાય તે પ્રદેશનાં જાનોસાયક અંગે દત્તા છે અને ત્યાની કયાં વગુ વખખાય છે, આવતી કાલે કાર્યોગપોગ છોડરાનું છે એ નક્કી થતા દગગ અને મગુબાઈ મયોરે સાદા નજુ રાગે મગગમા નપાલી પાલા મોધવા નીમળ્યા અદીના નેપાલી ખ્યાવા, જેને આ લાંબી One glass નહ તે તે વખખાય છે એનો ઘાટ મોગલાઈના રખતમા રાગમ પીના માટે જે કોચી મેગવાગા ખ્યાવા વપનતા તેના જેના કલવાય ઉપર નુદર પ્રીત્રાઈન હાય છે

અદ કુદાને ગઈ તે અગે પૂરુ પગુ ત્યા ખ્યાવા મિલકમા ન દતા. એજે ખીંદ દુનન, જે ૧૦ માઈલ ઉપર દતી તે જળારીને ત્યાં તપાસ કરવા જાણુ પુ દસ માઈલ અટવ ત્યાથી એટલુ દુ નદિ અગળના નામ ત્યા માઈલ ઉપર છે હા માઈન ઉપર ધર્મતાગામાં એ ઉતર્યા દતા. આમ આ ખ્યાવાની મોધમા બંને જાણ દનગા માઈન ઉપર આરેલી દુકાને ગયા ખ્યાવા જોયા, પગુ પસદ પડવા નદિ એટલે દાર્જીલીયથી ખરીદીનુ એમ વિચારી બંને જાણ પાંચ મુનમ પર રમતા દતા પગુ ચોડા જતા આદ્યા નદિ હાય ત્યા સામેથી આ પોલીસ અને રીમે માળમનુ રોણુ આવતુ દેખાયું.

પોલીસે મનેને કોળા નખ્યા અત એસના ખિન્ના ત મળ્યા અગવરવાઈના

ખિસ્સામાંથી કાકોની ચોકસેટ નીકળી. ખાવા ખરદિલી. ચોકસેટ જોતાં પોલીસને મુસ્સો ચડ્યો. જોણે જાનેને ચાણે આવવાનો દુકમ ધર્યો. પોતે શો મુનો ધર્યો કે તે બંનેમાંથી કાઢીને સમજ પડી ન હતી. પોરંટ જેવું કશું ન હતું, છતાં જાને જલ્દી ચૂપચાપ પોલીસ સાથે યાજ્ઞા લણી ચાલ્યા. યાણે જતાં જોમની મુસ્સેલી જોઈ ચંચાની હતી એ પણ નક્કી હતું. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી દલાલને ઘેર જાને જલ્દી ગઈ કાલે જમવા ગયા હતા. એ અમલદાર જાનેને જોળખતો હતો. કારણકે એનો દીકરો શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દલાલ શાન્તિનિકેતનમાં જોમની સાથે લખતો હતો અને એના આમંત્રણથી જાને ગઈ કાલે એને ઘેર જમવા ગયા હતા.

પરંતુ જાને યુવકો થોણે જત્યા ચાલતા હતા છતાં પોલીસનો મુસ્સો શમ્યો નહિ. ત્રીસેક ડગલાં ચાલ્યા હશે ત્યાં પોલીસે જાનેને જોરથી લાત મારી અને કહ્યું — ઝડપથી ચલો !

આમ પોલીસે પ્રથમ ત્યાં દુકમો ધર્યો કે માણસોનું જે ટોળું સાથે હતું તે પણ જાને ઉપર વૂરી પડ્યું! જાને યુવકો પાસે કાઈ હથિયાર ન હતું એટલે ગચ્ચાઈ કરી શકાય તેમ ન હતો. લાતો, મુઠ્ઠા, લાદડીના ફટકા અને ધરના છાપરાં ઉપરથી ત્રી પયરાં પણ ફેંકતી હતી! આટલાથી સંતોષ ન થયો હોય તેમ રસ્તે એક ભૂતિયા (ભૂતાનનો વતની) મોચીની દુકાન આવી એટલે જાનેને દુકાનમાં લઈ ગયા અને ત્યાં હથોડી, ખૂટ, ચપેલ અને મોચીનાં ખીન્ન જે હથિયાર હાય આપ્યાં તે વડે ખૂબ માર માર્યો. દરરાયનાં યશમા લાગી ગયાં. લોહીથી આખું મોઢું રંગાઈ ગયું. કપડાં ભીંજ્યાં. ધડ ઉપર કચ્ચર માર પડ્યો. મૂળજલાઈને લાંબા વાળ હતા એટલે એ તાણીને અદુગડા પાડ્યા અને હથોડીથી માથા ઉપર, મોચી ઉપર, ગરદન ઉપર ધા કર્યાં.

જનાવ શરૂ થયો ત્રસમા માઈલથી. યાણું હતું નવમા માઈલે. મોચીની દુકાન હતી હજી મા માઈલે. હજુ પોણો માઈલ જવાનું હતું અને આ રીતે ટોળાનો માર ખાતા હતા. એટલા અંતરમાં જાને યુવકોને શું વીત્યું હશે તેની કલ્પના વાચકોએ કરી લેવા રહી. રસ્તે જતા હતા અને આર્ટ ક્રાફ્ટ ઇન્ડસ્ટ્રીના હેડ માર્શલનું ઘર રસ્તામાં આવ્યું. એ તેના ઘરમાંથી બહાર નીકળીને ‘જય ગુરખાલી’ કહીને દરરાયને બરડામાં જોરથી હીલવાળા ખૂટની જ્ઞાત મારી. અને થોડી શાન્ત પડેલી પબ્લિક વળીવૂટી પડી. મૂળજલાઈને નાકમાંથી ને મોઢામાંથી લોહી નીકળવા માંડ્યું હતું. જાનેમાં, મૂળજલાઈને વધુ માર પડ્યો હતો. તે સમયે એક દેહી જેમાં પોલીસ અમલદાર અને ઠાકતર એકલા

દતા તે પચાઝ થઈ પાણુ જનેમાથી કોઈએ થોળીને વચ્ચે પડવાની પોતાની કુચ ન માની । થાપ કૃ માઈલ દુર દગે અને એક બુનિયા ૩૫૫ ફૂટનો લગો હોય લઈને માગવા માટે દોડતો આવી પહોંચ્યો પગલુ મનનુ આધુધ્ય મળવાનુ દગે તે એટલામા મીંને પોલીસ અમલદાર ત્યા આવી પહોંચ્યો એ અમલદાર જનિયાને વગળી પડ્યો અને તેને દુમના દગતો ગમ્યો ગાળી અનેના ત્યા રામ ગી ગમ લાત । આમ દુમયો ખાળવામા એ પોલીસ અમલદારને પણુ નાગુ દગુ પડે એક મીંને બુતિયો ત્રણો હોય બેઈને આવ્યો અને એજે દગનાયના જમણા કાનમા જોગથી લગાડી દીધો થાપ નહુદ આવી પહોંચ્યુ દગુ દગનાય કોટીને તેમા પચી ગયા થોડી વારે મુજબાઈ આપ્યા તે તો બેહોરા જેવા થઈ ગયા દતા દોળુ પચુ પાઠવ ત્યા આવી પહોંચ્યુ દગુ

પોલીસ નેરાન આવતા ઈન્સપેક્ટર શ્રી દલાલ મનને જોગખ્યા એ તગત મોલી કીડયા — અરે આ સુ નુ । આ મન તો શાન્તિનિકેતનના વિદ્યાર્થીઆ ૬ માગ દીકગના મિત્રો ૩ ગઈદાય માટે ત્યા જગવા આપ્યા દતા

લોકાનુ દોળુ વિમાનનુમા પગી ગયુ દગે માગનાગુ શુ થગે તેની રીકર મધાને થવા લાગી અને ખસી જરાની પેટી સજ થઈ તગતર મનને મગળી દોડગની મટગમા લોખિપટવમા ખમેડરામા આવ્યા અને તે માથે આખા દગણુ પ્રમગની જાણુ શરૂમા થઈ ગઈ

આ પ્રમગના મગમા મે દાગણુ દડવાય છે મપોરે એ નાની કોમગી મુજબમાંથી ખોનાઈ હતી ખીજ અમ મ્હરાન ૬ કે મપોરે આગ રાગે ૧૧ માદન ઉપર એક નાની પાટી ગતી હતી તેના હાથમા મિહાઈ હતી મતનય કે માળકો ઉપાડી જનાર કોઈ દોળી મિહાઈ આપીને એ કાકગીને ઉપાડી જવા લી પગીમા દગે પગલુ પદકાઈ જવાની ખીજ તેન ગતી મુકીને એ લોકો નાસી ગયા લાવા જોઈએ આમ સાચે જ કોઈ કોઈને ખમગ માથી ખોવાઈ ગઈ હતી કે કમ તેનો નિર્જીવ થઈ રાકયો નથી, ૧૨ ગુ હોદગ ઉપાડી જનાર દોળાના માણુમ તરીકે આ મને મુવકો ઉપર દુમના થયો એમા હ તથ્યાન છે નાનુ કે કોઈ મગણુ સિરાય લોકાનુ દોળુ આમ ઉરકે ૧૨ નહિ

તેમા મુજબાઈના ખિન્નામાથી ખાળકાને લલચાવી રા ૧૫ તેની બોલ લેટ નીકળી એટલ પોલીસને વડેમ પચો સાથે એમના લાગા રાળ જઈ કોઈ હોવાગી હોવો જાઈએ તેમ અનુમાન થયુ આપજે અટી પણુ અમુક જાતના પહોંચેરા પ્રત્યે લોકાને સજ ૬ ગગદન મુધીના લાગા વાળ મળનાર

માટે આપણે ત્યાં પણ માનની દૃષ્ટિ હોય તેમ માનવાનું કારણ નથી. લાંચી મૂંડા અને પડાણી વાળા રોષનારને ગૂંડામાં આપણે ત્યાં પણ ગણી કાઢવામાં આવે છે. આમ જો મૂંગને લીધે લોકોને પણ વંદુંગ આવશે. અને જોના બોજ અને ધવા. મૂળજીભાઈને વધુ માર પડ્યો તેવું કારણ તેમની પાસેથી મળેલી મોડમંદ અને લાંબા વાળ હતો.

પરંતુ આ યુવકો નિર્દોષ કે એમ લોકોને જાણ થતાં વાતાવરણ ગદગાઈ ગયું. એમને દવાખાને જોવા આવવા માટે લોકો ઉમરાઈ જવા લાગ્યા. ધર્મજના શ્રી રમણભાઈ પટેલની ત્યાં ગરમ કાપડની દુકાન છે. એમના ભાગીદાર શ્રી મહેન્દ્રભાઈ મારવાડી છે. પ્રથમ મહેન્દ્રભાઈને ખજાર પડતાં એ આવી પહોંચ્યા. અસહિત આવી ગઈ હોય અને લોદી આપવાની જરૂર પડે તો પોતે આપશે તેમ ડોક્ટરને જણાવ્યું. ખજાર પડતાં રમણભાઈ પણ આવી પહોંચ્યા. મુનરાતીના દક્કાને પોતાને ત્યાંથી બોજન આવશે તેમ એમણે કહ્યું અને નિયમિત આવવા લાગ્યું. લોદી આપવાની એમણે પણ તૈયારીખતાવી હતી.

મેટ્રિકમાં અપ્પાસ કરતો ૨૦ વર્ષનો વિદ્યાર્થી શ્રી રતનજીહાદુર મુખીઆ ધરનું સ્વજન દવાખાને હોય તેમ સવારથી સાંજ સુધી દવાખાને રહેતો. પ્રસંગે જોના ધર આગળથી શરૂ થયો હતો. પરંતુ તે યદાર ગામ હતો અને રાતે આવ્યો અને ખજાર પડી એટલે સવારથી જ દવાખાને હાજર થઈ ગયો હતો. જોના પિતા દાઈલીંગમાં ડોક્ટર છે અને જો પોતે મેટ્રિક પાસ થઈ સંગીતકાર થયા શાંતિનિકેતન જ્યાનાં સ્થાન સેવકો હતા. આમ પિતાના ધંધાને એવાભાવ અને કલાકાર દેવાની લાગણીને લીધે શાંતિનિકેતનના વિદ્યાર્થીઓને સગા ભાઈ માનીને એવા કરતો હોય તેમ માનવા મન થાય છે. જો સાથે જો એમનો કુટુંબજન પણ બની ગયો હોય તેમ નડિયાદ શ્રી વાઘજીભાઈને પત્રવ્યવહાર કરી દડીદત જણાવતા રહેતો હતો.

શ્રીજી વિદ્યાર્થીઓ પણ પાંચ પચાસ નથી. નેપાળી વિદ્યાર્થીઓએ પણ લોદી આપવાની તૈયારી ખતાવી હતી. દેવદર્શને લોકો જાય અને બેટ ધરવાની ચીજો લેતા જાય તેમ ખજાર જોવા આવનાર સહેરના લોકો પોતાની સાથે લુદી લુદી ચીજો લેતા આવતા હતા. મિટ્ટિદટ, મધ, દધ, કેળાં વગેરે જરૂર કરતાં વધી પડતાં અને તેનો દવાખાનાનાં બીજાં ગરીબ દર્દીને આપીને સફળ થતા હતા.

શ્રીજી ખજાર જોવા આવતી અને રડી પડતી. કોઈના લોકોનાંચાને સ્થાને જો માતાઓને પોતાનો લાડકવાયો આમ પડ્યો હોય તો, એમ વિચાર આવતાં સ્વાભાવિક રડ્યું આવે. અને પોતાને આંખે પેટેલા કોઈના લાડકવાયા માટે જો શ્રીજી પ્રભુને પ્રાર્થના કરતી કે એમને જલદી સાજા કરી દે !

આમ દાલીગપોગની જનતાએ યેા પળ કયો અને પ્રેમ પળ કયો જનારે જોનો પ્રેમ કરવાનો ધર્મ છે તે એણે કે ખાતાના ડોકરે નિર્દયતા બતાવી એમ કહેનાં તો ખોટું નથી મૂળજીભાઈ બૂમ પાડતા હતા કે મને નાકે ખૂબ દર્દ થાય છે એણે કેથી તપાસ કરી પળ ડોકરે તે તરત પ્યાનમાં લીધું નહિ હવે આ દિવસ પછી એણે કેથી જોવાનો તરતી લીધી ત્યારેય એણે નામ કહ્યું નહિ—નાદના દાડકાને કહ્યું થયું નથી. ૨૦૬ એક વખત વધીને પછી એમી જોને ૧૩ નિવસ ત્યાંના દવાખાનામાં ગયા પછી ક્યકતા આવ્યા અને ત્યાં ડોકરને બતાવ્યું ત્યાં એણે કહ્યું કે નાનું દાડકું તૂટી ગયું છે. આ અમલાચળ પાછાં એ પળ કાઢ્યું હોય કે કોઈદાગીમાં વધુ વાગેલાનું મર્ટિફિકેટ જૂ વતા પોલીસ અને બીજાઓને ૪૫ શિક્ષા આપ એટલે એણે તે કહ્યું ન હોય કાઢ્યું કે આ પ્રશ્ન પશ્ચિમ બગાળની સરકારે તરત હાથમાં લીધો હતો.

કવિવર ગચીન્દ્રનાથ ટાગોરના પુત્ર શ્રી. ગચીન્દ્રનાથ ટાગોરનું દાલીગપોગમાં મહાન છે એ મહાનતા દરવાને આ બનાવ બન્યો કે તરત વિશ્વભાગતીમાં એમને બગ આપી કે અહીં શાન્તિનિકેતનના એ વિદ્યાર્થીઓને માગ પડ્યો છે અને દવાખાનામાં છે. શ્રી ગચીન્દ્રનાથ વિશ્વભાગતીના મુખ્ય સચીવ છે એમણે તરત બગાળની સરકારને લખ્યું બગાળની સરકારે હાઈલેગના પોલીસ અમલદારને તે અંગે પગલા લેવા જણાવ્યું અને તેની બતતપાસ કરવા ક્યકતાથી મર્ટિફિકેટ શ્રી કાને કાલીગપોગ મોકલ્યા. પોલીસે આ ગુના અંગે ૭૦ માણસોન પકડ્યાં એમાં ત્રણ સ્ત્રીઓનો પણ સમાવેશ થતો હતો.

આથી જૂને કાલીગપોગના નાગરિકોની ટાલિન હાલમાં સભા થઈ મલાએ પોતાની પ્રજા તરફથી જે બની ગયું તે બદલ એક બચ્ચ કયો હરગાય અને મૂળજીભાઈએ એ ગુનાની પ્રગતિ મારી આપી અને મર્ટિફિકેટ શ્રી કારે સમાધાનીમાં એની એ રીતે અત આપ્યો.

તેજ દિવસ એ હોસ્પિટલમાં ગયા પછી મનેએ સાત દિવસ ક્યકતામાં સાગવા લીધી અને પછી વતન આવ્યા. હરગાયને સપૂર્ણ આગમ થઈ ગયો છે અને તે તા ૧૪મી જુલાઈએ શાન્તિનિકેતન વિદાય થઈ ગયા છે, મૂળજીભાઈને હજુ પુરતો આગમ થયો નથી પાસળાઓમાં દુખે છે. ડોકરની ગણતરી પ્રમાણે હજુ એકાદ માસ આગમ લેવો પડશે એમને વહીસો આગમ થઈ એ પણ શાન્તિનિકેતનમાં જઈ પોતાના અભ્યાસમાં લાગી ગય તેમ આપણે ઇચ્છીએ.

ગયા અને પ્રસંગોમાં જે અત્યંત બહેનનો ઉલ્લેખ છે તે અગ્રગણ્ય
શ્રીમંત માળાપની વિધવા દીકરી અહીં પોતાનું હૈયું ખાલે છે.

ન કહેવાય ન સંકેવાય

[એક બહેન]

માળાપ ભણે શ્રીમંત હોય, બહારગામ રહી મોટાં ગણાય, તેમની રહેણી-
કરણી ઉત્તમજન દેખાતી હોય પણ તેમનાં મન અને વિચારો મોટાં હોતાં જ
નથી. એ પક્ષપાત અને બૈદલાવવાળાં હોય છે. દીકરીઓ પાછળ ખર્ચો
કરવાનો થાય ત્યારે માળાપને દીકરી દુસ્મન દેખાય છે. દીકરાઓને કરોડોની
મિલકત મેળોપાય છે. દીકરીને મિલકતમાં કંઈ જ હક્ક નથી! માળાપ અગર
ભાઈઓ કરોડોપતિ હોય અને ત્યાં વિધવાબહેનો માટે આવી વર્તાણૂક
ધરાવે તો પછી ગરીબ માળાપોને ત્યાં કવી દશા હોતી કશે? સ્ત્રી વિધવા
થાય એટલે તેની પૂરી કુદૃશ થાય છે. એટલે તો ગિચારી આંતરિક દુઃખથી
બળતી હોય ત્યાં સંભાળતા તેમ જ કુટુંબના દુસલ આક્ષેપોથી બળવાનુ થાય.

શ્રીમંતોને ઘરે દીકરી વિધવા થઈ એટલે જાણે કેટલા બધા સુખમાં
રહેવા મળતું કશે એમ બધાની માન્યતા હોય છે. પરંતુ અંદરખાનેથી
તેમના પ્રેત્યે કેવું વર્તન રખાય છે તે કાણ જાણી શકે? માલ ઉપર તમાચ
મારી બહાર ઉત્તમજન બતાવવાનું હોય છે. તેમને માટે એક પેસાનું ખર્ચ
થાય તો મરવા જેટલું લાગે. તેના હવનનિર્વાહ માટે પણ વ્યવસ્થા ના
હોય. પુત્ર અને પુત્રવધૂઓ માટે મિલકતની ખુવારી થઈ જાય તેનો હિસાબ
નથી હોતો, જ્યારે વિધવા દીકરી માટે માળાપ ગ્રેમ અને લાગણીથી હીન
હોય છે. એ તુચ્છભરી આંખોથી જોતાં હોય ત્યાં પછી ભાઈઓભાઈ
તરફથી એવી રીતનું વર્તન હોય એમાં શી નવાઈ? વિધવાબહેનો માટે
સાક્ષરીમાં પણ એ જ રીતનું વર્તન રહે છે. આમ વિધવાબહેન માટે એક
પણ રસ્તો સુગમભર્યો હોતો નથી.

વિધવા દીકરીને કાંઈ પણ જગાએ જવાબાવવાની છૂટ હોતી નથી.
મેકરડીની માફક ઘરમાં રહી હવન પૂરું કરવાનું હોય છે. સગાંસંબંધીને
ત્યાં પણ જવા માટે રંગગો મેળવવી પડે છે. સરકાર જેમ મનાઈહુકમો
કાઢે છે તેવી જ રીતના મનાઈહુકમો ઘરમાં છૂટતા હોય છે! બહેનો કેવો
કંટાળે અને પૂંઝ જ નહિ અને મરણ મુજબ વર્તે ત્યારે ગમે તેમના અપમાન-
જનક શબ્દો સાંભળવા પડે—એ તો નફરત છે! આઝાદ થઈ ગયાં છે!
જમાદારપણું કંઈ છે!

સન્મેગોનશાત્ માઢગી આવે તો ઘગ્ના ઝગ્ને જનજતા જ ન હાય તેમ પાછ પૂઠનાઝ પખ્ય નદિ કે તુ ચધુ છે. એક બાજુ, ગિચાગી માઢગીને ગિચાને પડી પડી આગુ માઢગી હાય અને ઉપગથી ઢાછ પૂછે તો એમ જ સાબગવુ પડે કે એની તો ઝગ્નની માઢગી છે. જો પુન કે પુનવધૂને સહેજ માઢગી આવે તો મોગ ઉપમા યતારાય, તેમને માટ ઉપગઉપગી ડો-ટમે મોવાવાન તેમને માટે દત્તાકેઝ માકલવાની તૈયારી ચઢ ચૂકે. એ જ માગાપત્રી પ્રગ્ન હોવા ળતા આવે બે-ભાન ગ્ણાય તે શુ બતાવ છે?

ખરેખર દીકરી નિવસા યાય એટલે એજે શુનો ક્યો ગઢનેને ધવધ અને ઢાનૂન લાગુ કરી મુદામગ યપની દીકરીને ઘરમા જાણો ડપી સમ્બોના યા જાતીમા ઝીનવા પડે છે. ગિચાનીધો ના સાઝુ પઢગાય કે કરી સઢાન ઢાછ મગાઝતીને ઘર જાય કે તેની માથે બેગીને વાત દરે તો પૂગ બેગ તેને માટે ાટા આદેપો મુદાય જ વઢમભગી દર્મી તેની આમે મોખી પેગ લગાન ગ્ણેન નાગી જગે કે પુનર્લગ્ન દગ્મે. બ્યાટે એ જ બહેનના સમા લાકળો પત્ની ઘરમા હોસા ળતા ગખડે ઉધારેત્રાગે બીઠ ઝીઓ. માથે ફર એમા આબડેનો અવાલ કે લાઠન નધી લાગતું. મા ાપ જલે કે ળતા દીકગગાને દઢ દહી પખ્ય સ ાગુ નધો.

જેમ જેમ અનુભવ યતો જાય કે તેમ તેમ યાન ળ કે આની ગીતની પગતન અને શુવામી નિઢગી યપીન દગ્વી તેના દગ્તા પુનર્લગ્ન દગ્તુ એ કે પાગી ાઝ કામની વિધવાખાતેનોએ જરૂર સુધાગ દગી માગાપત્રી તેમજ સમાજની આજો ખુલી દગ્વા આગમ ધપતુ જોષજો જરૂર બેડીઓ, તો-નો જોષજો આબડેનો સવાલ માની મેગી ગ્હી લગિધ્ય બગાડતુ જોષજો નલિ આવી ગીતતુ વર્તન વિધવા માટે બને પક્ષ (પિયર-સાસગી)નુ હોય કે એટલે બહેનોથી ના કંદનાય કે ના સહેવાય ગ્ણેને વધુ હેગનગતિ પહો-ચગે એમ માનીને બહેનો સઢન ની ગ્હી કે

વિધવા જોષજો છે

સમાજસુધારક અને શુવાન લેખક માટે વિધવાનો અધ્યાત્મ અગ્રેષ્ઠ યાગથી મેટ્રીક સુધીનો અને ઉ વ ૧૬ થી ૨૩ ઉમેદવાઝ શુવાન ઢાનમના પાટીદાર કે

લખો શુવાન, C/o 'પાટીદાર'

કાનમના યુવાનોની વેદના

મગનભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ

કનુભાઈ કાનમમાં એક પાટીદાર કુટુંબમાં જન્મ્યા હતા. ગામમાં ધરની સ્થિતિ સાધારણ ગણાતી. કનુભાઈના પિતા ખેતીવાડી કરતા હતા. તેમને એક પુત્ર અને ત્રણ પુત્રીઓ એમ ચાર સંતાનો હતાં. કનુભાઈ સૌથી મોટા દીકરા હતા અને રમ્યા સૌથી નાની દીકરી હતી. કનુભાઈના પિતા પાસે પાંચઠ દળદર રૂપીઆ હાથ પર હતા અને પચીસત્રીસ વીધાં જમીન હતી. તેમની પાસે જે રોકડ રકમ હતી તે ખર્ચોને તેમણે મોટી દીકરી સમાજમાં સાડા દેખાડવાના મોટા મોદમાં પડી ચરોતરમાં પરણાવી. ત્યારે કનુભાઈની ઉંમર ૨૦ વર્ષની હતી. કનુભાઈને વિદ્યાર્થીજીવનમાં સમાજની આ બેહુદી પ્રમાણે સંપૂર્ણ ખ્યાલ ન હતો. પરંતુ જ્યારે તેમની બીજી બહેનનાં લગ્નની વાતચીત ચાલતી હતી ત્યારે હવે તો કનુભાઈ સામાજિક જાગૃતિમાં ખૂબ રસ લેના હતા. તેઓ ચરોતરમાં બહેનને પરણાવવા તૈયાર ન હતા. પરંતુ પિતાના જડ સ્વભાવને લીધે બાચાર ખાતી ગયા હતા.

સમાજની જૂઠા અને જરા પણ વિચાર કે સમજ વગરના લોકોને મોઢાં એટલે વિચિત્ર છે કે, કદાચ ચરોતરમાં દીકરી પરણાવવી એજ એક કુળવાન અને મોટાઈની નિશાની છે. કનુભાઈ આવા વિચારોના લોકોને ખૂબ સમજાવવાની કોશિષ કરતા. છતાં પણ ચરોતર જેને 'જડ પાટીદાર' માને છે. તે કાનમનો પાટીદારસમાજ સમજવા તૈયાર ન હતો. કન્યાવિક્રય અને વરવિક્રયના ખનાવોના વાદવિવાદો થતા પરંતુ તેના મૂળમાં રહેલો ભયંકર સડો-શુ છે તે હજુ લોકો બુણ્ણતા ન હતા. કન્યાવિક્રયનો આખો આધાર જાતિના જઘારણ પર છે. અને તેને માટે કન્યાનો પિતા મુનેગાર છે એમ કહેનારની બુદ્ધિ છે. ખતતા સુધી કાનમમાં કન્યાવિક્રય કરનાર લોકોની એવી ખરાબ સ્થિતિ હોય છે કે તેઓના ચાર ચાર અને પાંચ પાંચ છોકરાઓ કુંવારા હોય છે. એ છોકરાઓને પરણાવવા માટેજ લોક દીકરીના રૂપીઆ માગે-છે.

ચરોતરના લોકો જેમ દીકરી પરણાવવાનું બહાનું કાઢી છોકરાની પરણ માગે છે; તેવીજ રીતે કાનમના લોકો છોકરા પરણાવવાના બહાના નીચે છોકરીના રૂપીઆ માગે છે. આવા સંજોગોમાં કાનમ એ એક એવો સમાજ ખાતી ગયો છે કે ત્યાં કોઈ જાતનું જઘારણ નથી.

કનુભાઈનો વિરોધ છતાં પણ તેમની બહેનનાં લગ્ન ચરોતરમાં થઈ ગયાં. તેમના પિતાએ પરણ્યુ લગ્ન માટે ઘર ગીરે મૂકી દીધું. એ રીતે કનુભાઈની અને બહેનો ચરોતરમાં અપાઈ. ગામના ધણપુરા લોકો કનુભાઈના પિતાને

હોતા કે, “ભાઈ, કનુ દવે નાનો નથી હોદ્દાગીઓ ચઢેતરમાં પગલાંવે કે ત્યાં હોદ્દાગને તો પગલાવ” ત્યારે કનુભાઈના પિતા હોતા, “એ તો એના નશીલમાં દશે તો પગલુને, નદિ તો ખેતી કરી ખાશે પણ હોદ્દાગને ગળી મૂકાય કે ?”

૪૦ વર્ષના કનુભાઈ જેમ તેમ કરીને મેટ્રિક સુધી ગણના છતાં પણ કોઈ કન્યા આપણા તૈયાર ન હતું અને સોદાગરોએ એને તો ૪૦ પણ નથી ડાખરીઓની પાઠશાળા દેસા ખોટા ખર્ચાઓથી હોદ્દાગનું છવન ધૂમધામ અનુભવે અન્યાર કર્યો. કનુભાઈ એકાદ લાગના હતા તેમને દવે છવન નિગમ લાગતું હતું હેતુ નેરો એક વીમા કંપનીમાં નોકરીએ એકાદ વ્યા. વીમા કંપનીમાં દામ કરતા કનુભાઈને ચાર વર્ષ થઈ ગયા છે. માતાપિતા તેમને હોદ્દા ચાલુ થયા છે માત્ર તેમની નાની બહેન ગમા ૧૮ વર્ષની તેમની માથે શરૂઆત રહી છે કનુભાઈ ॥ હિમર અગ્રામી વર્ષની મઈ છતાં પણ વસ્ત્રમુખ તેમણે જોયું તથી શરૂઆત સમતા કનુભાઈને દવે ગમા પત્નીની જ આવસરકતા જણાતી હતી પરંતુ લાચાર હતા ગમા માટે તેમણે કાનમનો જ એક છાંયો જાણ ગણ્યો હતો.

કનુભાઈ એક સમત કન્યાવિકલ્પના હટ્ટ વિગેષી હતા અને તેમણે ‘પાટીદાર મહા’ના સમય તરીકે કન્યાવિકલ્પના સમયમાં ભાગ ન લેવો એની પ્રતિજ્ઞા પણ લીધી હતી એ કનુભાઈ જેવા વગર જિંદગી નજર છરી સમય એ પત્ની ખરીદવા માટે આજે કન્યાવિકલ્પ કરવા તૈયાર હતા.

લગ્ન માટે જેવાં પિતા અને એક મિત્ર કનુભાઈની પાસે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો, ભાઈ વાન એમ કે, હોદ્દાગનો નાપ પાચ દાનગ માટે ૪ દુ ધાર છું કે જોડમાં પતંગે પણ હા ગી ૧૪ વર્ષની કે પછી તમારો રિવાજ ગાંધીનો હિમર સાબળીને કનુભાઈને દુ અ થયું તેમણે કહ્યું, ‘હું જોઈશ’ તેમનું મન ચગડોળે ચશ્ત્ર ચક્ર આવતા હાવ એમ તેમનું થવા નાગનું તેમનાથી મોલી જવાયુ ‘શુ કહ્યું જિંદગી કે આના કરતા તો મરી જનુ વધારે સાડા’.

હિમર પ્રમથી કનુભાઈ આજે સહીત હતા ગમા ચદા લઈને આવી ત્યારે તેમણે ગમાના ચહેરા ઉતરેલો જોયો કનુભાઈને થયું કે મારા લીંડે જ ગમાનો ચહેરો ઉતરી ગયો કે એટલે તેમણે ગમાને ગમતમાં કહ્યું, ‘તું તું’ કરવા ચિંતા કરે છે મારે જન માથું દુ એ જ એટલે દુ વધારે જોઈતો નથી. ખાકી તારે માટે નો દુ લાખી લાવવાનો છું.’ કહી કનુભાઈ કન્યા એ દાન્ય નીચે ખરી રીતે તો કાનમના યુવાનોની વેદના છુપાયેલી હતી.

અનાજ વધુ ક્યારે પાકે ?

લલ્લુભાઈ દિયોરભાઈ પટેલ

પૂરતા અનાજની ખોટ પુરવા સરકાર ચોજનાઓ કરે છે પણ તેમાં સફળતા મળી નથી. અનાજની ખોટ વધતી જાય છે તેનાં ઘણાં કારણો છે તે પૈકી મુખ્ય કારણ તો એ છે કે ખેડૂતને ન પોષાય તેવા ઝોજા ભાવ સરકાર દરાવે છે. પરિણામે અનાજની ખેતી કાયદાકાગક રહેતી નથી ખેડૂતોએ આ માટે ઘણાં પોકારો કર્યા પણ સરકારને તે પોકાર સાંભળવા નથી એવા દેખાવ થાય છે.

મુંબાઈ પ્રાંતના ખેતીવાડી પ્રધાન માનનીય પાટીલે થોડા દિવસ ઉપર વડોદરામાં પરિવહન સમક્ષ વધુ અનાજ પેદા કરવાની ઝુબેરા ઉપાદેશ હાકલ કરી હતી. ખેડૂતને પોષાય એવા અનાજના ભાવ દરાવવા તે પ્રસંગે સૂચન થયું હતું. પણ માનનીય પાટીલે ખેડૂતોની દાર્પક્ષમતાની ખામી દર્શાવી એ વાતને અશક્ય ગણાવી, ખીન કરતાં ખેડૂતો માટે જુદાં ધોરણો કેમ ચાલે?

દરેક ધંધા માટે મૂડી રોકાણ, મજૂરી તથા ચતો ખર્ચ વગેરે ગણીને પડતર ભાવ નક્કી કરવામાં આવે છે. અને તે ઉપરાંત વ્યાજખી નફો ચકાવી કિંમત દરાવવામાં આવે છે. ખેડૂતોને સંવત ૧૯૭૪ના દિવસો યાદ છે. તે વખતે રૂના ભાવ રૂ. ૧૦૦૦ થી ૧૧૦૦ જેટલા દતા છતાં ધોળીજોટા રૂ. ૪ની આસપાસની કિંમતથી ગળતો. હાલ અસહ્ય મોંઘવારી છતાં રૂના ભાવ ઘણા નીચા જેટલે રૂ. ૬૦૦ની આસપાસ રાખવામાં આવે છે છતાં ધોળીજોટા રૂ. ૧૩ની કિંમતે ખેડૂતને ખરીદવા પડે છે. ખેડૂતને જોઈતી ચીજોના ભાવ અનહદ વધી ગયા છે. તે ભાવે પણ ખેડૂતને જોઈતી વસ્તુ મળતી નથી. આવી અનહદ મોંઘવારીમાં ખેડૂતોને અનાજના ભાવ પોષાય તેવા આપવામાં ન આવે તો ખેડૂત આર્થિક બાબતમાં નબળો પડતો જાય એ સ્વાભાવિક છે. ખેડૂતોની આર્થિક સ્થિતિ આવા કારણોને લીધે નબળી પડી છે. ગામડાંમાં ખેડૂતો પાસે પૈસો બિલકુલ નથી. ઉપરાંત દુષ્કાળ આગ્રો. ત્રણ ત્રણ વખત વાંચવા છતાં કંઈ ન પાક્યું. મોંઘી કિંમતે ઘાસ લઈ બળંદને ટકાવ્યા. પણ તે એવા દુબળા પગા કે જોઈતું કામ આપી શકતા નથી. ખેડૂતો મોટા ભાગના બેકાર બન્યા છે. તેમની પાસેથી ન પોષાય તેવા નીચા ભાવે અનાજ લેવાની નીતિ અયોગ્ય છે. આ નીતિથી ખેડૂતોની આર્થિક સ્થિતિ વધારે નબળી પડશે. તે સુધારવા ખીન ઉપાય કામ નહિ આવે.

વડોદરા ખાતેની જોરાક માટેની પરિવહનમાં ખેડૂતોને બોલાવ્યા જણાતા

નથી. તેનું શું કારણ? ખેડૂતો આવે તો મુશ્કેલીઓ મળી દે તે ગિયતિ નિવારવા ખેડૂતોને કંટા મળ્યા જણાય છે. એમ કુવાથી વૃધાએ અનાજ પેદા ન થાય. ખીન ખેડૂતોને બેગ કરી માત્ર ઝુએશની વાતો કુવાથી વધારે અનાજ પેદા ન થાય વધારે અનાજ પેદા કરવું હોય તો ખેડૂતોને વિશ્વામમા લેવા જોઈએ ખેડૂતોના આગેવાનો માથે સીંચી સપર્ડ મળી ખેડૂતોની અડચણોને વ્યાજની ન્યાય આપવા જોઈએ. અનાજ પકવવાનું ખેડૂતોને અને વાતો કરી બીજાને એ કેમ આલે!

ખેડૂતોને જોઈતી ચીજો પૂરી પાડવા થટવું કરવા વડોદરાની પરિષદમાં માનનીય ખેતીપ્રધાને આશ્વાસનની વાત કરી. એમ આશ્વાસન તો પગાય અપાયા પણ ખેડૂતોને જાઈતી ચીજો માટે કાળા માનગેના આશ્રય લેવો પડે છે.

ખેડૂતોની આર્થિક ગિયતિ ખરાબ છે એ વાત ફેટફાક સત્તાધીશોને તો ગળે ઉતરતી નથી. ખેડૂતોની ગિયતિ વધારવા ખેડૂતોના મદદસ્ત્રામાં અને ખેડૂતોનાં વડેમાં જવાથી ખરાબ આવું બાગોળોમાં મોટામાં પમાર થવાથી ખરેખર ખ્યાલ ન આવે.

ખેડૂતો અકળાય છે કે તેમની મુશ્કેલીઓ માંભાગવામાં આવતી નથી મુશ્કેલી કહેરા જતા ઉપવટ ઉતાર અપાત છે. એકનો પ્રચાર તો અમ તોપમાં વધારે કરી.

માનનીય ખેતીવાડી પ્રધાન કહ્યું કે મરી તો દરેકે ડોકિયા કરી ગઈ છે. ખેડૂતો પણ મળે છે કે થોડા વખતમાં ન દોડી શકાય તેવી મદી આવશે. મદી વખતે ખેડૂતને કામ સાગ ભાર આપવાનું નથી. થોડાક વર્ષો ઉપરની વાત છે ખેડૂતોની જુરાગ ખપતી નહેની મજૂના કા. ૧૧ ના બાવથી કોઈ થગદ નહોતું ત્યારે અઠાદે અઠગ શ્રીમંતોએ વધારે ભાવ આપીને જુવાર નથી ખનીડી મરી વખતે ખેડૂતને ખોટામાં ખેતી કરવાની અને તેછ વખતે (મોવવાઈ પ્રમગે) પણ ખેડૂતને વ્યાજની ભાર મળ્યા ન દેવાય આમ અને પ્રસંગે ખેડૂતને ખેતીનો ધધા ફાયદાદારક ન નીવડે એ ગિયતિ ખેડૂતો માટે અસહ્ય છે ઉત્તમ અનેક શ્રીમંત અકુળોથી ખેડૂત જરૂરપેલો છે.

વધારે અનાજ પેદા કરવા ખેડૂતોને પોષાય એવા વ્યાજની ભાવ આપવા જોઈએ. ભાર દગવવામાં ખેતીના ધધામાં મેકાયેલ મૂડીનું વ્યાજ, ખેતી અંગે મજૂરીનો તથા મીજો થતો તમામ ખર્ચ ગણવા જોઈએ ને સાથે આપત્તિકાળ પ્રસંગના અમુક ટકા ગણવા જોઈએ ઉપનાત ખેડૂતનો વ્યાજથી નહોતો ચલાવવા જોઈએ. ખેડૂતને જામતી તમામ ચીજો વ્યાજથી દિંમતે મળવી જોઈએ અને ખેતી માટે જોઈતા ગાણા સગતા દે ખેડૂતને મળે તેવી વ્યવસ્થા કરી જોઈએ તો જ ખેડૂતો સતોષથી વસારે અનાજ પેદા કરશે.

‘પાટીદાર’ના રનેહીઓને તહેલ

પ્રિય મિત્રો,

આપ સૌની આગળ અંતરની અભિલાષા મૂકું છું.

‘પાટીદાર’ના આ વરસના હવે એ અંક બાકી છે. તે પછી એ નવા વરસમાં પ્રવેશશે. નવા વરસથી એના કદમાં વધારો થાય, લેખનસામગ્રીમાં નવા અંગો ઉમેરી શકાય, એ વિશે આપ સૌની સાથે આ પત્ર દ્વારા હું વાત કરવા માગું છું.

સ્વ. નરસિંહકાકા પાસેથી પાંચ વર્ષ ઉપર મેં ‘પાટીદાર’ની જવાબદારી લીધી ત્યારે આ ક્ષેત્રનો મને કંઈ અનુભવ ન હતો. પરંતુ આપ સૌએ ‘પાટીદાર’ને આજ સુધી જેમ મદદ કરી છે તેમ કરવી ચાહુ રાખશો તેવી શ્રદ્ધા સાથે મેં તે કામમાં લીધું હતું. પાંચ વર્ષના અનુભવ પછી મને જણાયતાં આનંદ થાય કે જે આપના તરફથી મેં ધારી હતી તેથી વિશેષ મદદ મળી છે. અને તે જ દારણે, મોંઘવારીના સમયમાં, ન્યાં ખર્ચના લાવ ચારપાંચ ગણા વધી ગયા કે છતાં લવાજમમાં ફક્ત દોઢો વધારો કરવા માત્રથી ખર્ચને પહોંચી વળાયું છે. જે આપના તરફથી આવા સહકાર મળ્યો ન હોત તો આટલા લવાજમમાં વગર જોડે માસિક ચલાવી શકાયું ન હોત. અને એ અંગે હું આપ સૌનો આભારી છું.

ફળમાં વાત કરનાર મિત્રોએ એવી ઇચ્છા જતાવી છે કે ‘પાટીદાર’નું કદ મોટું થાય, એનાં પાન વધે, વિવિધ વિષયોનું વાચન મળે તેવું માસિકનું નવું ક્ષેત્ર અને તો ધણું સારું, એવી ઇચ્છા જે ‘પાટીદાર’ના રનેહીઓ રાખતા હોય તો-એના સંચાલકમાં એથી પણ વિશે અભિલાષા હોય એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ એ અભિલાષા પૂરી કરતાં મુશ્કેલી નડે છે આર્થિક.

ગુજરાતમાં જોડે વંદ્યા વિના માસિકો ચલાવવાં દોહાલાં છે. આપણી વાચનશ્રુષ્ટિ દિવસે દિવસે વધતી જાય છે એ શુભ નિશાની છે. પરંતુ વાચન માટે પૈસા ખર્ચવાની વૃત્તિ જોટલી ચિક્કસી નથી. પરિણામે લાવજેરીમાંથી, કાઠપાડોસી પાસેથી મેળવી લેઈને આપણે ‘વાચનશ્રુષ્ટિ’ સંતોષીએ છીએ. એ રીતે શ્રુષ્ટિ સંતોષવી એ ખોટું નથી. પરંતુ જે આપણને માસિકનું વાચન ગમતું હોય, અને એનું લવાજમે ભરવાની શક્તિ આપણી હોય તો એના આદક જની તેને મદદ કરવાની આપણી ફરજ થઈ પડે છે.

આ ફરજ 'પાટીદાર'ના સ્નેહી વાચકો અા હશે તો લવાજમમા વધારા કર્યા વગર મામિકનુ કદ વધારી તેમા વિવિધ વિચો મુકી સહાય લવાજમ વધારવુ એટલે જો ખર્ચ વેરે કે તેમના ઉપર જોગે વધારવા આ રીત કરતા, જો આદક થઈ ઉપિયા પણ લવાજમ ભરી શકે તેમ ન તે ગીમનુ મામિક સાચવાની વૃત્તિ જાતી કરી જાતે આદક જાતે એ સ્વતો ઉત્તમ છે એવી લવાજમમા વધારો ન કરવા પડે અન મામિકનો વિકાસ થાન વળી નવુ ઉપિયા એ આજની મોસમમા એના મોડી રકમ નથી કે વર્ષો દરેક કુટુંબ તે ન ખર્ચો શકે

એટલે લવાજમમા વધારો ન કરતા તેના આદકો વધારીને માસિકને નવા વચ્ચથી મોટુ મનાવવુ એની અભિનાતા કે વચ્ચે જે અક જાખી કે તે ગાગામા મામિકના સ્નેહીઓ 'આદક વધારા' એ ટહેનના જવાબમા સાન પ્રમાણમા નવા નામ આદક તરફ મોલી આપશે તેની આશા છે

વિના - એ.જી - લવાજમમા જે ભાઈ જાહેનોને માસિક જન્ય છે તેમજો પથ આ માનતમા વિચારવા જેવુ છે એક વખત વિના લવાજમે આવ છે મારે ફરીથી લવાજમ આપવુ પોષાય તેની ચિંતિ થાય ત્યાર એના લાભ ન લેતા પુરુ લવાજમ મોક્ષી આપવુ ભોઈઅ મરત મજે કે મારે તુ માર પિમા લગવા તેવી વૃત્તિ ન મખરી ભાઈએ એમ ફરવાથી એનો લાભ જીમને મુગી શકે છે અગર દાન દરનાગજો ઉપર એટલો જોગે મોટો થાય જે એટલે જે ભાઈ જાહેનોને વિના-એ.જી-લવાજમમા મામિક જન્ય છે તેમાથી જેમની ચિંતિ પણ પિયા આપે તેની હોય તે નવા વચ્ચથી લવાજમ ભરીને મદદ છે

આદક સખ્યા વધારવા ઉપગત જાહુ ખર્ચ આપીને પણ માસિકને મદદ થઈ શકે તેમ કે પશ્ચિમમા વર્તમાનપત્રો સમૂહ છે તેમા જાહેર ખર્ચનો હિગ્મો નાનોમુતો નથી 'પાટીદાર'ના વાચકોમા વપારી વર્ગનો સમૂહ સારી સખ્યામા છે એ દરેકને જા ખ આપવાનુ પોષાય તેવુ ન હોય એમ જાતે તે સમજી સહાય તેવુ કે પરતુ માસિકને પદ્મીસ પાન જા ખ મળી શકે તેટલા મોટા વેપારીઓ ન હોય તેમ માનવાનુ કાગળુ નથી જ નથી આક્રિમમા પણ માસિકની સારી નકવા જન્ય છે એટલે આક્રિહાવાસી વપારીઓ મદદ કરવાની વૃત્તિથી પ્રેરાઈને જા ખ આપે એવી ટહેન એમની સમક્ષ નાખસનો માસિક ને હડ છે એ દિશામા અપત્ત કરવા નડિવાદ ॥ શ્રી રણુહોડભાઈ

જોડાભાઈ દેસાઈએ સ્વીકાર્યું પણ છે. તાં. ૧૨મીના રોજ તે નાઇરાગી માટે દેશથી ઉપડી ગયા છે. આફ્રિકાના વેપારી મિત્રો શ્રી. રજીંદાસભાઈના પ્રયત્નમાં જા. ખ. આપી માસિકને મદદ કરશે તેવી વિનંતિ છે.

આ ટહેલના જવાબમાં દરેક સ્નેહીએ એવો પ્રમાદ ગ્રખશે કે, ‘હું એકનો મદદ નહિ કરું’ તેથી ઓછું અટકી પડવાનું છે—ખીમ જાધા મદદ કરનાર છે ને,’ તો અમે જ ટહેલની ઝોળી ખાતી રહી જાય. એટલે ખીમ શું કરશે તેનો વિચાર ન કરતાં દરેક પોતા તરફથી એક નવા આદકનું નામ મોકલી આપી પોતાની ફરજ પૂરી કરાવે સતોષ માને એવી વિનંતિ છે. હજુ નવું વરસ શરૂ થવાની વાર છે માની દરેક ખંડેલી ધડીએ નવું નામ મોકલવાની ઇચ્છા મળે તો ટહેલનો જવાબ કેવો મળશે તે જાણવાનું ધ્યાનપાત્રે ધ્યાન સાધન ન હોવાથી તે નવી તૈયારી થી રીતે કરી શકે? માટે દરેક તરત નવું નામ મોકલી આપવું. લખવું—આદક વંચારો ટહેલમાં. એટલે તે દરેકને નવા વરસથી માસિક શરૂ થશે.

‘પાટીદાર’ના દરેક સ્નેહી પોતાની જાતને સવાલ પૂછે

(૧) માસિકના પોતે આદક કે? જવાબ હા હોય તો એમની ફરજ એક નવા આદકનું નામ મોકલી આપવાની છે. નવા આદકનું જે નામ સૂચવે તેનું લવાજમ મ. ઝો. થી માફતો અગર એ ભાઈની સંમતિ લેઈ વી. પી. થી મોકલાવાની સૂચના લખશે તો તે પ્રમાણે તે અંક તેમને મોકલાશે.

(૨) માસિકના પોતે આદક છે? જવાબ ના હોય તો પોતાનું નામ આદક તરફે નોંધાવવાની એ સ્નેહીની પહેલી ફરજ છે. અને એ કામ એટલું સહેલું છે કે એનો તરત અમલ થઈ શકે તેમ છે. પણ રૂપિયાનું લવાજમ ભાડે પડે તેવું કે જ નહિ.

(૩) તમે વેપારી છો? જવાબ હામાં હોય તો આર્થિક રીતે મદદ કરવાનું પોપાય એમ હોય તો નાનીમોટી જા. ખ. આપીને માસિકને મદદ કરો.

આશા છે કે આપ સૌ આ ટહેલનો સારો એવો જવાબ આપીને માસિકનો પિકાસ દરવામાં મદદ કરશો. ખીમ મદદ કરશે એવું વિચારીને મૂંગા ન બેસી રહેતાં દરેક પોતે મદદ કરવાની વૃત્તિ ખતાવી આ ટહેલનો ધાર્યા કરતાં સારો જવાબ આપે તેવી સૌ સ્નેહીઓને આગ્રહભરી વિનંતિ છે.

આજુબુઝુ
તા. ૧૪-૭-૪૬

ધર્મચર પેટલીકર
તાંત્રી, ‘પાટીદાર’ના જવાહર

ગ્રંથસ્વીકાર

સાચાં સમણાં : લેખક-પન્નાલાલ પટેલ, પ્રાપ્તિગ્ધ્યાન-ભાગતી સાહિત્ય મંથનિ, અમદાવાદ, મુગલ, રૂ. ૩૦.

આ સમ્રદમાં ગાગ વાર્તાઓ છે પ્રથમ વાર્તા 'સાચાં સમણાં' ૮૦ પાનની વાર્તા છે અને નીચે અગિયાર દ્રુષ્ટી વાર્તાઓ છે સાત નવમકથાઓ અને સાત વાર્તામંત્રણો જેટલા પુસ્તકો અલગ સુધીમાં શ્રી પન્નાલાલની કવચે લખાયા છે એમની કલમ જેટલી જાણીતી છે એમના વાર્તાસમ્રદ માટે લનામણ કવવાની હેતુ નહિ લેખક મામજવનના હોડા અખ્યાતી, અનુભવી છે અને એ વિષય આલેખના એમની કલમ મોજે કળામાં ખીવ છે આ સમ્રદ રાચનાગને એનો અનુભવ ૧૯૩૭ થયે

ખોધકથાઓ : લેખક-ધુમકેતુ, પ્રાપ્તિગ્ધ્યાન ઉપર પ્રમાણે, રૂ. ૧

નામ પ્રમાણે આ પુસ્તિકામાં ખોધપ્રધાન પ્રસંગો છે લેખકે લોક-સંસ્કારની દ્રષ્ટિએ આ અગાઉ 'જ્ઞાન ગોષ્ઠિ', 'વકત્રે ડાવડે' પુસ્તિકાઓ આપી છે 'ખોધકથાઓ' એ માળાનો ત્રીજો મણકો છે પ્રૌદશિયલમાં ઉપગાગી નીવડે તેા આ પુસ્તિકાઓ છે દિગોગે પણુ લાંમે લાંમે વાંચજે

કરુણાદેવી : લેખક-સાને શુરશ, અનુ - જવનત પરમાગ પ્રાપ્તિગ્ધ્યાન ઉપર પ્રમાણે, રૂ. ૧

શ્રી સાને શુરશ મહાગાદ્દના લોકસેવક છે શુરગતમાં પૂર વિશક મહાનાજનુ જે ગ્ધ્યાન ન તેનુ મહાનાદ્દમાં એમનુ છે એ માગ લેખક પણુ છે કરુણાદેવી' ૮૦ પાનની વાર્તા છે એમાં કૌટુમ્બિક ગુણો ઉપર ખાસ ભાગ મૂવામાં આગ્યો છે ખોધ અને વાર્તાગમ, એગ એકે તરવા આ વાર્તામાં છે

રેતાલિનગ્રાહ : લેખક-ચિગોડાગ પ્લેસીઅગ, અનુ - જવતિ દનાવ, પ્રકાશક-ગતિ પ્રકાશન વિ, અમદાવાદ, રૂ. ૧

શ્રી દલાલ પશ્ચિમના સાહિત્યનો અગ્ગ અખ્યાતી ન અખ્યાતીઓ શુરગતમાં ખીગ પણુ ન પગુ શ્રી દલાલ પામે કવમ હ એટલે પોતાના વાચનમાથી ચાખતા, શુરગત આગમ મદવા જેવુ લાગે તે અનુવાદ કરીને મૂકવાની થોડા વખતથી એમણે શુલ શરૂઆત કરી છે 'મિત્રગ આદમ' 'મોતી' પછી 'રેતાલિનગ્રાહ'નો અનુવાદ એમણે આપણને આપ્યો છે ખીગ વિશ્વપુદ્ધને પશ્ચિમને એ વિષયને વેદને જે વાર્તાઓ લખાઈ છે તેમાં આ વાર્તાનુ ગ્ધ્યાન મોખરે છે

એક અનામી ભાઈનો પત્ર

એક ભાઈએ નામકામ આપ્યા વગર નીચે પ્રમાણે ડ્રાઈ લખ્યો છે. 'આપ ' પાટીદાર ' માસિક દ્વારા પાટીદાર સમાજની સેવાઓ કરી રહ્યા છો. 'મનુષ્ય મનુષ્ય' છે તે મુજબ અમુક પ્રસંગોમાં જાતે પણ જહેમત ઊઠાવી સમાજમાં જનતા અને જની ગણેલા કિસ્સાઓમાં રસ ધરાવી ઘટતો ઘડો કરી આપો છો. એ સમજથી આપને નીચેની ઘટના એક કન્યાના હિતાર્થે યથાચોગ્ય કરશો માની લખું છું—

'..... (છ ગામ) ના ની દીકરી ને બળજબરીથી ખીક અને ધમકીઓથી એક મોટી ઉમરના માણસ સાથે તેના વાલીઓએ પરણાવી દીધી છે. સદર કન્યા તે લગ્નને ઇન્કાર છે. સાંભળવા મનુષ્ય' છે તે મુજબ આપઘાતનો પણ પ્રયત્ન કરી 'છૂટી' છે. સમાચાર મુજબ અત્યારે તે જિંદગીમાં દુઃખી છે. કન્યાની ઉમર ૧૫ થી ૧૬ ની હશે. એ કન્યાને એનાં માબાપ પાળવા અશક્ત હોય તો તેને કોઈના રક્ષણ તળે અગર કોઈ સંસ્થામાં ખસેડી અથવા અમદાવાદ વિદ્યાસગૃહમાં ખસેડી એ છોડીની જેલનો અંત આવશે? અથવા એ કન્યાને પોતાની મુશ્કેલીનું જીવન જીવવા મળશે?' આવા લગ્નનું કારણ

દિવસે દિવસે કળેડાં લગ્ન ઓછાં થતાં જાય છે. છતાં કોઈ કોઈ કિસ્સાં જનતા હોય છે. પહેલાં એવા કિસ્સા આર્થિક કારણે જનતા. હવે કોઈ કોઈ ચારિત્ર્યના કારણે પણ જાતે છે. હવે છોકરીઓનાં મોટી ઉમર લગ્ન થતાં હોઈ કોઈ જાહેન જૂલ કરી જેસે કે શંકા-કુશંકાને કારણે વગેરેનાં જાતે ત્યારે એથી જાહેનને પરણાવવાનું કામ મુશ્કેલ જાતે છે. એથી મુશ્કેલી ટાળવા ખાતર વાલીઓ કન્યા લેવા ગરજવાન હોય તેવા મોટી ઉમરના વર સાથે એને પરણાવી દે છે. પણ લખનાર ભાઈને જણાવવાનું કે આ જાહેન અંગે પણ એવા સાચાખોટા માની લીધેલા કારણે કળેડા લગ્ન થયું છે એમ માલમ પડ્યું છે. એનો અર્થ એ જાહેન ઉપર હું ચારિત્ર્યનો આલેખ કરું છું એમ નથી. પરંતુ આજે, છોકરાં-છોકરીઓ એકબીજાના પરિચયમાં આવે છે, લગ્ન કરવાના પ્રશ્ન ઊભા થાય છે. વડીલો કહેને લીધે એ લગ્ન થાય તેમ મુશ્કેલી હોતાં નથી અને તેથી પોતાની મુશ્કેલી પ્રમાણે લગ્ન પતાવી દે છે. આવાં કારણોસર આ જાહેનનું

લગ્ન થયું કે એમ માન્ય પશુ કે આ ત્રિયનિમા એ ગર્હનને એ લગ્ન
ગમતું નહિ હોય એટલે ૬૫ દને તેમ માની ચેષ્ટા. પરંતુ એના વડીના
અને સામગ્રીપક્ષ એક હોય તે મન્નેગોમા જીવનથી શુ યાગ ?

આવા દિવસમાં નડતો મુરદેલી

આવા દિવસમાં મોટી મુરદેલી નડતી હોય કે સામગ્રીપક્ષના સિરુદ્ધની
વાત હોય એટલે એ પક્ષ કાને ન ધરે માથાપને માની લીપેલી આગર
નડે એટલે એ ન આવશે પડી ગયો કાયો એ મહેનની છંદા હોય અને
તે જણાવ તો મપદો વચ્ચે પડે પરંતુ એ ગામનમાં પગ મુરદેલી આવ
છે એક મન દુ મના મન્નેગોમા એક મન્યાને પન લખ્યા કે મને
હોડારી મન મન નારુ પડે કે એ પાળા આધારે એ મન્યાના મન્યાલક
મન પોલીમ લઈને એ ગર્હનને તેડી લાવવા ગયા પોલીમ આવી ત્યાં
સામગ્રીઓ એ મનને દાખ્યુ ન્ય અને એ કડી ગયા કથ્ય—માટે
નથી આવતુ મને કથુ દુ મ નથી ! એટલે ખાલી દાથે સત્યાલક મન
અન પોલીમ પાળા કરી આ દિવસમાં પશુ મર્દનની ઉમર નાની કે
એટલે એમની છંદા સિરુદ્ધ મા તપના દનામને વશ થઈ એ જેમ લગ્ન કરના
મમલ દયા તેમ મામન વશ થઈ એ અળીને વખતે ધર હોડવા પશુ
તૈયાર ન થાય, જેમ મનવા મન મને આ સમગ્રોમા એ મર્દનની
છંદા મપયા વગર કદ પનન જરી ગાય નહિ આને તો મર્દના ભજેલી
હોય કે એટલ એ લખીને પશુ પોતાની ત્રિયતિ જણાવી રાકે કે

અનામી પત્રલેખકને

પન લખનાર બાદને જણાવવાનું કે સાચેજ નમે કરો તે તેડી એ
મર્દનની બહિવાન ત્રિયતિ હોય તો આ પત્રલેખકદાર ન કરી શકે તે સાચુ
તો એ મન્નેગોમા તમારે એ અંજે ચોક્કસ માદિની આવવા ઉગર મવાલયમા
આવતુ જોઈએ એવું ટાઇ મકિર પગનું ન લગતા, એક નનામો કાર્ડ લખો
એ પુરતું ન કહેવાય જો સિગનામુ આપ્યું હોય તો તમારી સાથે ત્ર-
વ્યવદાર પશુ થઈ સમ્યો કોન આવા નમો કેમગ આગળી આધોને દુ
ગમથી નિઃ થઈ જતા નથી

આવા પ્રસંગે વડીલો છડગિયો ગદ છતી ગયાં એમ ન માને

દીગ્રીની છંદા સિરુદ્ધ લગ્ન કરી નાખ્યાથી વડીલો છડગિયો ગદ છતી
ગયા એમ જો માનવા હોય તો એ નીત્ર મૂને જે અત્યાગ મુધી એવા
લગ્નો નજી, પરંતુ હવે ત નહિ નન તેમ ત્રિહો નજરે પડના લાગ્યા છે

એપ્રિલ મહિનામાં એક લાઈ તરફથી પત્ર આવ્યો કે અમુક ડેળવાયેલા લાઇ એક ઉપર બીજી પત્ની કરવા તૈયાર થયા છે તો એ લગ્ન અટકાવો. એ જાતનું લગ્ન કરવા તૈયાર થનાર લાઇ અને શોક્ય ઉપર દીકરી આપવા તૈયાર થનાર લાઇ ગાયકવાડી રાજ્યના હતા એટલે એમને મુંબઈ ઇલાકાને એક પત્નીવ્રતનો કાયદો લાયુ પડતો ન હતો. ગાયકવાડી કાયદો એવો કે એવા સંમ્મેશોમાં એ લગ્ન અટકાવવા માટે પ્રથમ પત્ની ફરિયાદ કરે તો અને. એટલે એ લાઇનાં પ્રથમ પત્નીને હું મળવા ગયો. એ જાહેન ૨૦ વર્ષનાં, છં અગ્રેજી બહેલાં, તંદુરસ્ત અને દેખાવડાં હતાં. એમને એતાં જ વિચાર આવે કે આવી પત્ની હોવા છતાં એ લાઇ કેમ ફરી પરણવા જિહા થયા હશે?

અહેનની ઇચ્છા વિરુદ્ધ થયેલું લગ્ન

ચાર વર્ષ પહેલાં એ જાહેન ૧૬ વર્ષની ઉમરનાં હતાં ત્યારે એમનાં લગ્ન થયાં હતાં. એ લાઇ તે વખતે લગભગ ૩૬ વર્ષના હતા. આમ એ અને વચ્ચે ઉમરનો મોટો તફાવત હતો એ દષ્ટિએ પણ એ જાહેન પરણવા તૈયાર ન થાય એમ સમજાય છે. ઉપરાંત એ જાહેન એક યુવકના પરિચયમાં આત્મા હતાં. તેમની ઇચ્છા એ યુવક સાથે લગ્ન કરવાની હતી. અને જ ગામનાં હતાં. પરંતુ કન્યાના કુટુંબનો એ યુવકના કુટુંબમાં ઉતાર ન હતો. એટલે એક ગોળાનાં અને હોવા છતાં જિંચનીચના ભેદને લીધે આ લગ્ન મોટેભાગે ન થયું એમ કહેવાય. જ્યારે ૩૬ વર્ષના યુવક જિંચા કુળવાન હતા એટલે એ લગ્ન થયું. પરંતુ લગ્ન થવાથી આ પ્રશ્નનો અંત ન આવ્યો. એ જાહેનની ઇચ્છા વિરુદ્ધ લગ્ન થયું હતું એટલે એમના દિલમાં દુઃખ હતું જ, તેમાં પરણનાર લાઇને એ જાહેનની ઇચ્છા જાણમાં આવી એટલે એમને પત્ની પ્રત્યે શંકાની દષ્ટિ રહેવા લાગી હશે. જે યુવક સાથે એ જાહેનને પરણવાની ઇચ્છા હતી તે લાઈ પછી બીજે પરણી ગયા હતા. વળી કાંઈને અમુક સાથે લગ્નની ઇચ્છા હતી એટલા માટે એના ચારિત્ર્યની શંકા કરવી તે પણ ખોટું છે. છતાં મનુષ્યના સ્વભાવ પ્રમાણે પતિમાં પત્નીના ચારિત્ર્ય અંગે શંકાઆશંકા રહ્યા કરી હોવી જોઈએ. પરિણામે અનેનો મનભેગ ચાર વર્ષ સુધી ન થયો. જલદ અને વચ્ચેનું અંતર દિવસે દિવસે વધતું ચાલ્યું. અને ચાર વર્ષને અંતે છેલ્લી ઘડી એવી આવી પહોંચી કે એ જાહેને, પોતે આ ઘરમાં ફરી આવશે નહિ અને પતિએ ફરી પરણવું હોય તો પરણવાની પોતા તરફથી સંમતિ છે, એ મતલબનું લખી આપીને પતિનું ઘર છોડ્યું.

છાતી જડાઇ બંધ તેવો જવાબ

જો મહંમદે મે સનાય હ્યાં કે, આજે તમાગમા આટલી દિમત રે, આટલા મુધીનુ પગલુ બરસા તૈવાર થળાં જો ત્યાર લગ્ન વખતે આટલી દિમત કેમ ન જતાની ? કેમ સખત વિગેર ન કર્યાં ? જો બહેને મને આપેલો જવાબ મારી ઝાતીમા જડાઇ ગયો જો મહંમદની પ્રપંનામર્તિ મારી સન્મુખ આવે કે ત્યાર જો ચિત માથે એમણે આપેલી જવાબ જડાઇ ગયો ત્યાર નેમ માથે વચાવ છે જો મહેને કહ્યું હતુ કે, મોળા ર્શની છાત્રી જે જાતના વિગેર હતી તો તેટલો મે તે વખતે વિગેર કર્યો હતો. એથી વિગેર જો ઉમરે તમે મારી પામે આસાં પણ મીં ગયો ? વડીલોએ મારાં જો વિગેરને ન મણમણી, પિતાએ અપવામનુ રાખ્યું હોય અને લગ્ન થકુ આજે મને તમા ર્શ થયાં છે આજે ર્શમા મને જે અનુભવ થયો તે ઉપરથી મે નિર્ણય કર્યો કે માટે જો વગરમ મધ છોડવો ઠીક અને મે છોડ્યો પછી તે ફરી વગર કંઈ એમા માટે નુ કામ વાધો એવો નેતરજો ? ભયે જો પગલો ? મ જીજે સનાય કર્યાં કે, હવ તમે મુ હવે મારો છો ? એમણે કહ્યું, હાવ તો હું અબ્બાસ છોડ્યો છે ત્યાંથી શરૂ કરીશ

માઆપની બને આજુઓ

જો મામાપાએ આમ કદિવસ યદને દીમગીની છૂંદા વિરુદ્ધ લગ્ન કર્યું તે બાકા પણ દેગવાયેના હતા સાનામાગન સમજર્તા હતા પરંતુ માણસ આમાજિક પ્રાણી તો જન્મજેઝાળજે અમાજની કદિને વગરની મહેવા પ્રયત્ન રે છે અને મારે બાગે જના મુધી વિગેરનો પ્રયત્ન આમનો ન કરવો પડે ત્યાં મુધી જો ચીલો કાપના નથી દીમગીનુ જો ગીતે લગ્ન કરવા તૈવાર થનાર મામાપની જો જેમ જોકે મારુ છે તેમ આ અજોગેમા દીમગીને પોતાના જે આશ્રમ આમી, છટાકેડા જેવા સાવ કદિના મામે છેડાના પગના મુધી તૈવારે જતાની દીમગીને દેગમગીની સમગ્ર આપવા તૈવાર થતાની દિમત મતાનાની જીવન મારુ પણ કે. આજે ર્શ પડેલા, મોળાની અદર, પણ ઉતરતાચડતાના નહિવા દાગ ન ચડી રહનાર મામાપ, છટાકેડા જેવો તદ્દન જીવો દાગ ચડના તૈવાર થના તેનુ નામુ દીમગી તન્કથી આપેલા પ્રયત્ન વિરોધ જો વિગેર લગ્ન વખતે થયો હોત તો તે વખતે પણ જો નહિવે દાગ ચડી ગયા હોત પરંતુ જો બદનનુ કહ્યું પણ જોનુ સાચુ ને કે મોળા ર્શની છોડની ની કરીને કેલો વિગેર કંઈ ? આમ આ પક્ષ તન્કથી છૂંદા આપનાની સમગ્ર હાવા છતાં પેલા બાઈ ને પગલુ ભર્યાં વગર ફરી લગ્ન કરવા તૈવાર થયા થાડા દિવસ ચાલનાર ગાવકવાડી અમલનો લાભ લેઈ લગ્ન પનારી દેવા તૈવાર થના પરંતુ જેની પડીએ મોઢુ ઉપર દેવા

આપવા તૈયાર થનાર વડીલ ફરી ગયાં. શરત મૂકી કે, પ્રથમ છૂટાછેડા હોય. તે પછી અમે કન્યા પરણાવીએ. અને એ લગ્ન હાલ પુરતું તો અટકી ગયું છે. આ હકીકત કહેવાનો ભાવાર્થ

આ કિસ્સો અહીં એટલા માટે ટાંક્યો છે કે, સમાજના નવા પ્રવાહ કયો બાળુએ વહી રહ્યા છે. જે વડીલોએ આજે સોળ વર્ષની દીકરીને માની લીધેલી આંખરું માટે મોટી ઉમરના પુરુષ સાથે પરણાવી દેધને જતી આગરુ બચાવી લીધાનો સંતોષ માન્યો છે તેમને એટલું જ કહેવાનું કે આ નવા પ્રવાહમાં એથી ઇર્ષ્યો મદ છતી જવાવાનો નથી. જે જાહેનની રિયતિ સાચે જ બંધિયાન જેવી હશે તો એથી એનું મન નહિ માળાપો છતી શકે કે નહિ પતિ છતી શકે. આજે એની ઉગર પ્રજાળ વિરોધ કરી શકે એવી નથી એટલે થોડો વખત સહી લેધને પુખ્ત ઉમરની યતાં જે જાહેનનો કિસ્સો ટાંક્યો છે તેમ વિરોધ કરે તો નવાઈ નહિ. એટલે એ નવા પ્રવાહને જોળખી ડાહ્યાં માળાપે દીકરીની ઇચ્છા વિરુદ્ધ લગ્ન કરી નાખવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ નહિ. ગઈ પેઢીમાં એવાં લગ્ન નબી ગયાં માટે આ પેઢીમાં નબી જશે એમ માની જે માળાપો આવું કરશે તેમને આગળ જતાં કહવો ઘૂંટડો રળાવો પડશે. સમાજના પ્રવાહ જમાને જમાને બદલાતા હોય છે, એ પ્રવાહને જોળખીને યતનું, અને ફિરિય ન થયું એ જ કહેવાનો ભાવાર્થ છે. 'ન કહેવાય ન સહેવાય'

ગયા અંકની પ્રસંગકથામાં 'નનામો વિધવાગાંધીનો પત્ર' એ હકીકતનો ઉલ્લેખ છે. તે પછી એ જાહેને પોતાનું દિલ દુઃખ, વ્યક્ત કરતો લેખ મોકલ્યો તે આ અંકમાં ઉપરના મયાળાથી જાપેલો છે. આ જાહેન અગ્રગણ્ય શ્રીમંત માળાપની વિધવા દીકરી તરીકે પોતાને શું દુઃખ છે તે જણાવે છે. શ્રીમંતોને ઘેર પણ વિધવા દીકરીને સગવડ મળતી નથી એ સાચે જ કહાય છે. પરંતુ પૈસાથી ખરીદાતી સગવડો માની લેધએ કે કાંઈ વિધવા દીકરીને મળતી હોય તો પણ ફરજિયાત વૈધવ્ય એ રિયતિ જ અતિ કરુણ છે. સ્ત્રીપુરુષ પરણે છે તે કેવળ પૈસાથી ખરીદાતી સગવડ માટે નહિ, જે એવું જ હોત તો પૈસાદારની દીકરીઓને પરણાવવાની ક્યાં જરૂર રહેત? સ્ત્રીપુરુષ પરણે છે—લગ્નજીવન જોગવવા. લગ્નજીવન એટલે કેવળ વાસના એવો સંકુચિત અર્થ કરવાનો નેથી. લગ્નજીવનમાં વાસના પણ છે, સાથે મૈત્રી છે, દૌરુખિક ભાવ છે, એકબીજાનાં પૂરક થઈ રહેવાનો સાથ છે. આવા લગ્ન-જીવનથી વંચિત રહેવું એ સાચે જ, શું પુરુષને માટે કે શું સ્ત્રીને માટે, ન કહેવાય ન સહેવાય તેવી રિયતિ છે. અને તે પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ પણ છે.

અવિવાહિત કરતાં દુઃખી લગ્નજીવન સાતું!

દીનમધુ જોન્ન, જે એન્ડાજો અવિવાહિત રહેલા અને જોમળે રેઠ મુધી માધુજીવન જીવેલા તેવા પુરોને પણ જો જીવન કેવ લાગ્યું કે તે જોમળા શરૂઆત જોમળાજો — 'હું જોમળા માનુ છું કે વિવાહ નહિ કરીને મેં માગ જીવનને અને પ્રકૃતિને પૂર્ણપણે નિહસવા દીધાં નથી. અવિવાહિત શ્રીપુરો જ્વાલાવિક અને મામાન્ય જીવન જીવવાને બદલે અકુદગતી અને અસામાન્ય જીવન જીવવાને વચખા માટે છે.' જગતભરમા મનુષીની અમેરિકાની લેખિમા પર્વજાદ એક વાર્તાના પાત્રને મોટે કહવાડાં ને, 'લગ્ન જો જોવા મળીર અનુભવ ન કે ન્યાય કાગેક જેમને મળતી માર નથી હાતી જોવા મેં જાન્ય વચ્ચે પણ લગ્નમગધ અપાર્થ છે જતા અવિવાહિત જીવન જીવતા દુઃખી લગ્નજીવનને હું વધારે પમદ કરું છું' મતલબ કે આજે વિધવાગણના પ્રિમાગતી થઈ છે. પુનર્વિગ્ન કરવાના મતમા તરૂં જો મેં ને પગતુ જો જે રીતે મેકાવ ને, એક માયાપોતો વિગેધ અને આ સજ્જોમા બારિ લગ્નજીવન મુખરૂપ ન નીવડ્યું તો! આ બહોળાં કહવાનું કે માયાપનો વિરોધ વધારીને પણ તમાર પગતુ લગ્નુ ગત્યુ માયાપના વિરોધ, પુનર્વિગ્ન જો જોતું પગતુ છે તેનું માનીને નથી હોતો. પગતુ પગપગત આલી આવેલી રૂઢિની વિરુદ્ધ જમાતી જોમળામા દિમત નથી તેનો ભય છે આ અકમા શ્રી પુષ્પાનહેનના જોગ બહારના લગ્નની લકીકત માત્ર લગ્ન-૨' છે. જોમળા પિતા કેડવાયેલા અને અમલકાર છે, શુ જો નથી સમજે જોવા કે દીકરીજો આમા દહ જોતું મ્યુ નથી? પગતુ રૂઢિની વિરુદ્ધ જવાની જોમળી દિમત નથી માટે જોમળે આજે દીકરી સાથેનો સળધ હોડયો ને જોક દિવસ જોનો પણ આવવાનો છે કે જો તૂટવા સળધ સધાગે જો અગે શ્રી ગુરુબાદ નુજો જે સવાહ આપી છે તે પુખ્ત હિમગતી અને વિચારશીલ કુમારી તેમજ વિધવાબહેનોજો ધ્યાનમા લેવા જેની કે જે 'માત્ર લગ્ન-૨' જો લેખને છેડે મુકવામા આવી છે

લગ્નજીવન દુઃખી નીવડે તો?

જોટલે આ સજ્જોમા માયાપની વિરુદ્ધ જનન પગતુ લગ્નનો બહેતાને હક કે હવે રહ્યો બીજો મુદ્દો—આની ચિંતિમા પગતુ લગીજો અને લગ્નજીવન દુઃખી નીવડ્યું તો! આપણા સમાજમા પશ્ચિમ પછી લગ્ન કરવાનું વાતાવરણ તૈયાર થયું નથી જોટલે બહારથી અમુક જાતની બને

તેટલી ધિગત બેગી કરીને અનુકૂળ આવે તો લગ્ન ગોઠવવાની પદ્ધતિ છે. આજના સંલેગોમાં એથી વિશેષ, અપવાદરૂપ દાખલા આદ કરતાં, ખીજું અને તેમ નથી. એટલે લગ્નછવન દુઃખી નીવડશે એવો ભય સેવીને બેસી રહેવું તે કેવળ દુઃખ વેડવા જેવું છે. એ કરતાં અને તેટલી ચોક્કસાઈ કરી લગ્નનું પગલું ભરવું એ સારો રસ્તો છે. આજે એ રીતે કુંવારી કન્યાનાં લગ્ન ગોઠવાય છે એટલે વિધવાબહેનોને માટે એથી સારો રસ્તો, પરિચય પછી લગ્ન શી રીતે શક્ય હોય? વળી દુર્ઘિયાત વૈધવ્ય કરતાં દુઃખી લગ્ન-છવન સારું છે એ પર્વતક જેવી એક વિચારશીલ સ્ત્રીની વાત સ્વીકારીને પણ વિધવાબહેનોએ દિગ્મત કરી પગલું ભરવા જેવું છે.

અનામી વિધવાબહેનોને વિનંતિ

બહેન! 'ન સહેવાય ન કહેવાય' એ સિધ્ધિનો તમે જાને અનુભવ કર્યો છે અને તેથી તમે યોતે 'આપી રીતની પરતવ અને ગુલામી ગિદગી કેપતીત કરવી તેના કરતાં પુનર્જન્ન કરવું શ્રેષ્ઠ છે,' એમ માની તમે બહેનોને પુનર્જન્ન કરવાની સલાહ આપો છો. તો એ પગલું તમે જાતે ભરી ખીજાને માર્ગ-દર્શન થઈ પડે, એમ હું વિનંતિ કરું છું. શરે અંકે ૭ ગાગના યુવકોને વિધવાલગ્ન આગે, જે ટહેલ નાખી હતી તેના જવાબમાં અત્યાર મુધીમાં પ્રજા ભાષજોત્ત યોતાની સંમતિ દર્શાવતા પત્રો લખ્યા છે તે સાચે જ યુવકોને પસંદે ધન્યવાદ છે. એક વાત સ્પષ્ટ કરી લઉં, આવાં લગ્ન માટે 'પારીદાર' કાર્યાલય તરફથી જે આદેશન ચરૂ કર્યું છે તે કેવળ લગ્નો કરાવી નાખવાનાં મોદને વશ થઈને નથી કર્યું. લગ્નથી જોડાનાર અને મુખે ચાપ એ રીતે લગ્ન કરાવવાં તેવી દૃષ્ટિ છે. અને એ રીતે આવા પ્રત્નોમાં પુરતી ચોક્કસાઈ થાય છે. એટલે અગ્નપ્રી કાંઈ બહેન, આ પ્રત્ન અગે વિચાર કરતી હોય તે એમ માની ઉપેક્ષા ન કરે કે આ લોકો જ્યાં ત્યાં લગ્ન કરાવે ત્યાં નામે છે. આટલી વિનંતિ અને સ્પષ્ટતા પછી અનામી બહેનોને કહેવાનું કે વધુ કંઈ સ્પષ્ટતા કે પૂછવાની ઇચ્છા હોય તો નિઃસંકોચ જણાવશો.

સમાચાર

- ★ જોડના થા ઇન્દુકુમાર અગાલાસ પટેલ અને શ્રી ઇન્દુકુમાર ગગનલાલ પટેલ દોટોઆદી અને સીને મોટોઆદી અગેના ધધાનો અભ્યાસ કરવા અમેરિકા ઉપડી ગયા છે.
- ★ વડોદરાના જાણીતા શ્રીમંત પારીદાર કુટુંબના શ્રી ચિમનલાલ પાદશાહની પુત્રી શ્રી હસમતીબહેને રેડિયો જઈને એમના પતિ શ્રી મુજોધયંદ્ર મેહટરથી છૂટાછેડા લીધા છે.

પરદેશની મુસાફરીએ જતા આવતા માટે પાસપોર્ટ, ટીકીટો
 વગેરેનું કામકાજ સંતોષપૂર્વક કરી આપવામાં આવે છે.
 જેમણે એની સેવા લીધી છે તેમને એનો મુખ્ય અનુભવ થયો છે.
 અનુભવી માણસો એમાં કામકાજ કરે છે.

એમ. યુનીલાઈ પટેલ એન્ડ કંપની

પાસપોર્ટ, વેરેન્જર એન્ડ બેગેજ ફલીયરીંગ એજન્ટસ.
 નીચે પ્રમાણે એની ઓફિસો છે: અનુક્રમ ગળે મળેા વા લખેા.

હિંડ આંદ્રીસ

૧૦/૧૨ ઈ. વીલ્સન સ્ટ્રીટ,

વિદ્યુતભાઈ પટેલ રોડ

મુંબઈ નં. ૪

શાખાઓ:

કચેરી પાસે, પેટલાદ • સ્ટેશન રોડ, ધરત
 સ્ટેશન રોડ, આણંદ • સતપીર સામે, નવસારી

ઈશ્વર પેટલીકરનાં પુસ્તકો

નવસકથાઓ

(૧) જનમટીપ	રૂ. ૩
(૨) લખ્યાસેખ	રૂ. ૩૧૧
(૩) ધર્મતાનો અવતાર	રૂ. ૨૧૧
(૪) પખીનો મેળો	રૂ. ૨૧૧
(૫) પાનાળ ફૂલો	રૂ. ૩
(૬) કળિયુગ ભાગ ૧	રૂ. ૩
(૭) કળિયુગ ભાગ ૨	રૂ. ૩

નવસિકાઓ

(૮) તામ્રાવાણી	રૂ. ૩
(૯) માનતા	રૂ. ૨૧૧
(૧૦) પારસમણિ	રૂ. ૩
આમ સાહિત્ય	
(૧૧-૧૨) પટલાઈના પેચ ભા. ૧-૨	રૂ. ૧૧
(૧૩) કંકુ ને કન્યા	રૂ. ૧૧
કૃષ્ણચિન્ત	
(૧૪) આમચિત્રો	રૂ. ૨૧૧

આફ્રિકા માટે આખા સેરનું રજી. પોસ્ટેજ રૂ. ૨-૦-૦
 દેશ માટે રૂ. ૨-૬-૦. એક પુસ્તકનું પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૬-૦

: લખો :

‘ પા ટી દાર ’ કાર્યાલય, આણંદ.

ધરમાં વસાવવા જેવા ગ્રંથો

કિંમત

ઉપદેશસારસંગ્રહ-મહાત્મા તિરુવલ્લુવરને વેદવૃદ્ધ બોધ ...	૧-૮
આખ્યાનમાળા-ભાગ (૧)-બોધક ૧૬ આખ્યાનો ...	૩-૦
સ્વામી રામતીર્થ (૨)-એમના સદૃષદેશ, વ્યાખ્યાનો ૪ ...	૩-૦
” ” ચરિત્ર-વિસ્તૃત ચરિત્ર તથા વેદાંતના ઉપદેશો ...	૩-૮
વિવેકાનંદ-ભક્તિયોગ-સ્વામીજીના ઉપદેશો ...	૨-૦
તુકારામગાથા-ગ્રંથ ૧લો-} શક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યપ્રેરક }	૬-૦
” ” રજો-} અભંગોનું સરળ ભાષાંતર }	
આદર્શ ચરિત્રસંગ્રહ-ભાગ રજો-૭૦ દુકાં ચરિત્રો ...	૨-૮
આદર્શ દષ્ટાંતમાળા-ભાગ ૧લો-બોધક ૪૨૪ દુકાં દષ્ટાંતો ...	૨-૮
” ” રજો- ” ૪૯૫ ” ” ...	૨-૮
ચૈતન્યમહાપ્રભુ-ત્રણ ગ્રંથો, વિસ્તૃત ચરિત્ર (સચિત્ર) ...	૮-૦
સંત તુકારામ-મહારાષ્ટ્રના સુપ્રસિદ્ધ મંત્રુ ચરિત્ર ...	૩-૦
સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદ ને શિવાનંદનાં ચરિત્રો ...	૧-૬
ભક્તચરિત્ર-ભક્તમાર્ગમાં નહિ આવેલાં ચરિત્રો ...	૨-૮
દૂંડીવાર્તાઓ-ગ્રંથ ૧લો-સામાજિક નિદોષ ૬૬ વાર્તાઓ ...	૨-૮
” ” ” ૬૬-સર્વ માટે ઉપકારક ૮૬ વાર્તાઓ ...	૨-૮
ભારતની દેવીઓ-ગ્રંથ ૧લો-પ્રાચીનયુગની ૧૩૩ સતીઓ ...	૩-૦
” ” રજો-મધ્યયુગનાં ૨૪૯ અંતિમ ચરિત્રો ...	૩-૦
” ” ” ૩-મધ્યયુગનાં ને અધ્યાત્મિક ૧૬૬ ચરિત્રો ...	૩-૦
પ્રીતમદાસની વાણી-ભક્તિ, ધીણ, હાસ્ય, કથા, મહિના ૪ ...	૩-૦
મુખ્યધર્મપુષ્પવાટિકા- (ગુલિસ્તા) -મહાત્મા શેખ સાદીકૃત ...	૬-૫
શુભસંગ્રહ-ભાગ રજો-દવાઓ ને જરૂરી માહિતી, ૧૪૮ લેખો ...	૩-૦
” ” હેમો- ” ” ” ૧૬૫ ” ” ...	૩-૦
સાચું સ્વર્ગ-ભક્તિ ને જ્ઞાન વિષયક સાદી વાર્તા ...	૨-૦
સ્વર્ગની કુચી-સદ્ગતિન રાખતાં શીખવનારો બોધ ...	૨-૦
સ્વર્ગનાં સીડી-બોધમાર્ગ પ્રાપ્ત કરવાનાં ૧૨ પગથિયાં ...	૨-૦
સ્વર્ગનું વિમાન-ભક્તિના મહિમાના ૩૨૫ દોષણો ...	૨-૮
સ્વર્ગનો આનંદ-ભક્તિ ને તેના પ્રકારોની સમજ ...	૨-૦
સ્વર્ગનો ખમતો-ભક્તિમાર્ગ સમગ્રવર્તુ પુસ્તક ...	૨-૦
સ્વર્ગનો પ્રકાશ-જ્ઞાન અને પરમાર્થની વાર્તા ...	૨-૦

શ્રીમદ્ શંકરાચાર્યના ગ્રંથો

બોહમુદ્ગર ને બીજાં દશ રત્નો-સરળ અર્થ સાથે... ૧-૦

છેલ્લાં ૭ વર્ષથી મગદ ધનુ' શુદ્ધ અલ્લાહવીય કાર્તિકી

પંચાંગ-(સં. ૨૦૦૬નું)

પાન ૧૨૮] કદ ૬ ૧/૨" x ૧૦" [કિ. ૦-૮

જેમાં મતકયાઓ, ધાર્મિક તહેવારોની ઉત્પત્તિનો ઇતિહાસ, ઉપરાંત ધીછ અનેક જાણવા જેવી ઉપયોગી હકીકતો નવેસરથી દાખલ કરવામાં આવી છે. આ પંચાંગ શ્રાવણ માસમાં પ્રસિદ્ધ થશે. વધુ નકલ લેનારે જોઈતી પ્રતોની કિંમતની ૧/૪ રકમ અંગાઉથી મોકલી આપવી.

માધ્યમિક અને માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ તેમ જ પ્રૌઢોને ઉપયોગી

પ્રેમપન્થ

- યોજન ૧૬

મહાત્મા ગાંધીજીનું શિક્ષણ એમના જ શબ્દોમાં
યોજક : વાલજી ગો. દેસાઈ

પાન ૬૪ :: મૂલ્ય ૦-૩

પ્રેમપન્થ

યોજન ૨૭

મહાત્મા ગાંધીજીની દૃષ્ટી આત્મકથા
એમના જ શબ્દોમાં

યોજક : વાલજી ગો. દેસાઈ

પાન ૧૦૪ :: મૂલ્ય ૦-૪

આધ્યાત્મિક વિદ્યાના નિસામુઓ અને સાધકોને ઉપયોગી

શ્રી રમણ મહર્ષિ

કદ પાખા :: પાન ૨૧૬ :: મૂલ્ય ૨-૦

સ્વામી માધવતીર્યજીએ મહર્ષિની નિઃશ્વરમાં રહીને કરાવેલા તેમના જીવનપરિચયની સાથેસાથે મહર્ષિજીનો આધ્યાત્મિક બોધ, સુમુક્ત્યોને માર્ગદર્શન મળે એ રીતે સરળ ભાષામાં આપ્યો છે.

એકનાથી ભાગવત અર્થાત ભાગવત રહસ્ય

પાન ૫૭૧ :: કિ. રૂ. ૫)

શ્રીમદ્ ભાગવતના એકાદશ સ્કંધ ઉપર પ્રસિદ્ધ સંત એકનાથ મહારાજે કરેલી દીકાનો મૂળ શ્લોકો સહિત સરળ અનુવાદ.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય } અમદાવાદ અને
મુંબઈ-૨

આફ્રિકા ઉપડી ચૂક્યાં છે!

કોઈ કોઈ માતાનો જેમ ઓચિંતા પન્દેશ મુનાફરીએ ઉપડી જાય છે તેમ 'કળિયુગ' અને 'પાશ્વરમણિ' એ પુનઃક્રાંતિના ૧૦ ગુલાઈના જેવો ઓચિંતા આફ્રિકાની સુગંધીએ ઉપડી ચૂક્યા છે

એ જાનેને થયું કે આફ્રિકાના સુગંધીઓનું અગને જોવા ત્યાં કેવળ આજનામા ન્તય છે અને એમની આગળ જમને ઊભા નીચું જોડવે અમને માટે આવશ્યક બાપમે તવી ખાતરી છે એ નામે એમના ધીર નહોદર 'જનમરીષ' 'વખ્યાલેષ' વગેરે પણ જના તૈયાન થઈ ગયા હતા પરંતુ જાને જુનાન, અડતા મોહીના મુનાફરીએ મધુ કે જોઈ વખત અમને જવા દો, અમને તેના આવશ્યક મળે તે જોયા પરી તમને જોવાથી લઈશું

આ ભાવના નાથે કળિયુગ અને 'પાશ્વરમણિ' શ્રી ન્વજેડભાઈ જાભાઈ દેમાઈ માટે આફ્રિકા ઉપડી ગયા છે દરેક સુગંધી અમનો ભાવનીનો આદર્ય માં મળે તેવી અમ વિનિતિ કરીએ છીએ

આફ્રિકાના ફૂલ દરના દરમા આ પુનઃક્રાંતિ સુગંધના દેવા વાતાવણીને જાડું રંગ નથી ગમ્મિ થયે છે માનસમણિ મિ દા. 'કળિયુગ' શિ હ અ એલી વાટે કિંમત નથી કે આ માનો લાગી મુનાફરી કરી પન્દેશ આવવા એ પુનઃક્રાંતિના સુગંધી ભાઈઓ નતનસ ન ખરી ગદે આ મગવવાનું નામ — શ્રી ન્વજેડભાઈ જેડાભાઈ દેમાઈ, C/o The Nairobi Timber & Hardware Stores Campos Ribeiro Avenue P B 762 Nairobi

— ઉપડાવ પેટીકે ના મીઠા ૧૨૫ નામ ૧૨૫

‘પાટીદાર’ કાર્યાલય, આણંદ.

મદદ આગા માઈ ગોમ્મલભાઈ પપલ નરોત્તમ પ્રિન્ટ ગ પ્રેસ આણંદ
પ્રકાશક પ્રજ્ઞાભાઈ મોલીલાઈ રેલ મીન્ટ કાર્યાલય, આણંદ

પાટીદાર

સ્થાપક સ્વ. જીવજીતભાઈ ધ. સ્વ. રત્નાઈ મહેતા

ત્રી

કચ્છર પેટલીકર

ભાદરવો - ૨૦૦૫

આ	અ' ક ની	વિ વિ ધ	દે ખ ન સા મ થી
શિવસ અને મત	નામણ		૧
અયલાયનની આરી	ગ્વાન્દનાથ કાકુર		- ૩
જનમનો ખેડ (વાતો)	પેટલીકર		૮
'ધરતો મોભ'	પેટલીકર		૧૫
ખડે આનંદ	નાનુભાઈ દેવ		૨૨
કળુશદન ખાડે	લક્ષ્મીભાઈ પટેલ		૨૫
અમેરિકન નારી	મણિભાઈ પટેલ		૨૮
અંશસ્ત્રીકર			૩૧
'પાટીદાર' સંસ્કૃતિ			૩૪
વસંત સંવત્ર			૩૬
પ્રસંગકથા			૩૭
સમાચાર			૪૪

વાર્ષિક સવાળ્ય દેશમાં રૂ. ૩, વિદેશમાં શિ. ૬.
માસિક રૂ. મલિનાની તા. ૨૫ મીંગે- પ્રગટ થાગ કે.
'પાટીદાર' કાર્યાલય, આણંદ

સુખામૃત

PROMAN'S
(INDIA)
LABORATORIES
સ્ટેશનરોડ, પેટલાદ.

આના સિવાય તમારી
સ્ટીમરની મુસાફરી
મુખ્યત્વેનાં જગે નહિ.
સુખામૃત

દિન્દુલાન તથા બાકિ આ
વાળા નીનીચા વચાર છે તે પ્રમા
તેમજ મુસાફરીમાં માથે નાખતા
લાઈ જે દિવસે માંડગીમાં અચૂક
દારૂ ને, કોલેરા, ઉલ્ટી, ઝાડા,
મંદાદુખી, ગરદી, રાગેખમ, હાથ-
પગનું કાઠુનું, માથાનો દુઃખાવો,
પાણી નિકાલ, અગતિ, કમ હાંફે
અમુકાન, અપચો ચુંક, ગુગ, પેટ
પેડુંનો દુઃખાવો, જેની જાતુનાં ડખા
નાં નાટમાં કુગતન વગેરે માટે
ખાસ ઉપયોગી ને
— એક ઘોરડા આપે ગયો —

મ. હાવીર ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લિ.

(સ્થાપના: ૧૯૩૫)
પ્રગતિશાળી સ્વદેશી વીમા કંપની
૧૯૪૮માં પુરું કરેલું કામકાજ

રૂ. ૪૩,૨૧,૦૦૦

પ્રીમીયમના નીચા દર ઉપર ગણતો
ગામ ગામ લાગવગવાળા ઝોજન નીમવા છે
આજે જ લગો —

ચીફ ઝોજનરસ —
પેટલ એન્ડ કંપની
ગેશન રોડ, આણંદ

પી યુ પેટલ, જી એ, ગી, હામ (લડન)
જનરલ મેનેજર,
૧૦ એ, ગાર્લમેન્ટ રોડ, હાલકતા

મુખ્ય અધ્યક્ષ:—પિત્રનગમ ચેમ્બર્સ, ૧૬, એપોલો સ્ટ્રીટ હાઈ

પરદેશની મુસાફરીએ જતાઆવતા માટે પાસપોર્ટ, ટીકીટ
 વગેરેનું કામકાજ સંતોષપૂર્વક કરી આપવામાં આવે છે.
 જેમણે એની સેવા લીધી છે તેમને એનો સુખદ અનુભવ થયો છે.
 અનુભવી માણસો એમાં કામકાજ કરે છે.

એમ. યુનીભાઈ પટેલ એન્ડ કંપની

પાસપોર્ટ, વેસેન્જર એન્ડ બેગેજ ફલીયરીંગ એજન્ટસ.
 ત્રીયે પ્રમાણ એની ઓફિસો છે: અનુકૂળ સ્થળે મળો વા લખો.
 હેડ ઓફીસ

૧૦/૧૨, ટી. વી. સ્ક્વેર રોડ,

વિક્રમભાઈ પટેલ રોડ,

મુંબઈ નં. ૪

શાખાઓ :

કચેરી પાસે, પેટલાદ • સ્ટેશન રોડ, સુરત
 સ્ટેશન રોડ, આણંદ • સતાપીર સામે, નવસારી

ઈશ્વર પેટલીકરનાં પુસ્તકો

નવલકથાઓ

(૧) જાનમરીપ	રૂ. ૩
(૨) લખ્યાલેખ	રૂ. ૩૧૧
(૩) ધરતીનો અવતાર	રૂ. ૨૧૧
(૪) પંખીને મેલો	રૂ. ૨૧૧
(૫) પાતાળ કૂવો	રૂ. ૩
(૬) કળિયુગ ભાગ ૧	રૂ. ૩
(૭) કળિયુગ ભાગ ૨	રૂ. ૩

નવલિકાઓ

(૮) તાણાવાણા	રૂ. ૩
(૯) માનતા	રૂ. ૨૧૧
(૧૦) પારસમણિ	રૂ. ૩
આમ સાહિત્ય	
(૧૧-૧૨) પટલાઈના પેચ ભા. ૧-૨	રૂ. ૧૧
(૧૩) કંકુ ને કન્યા	રૂ. ૧૧
ફાથિમ	
(૧૪) મામચિત્રો	રૂ. ૨૧૧

આફ્રિકા માટે આખા સેટનું રજી. પોસ્ટેજ રૂ. ૩-૦-૦
 દેશ માટે રૂ. ૨-૨-૦. એક પુસ્તકનું પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૬-૦

: લખો :

‘ પા ટી દા ર ’ કાર્યાલય, આણંદ.

બાલવિનોદનાં પ્રકાશનો
બાલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય
કુમારસાહિત્ય
ને ઓઢસાહિત્ય
== માં સર્વોત્તમ છે ==

બાલવિનોદનો બાબાસંટ

બે થી પાંચ રૂબાં છપેલી અઢીસાં મનોહર ચિત્રોવાળી ત્રણ થીપડિયા, અક્ષરબળ, સખ્તમાળા અને અક્ષરબળ, બાળકોને રમત વાતનાં કહેડાં, બારાબડી, આંક ને વાંચન શીખવે છે. બાહોણમાં બાહોણ સિસક જે ન કરી શકે તે બા સંટ કરી ખાતે છે. સંટનો સવા રૂપિયા

વી. પી. ખર્ચ છે બાબા

બાલવિનોદ ગ્રંથાવલિ

બે રૂબાં પાંચે પાંચે મુદર ચિત્રો સાથે મિલ્લ અક્ષરે છપેલાં છ થી સાત વર્ષનાં બાળકો માટે તૈયાર કરેલાં દસ મનોહર પુસ્તકો : ત્રણસો ચિત્રો સાથેનું ત્રણસો પાનનું રસિક વાચન છે સંટના ચાર રૂપિયા છે વી. પી. ખર્ચ બાર બાબા

બાલવિનોદ-માળા

બારેબાર ચિત્રોવાળા, રસ મળે ને કડકા પડે એવા સરસ, સાત થી દસ વર્ષનાં બાળકો માટેના એકમિકથી ચાલ્લાના તેજા પુસ્તકો. એક હબર ચિત્રો સાથે સવા બે હબર પાનનું મુદર વાચન, ત્રણ મનોહર સંટ : દરેક સંટના રૂ. ૫-૧૨. ત્રણ સંટના રૂ. ૧૭-૪

વી. પી. ખર્ચ બે રૂપિયા

અસીક બાલપુસ્તકમાળા

શુભદાનના બહુના તેજાંએ તૈયાર કરેલા, મુદર ચિત્રોવાળાં, વિવિધ પ્રકારનાં દસ થી પંદર વર્ષના બાળકો માટેના અલ્પન રસિક હલ પુસ્તકો. અગિયારસો ચિત્રો સાથે સાડાચાર હબર પાનનું રસિક વાચન : એકંદરે દસ સંટનાં. દરેક સંટના રૂ. ૩-૮ છે દસ સંટના રૂ. ૬૫-૦ છે વી. પી. ખર્ચ ત્રણ રૂપિયા

૨ મૂળ માળા

બાળકો હોસેહોસે વાંચે એવી હસપરસની છેલ્લી છોડાવતી રસિક વાર્તાઓનાં પાંચ પુસ્તકો. સપ્તસો ચિત્રો સાથે ચારસો પાનનું મુદર વાચન. દરેક પુસ્તકના ચાર બાબા પાંચ પુસ્તકોના રૂ. ૩-૧૨

વી. પી. ખર્ચ બાલ બાબા

મજેદાર કહાણીમાળા

પુષ્કળ ચિત્રો સાથે કિશોરબાળના અલ્પનવા પરાક્રમે રજૂ કરેલી અલેક ગ્રંથાવલિ. પાંચી બાર્ડોગિના સોહામણુ જેકેલાળા છે પુસ્તકો. એકંદરે હબર પાનનું વાંચન દરેકના અઢી રૂપિયા છે છે પુસ્તકોના રૂ. ૧૫-૦ છે વી. પી. ખર્ચ દાઢ રૂપિયા

સાહસ કથાવલિ

સાહસ, યૌર્વ, બેદ, બુદ્ધિચાતુર્ય અને શુદ્ધશીલનના અલ્પનવા પરાક્રમેને લગતું ધેરલુદાપી વાચન આપતી અલ્પન ગ્રંથાવલિ પાંચી બાર્ડોગિના સોહામણુ જેકેલાળા સાથે પુસ્તકો. એકંદરે સોળસો પાનનું વાચન ચાર સંટનાં. સંટના રૂ. ૫-૦ છે ચાર સંટના રૂ. ૨૦-૦ છે વી. પી. ખર્ચ બે રૂપિયા

બાલવિનોદનાં પ્રકાશનો
બાલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય
કુમારસાહિત્ય
ને ઓઢસાહિત્ય
== માં સર્વોત્તમ છે ==

ખાલીદાર

જનસંભાગને વિચારપ્રેરક વાચન પિરસવાના અભિલાષ સેવતું માસિકપત્ર

ભા. ૧૨૨૦,
સં. ૨૦૦૫]

ઓગસ્ટ-૧૪૮

[વર્ષ • ૨૬
અંક • ૧૧]

દિવસ અને રાત

પાંચ વર્ષ ઉપર મારા એક મિત્ર મોટાભાઈના બોલાવવાથી દેશનો પોતાનો ધંધો જાંધ કરી આફ્રિકા ગયા હતા. મોટાભાઈની દુકાન હતી. વેપાર સારો હતો. એમણે આગ્રહ કર્યો એટલે નાનાભાઈ ગયા અને પાંચ વર્ષને અંતે જે પરિણામ આવ્યું તે નીચેના પંત્રમાં લખે છે.

“મારા પંત્રની આપે ઘણી રાહ જોઈ હશે. મેં પણ આજસની રેકર્ડ તોડી છે. મારું જીવન પલટાઈ ગયું છે છતાં હું, તો એનો એ છું. કદાચ મારા સસરા અથવા સાળા તરફથી મારા સાંસારિક જીવનની નિષ્ફળતા જાણી હશે. મોટાભાઈએ જે દગો દીધો છે તે ઇરાદાપૂર્વક કરેલું છે, છતાં જૂઠી જૂઠી વાતો જધાંને સમજાવીને તેમનું ગાડું ચલાવ્યા કરે છે. પાંચ વર્ષ હું એમને ઘેર બાધા પેટે નોકર રહ્યો છોઈ તેમ માની મને હવે જાકારો દીધો છે. મેં પણ કોઈ જાતના વિરોધ સિવાય પરિણામનો સ્વીકાર કરી લીધો છે. ન્યાયાન્યાય જે થોડા સમજે છે તે એમ માની દૂર રહે છે કે ખીજાનાં જગડામાં પડી આપણે કોઈના જૂંડા યવાનું શું કારણ?

“એક મિત્રે મદદ કરી છે જેથી ધંધાની શરૂઆત થઈ શકી છે. અત્યારે મેં ખેતી શરૂ કરી છે. સાથે સાથે દુકાન પણ ચાલુ છે. નદીનું પાણી જારે માસ જમીનમાં ફેરે છે તથા ખાતર નજીકમાં છે. જમીન સારી છે, જેથી સફળ યવાની આશા છે.”

જીવનમાં દગો દીધાના પ્રસંગો અવારનવાર જનતા હોય છે. તેમાં આ લડાઈએ નીતિઅનીતિનો લેદ બૂંચી નાખ્યો હોય તેવી દશા મોટે ભાગે કરી મૂકી છે. છતાં જ્યારે સંગો લાઈ, કાકો કે સસરા-સાળો દગો કરે છે ત્યારે આપણને ઓને નવાઈ લાગે છે. એમ કરતાં કોઈનો જીવ ચાલતો કેમ હશે?

માણસ જ્યારે નીતિઅનીતિનો વિચાર છોડી લેદમી પાછળ દોડે ત્યારે સમજવું કે એ કાળ એના જીવનનો અંધકારમય કાળ છે. એ કાળમાં એ સગાલાઈનું ગળું કાપતાં અચકાતો નથી. આ રીતે જોઈએ તો સમાજમાં રાત્રિનો અંધકાર છવાયેલો દેખાય છે.

પરંતુ સૃષ્ટિના એક ભાગ ઉપર જ્યારે રાત્રિ હોય છે ત્યારે એ ક્ષણે ખીલ ભાગ ઉપર દિવસ પણ હોય છે. સમાજમાં પણ એવું છે. મોટાભાઈએ જ્યારે રાત્રિનું રૂપ ધારણ કર્યું ત્યારે એના જેવા ન થઈને, લડાઈટો ઊભો કર્યા વગર નાનાભાઈએ જીવનની નવેસરથી શરૂઆત કરી દિવસનું રૂપ ધારણ કર્યું. મોટો ભાઈ જ્યાં દગો દે છે એ જ ભૂમિમાં એક મિત્ર મહદ દરે છે, એ પણ દિવસનું રૂપ કે ખીલું?

એટલે માણસ જ્યારે દગાના ભોગ થઈ પડે ત્યારે એણે નિરાશ ન થવું માની લેવું કે સમાજમાં રાત્રિ અને દિવસ સાથે જ છેઃ ઘડીઅંધકાર પોતા ઉપર છવાઈ જાય તો એને સાંસારિક જીવનની નિષ્ફળતા ન માની લેવી. સાંસારિક જીવનમાં પૈસો જરૂરી છે ખરો, પણ નીતિનિયમ છાંડી 'જેવવેલો' પૈસો વૈશંવ ખરીદી શકશે પણ એથી શાંતિ નહિ મળે. સુખ એટલે અંતરની શાંતિ. અને તે ત્યારે જ મળે માણસ દિવસના જેવાં ઉજળાં કર્મ કરે.

આથી એ મિત્રને, તેમ જ એવી પરિસ્થિતિમાં મુકાયેલા ખીલ ભાઈએને એટલું જ કહેવાનું કે પૈસા મેળવવામાં આમ નિષ્ફળ નીવડો ત્યારે હતાશ ન થાઓ. પૈસો જે નથી આપી શકતો તે મિત્રોનો પ્રેમ, પઠાસીની સહાનુભૂતિ, રનેહીઓની ભલી લાગણી સીધા અને નીતિમાન માણસને મળતી રહે છે. અને એ પુણ્યે લક્ષાધિપતિ ભલે ન થવાય પણ જીવનમાં શાંતિ-આનંદ-મળે તેટલી આર્થિક કમાણી પણ ઘયા વગર રહેતી નથી.

અચલાયતનની બારી

સ્વીન્ડનાથ દાકર

સુકદેવ ટાગોરે ‘અચલાયતન’ નામના એમના નાટકમાં સનાતન ધર્મ ઉપર જાહેરા કરાણ કર્યો છે. અચલાયતન એ મઠ છે. એમાં આચાર્ય, ઉપાચાર્ય, અધ્યાપકો અને શિષ્યો રહેતા હોય છે. ત્યાં જ્ઞાન કરતાં રૂઢિનું જ પ્રાબલ્ય છે. એ મઠની ઉત્તર દિશાની બારી ન ઉઘાડવી એવો આદેશ છે. વર્ષોથી એ બારી કોઈએ ઉઘાડી નથી. ઉઘાડે તો શું પાપ એવો સ્વતંત્ર વિચાર પણ કોઈ કરતું નથી. એ સ્થિતિમાં પંચક નામનો શિષ્ય સ્વતંત્ર વિચારનો આવે છે અને તે મઠનાં રૂઢિ-નિયમોને તાબે થતો નથી. તેમાં એક ભોળો અને બાહ્ય સુભદ્ર નામનો શિષ્ય કુતૂહલને વશ થઈ ઉત્તરની બારી ઉઘાડીને બહાર ડોકિયું કરી જુએ છે અને પોતે પાપ કયું તેમ માની રહે છે ત્યાંથી એ નાટકમાંનો ભાગ નીચે ઉતાર્યો છે. એ અચલાયતનની બારી ન ઉઘાડાય એમ મઠના લોકોની રૂઢિચુસ્તતા હતી તેવી જ સ્થિતિ આજે આપણા સમાજમાં જુદી જુદી રૂઢિઓ વિષે છે એમ દેખાઈ આવશે.—ત’ત્રી

પંચક—જરાયે બીશ નહીં લાગ, જરાયે બીશ નહીં, મને કંઈ જોઈએ, ને શું થયું છે.

સુભદ્ર—મેં પાપ કયું છે !

પંચક—પાપ કયું છે ? શું પાપ ?

સુભદ્ર—જો હું નહીં કહી શકું. ગુણ બધાં છે. મારું હવે શું થશે ?

પંચક—તારું ગુણ પાપ હું ઉપાડી સમજા. હું મને કહે.

સુભદ્ર—મારાથી આપણા આચતનની ઉત્તર દિશાની...

પંચક—ઉત્તર દિશાની ?

સુભદ્ર—હા, ઉત્તર દિશાની બારી ઉઘાડીને—

પંચક—બારી ઉઘાડીને શું કયું ?

સુભદ્ર—અહાર જોઈ લીધું !

પંચક—અહાર જોઈ લીધું ? સાંભળીને મારું મન લલચાય છે તો.

સુભદ્ર—હા, પંચકભાઈ, પણ ઝાઝી વાર નહીં હો ! એક જ વાર જોયું ને થયું ને ઝટ બારી બંધ કરી નાખી. કયું પ્રાવશિત કરે તો મારું પાપ ધોવાય ?

પંચક—મને શાદ નથી, ભાઈ. પ્રાવશિત તો વીસપચીસ હજાર જાતનાં

હે દુ જો આ આવતનમા ન આગો હોત તે તેનાની જાગ આવી તે
 દેવળ પોથીમા ને પોથીમા જ રૂદી જત દુ આગો ત્યાં પડી લગ્નમ
 તે જરાનો અમન મે ચાલુ કરાગો પણ લાદ રહે રૂંધુ નથી

[જાગડોનું ગેરુ પ્રવસ કરે છે]

પહેલાં જાગડ—આ રૂંધો મુખદ અટવા અડી રે.

શીત્તે જાગડ—તમને અમન જે પચકભાઈ, મુખદે રૂંધુ જવાનક પાપ
 ક્યું કે તે?

પચક—ચૂપ, ચૂપ, ગીચ નદી મુખદ રૂંધે છે શુ કામ જાણ? પ્રાચિત
 કંઈ પડે તો કો નાખજો પ્રાચિત કંઈવામા તો ભારે મજા છે હો અહીં
 તો મેજા એ ને એક ધરેડમા આખો દિન વડી જાય છે પ્રાચિત કંઈવાનું
 જો ન દોત તો માણસ અહીં ટકી જ ન શકત

પહેલાં જાગડ—(જાનોમાનો) અમન જે પચકભાઈ, મુખદે ઉતાર દિશાની
 જાગે...

પચક—શીત્તે હીક છે તમાગ માર્જનામા મુખદના જોડણી દિંમત?

શીત્તે જાગડ—પણ આપણા આવતનની ઉતાર દિશા તો જોઈશદા
 દેરીની છે, તે નથી જાણતા?

શીત્તે જાગડ—જો દિશાની સહેજ પણ હવા જો આપણા આવતનમા
 જેમે તો...

પચક—તો શુ?

શીત્તે જાગડ—રૂંધુ જાયક?

પચક—શુ ભરક? કહે તો ખગે

શીત્તે જાગડ—શુ જો તો નથી ખગર, પણ જાદુ ભરક?

મુખદ—પચકભાઈ, હવેકાઈ દિવસ નહીં ઉઠાકું! પચકભાઈ, મારુદવંશુ ધગે!

પચક—જો મુખદ, દુ કદુ છું તે માળગ શુ કંઈવાધી શુ પગિણામ
 આવે છે જો દુ કદુ જાણુતો નથી પણ જો ચવાનુ નાપ તે ભરે ચાપ, મને
 એની જગાયે મીક નથી

મુખદ—ખીક નથી લાગતી?

અથા જાગડો—ખીક નથી લાગતી?

પચક—ના મને તો ઝીનકુ એમ ચાપ કે કે ચાતોને નિટજો તો ખગ
 શુ થય છે

પહેલાં જાગડ—ના પચકભાઈ, તમને હાથ નેટીને વાનકુ શુ પચ
 ભાઈ, તમે...

પંચક—ફેમ લાઈ? તને એમાં શો ડર લાગે છે?

ખીન્ને ખાળક—એ તો બહુ ભયંકર છે.

પંચક—ભયંકર ન હોય તો એમાં મજા શાની?

ત્રીન્ને ખાળક—પણ એ તો ભયંકર પાપ છે.

પહેલો ખાળક—મહાપંચકભાઈએ અમને કહી રાખેલું છે કે એ ખારી ઉધડે તને માતૃહત્યાનું પાપ એસે છે, કારણ ઉત્તર દિશા એકજટાદેવીની છે.

પંચક—માતૃહત્યા ન કરવા છતાં તેનું પાપ ફેરી રીતે એસતું હશે એ બધાવાની તો ઝોર મજા હશે. એ મજા ભોવા હું ભારે ઉત્સુક છું.

પહેલો ખાળક—તમને ખીક નહીં લાગે?

પંચક—જરાયે નહીં. મુભદ્ર, તેં ખારીમાંથી શું ભોગેલું, કહે ભેંધએ?

ખીન્ને ખાળક—ના, ના, અદ્યા, નહીં કહેતો.

ત્રીન્ને ખાળક—ના, એ અમે નહીં સાંભળી શકીએ. કેટલું ભયંકર!

પહેલો ખાળક—કીક, ને, પણ જરાક જ—આટલું જ...

મુભદ્ર—મેં ત્યાં એક ટેકરી ભેંધ, અને ટેકરીની તળેટીમાં ગાયો ચરતી હતી.

બધા ખાળકો—(કાનમાં આંગળાં ભરાવીને) ઝો ખાપ રે! અમારે નથી સાંભળવું. તાઈ મુભદ્ર, હવે વધારે નહીં બોલતો. ઝો પેલા ઉપાધ્યાય મહાશય આવે. ચાલ ચાલ, હવે બસ થયું.

ઉપાધ્યાય—શું છે મુભદ્ર? તારે જે કહેવું હોય તે જલદી કહે.

મુભદ્ર—મેં ઘોર પાપ કર્યું છે.

ઉપાધ્યાય—પાપ કર્યું છે? કીક બહુ સારું. એસ ત્યારે, હવે સાંભળી લઈએ.

મુભદ્ર—મેં આચંચતનની ઉત્તર દિશાની...

ઉપાધ્યાય—બોલ બોલ, ઉત્તર દિશાની બીંતમાં લિસોટો પાડ્યો?

મુભદ્ર—ના. મેં ઉત્તર દિશાની ખારી...

ઉપાધ્યાય—સમજ્યો, ખારી ખખડાવી આવ્યો? એમ હોય તો હવે એ દિશામાં આપણાં જેટલાં વચનાં પાત્રો હશે તે બધાંય ફેંકી દેવાં પડશે. સાત માસની વાઝડી પાત્રે એ ખારી ચટાડાવીએ નહીં ત્યાં સુધી પાપનું શોધન થવાનું નથી.

મુભદ્ર—મેં તો ખારી ઉઘાડીને બહાર ભેંધ લીધું છે!

ઉપાધ્યાય—(પડી જઈને) સત્યાનાથ વાલ્યું ડોકરા! આજ ત્રણસો ને પિસ્તાલીસ વરસ થયાં આ ખારી કાઢીએ ઉઘાડી નથી એ ખગર છે?

મુભદ્ર—મારું શું થશે?

પંચક—(સુભદ્રને આલિંગન કરીને) તારો જયજયકાર થશે, સુભદ્ર ! ત્રણમે ને પિસ્તાલીસ વરસની સાંકળ તેં તોડી છે ! જો તો ખૂંચે, તારું આ અસામાન્ય પરાક્રમ જાહેરને ઉપાધ્યાય મદાસય મેંમાંથી શબ્દ પણ કાઢી શકતા નથી ! [સુભદ્રને ખેંચીને ચાલ્યો જાય છે.]

ઉપાધ્યાય—કોને ખબર, શો કેર ચલાં ખેંચે છે ! ઉતારની અધિપત્રી છે એકજટાદેવી. હોકરાની બંને આંખો એ પલે જ ધગ કેમ ચર્ધ ન ગઈ એની જ નવાઈ લાગે છે. ચાલ, જઈને આચાર્યદેવને જણાવું. [જાય છે.]

આચાર્ય—ઉપાધ્યાય, કેમ કંઈ સમાચાર છે ?

ઉપાધ્યાય—જદુ માફા સમાચાર છે !

આચાર્ય—ત્યારે તો તરત જ બોલી નાખો એ જ ઠીક.

ઉપાધ્યાય—આચાર્યદેવ, સુભદ્રે આપણા આયતનની ઉત્તર દિશાની બારી ઉઘાડીને બહાર દષ્ટિપાત કર્યો છે.

આચાર્ય—ઉત્તર દિશા તો એકજટાદેવીની, ખરી ?

ઉપાધ્યાય—વિચારો તો ખરા ! આપણા આયતનના મંત્રપૂત રૂઢ વાણે એ બારીમાંથી ઘૂસી આવેલી હવાએ કેટલો બધો બગાડી નાખ્યો છે એની શી વાત કહું ?

ઉપાધ્યાય—હવે વાત એ છે કે આ પાપતું પ્રાયશ્ચિત્ત શું ?

આચાર્ય—મને તો કંઈ શાદ આવતું નથી. મને લાગે છે ઉપાધ્યાય...

ઉપાધ્યાય—ના લાઈ, મને પણ કંઈ સાંભરતું નથી. આજ ત્રણસો વરસ ચલાં આવી જાતના પ્રાયશ્ચિત્તનો પ્રસંગ આવ્યો નથી; બધું કટાઈ ગયું છે. એ પેલા મહાપંચક આવે—જો કાઈને ખબર હોય તો તે તેમને જ

[મહાપંચકનો પ્રવેશ]

ઉપાધ્યાય—મહાપંચક, બધું સાંભળ્યું તો હશે જ.

મહાપંચક—એટલા માટે તો આવ્યો છું. આપણે અત્યારે સર્વ અપવિત્ર છીએ; જહાગની હવા આપણા આયતનમાં દાખલ ચર્ધ છે.

ઉપાધ્યાય—એનું પ્રાયશ્ચિત્ત શું ? અમને કાઈને રમણ નથી. તમે જ કહો શકો.

મહાપંચક—ક્રિયાકલ્પતરુમાં આવો કરો ઉલ્લેખ મળતો નથી—કેવળ એક ભગવાન જીવલનાનન્ત કૃત આધિક્રમિક વર્ષાવલુમાં લખ્યું છે કે અપગધીએ ૭ માસ મહાતામસ સાધના કરવી.

ઉપાચાર્ય—મહાતામસ ?

મહાપંચક—હા, અજવાળાનું એક ફિરણ પણ તેના દેખવામાં આવતું ન જોઈએ, એનું કંઈ પણ છે : અજવાળાને લીધે જે અપરાધ થયો હોય તેનું અધકાર વડે જ સાલવન થઈ શકે.

ઉપાચાર્ય—એમ જ હોય તો મહાપંચક, બધો ભાર હવે તમારે જ શિર છે.

ઉપાધ્યાય—ચાલો, હું પણ તમારી જોડે જ આવું. એટલામાં સુભદ્રને દિગ્બરદન દંડામાં સ્નાન કરાવીને સેતા આપો.

[અહુ જ્યા લાગે છે એટલામાં]

આચાર્ય—સાંભળો, કંઈ પ્રયોજન નથી.

ઉપાધ્યાય—શાનું પ્રયોજન નથી ?

આચાર્ય—પ્રાયશ્ચિત્તનું.

મહાપંચક—પ્રયોજન નથી કહો છો ? આધિક્ષિક વર્ષાવણ ઉઘાડીને હું હાલ ખતાવી આપું...

આચાર્ય—કંઈ ફિર નહોં, સુભદ્રને કંઈ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાનું નથી. હું આશીર્વાદ આપીને તેનું...

મહાપંચક—એમ તે કોઈ દહાડો જનવું હશે ! જે વાત કોઈ શાસ્ત્રોમાં નથી તે શું તમે...

આચાર્ય—નહીં, એવું હું ચલા નહીં દઉં. જો એમાં કંઈ અપરાધ થયો તો તે મારે, માથે. તમને એમાં કોઈ જાતનો ભય નથી.

ઉપાધ્યાય—આવી દુર્ગંજતા તો તમારામાં કોઈ વાર જોઈ નહોતી. દમજાંજ અષ્ટાંગશુદ્ધિ ઉપવાસની ત્રીજી રાત્રે બાળક કુશલશીલ પાણી પાણી કરતો તરસતો માર્યો દેહ છોડી ગયો તો પણ તેના મોંમાં કોઈએ પાણીનું ટીપું સરખું ચ મૂક્યું નહોતું. એ વખતે તો આપ કંઈ જ બોલ્યા નહોતા. તુચ્છ માણસને પ્રાણ તો આજ છે ને કાલ નથી, ફિન્ટુ સનાતન ધર્મવિધિ એ તો કાયમની ટકવાવાળી છે.

[સુભદ્રને લઈને પંચક પ્રવેશે છે.]

પંચક—હર નહીં, સુભદ્ર, તારે કરી વાતનો ભય નથી. (આચાર્યને) આ બાળકને અભયદાન આપો; પ્રભુ !

આચાર્ય—જેટા, તે કંઈ પાપ કર્યું નથી, આપુ. જેઓ વગર અપરાધે પોતાનાં હંનર હંનર વરસ ખતાવી મોં વાંકું કરીને તને ડરાવે છે તેમણે જ ખરું પાપ તો કર્યું છે.

જનમનો ખેડુ

ઈશ્વર પેદલીકર

કિશોરભાઈ પચ્ચીમ વર્ષથી ચહેરમા ગંદા દતા. ખેતી સાથેના સજ છરી મથો દતો, છતાં કિશોરવચ્ચા ખેત ખૂદલાં એટલે ધનની સાથેની પ્રીત તૂટી હોય તેમ લાગતુ ન હતુ ગેરચત્રી કિતરો એ નોકર માથે રૂનો કાપતા દતા ત્યારે એમની નજર આગુઆગુ આવેલાં ખેત તરફ મંડાયેલી ગંદેતી.

સગભગ દમ વીંચા જેવડો મોટો પ્લાટ પડતર પળો દતો. વારે જ્યાં ત્યાં છીંડાં પડ્યા દતા, ખેતરમા દયરુ ઊગેયુ' તે ચત્રા દોર. પેમી ણયેલા, તેથી ખેતર ખૂદાઇ ગયુ હોય તેમ ચોખ્ખુ દેખાતું હતું, જાણે માળેકચોકની વચ્ચે દુકાન ખાલી પડી ગઈ હોય અને વેપારીનુ મન ધપી ઊડે તેમ કિશોરભાઈનુ લોલી ધપી ઊડયુ — અપ્પીપૂણી પાકે એવા સાગ વગસર્મા ખાત્તો દમ વીંધાને નજર કાળે અક્કર્મીએ આમ પડતર મુક્યો દશે. અને ઉતાવળે જતો મુમાફર વચ્ચે કાઈને ધાયલ થયેલો જોતાં જોને મદદ કરવા ઊભો ગંડે તેમ, કિશોરભાઈ છીંડામા ધઈ ખેતરમા પ્રવર્યા. બોલ્યા: 'મગન, કાળજી' ફાટી જાય તેવું છે ને! આવા સાગ વગસર્મા, કંવટ દયુ' ના થાય તો ખાતરની એ ખેડ કરીને વાની મુકી હોય તોય ૧૫૦-૨૦૦ મધ્યથી જોજી ના થાય.'

મગને પણ અંદર પેસતા વિચાર આવ્યો 'માહેન! કદાચ તકગરિયુ હોય અને જેહ પક્ષે માગમારી કરી હોય, કાંટમા પ્રેસ ચાલતો હોય તેથી પડી ગયુ હોય તોય કાને ખાતર?'

કિશોરભાઈ સમત થતાં બોલ્યા: 'એવુય હોય.'

સામે હેડેથી કાઈને ખેતરમા પ્રવેશતા જોઇ મગન બોલ્યો: 'તપાસ કરવી હોય તો આમે હેડે કાઈ આદમી દમજાં આવ્યો.'

કિશોરભાઈએ એ જાણુ નજર કરી. માથે ફાળિયુ આવેલો, ખભે ધાગિયુ મૂકેલો, શરીરે રેડિયુ પહેરેલો, ધોતિયાના એ છેડા ઊંચા ખોસી દીંચણ સુધીના પગ ઉપાડા ગખેલો એ પુરવ ખેડૂત હોય તેમ એનો દેખાવ દલી આપતો દતો.

કિશોરભાઈએ એ અંગે ખૂબપગ કરવા જિએ દાય કરી એને પોતાની પામે બોલાવવા ખૂમ પાડી: 'એ પટેલ, જગ આમ આવજો!'

પેલા ખેડૂને આ જાણુ આવવાને જાહેરે સામી ખૂમ પાડી દાયવતી પોતાની પામે બોલાવતાં દયુ: 'અહીં આવો'

કિશોરભાઈ દઇ બોલ્યા વગર એ જાણુ ચાલ્યા મગન પાછળ પાછળ ચાલ્યો. અને થોડુ અતર ગયુ એટલે કિશોરભાઈએ પૂછયુ. 'પટેલ! આ કાનું ખેતર છે?'

ખેડૂતે માથું ધુણાવતાં કહ્યું: 'મારું.'

મગન વચ્ચે બોલ્યો: 'આગ પડ્યાણ કેમ રાખ્યું છે? એની તકરાર-ખકરાંર આલે છે?'

ખેડૂતે તડકીને જવાબ આપ્યો: 'તકરાર મારી હાંદરનો કાણુ કરનાર છે? મારા ખેતરમાં પેસે એને ઊભો ને ઊભો ટચકાવી નાખું.'

કિશોરભાઈએ પૂછ્યું: 'તકરાર નથી ત્યારે આ ખેતર પડતર કેમ રાખ્યું છે?'

ખેડૂત: 'હોકરો અક્રર્મી પાક્યો એટલે. રાસ્તરમાં કહ્યું છે ને કે સારો પાક પાકે તો દીકરો, નહીં તો જા-કરો. કર્યાકારવ્યા ઉપર હો (પ્લાસ્ટર) કરે. મારી આલીસ વીધાં જમીન પર હોકરો અક્રર્મી પાક્યો તે હો-કરી. ખેતર પડતર રાખીને તવા જેવું કરી મૂક્યું.'

કિશોરભાઈના મોંમાંથી આશ્ચર્ય અને દુઃખનો ભેગો ઉદગાર નીકળી ગયો: 'આલીસ વીધાં જમીન આમ પડતર છે?'

ખેડૂતની આંખમાં પણ દુઃખની કરુણા ચોખ્ખી વર્તાઈ આવતી હતી. મોં ઉપર પણ ખેડૂતની વેદના વરતાતી હતી. ગળગળે અવાજે એણે કહ્યું: 'તમને રસ્તે જનારને ચાટકું દુઃખ થાય છે તો પરસેવો પાડી મેં જમીન લીધેલી અને કાળા મચ્છૂરી કરી પાડાની ખાંધ જેવી બનાવેલી જમીન આમ પડતર રહે તે મારું કાળજું ફાટી ગયા વગર રહે?'

મગન: 'અત્યાર સુધી કાણુ ખેડતું હતું?'

ખેડૂત: 'હું, પણ વૈરાખ મહિને હું મંદિર પડ્યો અને મારા પગ ભાંગ્યા એટલે અક્રર્મી હોકરાંરને ખેતી બેલાડી દીધી. હાથીના બચ્ચા જેવા બળદ હતા તે વેચી દીધા. પયારીમાં પડ્યાં પડ્યાં મારી આંખમાંથી ખોર-ખોર જેવડાં આંસુ નીકળી ગયાં. હળલાકડું હતું તેય વેડફી મારું'. મેં બહુએય કહ્યું કે હોકરી એણે આના ધધા માંડ્યા છે તે ધાનપાણી નહિ મળે ધાનપાણી. પણ હોકરાંરને અગ્રેજી લણાવી ઘરમાં ગોઠવ્યમ ઘાસ્યું હતું એટલે હાથનાં કર્પાં હોયે વાગ્યાં!'

કિશોરભાઈએ પૂછ્યું: 'હોકરો શો ધધો કરે છે?'

ખેડૂતે ખીજમાં કહ્યું: 'વેશ્યાનો.'

કિશોરભાઈ અને મગનનાં મોં મલકાયા વગર ના રહી શક્યાં.

ખેડૂતે કહ્યું: 'હસવાની વાત નથી. વૈદ્ય, વંડાલ અને વેશ્યાનો એકજ ધધો.'

કિશોરભાઈ: 'હોકરો ડોક્ટર છે?'

ખેડૂતે નિસાસો નાખતા જણાવ્યું : ‘દાકતર હોત તો કાક ગરીબને મટાડીને આશિષેય મેળવત; પણ વેરમા કરતાંય જૂડા વપ્તીલગી ધંધો લઈ ખેડો છે.’

દિશોરભાઈ : ‘ક્યાં વપ્તીલ છે?’

ખેડૂત : ‘ઠેક હરખમાં! અહીં નજીક હોત તો કાક દહાડો ખેતરમાં અમરતો આંટો મારી જાત તો ધરતીને સતોષ થાત કે મારો ધણી આવ્યો, પણ ઠેક મુંબઈ રહે એટલે આ લણી જેવા જ કાણ આવનાર છે?’

દિશોરભાઈએ મનમાં શાંક વાળી. ખેડૂત સાવ મૂઝબ લાગે છે. દીકરા મુંબઈમાં વપ્તીલાત કરતો હોય પછી એને ચાલીસ વીંચાંની શી પડી હોય? એ ખેતી કરેય શી રીતે? પછી બજાર અને હળલાકડું વેચી ના દેતો કરે શું?

એટલે એ વાતને વધુ ન લંબાવતાં દિશોરભાઈએ પૂછ્યું : ‘પણ ખેતી લાગે આપી દેવી હતી ને?’

ખેડૂત ઠાંત કચકચાપી બોલ્યો : ‘ભાગે ખેડનાર તો જોઈએ એટલા જિભા થાય પણ એ આપણને અણીપણી ગતાં નહિ. પાક તૈયાર થાય ને પહેલાં અણું તો લૂટી જાય અને નાતરાની બેરીને કંઈ ધણીની લાગણી હોય? એના જેવું ભાગિયાને. પાકાની ખાધ જેવાં મારાં ખેતર બગાડી નાખે.’

દિશોરભાઈ : ‘એ ખરું, પણ તમાગથી ના ખતે એટલે બીજું શું થાય!...’
વચ્ચે ખેડૂત બોલી ગયો : ‘ના કેમ ખતે? માણસને મંદવાડ કંઈ આખી જિંદગી રહેતો હશે? આ પાકો જમ જેવો થયો છું કે નહિ? આવતી સાલ પાછી એવી ને એવી ખેતી ના કરું તો જોજો ને.’

મોહન : ‘આ સાલ, એક વરસ બીજાને ખેડવા દીધું હોત તો એમાં શું જમીન બગડી જવાની હતી?’

ખેડૂત : ‘એક વરસમાં બગડી તો કશું ના જાય, પણ કાંકરેટ સગરનો કાયદો નડે છે ને? એક વરસ ખેડવા આપીએ એટલે એના આપનો દક્ક થઈ જાય. પાછી સોપે નહિ.’

મગન : ‘સાહેબ, આપણે ચાલીએ. મોકું થાય છે.’

દિશોરભાઈ : ‘હા,’ અને ખેડૂતને પૂછ્યું : ‘તમારું નામ શું પટેલ?’

‘મારું નામ નાથાભાઈ.’

‘દીકરાનું નામ?’

‘રમણભાઈ.’

દિશોરભાઈ નવાઈ પામતાં બોલ્યા : ‘આ ગામના રમણભાઈ નાથાભાઈ મુંબઈમાં એડ્વોકેટ છે તે તમારા જ દીકરા?’

ખેડૂતે માથું ધુણાવી હા પાડી.

છટા પડીને ખેડે જથ્થુ ખેતર અહાર. આગ્યા એટલે કિશોરભાઈ બોલ્યા: 'શા અકર્મી માણસ છે! રમણભાઈ નાથાભાઈ મુંબઈમાં ધણો ગણીતો એડ્વોકેટ છે. મેં 'જોવા તો નથી પણ સાંભળ્યું છે ઘણું. પણ એનો બાપ આંધો જડ હશે એ તો આજે જાણ્યું. પાડાની ખાંધ જેવી, જમીન હોય કે દાર્થીની ખાંધ જેવી હોય, એવા વંદોલને એની શી પડી છે? અને પડતર રહે તોય એને શું અડવાનું હતું?'

જથ્થુ એક ગાઉ દૂર કિશોરભાઈનું ગામ હતું. વચ્ચે નાથાભાઈનું ગામ આગ્યા એટલે કિશોરભાઈ પોતાના ઝાળખીતા રામભાઈને ઘેર પાણી પીવા રોકાયા. કારણસર ઝાળખીતું આવવાનું થયું એટલે સામું વાહન મંગાવ્યું ને હતું તેમ સાથે જથ્થાવ્યું. રામભાઈએ ચા મૂકાવી. બીજી વાતચીત સાથે કિશોરભાઈએ પૂછ્યું: 'રમણભાઈ જેવા એડ્વોકેટનો બાપ સાવ જડ હશે તેમ આજે એની સાથે વાતચીત થઇ ત્યારે જ ખબર પડી. કાલસામાં રતન પાક્યા જેવો ઘાટ થયો કહેવાય.'

કિશોરભાઈની એ વાતમાં રામભાઈએ કંઈ ટેકો ન આપ્યો કે એ અંગે બીજું કંઈ ન કહ્યું. એટલે થોડી દુણ રાહ જોવા પછી એમણે પૂછ્યું: 'કેમ કંઈ બોલ્યા નહિ? નાથાભાઈ જેવો અકર્મી માણસ મેં બીજો આજે સુધીમાં જોયો નથી. ખરું કે નહિ?'

જતાં રામભાઈ કંઈ ન બોલ્યા.

કિશોરભાઈને વહેમ પડ્યો. એમણે પૂછ્યું: 'કેમ તમે કંઈ બોલતા નથી? એમાં કંઈ બેઠ છે કે શું?'

રામભાઈ: 'તમે અહારગામ રહો છો એટલે કશું જાણતા નથી એટલુંજ. બાકી અહીં તો ફરતા બધાં ગામ જાણે છે.'

કિશોરભાઈ: 'શું જાણે છે?'

રામભાઈ: 'કહું તો બીજો તો નહિ ને?'

'એમાં બીવાનું શું હતું?'

'બીવા જેવું છે માટે.'

'પણ એવું શું છે?'

'કાળજું કડક હોય તો કહું.'

'વેપારી થયો છું પણ કાળજું હજુ ખેડૂનું છે. આપદાદાનું ખેડૂ સોહી નસોમાં વહે છે એવું ના હોત તો ખેતર પડતર રહ્યું તેની ચિંતા કરવાની

બાજગડ ન કગત જે હોય તે કહા' ઠતાં જો કે દિગોરબાઈની જાતી
જોગથી ધડમગ લતી હતી

મગન કપાગનો સાભગી ગહો હતો તે જોલી જીડયો 'તુ સમજ ગયો
ખરૂ પૂછો તો મને તે પછી વહેમ તો પડયો હતો પણ....'

દિગોરબાઈ 'જો વહેમ પડયો હતો?'

મગન ગમભાઈ સામે જોઈ જોયો 'જો નાયાભાઈ ન હતા, ખરૂ ને?'

ગમભાઈ જો જોલ્યા વમર માથુ દવારી હા પાડી

દિગોરબાઈ 'ત્યારે કોણ હતુ?'

મગન 'નાયાભાઈનુ ભૂત!'

દિગોરબાઈ આચકો અનુલવતા જોલ્યા 'હ?'

ગમભાઈ 'સાચી વાત કે!'

ધડીભગ કોઈ દેઈ ન જોયુ ત્યાં ચા આની જોટને જોને પીતા પીતા
ગમભાઈ જો વાત શરૂ થી 'તમે જોમના જોનમા પેડા હજો જોટને જોમને
તમને દેખા દીધી હશે'

મગને કહ્યું 'હા'

ગમભાઈ 'જોમનામા જોટનુ કે ગતે જનાગને જો દેખા દેતા નથી
જોમના જેતરમાં કોઈ ગયો, જોડત જો જોડવા ગયો તોય તો સામા થાય
અને તમાગ જોવો અગતયો કુલુદવ ખાતર જેમે તો જોની સાથે નિગતે
વાતો કરે'

દિગોરબાઈ 'અમારી માથે જોવી નિગતે વાત કરી કે અમને વહેમ
પણ ન પડયો મને જોટનુ જ લાગુ કે મુગ્ધ છે'

મગન 'મને ગતામા ચાલતા વહેમ આવેનો પણ મેં જોને સાચો
માનેલો નહિ'

ગમભાઈ 'તમાગ જોવા દરેકને જો જોકજ વાત કરે છે કે ઠાકરો
અક્રમી પામ્યો અને જેતી ગખડી મધ'

દિગોરબાઈ 'જસ જોજ પણ જોમનો જીવ આમ અવગતે જનાનુ શુ
કાગ્યુ? જોમના દીકરા જોવો દીકરો જોને હોય તેને જીવતા હગ્ગ થાય
અને મગતા નિગતે જીવ જાય તેને ગદલે જોમનો જીવ માટીના દેશમાં શુ
કામ પડી ગયો?'

ગમભાઈ 'જો તો જોમની મગતી વખતે જ અમને ખીક ગહેતી હતી
કે જનુ હજો તો જોમનો જીવ જેતગમા ગહી જશે'

દિગોરબાઈ 'શાચી?'

રામભાઈ: 'મર્યા એ પહેલાંનું' મેદાન આખું અડવાડિયું એમણે ખેતરાંની જ લવરી કરી છે. આંખલિયાંવાળા ખેતરમૌની લીંબાધમાંથી લોંબા લોંબું તોડી જાય છે એમ જૂમો પાડતા. ગજલવાળાના આંખા ઉપરથી લોંબા ફેરીઓ વેડી જાય છે. નાથવાળામાં ભરવાડે ઘેટાં-જકરાં ઘાલી વાંડે તોડીને ખેદાનમેદાન કરી નાખી. પસલાને ખેડવા આપણે તો કળજે નહિ ઝાડે એ. જોકાર કશું બતાવશે નહિ-ચોરી જશે. મથુરની ખેતીમાં દશી બરફતં નથી-ખેતર પડિયાણુ જેવું કરી મૂકશે. જસ, હેલુ આખું અડવાડિયું આનું આજ ભજન!'

દિશોરભાઈ: 'આખી નિંદગી જે ક્યું હોય તેજ માણસની આંગળા મેદલી ધડીએ આવીને ઊભું રહે.'

રામભાઈ: 'ખેતી તો જ્યાં કરે છે, પણ નાયાલાઈથી બધા હેડ. એમણે તો દસબાર વર્ષના થયા હશે ત્યારથી એજ ધધે શરૂ કર્યો તે મરતાં લગી. ના કંઈ બ્યાવહારિક જ્ઞાન. ના કામની લાંબગડાં ને ના ધર્મમાં પણ ચિત્ત. એક જ ઇન્દ્રિયનું જ્ઞાન. એ ભલા અને એમની ખેતી ભલી. આખી નિંદગી કાળી મજૂરી કરી અને જે પેદા ક્યું તેની જમાન લીધા કરી. મૂળ પંદર વીધાં જમીન હતી તેમાંથી આજે ચાલીસ વીધાં છે, અને તેજ દસ દસ વીધાંના પાડાની જાંધ જેવા ચાર નંબર.' સહેજ અટકાને એમણે કહ્યું: 'એમની ઉમેદ એકનો એક ઝાકરો એટલે પોતાની સાથે ખેતીમાં પસોટવાની. પણ દોકરો અંગ્રેજી ભણ્યો. એ ભણવામાં પાસે હોશિયાર એટલે કોલેજમાં ગયા પછી પોતાનું ખર્ચ એણે ઘેર પડ્યા ના દીધું અને આપજો વકીલ થઈ મુંબઈમાં ધધે વળાવ્યો.'

દિશોરભાઈ: 'પછી તો નાયાલાઈને સંતોષ થવો જોઈએ ને?'

રામભાઈ: 'સંતોષ તો પૂરેપૂરો થયેલો. ઝાકરો હોશિયાર પાક્યો તેનો ગર્વ પણ હતા. પુત્રના દરમમાંથી કાળી માટી ઉચામવાનું ટબું એટલે રાજ પણ થતા. પણ મરતી વખતે હવ જમીનમાં રહ્યો. તેમાં ગણોતધારો આવ્યો. એક ખેડૂત પાસેથી જમીન લઈને બીજાને આપી ન શકાય તે એમણે જાણ્યું એટલે મનમાં એની એ ધખના રહી કે લોક મારી જમીન ખગાડી નાખશે.'

રામભાઈ અટક્યા એટલે ઉત્સુકતાને વશ થઈ દિશોરભાઈએ પૂછ્યું: 'પછી?'

રામભાઈ: 'જમીન રમણભાઈએ ચાર ખેડૂતાને ભાગે આપી દીધી હતી, પણ કોની માગે સવારોર સૂકે ખાધી છે કે ખેતરમાં પેસે?'

દિશોરભાઈ: 'એટલે?'

રામભાઈ : 'હા લઈને ખેડૂત ખેતરમાં પેસવા જાય એટલે લાગણી એ બળદની નાથ ઝાલીને એને બિચા ગાળે. આગળ હા બરવા ન દે.'

કિશોરભાઈ : 'આ તો અજબ વાત કહેવાય. ધરતી સાથેની આ તો અજબ પ્રીત !'

રામભાઈ : 'પ્રીત કે ઘેલછા ? આલીમ વાંધાં જમીન સાથે પડતર પડી રહી તેમાં કેટલું નુકસાન ?'

કિશોરભાઈ : 'પણે કોઈએ ખેતરમાં પેસવા પ્રયત્ન કર્યો જ નહિ !'

રામભાઈ : 'બળદેય જૂતયા ખીના હોય તેમ ગમે તેટલું દારૂ પણ આગળ હા જ ન દે. છતાં રજુહોદ બારે દિમતવાળો. એ ધારિયું-કાદાળી લઈને ખેતરમાં જતે કામ કંવા ગમે. પણ એમાંય એનો અજ ન વાગ્યો.'

મગન : 'તે વખતે શું થયું ?'

રામભાઈ : 'ખેતરમાં એને પેસવા તો દીધો. પણ કામ બિલકુલ કરવા ન દે. એ ધારિયું કે કાદાળી બે કામમાં ઝાલી જવો ઉગામે કે નાથાકાકા અદર પકડી લે.'

કિશોરભાઈ અને મગનનાં મો મલકી ગયાં. બંને સાથે બોલ્યા : 'આ તો ભારે ગજબ કહેવાય !'

રામભાઈ : 'આમ ગજબ છે, પણ ખીછ રીતે નિર્ગત છે. ખેતરમાં ખેડવા જાય એને આમ રોકે કે એટલું જ, બાકી અમરતો કોઈ જાય એનું નામ દેવાનું નહિ. ખેતરમાં જાય એને મનમાં આવે તો દેખાવ દે, નય દે. બાકી ખેતરની બહાર કોઈને દેખાવ દીધો હોય એવું મિલકુલ અનુ નથી. એટલે એ રસ્તો બેંદાર નથી બની ગયો. સ્વભાવથી જાણે એ ભણા માણસ હતા એટલે કોઈને રંગડ ન કરે તે સમજાય તેવું છે.'

કિશોરભાઈ : 'પણ તેનો કંઈ રસ્તો તો કંવો પડશે ને ?'

રામભાઈ : 'રમણભાઈ તો વહીવટ માણસ. અગ્રેજી ભણેલા અને મુંબઈમાં રહે એટલે એમણે જાણ્યું ત્યારે એમના માન્યામાં વાત ન આવી. પણ એવું બોલું કોઈ લખે નહિ એટલે કાગળ પહોંચ્યો એટલે ઘેર આવ્યા. નજરેતજર અનુભવ કર્યો. અમે કહ્યું, 'જુવાને બતાવી આનો રસ્તો કરો.' પણ એ વાત એમને ગમે ન બિતરી. કહ્યું, 'ભલે ખેતર પડતર રહે. પુરતો વિચાર કરીને હું યોગ્ય લાગશે તે કરીશ અને એનો વિચાર કરીને ગઈ કાલે જ પાછા મુંબઈમાં આવ્યા છે.'

નવાઈ પામતાં કિશોરભાઈ બોલ્યા : 'શું કહો છો ? શો વિચાર કર્યો છે ?'

રામભાઈ : 'હું એમને હજુ મળ્યો નથી. એ બાજુ જવાનો વિચાર કરતો હતો ત્યાં તમે આવ્યા. વાત તો એવી સાલણી છે, કે એ જાતે ખેતી કરશે.'

કિશોરભાઈએ વધુ નવાઈ પામતાં કહ્યું : 'આ તો બધું ન માન્યા જેવું જ હશેવાય. રમણભાઈ જેવા એકવેકિટ એટલા માટે આખી જિંદગી ખેતી કરે એ સૌથી અજબ વાત.'

રામભાઈ : 'ઝોમની શી યોજના છે એ તો ઝોમને મળાએ ત્યારે પૂરેપૂરી ખબર પડે. તમારે જાણવું હોય તો આલો સાથે જઈએ.'

કિશોરભાઈએ મગન સામે નજર દરી. મગન બોલ્યો : 'હવે તો આ બેઠે સાંભળીને જ જવું. અર્થે કલાક મોકું યશે તો હા ચલું.'

રમણભાઈએ પોતે જે વિચાર્યું હતું તેનો ખ્યાલ આપતાં હહેવા માંડ્યું : 'રામભાઈ, મેં મુંબઈમાં મારા મિત્રોને કહ્યું તો કાંઈ માને નહિ. પણ મારી વાત એટલે બોલું પણ શી રીતે માને? હું પોતે પણ ઝોમના જેવો. પણ આ તો મેં નજરાનજર જોયેલી હકીકત હતી એટલે અમે બધા જુદા જુદા વિચાર કરતા હતા. યોજના વિચારતા હતા જેવટ બધા એક મુદ્દા ઉપર સંગત થયા.'

રમણભાઈ સહેજ અટક્યા પણ વચ્ચે કાંઈ બોલ્યું નહિ. એમણે કહ્યું : 'બાપુજીનું લોહી બેઠું હતું. જનમના બેઠું નહિ પણ વંશપરંપરાના બેઠું લોહી, એટલે ધરતી સાથે ઝોમની પ્રીતની ઝાંઝૂંચી પડી ગઈ હતી, કે એ મરણ સમયે પણ છૂટી નહિ. ન છૂટી એવું કારણ પોતાના પછી ધરતી નિગ્રાહર થઈ જશે એ બીક. પુત્રેશ્વર પાછળ માણસની અજ ઝંખના છે. પોતાને જેની સાથે પ્રીત છે એ વારસામાં આપી જવાની વૃત્તિને કારણે માણસ પુત્ર ઝંખે છે અને એને માટે મરી રહે છે. એટલે માણસ ખરી રીતે પુત્ર નથી ઝંખતો-વારસદાર ઝંખે છે. અને એ રમૂગ મિલકતનો વારસદાર નહિ પણ પોતાના પછી પોતાનું કાર્ય ઉપાડી લે તેવો કાર્યક્ષેત્રનો વારસદાર. અને એ રીતે હું ઝોમનો પુત્ર હતો, પણ વારસદાર ન હતો; એટલે મરતી વખતે એમણે ધરતીને નિગ્રાહર થતી જોઈ. એમને મારા કરતાં ધરતીમાં વધુ પ્રીત હતી એટલે ધરતીને નિગ્રાહર થતી એ ન સહી શક્યા. એ કારણે ઝોમનો છવ મરતી વખતે એમાં ભરાઈ રહ્યો.'

રામભાઈએ પૂછ્યું : 'પરંતુ આમ તો એમને તમારાથી સંતોષ હતો. ખેતીની કાળા મજૂરીમાંથી છૂટી તમે મુંબઈ રહેતા થયા એથી એ ગર્વ પણ લેતા હતા અને આનંદ પણ માણતા હતા.'

રમણભાઈ : 'હું પણ એવું માનતો હતો. પરંતુ આ પ્રસંગ ઉપરથી લાગે છે કે એમનું એ માનવું હોવાનું ન હતું-બુદ્ધિનું હતું. ઊંડે ઊંડે હૈયું તો એ જ ઝંખતું હતું કે મારી ધરતી મારા જતાં ન ધણિયાતી થવાની. કદાચ એ ઝંખના એટલી સુપ્ત દશામાં હતી કે એમને પણ એનો ખ્યાલ છેલ્લી ઘડી સુધી નહિ આવ્યો હોય; બાપી જે એમને મારાથી, મારા ધંધાથી, હૃદયનો સંતોષ હોત તો નિરાંતે મર્યા હોત.'

દિગોરભાઈ બોલ્યા : 'ઝોટલે તમે વફીલાત મૂકી ખેતી કરશો ?'

રમણભાઈ : 'આપુણના આત્માની મુક્તિ માટે એ કુટુંબ જોઈએ ને ? એ માટે મેં જે-અઢી માસમાં મારું 'સુજાનું' દામ પનાવી દીધું'ં. અઢી રોકાવાની નિર્ગત સાથે આવ્યો છું. બળદની જોડ ખરીદવાનું નક્કી કર્યું'ં. ઝોટલે નોકર ગણીશ. ચોમાસાની સીઝન તો મઈ, પણ પંચે પાણી લઈને નવા સીઝન લેવાનું વિચાર્યું'ં છે.

ગમભાઈએ થંકા દર્શાવતાં કહ્યું : 'તમાગથી ખેતી થશે ?'

રમણભાઈ : 'કુજ ૨૪ પડે ત્યાં ઝેવી અથવા શું દામ? અદામાં અજબ શક્તિ છે ઝોટલે ખેતી ન થાય એવું'ં હું માનતો નથી.'

દિગોરભાઈ : 'પણ ઝોટલા કારણે જ વફીલાત ઝાડી દેશો ?'

રમણભાઈ : 'અત્યારે કઈ કહેવાય નહિ, ખેતી કાયમ કરવી એવું કંઈ જોઈએ'ં છે? અદાપૂર્વક ખેતી કર તો જરૂર પિતાના આત્માને સંતોષ થાય. અને ત્યાં સંતોષ થયો કે એ આત્મા જે બધનમાં છે તે છૂટી જાય. અને એક વખત આત્માની મુક્તિ થઈ ઝોટલે હું ખેતી ત્રાકું કે ચાલુ ગયું ત્યાં કંઈ આત્મા ફરી એ ઝખનામાં પડતો નથી. ઝોટલે આજે મારી આગળ કાયમ ખેતી કરવી કે વફીલાત ઝાડવી એ સવાલ નથી; કેવળ અદાપૂર્વક ખેતી કરી પિતાના આત્માને તૃપ્તિ આપવી એ એક જ સવાલ છે.' અને મહેજ અટકી, હસીને ઉમેર્યું : 'અને એમ અદાપૂર્વક ખેતી કરનાં કરના મરતી સાથે પ્રીત બધાઈ જાય તો એ નં પણ ફટે!'

અકાડિવા પછી રમણભાઈ જતે બળદના અઠોડા ઝાલી દળ લઈને મીમમા જવા નીકળ્યા, ત્યારે એ જોવા મેળાના જેટલી ગામની મેદની ઝામટી. બધાના અંતરમાં એક કુતૂહલ હતું કે જાંઘળે તો બગ કે એમને ભૂત કેવુક ખેતરમાં પેસવા દે ! ઝોટલે ત્યાં ખેતર આવી પહોંચ્યું ત્યાં લોકો પારખું જોવા આગળ ધસી આવ્યા. ત્યાં ખેડૂતના બળદો ભૂતે રોકવા દતા, ત્યાં આ વખત બળદ આવ્યા ઝોટલે સૌનું કુતૂહલ હેઠી દલાએ પહોંચ્યું. અને સૌની નવાઈ વચ્ચે બળદ આગળ આવ્યા છતાં ભૂતે રોકવા નહિ. આનંદનો શોરબકાર મચી ઘેો. ખેતરને હોડે દળ હોડી નાખ્યું અને ખેડવા માટે એને જે રીતે નોંઝવું જાઈએ તે પ્રમાણે નોકર નોંઝવી દીધું. બળદના અઠોડા નોકરે ઝાલ્યા ને હળનો હોડો રમણભાઈએ ઝાલ્યો અને બળદને ચાલવાનું કહેવા એમણે ડચકારો કર્યો. ડચ...ડચ...ડચ... અને બળદો ડચકારા સમા હોડના લાગ્યા. દળ ધનતીને ફાડતું ચસચસ કંટું પાછળ વહેવા લાગ્યું. બધાની નવાઈ વચ્ચે એમણે અદ્ભૂત નાચાલાઈનો બળદને હાંકતો ચિરપરિચિત ડચકારો સંભળાવ્યો અને અવાજ આવ્યો : 'હોડો મારો આપો દરું !' 'અખંડ આનંદ'

‘ઘરનો મોલ’

ઈશ્વર પેટલીકર

આણંદ, તા. ૧૧ : ૮ : ૪૬

પ્રિય નાની બહેન,

માર્ચ માસમાં મેં તને ‘બાપુ-મારી મા’ એ પુસ્તક અંગે લખ્યું ત્યારે તેં એના જવાબમાં મારા ઉપર આક્ષેપ કર્યો હતો તે તું તો શાની ભૂલે? નવલકથા વિષે કેમ ક્રોધ વાર પત્ર લખતા નથી? તમે પોતે નવલકથાકાર છો એટલે બીજાનાં વખાણ કરતાં છવ નથી ચાલતો કે શું?

તારે સ્વભાવ ન ઓળખનારને તો આવો આક્ષેપ વાંચી મુસ્સો જ આવે. પરંતુ હું એથી કેમ ખિન્નઉં? તારે એ તો સ્વભાવ છે કે નોંધતી વસ્તુ બીજા પાસેથી એવી રીતે લેવી કે પોતા ઉપર ઉપકાર ચડે નહિ અને વસ્તુ મળી રહે! મારા ઉપર આમ તું આક્ષેપ કરે એટલે હું સહેજે નવલકથા ઉપર લખું અને તને નોંધતી વસ્તુ મળી રહે. અને તને નોંધતી ચીજ આપવામાં મને આનંદ આવે કે એટલે હું આપ્યા વગર નહિ રહેવાનો એ પક્ષ તું ભણી ગઈ છે. એટલે વગર ઉપકારે તને ‘ઘરનો મોલ’ નવલકથાનો પરિચય આપું છું.

ઘર કેનું? ગૃહિણીનું કે ગૃહસ્થનું? અને સૌ કબૂલ કરે છે કે ઘર ગૃહિણીનું છે. એ જ પ્રશ્ન અહીં લેખક બીજા રૂપમાં મૂકે છે. ઘરનો મોલ ક્રોધ? અને વાર્તામાં સાબિત કરે છે કે ઘરનો મોલ ‘મેના’ જતાં ‘કાનછ’ રૂપી છાપરું ભાંગી પડ્યું!

પણ એ મોલ અને છાપરાની વાત આગળ કહું તે પહેલાં એના લેખકનું નામ જાણવી દઉં. મુજરાતના વાર્તાલેખકોમાં પાટીદાર સાતિના લેખકો તરફ નજર કરીએ તો પન્નાલાલ પટેલ, પીતાંબર પટેલ, ગોવિંદભાઈ અમીન અને ચોયા તારા ‘પૂન્ય મોટાભાઈ!’ એટલા પહેલી નજરે આંખે ચડે છે. અને એ દરેકની વાર્તાઓમાં વિવિધતા પણ છે. પન્નાલાલ ઇડર-કુંગરપુર ભણીના છે એટલે એમની આમછવનની વાર્તાઓ એ પ્રદેશને રજૂ કરે છે. ગોવિંદભાઈ અમીન છે તો વસોના—ચરોતરના—પણ એમનો કાર્યપ્રદેશ મુંબઈ છે એટલે મુંબઈના છવન ઉપર મોટેભાગે એમની વાર્તાઓ રચાય છે. ક્રોધ ક્રોધ વાર્તાઓ ચરોતરના પ્રદેશ ઉપરથી ઘડાયેલી છે. એ પોતે વળી

।ટકા પશુ લખે છે. મારી વાર્તાઓ 'શુદ્ધ ચરોતરિયા' છે એમ તું જ હે છે એટલે એ અગે મારે કહેવાનું નથી. હવે ત્યાં 'ધનના ગોલ'ના ખાદ પીતાબર પટેલ. એ ગહે છે તો મુંબઈ, પણ ગામડા પ્રત્યેની મમતા મેમની એવી ને એવી છે. એમના પોતાનામાં પણ આમવાસીની નિખાલસતા, રળતા અને નિર્દોષતા પરિચયમાં આવનાગને ચોખ્ખી જણાઈ આવે છે. માપણે બને જેમ અતિ વાતોડિયા છીએ તેમ એ પણ વાતોડિયા છે. પ્રથમ પરિચયમાં જ અમે મિત્રો બની ગયેલા તે પણ એ કારણે. તું એમના પરિચયમાં આવેતો એ જ રીતે મિત્ર બની જાય. એ પોતે ઉત્તર ગુજરાતના વતની છે અને આ નવલકથામાં એ વિભાગના પાટીદાર કુટુંબજીવનની વસ્તુ લેઈને એમણે નવલકથા લખી છે.

દાનજી એની પત્ની મેના સાથે અમદાવાદમાં સુખે ગહેતો હોય છે. મિલમાં તોફરી કરતો હોય છે. એક દિવસ ઘેઘી પિતાનો પત્ર આવે છે કે નાના ભાઈ મધુગો વિવાહ થયો છે અને અમુક દિવસે લગ્ન લીધુ છે. દાનજીનો ગંભીરો સ્વભાવ નાચી ઊઠે છે. એને એક જ લહે લાગે છે કે નાનાભાઈને એવા કાકભાઈથી પરણાવવો કે નાતમાં કંકો વાગી જાય. અને એ તાનમાં એ અમદાવાદથી ઘણી ચીજો ખરીદી ધેર જાય છે. ઘરનાં બધાં ના કહેતાં ગહે છે અને તે કંકો વગાડવાની ધૂનમાં વધુ પડતુ ખર્ચ કરી નાખે છે.

લગ્ન પતી ગયા પછી જે દેવુ થયુ તેને કેમ પહોંચી વળવું તેના ઉપાય તરીકે એમ નક્કી થાય છે કે દાનજીએ મેનાને ઘેર ગહેવા દેના. એટલે અમદાવાદમાં એને જોણુ ખર્ચ આવે અને બચત સારી થાય અને દેવું ઝટ વળી જાય. અને મેના ઘેર હોય તો ઘરકામ અને ખેતીકામમાં મદદરૂપ થાય એટલે એ રીતે પણ ફાયદો થાય. દાનજીનું દેવુ મેનાને મૂકી અમદાવાદ જવા ચાલતુ નથી, પણ એણે જ જમ્યાની ઉપરવટ થઈ વધુ પડતું ખર્ચ કરી નાખ્યુ છે એટલે એના ઉપાય પણ નથી.

ભાગેલે હૈયે એ મેનાને મૂકી એકલો અમદાવાદ આવે છે. એનું જીવન સુનુ સુનુ થઈ જાય છે. મિલના મુકાદમ દાસને ઘેર એ વીંછી બાંધે છે. પણ એની પત્ની રૂપાળી કુવેડ છે એટલે એના હાથનું ખાવું પગણે ગળે ઉતરે છે. આમ નથી એનું પૂરું પેટ ભગતુ અને મન તો મેના વગર ખાલીખમ છે જ.

આ ગ્રંથિમાં મેનાના પિયરની સતોદ એને મળે છે. એ બાઈનુ લગ્ન કળેકુ છે. એનો પતિ મગનલાલ એના કળતાં નાનો છે એવુ કળેકુ થવાનુ

ધરણુ સાટાનો ગિવાજ. મગનલાલની જાહેન સંતોહના લાઇ સાથે પરણાવેલી હોય છે. એ બાધને મેના લાઝચાળી લાગે છે. કાનજી જેવો વર પોતાને હોય તો એમ પણ એને થતું હોય છે. કાનજીને પણ સંતોહ તરફનું એવાણુ થતું હોય તેમ લાગે છે. પણ એ જાણત છે. એ સમજી જાય છે કે આ એવતાણુમાંથી મારે છૂટવું હોય તો મેનાને કાઢી ઉપાથે તેડી લાવવી જોઈએ અને ઉવટ એને તેડવા એ ધેર જાય છે.

પરંતુ ધેર જતાં એ જુએ છે કે એનું આગમન બધાંને અઘાડું લાગે છે. મેના સાસુના ત્રાસથી મુકાઈ ગઈ હોય છે. છતાં એ મૂંઝે મોંઝે બધા ત્રાસ વેદી સેતી હોય છે. વચેટ બાઈ મનોર અને એની વહુએ કાનજી ધેર આગ્યો ત્યારે જુદા થવાની વાત મૂકી. આક્ષેપ એકરોએ કે કાનજી અમદાવાદની બચતમાં ફગો કરે છે અને કમાણી આગવી રાખે છે. મનોરની વહુ જુદી થવાં એ કારણે માગતી હતી કે સાસુનો ત્રાસ એનાથી સહેવાતો ન હતો. એ જડઆતોડ જવાબ આપે તેવી અને જરાય ન દખાય તેવી હતી છતાં છત્રી ડોસીથી એ થાકી ગઈ હતી. પોતાના જીવતાં પુત્રો આમ જુદા થાય એ દરશનદાસને માથાવાઢ લાગ્યું પણ મનોર એકનો એ ન થયો એટલે એનો ભાગ જુદો કરી આપવાં પડ્યો. નાના બાઈ મથુરની વહુ હજુ સાસરે રહેતી થઈ ન હતી એટલે કામ માટે મેનાને ધેર રહેવું હવે અનિવાર્ય થઈ પડ્યું. મનોરની વહુ જુદી થઈ એટલે છત્રી ડોસી પાસે મેના વગર ફાણુ? મેના પોતે સાસુના ત્રાસથી હેરાન થઈ ગઈ હતી પણ સમજી હતી એટલે કાનજીને સમજાવીને એકલા જવા કહ્યું. કાનજી ઉમંગભેર મેનાને તેડવા આગ્યો હતો પણ એને નિરાશ થઈને એકલા જવું પડ્યું.

કાનજીએ હવે ધર બદલ્યું. સંતોહની પાસે એ રહેવા ગયો. એ કારણે એના સદવાસમાં એ વધુ આવતો થયો હતો. સંતોહને એના તરફ વધું આકર્ષણ થવા કરતું હતું. એ સ્થિતિ ચાલ્યા કરતી હોય છે અને મેના સાસુના ત્રાસથી બિમાર પડી મરણ પામે છે. એને હિરટીરીઆ શરુ થાય છે ત્યારે વળગાડ માની જીંટવૈદુ શરુ કરે છે. હેલ્થી ઘડી મુઠી કાનજીને બખર આપવામાં આવતી નથી. મેના જતાં-ધરનો મોભ લાંગી પડતાં છાપડું વૂટી પડે તેમ કાનજી લાંગી પડે છે. બીજી બાજુ સંતોહ મનની શક્તિઓ ઉપરથી કાજુ મુમાવી એસીને કાનજી પાસે આવે છે. માગણી કરે છે કે મને તમે સંધરો. પરંતુ એક પાગકી પરજોતરને ધરમાં ઘાલવાની ધડતા કરવાની કાનજી ના પાડે છે. ધાયલ હરિણી જેવી સંતોહ પછી ફૂલે

પડી આપઘાત કરે છે. દાનદાને ઉપન ઉપરી જે આપઘાત થાય છે—‘જે મારી હતી એને હું બચાવી શક્યો નહિ. અને જે મારી થવા આવી તેને મારી દરી શક્યો નહિ, એકે રતન મુખાબ્યાં.’

પછી એ જુગારી બને છે. જેલમાં જાય છે. મિલમાં નોકરી કરવાની વૃત્તિ ઉડી જાય છે. હેવટ ઘેર આવે છે. જાપ સાથે લડી મિલકતમાયા પોતાનો ભાગ જુલો કરે છે. અને ગામમાં હોટલ કરે છે. અને ગામમાં જ્યાં કદી હોટલ થઈ નહોતી ત્યાં એની પ્રથમ શરુઆત કરી શહેરનું અનિષ્ટ તત્ત્વ જુગાર ગામમાં ઘુમીડે છે. એટલા સુધી કે ગામની સ્ત્રીઓ પણ એકોટ્ટરીનાં શીથર રમતી થઈ જાય છે અને કૂવાને અને તળાવને કાંઠે એની ચર્ચા કરતી હોય છે. બીજી બાજુ એ એવો દાદો બની ગયો હોય છે કે કાંઈનાથી એનું નામ દેવાનું નથી. ગામના આગેવાનો એનાથી તારી જાય છે. એને ગામમાંથી દાદવાનો કાઠ ઉપાય નથી રહેતો ત્યારે એના બાપને નાતગદાર મૂકે છે—જે જિયાગ પણ એનાથી બીજા એટલા દુઃખી થતા હોય છે!

હેવટ એની મા રાતે એની હોટલમાં જાય છે. વિન તિ કરે છે કે તું ગામ છોડીને આવ્યો જા. દાનજી પોતે પણ કંકુ નામની કુંભારબુના આદર્શબુનો ભાગ થઈ પડ્યો હોય છે, કંકુ પણ દમોડા લગ્યાં ગિરાતી હોવાથી એના તરફ ખેંચાય છે એટલે બંને જુલો ગત માથે લેઈને નાસી જાય છે. અને વાર્તા પૂરી થાય છે.

લેખકે વાર્તા એવી સરસ ટચથી દહી છે કે વાચક એના પ્રવાહમાં ખેંચાયે જાય છે સિનેમાના ચિત્રો ગદલાય તેમ પ્રસંગો બદલાતા હોવાથી વાચકની ઉત્સુકતા વધતી જાય છે અને વાર્તા વાચકને એ રીતે ઠેક સુધી પકડી રાખે છે.

વાર્તામાં મુખ્ય પાત્ર દાનજી છે. જનસમાજમાં સામાન્ય માણસો જેવા હોય છે તેવું એ સામાન્ય પાત્ર છે. એનામાં મોટાઈનો કંકો વગાડવાની વૃત્તિ છે, બહી લાગણી છે, તેમ જૂઠા વિચારો પણ છે. છતાં એ સારો રહેવા પ્રયત્ન કરતો હોય છે અને સંજોગોએ મદદ કરી હોત તો એ એક સારો માણસ રહ્યો હોત તેમ દેખાય છે એટલે વાચકની સહાનુભૂતિ એના તરફ ઠેક સુધી રહે છે. બીજું પાત્ર મેનાનું છે. એ જિંવી કોટિનું છે. એનામાં પતિના ઘરને અજવાળવાની બધી શક્તિ છે. એની પાસે ઉમદા ટેપું છે તેમ જોડી સમજબુદ્ધિ છે તેમજ ત્યાગલાવના પણ છે. ‘ઘરનો મોભ’ બનીને એણે ખરી રીતે મરીને જીવી બતાવ્યું છે.

ઉપરાંત કરશનદાસ, મનોર, દાસ, જોગચંદ (મિત્ર), રૂપાણી, સંતોષ, છતાં વગેરે પાત્રો કલાકાર હજારે હાથે મુખ્ય મુખ્ય રેખાઓ દોરી પાત્રની વિશિષ્ટતા જુદી બતાવે તેમ દોરવા છે. એમાં રંગની માત્રા યોગી હોવા છતાં એની રેખાઓ એવી સુરેખ છે કે દરેકનું વ્યક્તિત્વ વાચકને દેખાઈ આવે છે.

લેખકની ઉત્તર ગુજરાતની ભાષામાં જેની સચોટતા છે તેવી ઉપમાઓમાં પણ નવીનતા છે. થોડાક નમૂનાઓ—(૧) જાણે મેના દાનછના મોં પર અમીનું લીપણ ન લીપતી હોય. (૨) જાણે ગયા ભવના ઉભંગરા હોય તેમ જ્યારે જુઓ ત્યારે રૂપાણી બેટલાની પેટે લાંબી યધને પડી જ હોય. (૩) ગાંડીતુર નદીની પેટે જોજનથી ઊભરાતી સંતોષ. (૪) સાસુએ બધો પોટલો તેનો જ પર દાલઓ એ સાંભળીને મેનાનું દેવું, બોંય પર ખમણ કરતી માળી પડે તેમ, પછડાઈ પડ્યું. (૫) દાગડો જેમ દોરતા વાને દોલે તેમ ડોસી મેનાનાં દેવાને ઠાલવા લાગી. (૬) આ પ્રશ્ન દાનછને ગયાઈની પેટે સલાખ્યા કરતો હતો.

ઉપમામાં એકાદ ને જગાએ લેખક નિશાન પણ ચૂકી ગયા છે. (૧) ખીડીના ગલની પેટે દાસનો આંખો પણ તમી રહી હતી. ખરી રીતે ખીડીની ગ્રખને ગલ કહેવાય છે એટલે તમવાનો પ્રશ્ન ઝંઘેતો નથી. (૨) પાત્રના મોંમાં અશુદ્ધ શબ્દ આવે તે ખરાબર છે પણ એ પ્રયોગ લેખક પણ ડાહ ડાહ જગાએ કરી બેઠા છે—જુસનો (જુહતો), સડેદાટ (સડેડાટ). અને મોઢું નિશાન લેખક એ ચૂકી ગયા છે કે શહેરની અસરથી ગામડાંમાં વિદ્યુતિ આવી તે એમને બતાવવું છે, પરંતુ એ નિશાન ધારી અસર વાચક ઉપર પાડતું નથી. વાર્તામાં જો કોઈ કસબતા હોય તો એ સંયુક્ત કુટુંબનો, અને સાસુના ત્રાસની છે. કરશનદાસ જ્યારે પુત્રે માંડેલી દાનગીરી નથી સહી શકતા ત્યારે પત્નીને કહે છે—તારા પાપે જ મારી આ દશા થઈ છે! અને સાચે જ વાચકને પણ એ જ હાથ પ્રગળ પડે છે કે સાસુએ મેનાનો છવ ન લીધો હોત તો દાનછના ઘરનો મોઝ ભાંગી પડ્યો ન હોત. પરંતુ એ બધા મુદ્દાઓને વાર્તા સાથે કંઈ નિરજાત નથી. લેખકે જે મુદ્દાઓ ઉપર પ્રકાશ પાડ્યો છે તે સર્વસમન છે જોગ સૌ કબૂલ કરશે એ એનો ઘરતુની દૃષ્ટિએ પણ વિજય છે.

જુદા જૂ પો.ધી નવલકથા મોઢવું છું. તું એક એક વાંચી જઈશ તેની મને ખાત્રી છે. વાંચીને તને શું લાગ્યું તે જણાવજે.

મોરાભાઈના શુભાશિષ્ય.

ધરનો મોઝ : લેખક—પીતાંબર પટેલ, પ્રકાશક—છવન સાહિત્ય મંદિર, મુંબઈ, ૩. ચોર.

ખરો આનંદ

નાતુભાઈ દવે

‘હાથમાં પાણી લેા, પછા ફૂલ ચઢાવે. અહીં મોપારી મૂંડે. ત્યાં નાગિયેર વધેરે. હવે આ મંત્ર બોલો. પછી ઊભા થાવ. પ્રદક્ષિણા કરો. જમણી દિશા તરફ મોઢું કરે. હાથમાં મોખા લેા. ધંટડી વગાડો. બંને હાથ નેરો.’ આવી કેટકેટલી સૂચનાઓવાળી જુદી જુદી વિધિઓથી આપણે સંસ્કાર પામીએ છીએ, એ ‘નિંદગીનું’ મોઢું આશ્ચર્ય છે.

કેટલાક કહે છે, ‘એમાં ધણું રહ્યું છે. જે સમજ ના શકીએ એની ટીકા ન કરવી. શંકા કરે તેનો નાશ થાય છે. આ તો જમાનાઓથી આવ્યું આવે છે એટલે એમાં કંઈ હોતુ જ નોંદાએ.’

ખીનનો કહે છે, ‘તો ને જેમ આવે છે એમ ચાલ્યાં કરે. આપણે શું? ત્યાજ કરે છે. અને કરવાથી કશું જગડી જતુ નથી. પછી એની પંચાર્ત શી?’ અને મન તરંગે ચઢે છે આ બધા વિધિઓ શા?

વિધિઓ આપણે ત્યાં જ છે એતુ થે નથી. બધા ધર્મોમાં કંઈ ને કંઈ વિધિઓ રાખેલા જ છે. મંત્રો બહુવા, ફળફૂલ કે અનાજ અર્પણ કરવું, નાખ્યાં બેટ કરવાં, પાણી છાંટવા, પ્રદક્ષિણાઓ કરવા, એતુ કંઈ ને કંઈ હોય જ છે. દરેક ધર્મ એવો આગ્રહ ગણે છે કે એની વિધિઓ સર્વત્રેષ્ઠ છે, સનાતન છે, અને ફલદાયી છે. આ વિધિઓને સુન્તપણે વળગી રહેવામાં લોકશ્રમ લે છે, નાણાંનો ખર્ચ કરે છે, આગ્રહ ગણે છે, માન સમજે છે, ફરજ માને છે. એમાં જગ સરખો ભંગ થઈ જાય, કંઈ અધૂરાપણું આવી જાય તો નાગજ થાય છે, લય અનુભવે છે અને પ્રાયશ્ચિત્ત પણ કરે છે.

આવી બધી માન્યતાઓ શાથી બધાઈ હશે અને શાથી ટકી હશે એ પણ એક સવાલ છે. પરંતુ, લાગે છે માનવસ્વભાવ સાથે આ ખીના સંકળાયેલી છે. પૃથ્વીના જુદા જુદા ભાગોમાં ભલે વિધિઓના પ્રકાર જુદા હોય, માન્યતાઓમાં તો સામ્ય જડે જ છે. આપણી ભાવનાઓ અને આદર્શો સાથે આ વિધિઓનો ગાઢ સંબંધ છે. જૂલ એટલી જ થાય છે કે વિધિઓને લીધે આપણા આદર્શો ટકે છે વા ધકાવે છે એવો બમ પ્રચલિત રહ્યો છે.

ભાવનાઓ અને આદર્શો આપણી પ્રગતિની પારાશીશી છે. માનવોમાં જે કાંઈ વિકાસ થયો હોય તે જાણવાનું એકસ સાધન હોય તો તે એ છે

કે એની ભાવનાઓ અને વર્તનમાં કેટલું અંતર છે. પોતાની હિંમત માન્યતાઓથી માનવી જેમ જેમ વ્યવહારમાં દૂર થતો, ત્યજ તેમ તેમ એની અધોગતિ; જેમ જેમ પોતાની ક્રિયાઓ - શારીરિક અને માનસિક-માંથી એને સંતોષ મળી રહે, એને સ્ફૂર્તિ દેખાય, એને 'ડાંગ ના લાગે' પણ આનંદ વ્યાપી રહે તો એની પ્રગતિ-વિધિઓ અને એના પાલેનથી આ અંતર વધે છે કે ઘટે છે?

બીજાને તરંગ નતો છે: વિધિઓની પરવશતા કયી?

ધણી આખતોમાં માનવીએ ફેરફારો કર્યા છે. નવાં આનુકૂળ નંચો આવ્યું ત્યાં દડ કરીને પણ નવાં સ્વરૂપો ઊભાં કર્યાં છે. જ્યાં કર્યાં છે, કુરબાનીઓ આપી છે, પણ પરવશ નથી રહ્યા. એમાં એકલી નવીનતાની વાત પણ નથી. થોડા ઉપલક્ષ્યા ફેરફારે પણ વૈવિધ્ય આવી શકે છે. પણ માનવીને એકલું વૈવિધ્યથી નથી આલી શકવું. એને તો વિચારપૂર્વક થયેલાં પરિવર્તનો જોઈએ છે, અને તે સિદ્ધ કર્યા સિવાય એ જ પતો નથી. જીવનનાં ઘણાં ક્ષેત્રોમાં આવા ફેરફારો થતા જ આવ્યા છે. આદર્શો વ ફરી થયા છે. તો પછી આ વિધિઓનો આવો કાળ શાથી?

સા માટે આ વિધિઓને આટલી દૃઢતાથી વળગી રહેવું જોઈએ? ગૂંઠના ભાવને લીધે? પ્રચલિત સંસ્કારની માન્યતાને લીધે? શું એના વિના પતિ-પત્નીનું લગ્ન ખરેખર અધૂરું રહે? શું એના વિના આપણા પ્રેતદંડો રજવા કરે? શું એના વિના આપણી પ્રજા કમચક્રવર્તી કે કમભાગ્ય તીકણે? વિધિઓમાં 'એવું' શું છે?

અને વળી તરંગ જોઈ છે: આ નહિ તો બીજો, વિધિ તો જોઈશે જ ને! તો પછી આ છે તે શું ખોટા છે? એની અદેખાઈ સા માટે?

ખરેખર, વિધિઓ તો હોવાના જ. એ મિત્રો એકઠા મળે એટલે ચોડા વિધિ તો થવાનો જ - જેવો દેશ, જેવો રિવાજ. એ જ મુજબ જન્મ-મરણના, લગ્ન-વિદાયના, ઘર વસાવ્યાના, જ્ઞાનાના-જમણના, એવા નાનામોટા જીવનનાં સહુ પ્રસંગોએ આપણે રિવાજો પાડ્યા છે. એમાં ભલે બીજાના તરફ માન જાહેર કરતા હોઈએ, આપણું શુભ - કલ્યાણ ઇચ્છીએ, અરસપરસ સહાનુભૂતિ અકત કરતા હોઈએ, પરંતુ એ અધાનો પ્રકાર તો હોવાનો. આના પ્રકારોમાં જેમ ગાંભીર્ય વધારે, જેમ હેતુ સારો ને જિંચો, જેમ સખ્યતા સારી તેમ એ સર્વમાન્ય થવાનો.

પરંતુ, એવા પ્રકારોમાં જ્યારે આકેષર આવી જાય ત્યારે એને ત્યાગ કરવો જોઈએ. જ્યારે એમાં ઉપરજીલ્લો, કમનનો, અણસમજનો પ્રયોગ થવા મળે ત્યારે એ નાસજનક ગણાવો જોઈએ. જ્યારે એની અવગણનાથી ભાવકર

હાનિ અને અનુસરણથી મહાલાલ સમગ્ર ત્યારે જોનાથી ભાગી જવું જોઈએ.

માનવીની અંદર જે અંડજોર રૂપિ રહી છે તે આવે વળતે જાગવી જોઈએ.

આપણી ધર્મીજી વિધિઓ આવા તબક્કે આગી ગઈ છે. ધર્મનો જેદી અંચળો જોડી, આપણી ઉપર ગૂઢ ભયનું વાતાવરણ ફેલાવી, આ વિધિઓ આપણી ગરદન ઉપર ચઢી બેઠી છે. સંસારમાં આ વિધિઓને લઈને પ્રતિષ્ઠા મેળવાય છે તે ગૌરવ લેવાય છે, ત્યારે ખરેખર તો જોમનો મહાન દુર્બલ આપણે નિભાવી રહ્યા છીએ.

આ વિધિઓ તૂટી જશે તો આપણું આર્થિક ક્યાં રહેશે એવો ભય સેવવાની ક્ષતી જરૂર નથી. આપણે પૂર્વ અને પશ્ચિમના સંસ્કૃતિની વિધિઓ આપનાથીશું એવા ખ્યાલથી ગડકમાનીએ જરૂર નથી. આપણે રાષ્ટ્ર વૈજ્ઞાનિક સંશોધન કરાવવાના પ્રયોજનમાં પડી આ વિધિઓને નવું અવતરન આપીએ.

ભલે આપણી નવી વિધિઓ અધૂરી, છીછરી નીપજે. ભલે જેમાં અર્થ-ગાંભીર્યની ઝાંઝી હત ના દેખાય. ભલે આપણા પ્રસંગો શુદ્ધ અને પાગલ દેખાય. એ બધું કેટલાક વખત માટે નીભાવી લેવાય એવું છે પરંતુ જે વિધિઓમાં આપણે શ્રદ્ધા રાખતા નથી, જે આપણામાં લાલચ ને ભય જિભાં કરી આપણને નિરુપાલ કરી દે છે, જે જોડી પ્રતિષ્ઠા જિભાં કરી સમાજમાં જૂઠાં મૂકે છે એવા છે, એ વિધિઓ જરૂર સંકરી લેવાની લાગણીમાંથી છૂટવું જોઈએ.

અને તોજ આપણામાં અનુસરણને જાહેર સર્જન આવશે. તોજ આપણે સમજપૂર્વક આપણા પ્રસંગો ગોઠવીશું, દીપાવીશું. એમાંથી પડાયાને જાહેર ખરો આનંદ લઈશું.

આફ્રિકાના આફકોને

આફ્રિકાના આફકોનેઓના લવાજમ અંગે જે મુશ્કેલી દર સાલ હોય છે તે ચાલુ છે. જેમનાં લવાજમ જાડી હોય છે તેમને હાપેલી ઉધરાણીની કાપલી અંકમાં મૂકવામાં આવે છે. આવતે અંકે માસિકનું વરસ પૂરું થાય છે માટે જે લાઈજોનાં લવાજમ જાડી પડનાં હોય તે ભરી દે. જાડી નવા વરસથી તેમને આફક તરીકે બંધ કરવામાં આવશે. આમ અંધ યથા પછી ઘણા લાઈજો લવાજમ મોકલે છે અને પાછલા અફકોની માગણી કરે છે. અહીં અંક શિલક નથી હોતા ત્યારે તે મોકલી શકતા નથી. આમ અને પક્ષને મુશ્કેલીમાં મુકાવું પડે તે કરતાં દરેક લવાજમ વેળાસર ભરી દે તેજ હિતકર છે.

રૂણરાહત ધારો

લલ્લુભાઈ દિશારભાઈ પટેલ

મુંબઈનો રૂણરાહત ધારો સને ૧૯૪૭નો ૨૮ મો ખેડૂત દેણદારોને રાહત આપવા માટે મુંબઈ સરકારે કર્યો છે. પણ તેના ધોરણો વ્યવહાર નથી અને વારતવિક રીતે ધડાયાં નથી. તે કારણે ભારે દરનું વ્યાજ ભરનાર ખેડૂતોને અને ઝોઝા દરનું વ્યાજ ભરનાર ખેડૂતોને ગ્રાહકમાં જે તફાવત રહેલો એકઠો તે રહેતો નથી.

તા. ૧-૧-૧૯૩૧ પહેલાંના વ્યવહાર સંબંધી વ્યાજનો દર એક ટકાનો હોય કે ૭ આનાનો હોય તો પણ તા. ૧-૧-૧૯૩૧ પહેલાંના લેણદેણના વ્યવહાર માટે બાકી પડતા વ્યાજ તથા મુદ્દતમાં ૪૦ ટકાની કાપ મુકવા કક્ષમ રચી દરાનું છે. આ ધોરણેથી ભારે દરનું વ્યાજ ભરેલું તે દેણદારને જોઈતી રાહત મળતી નથી જ્યારે ઝોઝા દરનું વ્યાજ લેનાર લેણદાર માટે ન્યાયનું ધોરણ જળવાતું નથી.

દેણદારની લેણી રકમ નક્કી કરવામાં મુંબઈના રૂણરાહત કાયદાથી ધણી અસમ્મતા રહે છે. એક ટકાના દરે તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૦ના રોજ ધીરેલી રકમ રૂ. ૧૦૦૦ના ૬૦૦ લેણા નીકળે. તેજ રકમ એક દિવસ પછી એટલે તા. ૧-૧-૧૯૩૧ના રોજ ધીરે તો ફક્ત રૂ. ૧૬૧ લેણા નીકળે. તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૬ના રોજ ધીરેલી રૂ. ૧૦૦૦ની રકમના રૂ. ૪૩૪ લેણા નીકળે ત્યારે એક દિવસ પછી એટલે તા. ૧-૧-૧૯૪૦ના રોજ ધીરેલી રકમના રૂ. ૩૧૪ લેણા નીકળે. બાર આના, આઠ આના અને ૭ આનાના વ્યાજના દરે એકજ દિવસ ઘટેલી મોડી ધીરેલી રકમની લેણી રકમમાં પંજુ તેવીજ અસમ્મતા રહે છે. આ કાયદો આઠ આનાના વ્યાજના દરે તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૬ના રોજ ધીરેલી રકમના રૂ. ૭૦૦ લેણા કઢાડે, જ્યારે એક દિવસ પછી એટલે તા. ૧-૧-૧૯૪૦ના રોજ ધીરેલી રકમ માટે રૂ. ૧૦૦૦ લેણા કઢાડે, તેજ પ્રમાણે ૭ આનાના વ્યાજના દરે તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૬ના રોજ ધીરેલી રકમ માટે રૂ. ૭૦૦ લેણા નીકળે. તે પછી એક દિવસે એટલે તા. ૧-૧-૧૯૪૦ના રોજ ધીરેલી રકમ માટે રૂ. ૧૦૦૦ લેણા નીકળે. એકજ દિવસના અંતરમાં રૂ. ૩૦૦નો તફાવત. ધોરણ પછી વ્યાજ ગિલકુલ વસૂલ ન આવ્યું હોય તો કેટલું લેણું લેણદારનું નીકળે તેની વિગત.

ઉપર દર્શાવેલ પંજુ વસૂલ ન આવ્યું હોય તો પણ ટકાના ૬ બાર આનાના વ્યાજના દરે તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૦ કે તે પહેલાં વાસ વરસ સુધીમાં ધીરેલ

રૂ. ૧૦૦૦ માટે રૂ. ૬૦૦ મુદ્દત તથા ૬૦૦ વ્યાજ મળી રૂ. ૧૨૦૦ લેણા નીકળે. પણ તે પછી બીજા દિવસે એટલે તા ૧-૧-૧૯૩૨ના રોજ રૂ. ૧૦૦૦ ધીરેલ હોય તો રૂ. ૭૦૦ મુદ્દત, રૂ. ૭૦૦ વ્યાજ મળી રૂ. ૧૪૦૦ લેણા નીકળે, પણ તા ૧-૧-૧૯૪૦ના રોજ રૂ. ૧૦૦૦ આડ આના વ્યાજના ધીરેલ હોય તો રૂ. ૧૦૦૦ મુદ્દત અને રૂ. ૫૪૦ વ્યાજ મળી રૂ. ૧૫૪૦ લેણા નીકળે અને તેજ મિતિએ ૭ આનાના વ્યાજના દરે ધીરો હોય તો પણ રૂ. ૧૦૦૦ મુદ્દત અને ૪૦૫ વ્યાજ મળી રૂ. ૧૪૦૫ નીકળે.

વધારે વિશ્વમય પમાડે તેની બીના તો એ કે ૧૮ વર્ષથી ગણાયેલ રૂ. ૧૦૦૦ ને બદલે ૧૨૦૦ રૂ. મળે પણ ૯ વર્ષ રાખાયેલ (તા ૧-૧-૧૯૪૦ના ધીંગણની રકમ) રકમ રૂ. ૧૦૦૦ના રૂ. ૧૫૪૦ મળે તેમા પણ આડ આનાના દરે તા ૩૧-૧૨-૧૯૩૯ના રોજ ધીરેલ રકમ રૂ. ૧૦૦૦ના માટે મુદ્દત ૭૦૦ અને વ્યાજ ૩૭૮ મળી રૂ. ૧૦૭૮ મળે, બધારે તેને બીજા દિવસે એટલે તા ૧-૧-૧૯૪૦ના રોજ ધીરેલ તેટલી રકમ માટે મુદ્દત રૂ. ૧૦૦૦ અને વ્યાજ રૂ. ૫૪૦ મળી રૂ. ૧૫૪૦ મળે એટલે એ ૯ દિવસ મોડા ધીંગવામા રૂ. ૪૬૨ વધારે મળે તેરોજ તફાવત ૭ આનાના દરે વ્યાજ ધીરેલ રકમ માટે પણ એકજ દિવસના અતરમા રૂ. ૪૨૧૧ નો પડે છે. તા ૩૧-૧૨-૧૯૩૯ના રોજ ૭ આનાના વ્યાજના દરે ધીંગનાર લેણુદારને રૂ. ૧૦૦૦ના નવ વગેરે કઈ પણ વસૂલ ન હોય છતા રૂ. ૯૮૩૧ મળે મુદ્દતમા પણ ૧૬૧૧ મોડા મળે અને આડ આનાના દરે વાગાને રૂ. ૧૦૦૦ના નવ વગેરે ૧૦૭૮ મળે આ લેણુદાર ફરીથી ખેડૂતને રૂ. ૫૫૦ આપશે નાણા વગર ખેડૂતનો મગભાર આનંદ કેટલાય ખેડૂત દેણુદારને જેવા ધીંગનાર ખેડૂત હોય તે.

વધારે જ્ઞાન આપવા જેની સાત તો એ કે તા ૩૧-૧૨-૧૯૩૦ના દિવસે ટકાના દરથી ધીંગણુ રકમાર ૧૮ વર્ષમા રૂ. ૨૧૬૦ (પકાણી દરનું વ્યાજ) વસૂલ કરે છતા તે રૂ. ૬૦૦ મુદ્દત તર્જી લેણા નીકળે એટલે કુલ રૂ. ૨૭૬૦ મેળવે પણ ધીરાણુ તા ૩૧-૧૨-૧૯૧૨નું હોય તો વ્યાજ રૂ. ૪૮૨૦ વસૂલ કરેલ હોય તો પણ ૬૦૦ લેણા નીકળે, એટલે રૂ. ૧૦૦૦ના ૪૮૨૦ મેળવે બધારે તે દરનું વ્યાજ પણ વસૂલ માટે અપ્રતાર્થ ન કરે અને ગહગીઅત મળી ૨૬ વર્ષ સુધી યાત્રી ખેડુઆ રે તેને ફક્ત રૂ. ૧૦૦ મુદ્દત અને ૬૦૦ વ્યાજ મળી કુલ રૂ. ૧૨૦૦ મળે ક્યા રૂ. ૨૭૬૦ અને ક્યા રૂ. ૧૨૦૦ એ તો ૧૫૬૦નો તફાવત ૩૬ વર્ષના કરા રૂ. ૪૮૨૦ અને ક્યા રૂ. ૧૨૦૦

૭ આનાના વ્યાજના દરે તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૦ના રોજ રૂ. ૧૦૦૦ ધીરનારને કંઈ વસૂલ મળ્યું ના હોય તો પણ અદાર વરસે રૂ. ૬૦૦ મુદ્દલ અને રૂ. ૪૮૬ વ્યાજ મળી રૂ. ૧૦૮૬ મળે, પણ તેને બીજે દિવસે એટલે તા. ૧-૧-૧૯૩૧ના રોજ એ રકમ ધીરે તો રૂ. ૭૦૦ મુદ્દલ અને ૫૬૭ વ્યાજ મળી રૂ. ૧૨૬૭ મળે.

આ દાયદામાં લારે દરનું વ્યાજ સમ્પ્રતાપથી વસૂલ કરે જતો હોય તે લેણદારને ખાસ હરકત આવતી નથી પણ વ્યાજ બાકી રાખતો હોય અગર તો હલકા દરનું વ્યાજ લેતો હોય તેના લેણદારની જ વધારે કપાત થાય છે.

તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૬ના દિવસે લારે કે હલકા વ્યાજના દરે કરેલ ધીરાણની બાકી પડતા મુદ્દલ તથા વ્યાજમાં ૩૦ ટકાનો કાપ પડે પણ તેને બીજે દિવસે કરેલા ધીરાણમાં વગર કપાતે પૂરી રકમ મળે. બાકી પડતી રકમ માટે ૪૦ અગર ૩૦ ટકાનું કાપનું ધોરણ પણ ન્યાયના વિચાર વગર વ્યાજના લારે તથા હલકા દર હોય તો પણ બધાને લાગુ કરેલ છે.

કાપ મૂક્યા પછી દેવાની જે રકમ નક્કી થાય તે લેણદારની મિલકતની કિંમતના ૬૦ ટકા કરતાં વધારે હોય તો તે વધારાની રકમ કમી કરવા થીજે કાપ મૂકાય છે.

મુંબઈનો રૂણરાહત કાયદો સને ૧૯૩૯માં કરેલો અને આઠ વર્ષના વિચારને આતે સને ૧૯૪૭માં સુધારા કર્યા હતાં હિપર જે અનેક અસમાનતાઓ અને વિચિત્ર ધોરણો દર્શાવ્યાં તે તરફ ધ્યાન લાક્ષ જે આયુ નથી તે નવાઈની વાત છે. કાયદાના લાભ મળે તેનું ધોરણ પણ બેરોબર નથી. થોડી જમીનના માલિકને દેવું ૧૫૦૦૦ હિપરાંત હોય તો આ કાયદાની રાહત નાના ખેડૂતને ન મળે પણ વધારે જમીનનાળા મોટા ખેડૂતને દેવું ૧૫૦૦૦થી ઓછું હોય તો તેને આ કાયદાથી રાહતનો લાભ મળે, આ ધોરણ પણ બેરોબર નથી. લાખો ખેડૂત લેણદારો અને લાખો શાહુકારોને અસર કરે એવા કાયદો હકાપલ્યથી વિચાર કરીને અને દરેક ધોરણની લાભ-હાનિ તપાસી ન્યાયી ધોરણે ચલે જોઈએ. હાલનો રૂણરાહત ધારો ખામીખાલો છે અને સત્તરે સુધારવાની જરૂર છે.

આ કાયદામાં ઘણી ખામીઓ છે હતાં રાહત માટે દાખા કરવાનું ફરજિયાત ધોરણ દર્શાવ્યું છે. પરિણામે ખેડૂ જિલ્લામાં ૯૪૦૦૦ દાખા રૂણરાહતમાં નધાયા. સોડિતને લાખોનો ખર્ચ સરે. લેણદાર દાખો ન કરે તો પણ લેણદારે દાખો કરવો પડે તે કારણે મુશ્કેલી વધે છે.

અમેરિકન નારી

મી. મણિભાઈ શનાભાઈ પટેલ

પુરુષ સમાવડી અમેરિકન નારી વિશે કેટલીક દપ્રીક્ત 'નૂતન ગુજરાત' દૈનિકમાં પ્રગટ થઇ હતી. તે દપ્રીક્ત ઉપરથી અમેરિકન નારીનું સૌથી વિશેષ આગળ તરી આવતું લક્ષણ એની સ્વતંત્રતા ગણાતી છે. અમેરિકા સૌથી પ્રથમ સ્વતંત્ર થયેલો દેશ છે, તથા કેટલાક યુરોપીય જળવાયોર લોકોએ ત્યાં પહેલો વસવાટ કરેલો એટલે સ્વતંત્રતાનું લક્ષણ હોય એ સ્વાભાવિક છે. છેલ્લાં ૪૦ વર્ષમાં સ્ત્રીશિક્ષણનું પ્રમાણ અગિયાર ગણું વધી ગયું છે એ જાતાય છે કેટલી જનગૃતિનો પ્રવાહ છેલ્લાં ૪૦ વર્ષમાં ત્યાં વધારે જળવત્તર રીવડ્યો છે. અને મેન્યુએટો યવામાં પુરુષોને દારૂ આપી છે. છતાં તખીખી તથા દાયદાની સંસ્થાઓ અપવાદરૂપ મહિલાઓને દાખલ કરતી નથી એ વિશેષ વિચિત્ર લાગે છે.

આપણા દેશમાં છેલ્લાં થોડાં વર્ષોમાં સ્ત્રીશિક્ષણનું પ્રમાણ વધ્યું છે. કેન્દ્ર કેળવણીમાં સ્ત્રીઓએ દાયદા કરતાં તખીખી કેળવણીને વધુ પસંદ કરી છે. તેમના સ્વભાવને અનુકૂળ બ્યવસાય તખીખીનો ગણી શકાય; છતાં અમેરિકા જેવા સ્વતંત્ર દેશે આ જાળતમાં આવે અપવાદ ગ્રાખ્યો છે તે પ્રમજમાં ઉતરે તેવો નથી.

સર્વ ક્ષેત્રોમાં જેમ અમેરિકન નારીએ પગપેસારો કર્યો છે, તેમ આપણા દેશમાં પણ આપણા નારીસમાજે ધીરે ધીરે જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં પગલાં માંડવાની શરૂઆત કરી છે. અલગત શિક્ષણનું પ્રમાણ હજી થણું જોણું છે અને જે હજી દેખાય છે તે માત્ર શહેરોમાં જ દેખાય છે. સ્વચ્છતા આપ્યા પછી દેહી નારી એલચી થવા મુધી અને પ્રાન્તીય ગવર્નરનો હોદ્દો ભોગવવા મુધી પહોંચી છે. શિક્ષણ, તખીખી અને જુદાં જુદાં ખાતાંઓ અને ધંધાની પેટીઓમાં નોકરીએ પણ જાય છે. રમતમમત, સંગીત, સાહિત્ય, ચિત્રકળા, નાટ્યકળા અને એવાં જીવનને સ્પર્શતાં ક્ષેત્રોમાં પણ પ્રવેશ કર્યો છે.

મોટર હાંકવામાં અમેરિકન નારી દાખલ ગણાઇ છે. તેનું કારણ એ હશે કે સ્ત્રી સ્વભાવે ખામોશ અને ધીરજવાળી છે. રોજના જીવનમાં આવેશવાળી નથી એટલે લાંબે બીડવાળા રાજમાંથી પરથી અકરમાત્ કર્યા વિના અને એકસરખી ગતિથી તે હાંકી જતી હશે. મુંબઇ જેવા શહેરમાં અનેક નારીઓ

ખાનગી મોટરો ફક્કડાટ કરતી હાકી જતી જોવાની મળે જારી. અલગત હજી તેમને આવી જતની બહેર નોકરીમાં રાખવામાં આવી નથી, છતાં ફક્કડાટ તરીકે સ્ત્રીઓને રાખવી એવી સૂચના એકાદ પ્રાન્તમાં થયેલી છે. વળી દિલ્હીમાં મહિલાઓ માટે નેશનલ ફેક્ટ કારનો વર્ગ ચાલે છે, તેમાં 'મોટર ડ્રાઇવિંગ' એક વિષય તરીકે સિખવાય છે.

અમેરિકામાં લગ્નની સરેરાશ ૨૧ થી ૨૨ વર્ષની છે. આપણે અહીં હજી કાયદાના આધારે ઉંમર આગળ જતી જાય છે. એ જાગતમાં હજી પ્રગતિને ધણો અવકાશ છે. અમેરિકા જેવા સમૃદ્ધ દેશમાં તથા સંતાન ઉછેરવાનું અતિ અતિ સદંજ ગણાય. વળી ડોક્ટરોનું ભારણ ઓછું હોવાથી તેમનું સરેરાશ આયુષ્ય ૬૯ વર્ષનું છે અને પુરુષ કરતાં પાંચ વર્ષ વધારે છે. હિંદની ઉજ્જવિયાત ગણાતી કાગની નારીઓનું યૌવન ણીછ કે ત્રીછ સુવાવડે લગલગ પૂરું થઇ જાય છે. વળી લણેલી નારીઓના શરીરના બાંધા દિનપ્રતિદિન એવી નાનુંક અવસ્થા પ્રત્યે ગતિ કરી રહ્યા છે કે એ નારીઓ સુવાવડમાંથી સલામત બીકી શકશે કે કેમ? વળી આ નાનુંક બાંધા એક પ્રકારની ફેશન ગણાતા જાય છે.

નારીસમાજ આવાં બધાં ક્ષેત્રોમાં પ્રવેશે તો કુટુંબજીવન વીંખાઈ જાય એવી ભીતી કદાચ હોય. પણ ૭૦ ટકા સ્ત્રીઓ પોતાનો શુદ્ધસંસાર અમાલે છે. માતૃત્વ એ સ્ત્રીનું સૌથી પ્રથમ લક્ષણ છે અને માતૃત્વ માટે તેને શુદ્ધસંસાર ભેદજોજ. ૧૬ ટકા વિધવા અને છટાછેડાવાળી છે એટલે કે વિધવા થયા પછી અથવા તો છટાછેડા લીધા પછી તે લગ્ન કરીને પુરુષ સાથે સહજીવન શરૂ કરતી નથી. જ્યાં સ્વાતંત્ર્ય છે ત્યાં 'છટાછેડા' અને 'અપરિણીત જીવન' એ બધું હાથમાં હાથ મિલાવીને સાથે જ ચાલે. પરિણીત જીવનનો પ્રયોગ કર્યા પછી સ્વતંત્ર રહેવાનું પસંદ કરે છે, તેટલાજ ટકા લગલગ પ્રયોગ કર્યા વિના સ્વતંત્ર જીવન ગાળવાનું પસંદ કરે છે.

મુદ્રણ વ્યવસાય અને પત્રકાર વ્યવસાય બંને એકબીજાના સાંબંધી છે. મુદ્રણ વ્યવસાયમાં મહેનત અને કારીગરી વિશેષ એટલે પ્રધાનપણે હાથ-મજૂરીનો વ્યવસાય ગણાય. પત્રકારત્વનો એ બૌદ્ધિક વ્યવસાય. મુદ્રણ વ્યવસાયમાં ૩૦ ટકા નારીઓ અને પત્રકારત્વમાં ૨૫ ટકા નારીઓ છે.

હેલ્થી લડાઈમાં પુરુષ રણભેરને ગયો ત્યારે ત્યાંના નારીસમાજે પુરુષના ફેટલાક વ્યવસાયો સાચવી લીધા. આપણા દેશમાં પણ ખાસ કરીને સરકારી નોકરીઓમાં સ્ત્રીઓનો પગપેસારો હેલ્થી લડાઈનેજ આભારી છે. પણ હવે સ્વતંત્ર દેશ એથી પણ વધુ તકે દેશના નારીસમાજને આપશે જ.

‘નૂતન ગુજરાત’ નો ઉતારો

અમેરિકાની મહિલાનું સૌથી વિશેષ આગળ તરી આવતું લક્ષણ એની સ્વતંત્રતાદર્શી સામાન્યતઃ યાજ્ઞવલ્ક્યી જ આ અધિકારો તેઓ મોગવે છે.

અર્ધગાંધી વધારે જેટલું પ્રમાણ મહિલા મનઃકેન્દ્રનું છે. કંઈ પણ સાર્વજનિક હોદ્દા માટે યાજ્ઞવલ્ક્યમાં અમેરિકી બાળા એમના બાધુઓ જેટલી જ સ્વતંત્રતા અનુભવે છે. ઉચ્ચ શિક્ષણસંસ્થામાંથી પસાર થયા પછી સદશિક્ષણની ક્ષેત્રોમાં દાખલ થાય છે. અપવાદરૂપ તબીબી તથા કાયદા-શિક્ષણની શાખાઓ મહિલાઓને દાખલ કરતી નથી.

દર વર્ષે સ્ત્રીકેળવણી વધતી જાય છે. સ્ત્રીસ્નાતકોની સંખ્યા ૧૯૦૦ કરતાં ૧૯૪૦માં અગિયાર ગણી વધારે હતી. અમેરિકામાં મહિલા સ્નાતકોનું પ્રમાણ પુરુષ સ્નાતકો કરતા હોશા વધારેનું મળ્યું છે.

માછલાં પકડવાની અને જોળીયાની હરીફાઈઓમાં પુરુષોને સ્ત્રીઓએ શિક્ષિત આવી છે. કાયદેસર રીતે એ ઉમેદવારી કરી શકે છે. અમેરિકાની નાપટ્ટીય કોંગ્રેસમાં પચામથી વધુ મહિલાઓએ મેવા આવી છે. એ અંગ્રજીત રાજ્યોના ગવર્નરના હોદ્દા નેભાડી ચૂકી છે. આઠ મહિલા અત્યારે પ્રતિનિધિ-સભામાં અને એક મેનેટમા જિગમ્મે છે.

સામાન્યતઃ સ્ત્રીઓ સ્ત્રીઓ સાથે જ હરીફાઈમાં ઉતરે છે. ઈંગ્લિશ ખાસી તરી જતાર પ્રથમ મહિલા અમેરિકાની વતની છે. પુરુષો સાથે પણ હરીફાઈમાં ઉતરે છે.

અમેરિકાની નારીનો મોટો ભાગ મોટરો દરિ છે. વિશાળ રાજમાર્ગો પર પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓ મોટરો દાહનાં તરીકે વધુ સલામત છે. મદાયુદ્ધ દરમિયાન જનગણ આદરજનહોવાર સુદા ઉચ્ચ દરજ્જાના અધિકારીઓના મોદરો તરીકે સ્ત્રીઓને નીમવામાં આવી હતી.

બાદુ જ જોણી મજ્યા શાળાનો અભ્યાસક્રમ પૂરો કર્યા પછી લગ્ન કરે છે. ૨૧ થી ૨૨ વર્ષની ઉંમરે તે લગ્ન કરે છે. જેમને સંતાનો છે તેમનું પ્રથમ યાજ્ઞક સામાન્ય રીતે લગ્ન પછી એક વર્ષ બાદ આવતરું હોય છે. સામાન્યતઃ એક માતાને ત્રણ સંતાન હોય છે. સ્ત્રીનું સરેરાશ આયુષ્ય પ્રમાણ ૬૯ વર્ષનું છે જ્યારે પુરુષનું ૬૪ વર્ષ છે. ૨૦ વર્ષ અથવા એથી વધુ વયની અમેરિકી સ્ત્રીઓમાંથી ૭૦ ટકા પગલેલી છે, ૧૬ ટકા વિધવા અને છૂટાછેડાવાળી અને ૧૪ ટકા અપરિણીત છે.

અફ્રીની સંખ્યાવધ મહિલાઓને ઘરકામ માથે નોદરી પણ કરવી પડે છે. વિધવા થયાથી કે છૂટાછેડાને પગિષ્ઠાએ સંતાનોનો ઉકેર કરવા તેઓ નોદરી કરે છે.

સામાન્ય આવકવાળા કુટુંબની સહેરી ગૃહિણીને ત્યાં ગરમી ઉત્પાદક યંત્ર, સ્નાનાગાર, વીજળી, ટેલીફોન, રેડીયો, ગેસ અથવા વીજળી ચૂલો હોય છે. ગામડામાં પણ આ સગવડો પહોંચી ગઈ છે. અહીં નોકરોની ખેંચ હોવાથી હાથે દામ કરવું પડે છે. આખા દેશમાં ૧૫ લાખ જેટલા ઘરકામ કરતા નોકરો છે. (જેમાં ૯૦ ટકા મહિલાઓ છે.) આમાંથી યુદ્ધ પછી વધુ વળતર મળે તેવા ધંધામાં પહોંચી ગયા છે.

વીજળીક ઇંત્રી, ગેસ બનાવવાનું યંત્ર, રેડીયો, વીજળીક ઝાડું, વીજળીક ધોલાઈ, રેડાખી મોવાનું યંત્ર, ઇર્ડા ભાગવાનું યંત્ર, દહીં વસોવવા વીજળી વસોણાં, વગેરે મેળવવા કેટલીક મહિલાઓ ભાગ્યશાળી હોય છે.

૧૯૪૮ પછી કુલ દામદારોમાં ૨૯ ટકા મહિલાઓ જ હતી. ૩,૫૦૦,૦૦૦ કારકુન તરીકે અને ૩,૫૦૦,૦૦૦ મજૂર તરીકે ભરતી થઈ હતી. કાપડ, તમાકુ, ઓમડાં, રજર, મુદ્રણ વગેરે ધંધામાં સ્ત્રીઓનું સારું પ્રમાણ છે. મધ્યસ્થ સરકાર ૪૦૦,૦૦૦ મહિલાઓ રોકે છે. ઓક્ટોબર ૧૫૦૦ મહિલા કામ કરે છે. રિપોર્ટર અને અધિષ્ઠિતોમાં પણ ૧૯૪૦માં ચોથો ભાગ સ્ત્રીઓનો હતો.

અહીંની મહિલાઓ પોતાનાં વિમાન પોતે ચલાવે છે. ૧૯૪૬ માં ૧૯૪૫ સ્ત્રીઓ ઉડ્ડયનના વ્યક્તિગત પરવાના ધરાવતી હતી. યુદ્ધ દરમિયાન ૩૦૦,૦૦૦ સ્ત્રીઓએ લશ્કર, નૌકા વગેરે જગ્યામાં દામ કપું હતું. પતિ યુદ્ધભારે ગયા ત્યારે ટ્રેક્ટરો ચલાવ્યાં, ખેતરો સમાર્યાં, મોટરકારો, ટેલીઓ અને બસો પણ ચલાવી અને સંતાનવાળી સ્ત્રીઓએ નસોનીય તરીકે પણ દામ કપું હતું. સરકારના કામદાર ખાતાનું મહિલા ખાતું પણ મહિલાઓ પાછળ સારું ધ્યાન આપે છે.

ગ્રંથસ્વીકાર

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદનાં પ્રકાશનો

ત્યારે કરીશું શું? : લેખક-ટાલસ્ટોય, અનુવાદક—નરહરિ પરીખ, ત્રીજી આવૃત્તિ, અદો રૂપિયા.

મહાત્મા ટાલસ્ટોયે સોમનાં લખાણોમાં જાતમહેનત ઉપર મુખ્ય ભાર મૂક્યો છે. આ પુસ્તકમાં જે ઉપગ્રંથ સત્તા અને મૂંઝીની આજના રૂપમાં લેખિકા ઉપર જે પડકાર છે તેનો તાજ થવો જોઈએ તે જણાવે છે. સરકાર, લશ્કર, ખેડાડું વર્ગ, મિલકત વગેરે આપત્તિઓ જ્યાં તોજ જનતા સુખી થાય અને તે માટે સેવકોએ સાદાઈથી રહી કાર્ય કરવું જોઈએ.

જાતે મજૂરી કરનારાઓને : લેખક-અનુવાદક ઉપર પ્રભાવે, ત્રીજી આવૃત્તિ, ચાર આના.

જેટન તેમજ દામદાર વર્ગને લેખકે જણાવી દીધું છે કે તમારા સુખ માટે ભલે જુદા જુદા વર્ગો જુદા જુદા સુખના રસ્તા જતાવે પણ તમારું સુખ એકજ વસ્તુમા છે તે વાદગખન્ને-પોતાની જમીન ઉપર માણસ વમે અને તેના ઉત્પન્નમાંથી પોતાનો ગુજારો ચલાવે, એના જેવું સુખ અને સ્વનંતતાનું ખીજું સાધન આત્મારે નથી અને કાળાન્તરે પણ નહિ હોય.

અવસાયતન : લેખક-સ્વી-દ્રનાથ દાકુર, અનુવાદક-ગિરિધાની કૃપાલાની, ખીજી આવૃત્તિ, એક રૂપિયો.

ગુરુદેવ દાગોરનું આ નાટક એક રૂપક જેવું છે. મનાતન ધર્મ ઉપર એમણે જે દીકા કરી છે તે કેવળ એ ધર્મને જ લાગુ પડે છે એવું નથી. જ્યાં જ્યાં માણસ અત્યંત ભુદ્ધિનો વિચાર કર્યા વગર રૂઢિ પ્રમાણે જરૂર છે તે દરેકને મગખુ લાગુ પડે છે આપણી સામાજિક રૂઢિઓ અને મનદાગણના વાડાને પણ એ મગખુ અર્પે છે. નાટક નેરવા છે. જીવ્વી કક્ષાનું છે એટલે ઉંચો સમજદાર વર્ગ હોય તો જ એમાથી રસનિબ્ધિત મેળવી શકે. નમુના તરીકે થોડો લાગ આ અંકમાં મુક્યો છે.

આધ્યાત્મ ગાડું : લેખક-ભુગતગમ દવે, ચોથી આવૃત્તિ, ચાર આના.

આખે દેખતા, પણ અણખ-અજ્ઞાન એ દૃષ્ટિએ આધ્યાત્મ મામડાના લોકોને શાહુદાર, પોલીસ, દારૂવાળા વગેરે કેમ લૂંટીને પાયમાલ દેર છે તે નાટકનું વસ્તુ છે. આ નાટક એટલું જાણીતું છે કે શાળાઓમા એ વાતુ ભજવાતું હોય છે.

આમસેવાના દસ કાર્યક્રમો : લેખક-ભુગતગમ દવે, એક રૂપિયો.

શ્રી. ભુગતગમ ગુજરાતમા આમસેવકોના ગુરુ જેવા ગયાને છે. આ પુસ્તકમા એમણે ગામડામા વસી સક્રિય આમસેવા કરવા માગતા મેવંતને માટે એ ક્યા ક્યાં ટામ કરી શકે તે વિગતથી જતાચું છે. આમસેવકો ઉપગંત શાળાના શિક્ષકોને પણ ઉપયોગી છે ગામડાને ઉપયોગી થવા માગતા ખીજન મેવંકાએ પણ આ વાચનુ ગ્યું.

નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદનાં પ્રકાશનો.

રાવારાણી : લેખિકા-અનુરુપાદેવી, અનુવાદક-નિર્ગળકુમાર, રૂપિયા ચાર.

આ નવલકથાની મૂળ જગાણીમા સાત આવૃત્તિઓ થઈ છે એ એની લોકપ્રિયતા જતાવે છે. લેખિકા જગાણના જાણીતા નવલકથાકાર છે. સમજાણ

ટાઇપની એમાંની નવલકથાઓ એટલી લાવનાપ્રધાન હોય છે કે વાચકને
 હેઠ સુધી પકડી રાખે છે. નવલકથા સરસ અને રસપ્રધાન છે.

સ્નેહ મિલન : લેખક - સનતકુમાર વીણુ, રૂપિયા ત્રણ.

સ્નેહ મિલન નવલકથા, નથી સામાજિક કે નથી ડીટેક્ટીવ. 'જનનું ક્યુંબર'
 છે અને સિનેમાના પદ્ધતિ ઉપર આવતી ધણી 'હાર્યારપદ' વસ્તુ જેવી છે.

વેણુકાકા : લેખક - શાંતિકુમાર પંડ્યા (જુમા પંડ્યા), સવાત્રણ રૂપિયા.

વેણુકાકા બાળકોને રસથી વાંચવી અગત્યની વાર્તા છે. બાળકોને જોઈતી
 એમાં મસ્તી છે, જેલમાં છે અને રમકડું હવન છે. બોધની દૃષ્ટિએ એમાંથી
 કંઈ હાથ આવે તેવું નથી. પરંતુ એમાં જોશીકથા અને મરત માણસના
 પ્રસંગો એવા છે કે બાળકો અને મોટા પણ હસવા વગર ન રહી શકે.

અન્ય પ્રકાશનો

નિષ્પાનનો નાદ : લેખક - ખલીલ ગિધ્વાન, અનુવાદકો - ગોકળભાઈ
 પટેલ; શિવમ મુદરમ, પદ્મારા, પ્રકાશક - આર્ચર્ પુસ્તક લંકાર, અમદાવાદ,
 રૂપિયા સવાત્રણ.

ખલીલ ગિધ્વાનનો હુમલો હમણાં હમણાં ગુજરાત ઉપર વધતો જાય છે.
 અનુવાદો થાય છે, માસિકોમાં પણ લખાણો આવે છે. નિષ્પાન પોતે મહાન
 કલાકાર છે. એની કૃતિઓ ગુજરાતમાં આવે તે કાળુ ન આવકારે? પણ
 અંગતે કીલ્લા જેમ શિવજી જોઈએ તેમ ખલિલને ગુજરાતીમાં ઉતારવા
 અમુક કક્ષાના અનુવાદો જોઈએ. અગે તે અનુવાદક ન આવે. આ 'પુસ્તકોમાં
 એ દારણે અમુક અંશે સંપૂર્ણ થયો છે - લાવાર્મ અને ક્લાસિક આત્મકથા નથી.

મહાગુજરાતનો મિલઉયોગ, લાગ પડેલો : લેખક - પ્રકાશક -
 નાયાભાઈ નાગરભાઈ પટેલ, અમદાવાદ, રૂપિયા ત્રણ.

આ પહેલા લાગમાં રૂની જુદી જુદી દેટલી જાનો છે તેવી વિગત
 આપેલી છે. મિલ અને કાપક ઉલોગમાં પડેલા એ વિવરના માણસોને એ
 ઉપયોગી થઈ પડશે.

૩૧

રમકડું (બાલ માસિક) : તંત્રી - કિશોર ગાંધી, પ્રકાશક - 'વદિમાતરમ'
 દૈનિક વર્તમાનપત્ર કાર્યાલય, મોટ, મુંબઈ, લગભગ દેશમાં રૂ. પાંચ,
 પરદેશ શિ. દસ.

રમકડું સાથે જ એના નામ પ્રમાણે રૂપેરે બાળકોને રમવા જેવું
 મોકલું છે. વાચકમાં પણ મજાની સાગરી છે. અમુક અંશે એ શહેરી
 બાળકોને લક્ષમાં રાખી તૈયાર થતું હોય તેમ દેખાય છે. પણ આગળ જતાં
 એની પંચદશીમાં ગ્રામબાળકોની કક્ષાનો ખ્યાલ આવશે તેમ માનીએ છીએ.
 રમકડું જોતાં બાળકો બીજા બાલમાસિક શ્રમણે એવું લાગે છે.

‘પાટીદાર’ના રનેહીઓને ટહેલ-૨

પ્રિય મિત્રો,

મયા અંકે જે ટહેલ નાખવામાં આવી તેના પ્રત્યાધાતો સૌને જણાવવા જરૂરી માનું છું.

જે ભાષ્યોએ ટહેલના જવાબમાં આદક તરીકે નામ મોહ્યાં છે તેમણે આ યોજના વધાવી લીધી છે તે તો ચોખ્ખી વાત છે.

પરંતુ તે ઉપગ્રંથ ખીન્ન પણ પત્રો છે. સૌમાં એક સર છે કે ‘પાટીદાર’નું કદ વધે, નવા વિષયો ઉમેરાય તે સ્વીકાર્ય છે. સાથે નવી પણ સૂચના મળી છે, જેનો નમૂના તરીકે નીચે ઉતારે આપું છું.

“ ‘પાટીદાર’ના દેહને વિકસાવવાની તમારી ઇચ્છા ને સૂચના વાંચી. અને એમ લાગે છે કે લવાજમ વધારીને પણ ‘પાટીદાર’ની વાચનસામગ્રી વધતી હોય તો મારા જેવા ધણા વાચકો ખુશી થશે. તમારી યોજના મુજબ આદકો ન વધે તો લવાજમ વધારી ‘પાટીદાર’નું કદ વધારશે તો ‘પાટીદાર’ના યાત્રુ આદકો એને જરૂર આવશ્યકશે.”

વળી આદકોના પત્રોમાં એમ પણ આશ્ચર્ય વ્યક્ત થયું છે કે આવી નિયાય પાટીદાર સાંતિમાં માસિકની આપોઆપ નક્કો જતી જોઈએ, તેને ગમે તેના આદકો વધાવવા ટહેલ નાખવી પડે એ જરૂર નવાઈભર્યું લાગ્યું!

આમ જધા પક્ષેએ જે એક વાતનો પરચો પાડ્યો તે એ કે ‘પાટીદાર’નું કદ વધાવે અને વાચનસામગ્રી વિશેષ આપો. અને એથી સંચાલક તરીકે મને જે લાગ્યું તે એ કે નવા વગસથી માસિકનું કદ વધાવું એ નિર્ણય ઉપર આવી જવું જોઈએ.

૧૬

પરંતુ ગઈ વળતે ટહેલમાં કહ્યું હતું તેમ આર્થિક પ્રશ્ન વિચારવાતો રહે છે. આ મહિને ટહેલના જવાબમાં જે આદકોનાં નવાં નામો આવ્યાં છે તે ગણતરીએ જો જાકી રહેલા એ મહિનામાં નામો આવે તો લવાજમ વધાર્યા વગર માસિકનું કદ વધારી શકાય નહિ. પરંતુ ખીજી બાજુ એમ પણ લાગે છે કે આપણા સૌના સ્વભાવમાં પશ્ચિમના લેદિના જેટલી કાર્યની ત્વગ નથી અને પસંદ પડે તે પ્રવૃત્તિને મદદરૂપ થવાની લાવના નથી. ધણા વખત એ લાવના હોય છે તો આગસમાં પણ જાય છે — યાવ છે, હજુ તો ધણો વળત છે!

એટલે એ સ્વભાવ આધારે એમ માનવા મન થાય છે કે આ મહિને જે નવાં નામ ગ્રાહકોએ મોઢલ્યાં તે કરતાં આ ગ્રીષ્મ મહિનાની ટહેલમાં વધારે નામ આવશે. અને એ રીતે જે પૂરતાં નામ નહિ તેા અર્ધાં પણ આવી રહે તેા ઉપર વચસો રસ્તો ધારીને માસિકનું કદ વધારવાનો નિર્ણય લેવો રહ્યો.

વચસો રસ્તો એ કે જે ગ્રાહક ટહેલનો જવાળ પૂરેપૂરો આપવા તૈયાર ન હોય, અને વધુ અર્થ વેચીને વાચનસામગ્રી વધારે મેળવવા ઇચ્છતા હોય. તેા ટહેલના જવાળમાં જે નવાં નામ ગ્રાહકો થોડાપણા મળે તે અને આડ આના જેટલો થોડો લવાજમ વધારો કરી, એમ બંને પદ્ધતી આર્થિક બજેટ સરખું કરી કદમાં વધારો કરવો. આડ આના એ એવો મોટો વધારો પણ નથી કે જે ગ્રાહક ન બરી શકે તેવો ભારે પડે.

આજે તેા આશા એવી છે કે ગ્રાહકો ટહેલનો જવાળ આ મહિને એટલો મોટો આપે કે આડ આના જેવો પણ લવાજમ વધારો ન કરવો પડે. એ મોટો દવે એક માસ છે. આવતા અંકમાં જે તે નિર્ણય જાહેર કરી દેવો રહ્યો. આ એક મહિનામાં સૌ કેવો જવાળ આપે છે તે ઉપરથી છેલ્લો નિર્ણય કરી આવતા અંકમાં તેની જાહેરાત કરવામાં આવશે.

આલો ટહેલને ફરી આ મહિને યાદ કરીએ

(૧) માસિકના જે તમે ગ્રાહક ન હો તેા ગ્રાહક બની ગ્રાહક વધારવામાં મદદ કરો.

(૨) માસિકના ગ્રાહક હો તેા તમારા એકદ મિત્ર, રનેલી કે જેમને માસિકના વાચનમાં રસ હોય તેમને નવા ગ્રાહક બનાવો.

(૩) તમે વિના-ઓછા-લવાજમમાં માસિક મેળવતા હો અને તમારી સ્થિતિ પૂરી લવાજમ ભરે તેવી હોય તેા એ લોક જતો કરી ખીમતે લાભ લેવા દો.

(૪) તમે વેપારી હો અને માસિકને જન. જન. આપી મદદ કરી શકો તેમ હો તેા અપરૂપ તેમ કરી મદદ કરો.

આણંદ,
તા. ૧૭-૮-૪૬

ઈશ્વર પેટલીકર
તાંત્રી, પાટીદાર ના જયહિંદ

(*)

વિના-ઓછા-લવાજમ ફંડમાં મદદ

લુભાકાના શ્રી. ચંદુભાઈ-ગી. પટેલ તરફથી શ્રી. ડ. મળ્યા છે જે સામાર સ્વીકારી તે ખાતે જમા કર્યા છે.

વલ્લભ સેવાશ્રમ

વલ્લભ સેવાશ્રમ અંગે જેકે મામના અંદની પ્રસંગિકતામાં નોંધ લેવામાં આવી છે. તે આશ્રમનો ઉદ્દેશ વિદ્યાર્થીઓની કેળવણીની સંસ્થાઓમાં લખુતા ગળીય અને મધ્યમ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ સ્વાશ્રયથી હાથે રમેઈ જનારી ઓછા ખર્ચે ગ્રહી શકે તે છે. વિદ્યાર્થીઓની જાગૃત્તામાં જાગૃત્તાની મરદમમાં ૯ વીધાં ચરેડી ફૂલ સાથે વડોદરાની સરદાર મહેશ્વલ માફ સાથે સંસ્થાને મફત મેળી છે. આ સંસ્થા વડોદરા મળ્યના સોડોપદારક મડળ સળધી નિવધની દલમ ૪ અન્યને નોંધમાં આવી છે.

આ વર્ષે એ સંસ્થાએ કામચલાઉ દાર્યા જાપગ જાંધી સાત વિદ્યાર્થીઓ લીધા છે. આપતા વગસથી નર્મ મકાન જધાતા વધારે વિદ્યાર્થીઓ લેવાની સગવડ થઈ જશે.

સંસ્થાએ ખેતીના સ્વાશ્રયી કામની શરુઆત કરી છે પ્રથમ ચરે તોડયો છે ગાડુ જગદ ગમ્યા છે અને તે જગીન ઉપર આ સાલ ખેતી પણ કરી છે. ગાધ પણ ગળવામાં આવી છે.

જોકે સફળતાએ એ આશ્રમ સાથે સરદારશ્રી વલ્લભભાઈનું નામ જોડવામાં આવ્યું તે માટે રૂપિયા દસ હજાર આપ્યા છે પયોલના આફિકવાગી શ્રી. હોટાલાઈ ભુવાભાઈ પટેલે ઓગમાં ઓછા રૂપિયા ખેલનાર આપવાનું કમ્પ્યુ છે. જે વિદ્યાર્થીઓ ગ્રહી શકે તેવી રમેડાની સગવડ સાથેની જોકે ઓગડી જધાવી આપનાર માટે રૂ. ૨૦૦૦ પુગતા છે.

ઉપરાંત પુસ્તકો, સગસામાન વગેરે માટે નાનીમોટી રકમ પણ મોકલી શકાય છે. આપણા દેશમાં કેળવણીની સંસ્થાઓ ઊભી થાય તે જેટલું જરૂરનું છે, તેથી વિશેષ જરૂરનું આવી સંસ્થાઓ ઊભી થાય તે છે. જાણી ગળીય અને મધ્યમ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ આર્થિક કષ્ટ-જે કેળવણી લેઈ શકે નહિ અને જે લેઈ શકે તે પણ સ્વાશ્રયને પાક લેઈ શકે નહિ; જેટલે શાળીક શ્રમથી ભાગને અને ખેડાડુ વર્ગમાં વિગેર ઉમેગે કરે જેટલે સાચા અર્થમાં સ્વાશ્રયની કેળવણી મળે અને આગિરનું ઘડતર થાય તે માટે આચા આશ્રમોની દેશને વિશેષ જરૂર ગહેવાનો જેટલે તેને નાનીમોટી મદદ કરવાનું આપણે ન જૂલવું જોઈએ, મદદ કે માલિતી મેળવવા માટે નીચેના શિંગામે લખવું. શ્રી. પુરપોત્તમ નગસિંહભાઈ પટેલ, અચાલક — વલ્લભ સેવાશ્રમ, વિદ્યાર્થી, વાયા : આજુ દ.

તાલુકાવાદ

આપણા રાજકારણમાં ભાષાવાદ, કેમવાદ, પ્રાંતવાદ એવા ધણા સંકુચિત વાદ છે જે આપણી રાષ્ટ્રીયતાને બળપ્રેરણાપ્રેરણ નુકસાન કરે છે. અને એ વાદનું એર આપણા લોકોમાં એવું ભળી ગયું છે કે ઉપલા દરજ્જાના આગેવાનો ગણાય તેવા પુરુષોમાં પણ તે જોવામાં આવે છે. પરંતુ એ વાદોમાં આગળ વધી તાલુકાવાદે આપણા જિલ્લામાં છેલ્લો જે રાજકીય વંદાળ લીધો કયો તે સાચેજ શરમાવનારો છે. એ તાલુકાવાદ એટલે ભાદરણ અને ખોરસદ તાલુકાની સાકમારી. એમાં આગેવાનોએ કરેલી ધાલમેલ, ખતાવેલી નિર્જાળતા, લીધેલું ઉતાવળિયું પગલું, વાણીમાં ગુમાવેલો વિવેક, આ બધા પ્રશ્નો ઉપર વિચાર કરતાં લાગે છે કે પ્રજાને દોરવાની જવાબદારી ભેઈ ખેડેલા આગેવાનોએ પણ હજુ ઘણું શીખવાનું છે.

ભાદરણને મદાલ બનવું છે

વડોદરા રાજ્યનું વિધીનીકરણ થતાં જે નવી રચના થઈ તેની જાહેરાત કરવામાં આવી ત્યારે ભાદરણ પેટામદાલને રદ કરવામાં આવ્યો હતો. આ નવા ફેરફારો એવા હતા કે એમાં પ્રજાની સગવડ પૂછી જરૂરી હતી. સરકારે એથી એ જાહેરાત સાથે જણાવ્યું હતું કે જે લોકોને નવી વ્યવસ્થામાં વાધો હોય તેમણે જણાવવું. ખરી રીતે ભાદરણ મદાલ રદ થાય તેથી ભાદરણ ગામના લોકો મુશ્કેલીમાં મૂકાઈ જતા ન હતા. ત્રણ માઈલ દૂર ખોરસદ એમના તાલુકાનું સ્થળ ગયું હતું. ભાદરણથી ખોરસદ રોડ છે. મોટર સર્વોસ આલુ છે, થોડાગાડીની વ્યવસ્થા છે. આમ ત્રણ માઈલ દૂર કોઈ કામ પ્રસંગે ચાલીને જવું ગરીબ પ્રજાને મુશ્કેલ નથી. જે લોકો પૈસા ખર્ચી શકે તેમ છે તેમને મોટરની અને થોડાગાડીની સગવડ છે એટલે તેમને પણ તાલુકાનું સ્થળ ખોરસદ જતે તેથી હેરાનગતિ પડે તેવું નથી. આમ ભાદરણને મદાલ બનાવવાનું ભાદરણ ગામ માટે કોઈ સગવડની દૃષ્ટિએ કારણ ન હોવા છતાં એ ગામે સરકારને માગણી કરી કે ભાદરણને મદાલ બનાવો. એટલે એ માગણી પાછળ પોતાના ગામને મદાલનું સ્થળ બનાવી પોતાનું અભિમાન પોષવાની પ્રતિ કે એમ દેખાય છે. અને એ માટે ભાદરણના આગેવાનોએ પ્રયત્ન શરૂ કર્યો.

ભાદરણુને મહાલ જનાવવાનો સરકારનો નિર્ણય

ભાદરણુને મહાલ જનાવવાનો ભાદરણુના આગેવાનો પ્રયત્ન કરે છે એમ જાણી પડતાં બીજા ગામના લોકોએ પોતાનો વિરોધ જણાવવા માંડ્યો—ભાદરણુ મહાલ જને તો અમે તે મહાલમાં રહેવા ખુશી નથી. જોરસદ તાલુકા સમિતિએ એ સામે વિરોધ કર્યો. જેડા જિલ્લા સમિતિમાં પણ એ પ્રશ્ન આવ્યો અને તેણે પણ ભાદરણુ મહાલ જને તેમાં સંમતિ ન આપી. આમ ભાદરણુ મહાલ જને તે પહેલે જોડામાં કેવળ ભાદરણુ ગામ હતું અને જને તે પાછળ એમાં લેવામાં આવનાર ગામો અને જિલ્લાની સમિતિ હતી. આ સંજોગોમાં આ પ્રશ્ન સરકાર પાસે આવ્યો. તપ્પું છે ત્યાં સુધી મહેમુલી પ્રધાન શ્રી. મોગરજીભાઈ દેસાઈ સમક્ષ એ નિર્ણય કરતી વખતે ગુજરાત પ્રાંતિક સંમિતિના પ્રમુખ શ્રી. દત્તેશલાલ દેસાઈ, પ્રાંતિક સમિતિના મંત્રી અને જેડા જિલ્લા સમિતિના પ્રમુખ શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલ, શ્રી. લાલાશક્તિ, ભાદરણુના આગેવાનો શ્રી. મગનભાઈ પટેલ અને શ્રી. શિવાભાઈ પટેલ હાજર હતા. સાંભળ્યું છે ત્યાં સુધી શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલ સિવાય બીજા સભ્યોનો મત ભાદરણુને મહાલ જનાવવાનો હતો. ભાદરણુના આગેવાનોનો મત હોય તે સમજાવ તેવું છે, પરંતુ બીજા આગેવાનોએ ક્યા કારણે એમનો મત સ્વીકાર્યો તે જાણ નથી. આ સંજોગોમાં શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલે પોતાનો વિરોધી મત જતો કર્યો અને જર્ધાના મતને માન્ય રાખી એ નિર્ણયમાં હા પાડી. આમ ભાદરણુને મહાલ જનાવવા છે તે નિર્ણય એકમતે ચર્ચા પછી એમાં ક્યાં ક્યાં ગામો લેવાં તેના નિર્ણય હાથ ધરવામાં આવ્યો. રાસ ગામ ભાદરણુથી ત્રણ માઈ દૂર હોઈ એ તાલુકા જનશે તો પોતાને એમાં જોડાવું પડશે એમ માનીને ત્યાંના આગેવાન શ્રી આશાભાઈ પટેલે એનીને શ્રી મોગરજીભાઈને લખ્યું હતું કે રાસ ભાદરણુ મહાલમાં રહેવા ખુશી નથી. એટલે રાસ એને લગતું હોવા છતાં ભાદરણુ મહાલમાં ન મુક્યું અને બીજાં ગામો લેવાયાં. આમ સરકારે ભાદરણુને ભાદરણુના આગેવાનોની માગણીને ધ્યાને મહાલ જનાવવાનું નક્કી કર્યું.

જોરસદ તાલુકામાં સત્યાગ્રહનું વાતાવરણ ઊભું થાય છે

જોરસદ તાલુકાનાં ગામો જે ભાદરણુના મહાલ તેવો સંલવ હતો તેમણે પોતાની ભાદરણુ મહાલમાં જવાની અનિચ્છા જતાવ્યા છતાં સરકારે એમની ઈચ્છાને અવગણી મહાલ જનાવવાનો નિર્ણય કર્યો તેથી આગેવાનો અને પ્રજામાં સરકાર વિરુદ્ધ લાગણી ઊભી થઈ ગઈ. પ્રજાની સરકાર, પ્રજાની ઈચ્છા વિરુદ્ધ કેમ નિર્ણય લેઈ શકે, તે ઉદ્દેશ્ય જવાનું કારણ હતું. સરકાર સામે

લડી લેવા સંઘ્રામ સમિતિ નીમાઈ. એના પ્રમુખ તરીકે રાસનાશ્રી. આસાલાઈ પટેલને નીમવામાં આવ્યા. બોરસદ તાલુકાના આગેવાની એક સલાહ લેવામાં આવી. અને તેમાં ભાવજો યવાં. ભાદરણના આગેવાનોએ માની લેઈએ કે તાલુકાગતો ઉપયોગ કરી તાલુકા અનાવવામાં લાગ જાય. પણ તેથી ભાદરણના લોકો છ ગામના અલિમાનવાળા છે, પારકા જમીનો લખી લે. તેવા છે, કાંકારમાંથી ધારાળા જનારી દે તેવા છે, પાટીદારમાંથી કંછુળી. જનારી દે તેવા છે વગેરે વગેરે સલામાં કહેવાયું તે શીએ તેવું નથી. એનો અર્થ તો એવો થાય કે ભાદરણ જેમ પોતાના ગામનું અલિમાન પોષવા જ મંદાલ જનાવવા તૈયાર થયું છે, તેમ વિરોધ કરનાર લોકો પણ ભાદરણ મંદાલ ન અને તે માટે ધર્મને લીધે વિરોધ કરી રહ્યા છે! એટલે જેમ ભાદરણના આગેવાનો માટે અલિમાન પોષવાની મનોવૃત્તિ તંદુરસ્ત નથી, તેમ વિરોધ ચૂકી ભાદરણની આખી પ્રજા ઉપર ગમે તેમ આદેશો કરવાની વૃત્તિ તંદુરસ્ત નથી.

આમાં સરકાર કરતાં આગેવાનનો દોષ મોટો છે

પ્રજાની સરકાર પ્રજાને પૂછ્યા પછી પગલું ભરે કે તેની વિરુદ્ધ પગલું ભરે, એ બોરસદના લોકોના રાવનું જે કારણ છે, તેમાં સરકાર કરતાં આગેવાન શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલનો મોટો દોષ છે. સરકાર કંઈ બોરસદ તાલુકાના બધા લોકોને પૂછે નહિ. આગેવાનને જ પૂછે. આ નિર્ણય લેવાયો ત્યારે જેણે જિલ્લા સમિતિના પ્રમુખ શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલ હાજર હતા. તાલુકા અને જિલ્લાની સ્થિતિ એ જાણતા હતા. એ કારણે એમણે પ્રથમ વિરોધ પણ કરેલો. એમનો દોષ એટલો કે પોતાનો એટલો મત વિરોધમાં છે તે કારણે ઘડીગર નિર્ણય જતી કે બીજાઓની શેઠમાં તથાઈ એમણે વિરોધ જોગી લેઈ તેમાં સંમતિ આપી. એટલે સરકાર તો આજે કહી શકે છે કે પ્રજાના પ્રતિનિધિની સંમતિ પ્રમાણે અમે પગલું ભર્યું છે. બૂલ હોય તો તમારા આગેવાનની છે. અહીં શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલને પોતાનો એ દોષ દેખાયો એટલે એમણે પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે ત્રણ દિવસના ઉપવાસ કર્યા, પોતાની બૂલ જાહેરમાં કબજા કરી અને પ્રજાની ચોક્કસ માગણી સરકાર આગળ રજૂ કરી થયેલો નિર્ણય ફેરવાવવાનો પ્રયત્ન કરવાની ખાતી આપી.

સંઘ્રામ સમિતિ સ્થાપીને આગેવાનોએ ઉતાવળિયું પગલું ભર્યું.

સરકારનો નિર્ણય માની લેઈએ કે અયોગ્ય છે પરંતુ આજે સરકાર

પ્રગતની છે. એજે જે નિર્ણય લીધો તે એક રીતે પ્રગતના પ્રતિનિધિઓને પૂછીને લીધો, પછી એ નિર્ણય આગેવાનોએ જોડો લીધો હોય તે હોય સરકારને માથેથી ઉતરી આગેવાનોનો અને ઈ. એટલે ખરી રીતે પ્રગત એ કંઈ પગલું લેવું નોંધવું હતું તે પ્રગત આગેવાનો સામે લેવું નોંધવું હતું. અને જવાબદારી રીતે પોતાનો આજો કેસ સરકાર આગળ ઉપ્પ્રેશન લેઈ જઈને રજૂ કર્યો નોંધવો હતો. શ્રી. ગોરાશંકરભાઈ ઉપ્પ્રેશનને ન સાંભળત એમ માનવાનું કોઈની પામે દારણ નથી. પરંતુ એવું કાંઈ પગલું ન લેતાં સરકાર સામે સત્યાગ્રહ કરવા જેવું જે વાતાવરણ આગેવાનોએ ઊભું કર્યું, અને અંગ્રામ સમિતિ નીચી તે ક્ષેત્રોનું હતું. શ્રી. આશાભાઈનું જનતાના હૃદયમાં લોકમેવલ તરીકે ગ્યાન ઈ. એ કોંગ્રેસી છે ખરા, પણ કોંગ્રેસના જવાબદારોમાં કોઈ હોદ્દા નથી એ કોંગ્રેસ તન્દુરી ચૂટાયેલા આગેવાન નથી, સેવા દ્વારા પ્રગત એ સ્વીકારેલા આગેવાન છે. એમનું કાર્યક્ષેત્ર ક્ષત્રીની ગીતે લડવા કરતાં પ્રગતને મદદની વળા જરૂર પડે ત્યાં દોડી જઈ સેવા કરવાનું છે. સાથે જ એ જોરસદ તાલુકાની પ્રગત આ મુદ્દા ઉપર સરકારને લગઈ આવવા માગતી હોય તે તેના આગેવાન થવાની જવાબદારી જિલ્લાના કોંગ્રેસી આગેવાનોની છે. જિલ્લાના પ્રમુખ હોય, મંત્રી હોય, તાલુકાના પ્રમુખ હોય, મંત્રી હોય, લોકલેવોડના સભ્યો હોય કે પ્રમુખ હોય, ધારાસભાના સભ્યો હોય, આમ જે ગ્રામસ્તરીય મોટા આગેવાની કહે છે તેમનામાંથી એકાદે મુખ્ય આગેવાન થઈ પ્રગતને લગઈના દોગી એ જાગૃતી ગણાય. શ્રી. આશાભાઈનું કામ બાલ્યનું છે. ગ્રામસ્તરીય પડેલા ક્ષત્રીઓ જિલ્લામાં જવતા હોય, એ છૂટી પડ્યા ન હોય ત્યાં સુધી બાલ્યો સસ્ત્ર દાયમાં જાલવાની રી જરૂર? હોળાથેલાં જળ નીતરે છે

સફલાએ સંગ્રામ સમિતિને, જિલ્લાના આગેવાનોને આ ઉનાવળિયા પગલાનો ખ્યાલ પાળી વહી જવ તે પૂંદલાં આવી ગયો છે. તા. ૩૧ મી જુલાઈની જોરસદની સભામાં જિલ્લાના ધારાસભ્ય, જિલ્લાના પ્રમુખ, મંત્રી અને જોરસદ તાલુકાના આગેવાનો હાજર હતા. અને સરકાર સામે કોઈ ઉતાવળિયુ પગલું ન લગતા, જવાબદારી રીતે આ પ્રગતનો નિહાલ લાવવાનો જે નિર્ણય થયો તે હાલજીવો ઈ. સરકારે પોતે આ પ્રશ્ન જાણત એક અમલદારની નિમણૂક કરી છે તે પણ યોગ્ય જ છે. આ સમયમાં હોળાથેલાં જળ નીતરી રહેશે, અને એમાં દરેક પક્ષે કેટલી રવચ્છતા છે તે આપોઆપ જણાઈ આવશે.

દરેક પક્ષ પોતાનું આત્મનિરીક્ષણ કરે

ભાદરજીના આગેવાનો, જેમણે આ પ્રશ્ન જોયો હતો તે તેમને એટલું જ દેવવાનું કે જીએ પક્ષ આ મુદ્દો ગમે તે દષ્ટિથી જોતો હોય, પણ જોના વિચાર ન કરતાં તમે તમારા પક્ષનો વિચાર કરજો. દરેકને પોતાના ઉપર, પોતાની ફવજનો ઉપર, પોતાના વતન ઉપર, નિહા ઉપર, પ્રાંત ઉપર, એમ કંમે કંમે પ્રેમ હોય છે. પ્રેમ હોવો જોટો નથી. પણ પ્રેમ ત્યારે મમતનું રૂપ લે ત્યારે જો શુભ મટી હોય જાતે છે. જો કારણે આને આપણા દેશમાં ભાષાવાદ, પ્રાંતવાદ અને કામવાદનો ચાલુ ઘેરાયો છે. જોથી આગળ વધી આપણા નિહામાં તાલુકાવાદ આવ્યો. માણસમાં સદ્ અને અસદ્ વૃત્તિઓનું મિશ્રણ છે એટલે ઇચ્છા અનિચ્છાએ વતન માટે મમત અંતરમાં આવી જાય તો સજ્જનની એ ફજદ છે કે એમાં ન ઘસઘસાં એ મમતની અસદ્વૃત્તિને ખંજોરી નાખવા પ્રયત્ન કરવો. જોક વળત આવ્યા કાંઈ મમતને કારણે ભાદરજીને મદાલ જતાવવાનો આગેવાન તરીકે પ્રયત્ન કર્યો, એમાં કાંઈ પશુ ખરા. પણ ત્યારે જીએ લેક્ષિનો વિરોધ હોય ત્યારે જો મમત મૂકી દેવો જો નિહાદિલી છે. પ્રથમ કશું નેમ ભાદરજીને પોતાને મદાલનું સ્થળ પોતાના ગામમાં કરાવવાનું કાંઈ કારણ દેખાતું નથી. જોરસદ જોની એટલું નજીક છે કે જો જોવી માગણી મમત વગર કરી ન શકે. એટલે હવે તો જે ગામે ભાદરજી મદાલમા મુદ્દામાં છે તે જો એમ કહેતાં હોય કે જોરસદ કરતાં ભાદરજીથી અગતે વિશેષ અનુકૂળના છે તો જો સવાલ મદાલના આગેવાનો રહે છે. માત્ર કે જોરસદ કરતાં ભાદરજી વધુ સગવડ મળે એમ હોય છતાં જો લોકો જો સગવડ ન ઇચ્છતા હોય તો એમને જોરસદમાં જઈ લાંબે અગવડ વેગવવા દો. ભાદરજીના આગેવાનો વતન પ્રત્યેનું આ મમત કોડી નિહાદિલી જતાવશે?

સરકારના પક્ષે

સરકાર કહેવું હોય તો કહી શકે છે કે ગ્રામના પ્રતિનિધિઓને પૂછી જોએ પ્રથમ પગલું 'લર્ન' હતું. પરંતુ જો નિર્ણય કરતી વખતે ભાદરજીના જે આગેવાનો એમનો કેસ જુદો કરવા હાજર રહી શક્યા તો સરકારે સાચા પક્ષનું સાંભળવા જોરસદના જે આગેવાનોને કેમ ન બોલાવ્યા? અને જો ભાદરજીના આગેવાનો વગર બોલાવ્યા, જે નિર્ણય આજે થવાનો છે એમ જાણી જાતે હાજર થયા હોય અને એમને સાંભળવામાં આવ્યા હોય, તો એનો અર્થ જો થયો કે બોલે એનાં જોર વેચાવ એવું આજના તંત્રમાં છે, જોરસદ

તાબુકો પ્રજો મોટા શબ્દ જન્ય છે અને દુન્યા લોકોને અગવડ પડે એ દૃષ્ટિએ
 ને મદાલ કરવાનો સગદારો ઉદ્દેશ રોય તો એ ઉદ્દેશ પણ માધ્યમતા
 નહોતો અર્થે મદાલનું ધ્યય જનાવવામાં સગો નથી એ મગધરે
 સમજવું જોઈએ. તો પછી સગદાર ઉપર ક્યાંથી જેમ ચાલુ છે તેમ એને
 મદાલ જનારી એ ક્યાંના લોકોને નહોતું મદાલ આપવો જોઈએ. પરંતુ
 ક્યાંથી મદાલ થાય એવું ધ્યય હોવા છતાં ત્યાં સગદારો મદાલો પામીને
 ખર્ચ કરવું પડે, અને ભાગ્યજીમાં મદાલો તૈયાર છે, એવું ને કાગળ રોય
 તો જતા નગને સૂણીએ અડાવો એવો ન્યાય થયો હતવાય. ભાગ્યજી મદાલ
 જનાવવાની જેમ નથી એમ સગદારને પ્રથમ તો લાગેવું છે, કાગળ કે
 પ્રથમની જાહેરાતમાં એ વ્યવસ્થા ન હતી. એટલે સગદાર લોકોની અગવડ
 માટે ને આ મદાલ જનાવની રોય તો ભાગ્યજીના આગેવાનો માગણી કરે
 છે માટે એ વસ્તુ ન ગ્રાહકો મદાલનું ધ્યય એ કઈ ભાદરજીનો પ્રશ્ન નથી,
 એમાં જોડાનાર ગમેતો સૌનો સવાલ છે. ને ખીન્ન ગામે એવી માગણી
 ન કરતા રોય, એમની ઇચ્છા એમાં જોડાવાની ન હોય તો ભાદરજીના
 આગેવાનોને મતોવાનું સગદાર પામે છુ કાગળ છે? ભાદરજીને તો જોરસદ
 તાબુનામાં જમાયા કોઈ મુશ્કેલી આવતી નથી. એટલે એક વખત નિર્ણય
 લેવાઈ ગયો છે, અને પ્રજામતને નમતુ આપવાથી દરેક પ્રશ્નમાં પ્રજાને વિરોધ
 કરવાની ટેવ પડી ગય, એ ગમતને વચ શબ્દ અગ્રા પોતે કરેલો નિર્ણય
 કરવામાં ને ન માગે તો વ્યક્તિના જેવો એ સગદારને પણ મમત દેવાય.
 વ્યક્તિનો મમત સમગ્ર શકાય, પણ મગદારો મમત અક્ષર જણાય આશા
 છે કે સગદાર આવા કોઈ મમત કે લાગવગને તાણે ન થતા યોગ્ય નિર્ણય કરે
 ખીન્ન પક્ષને

શ્રી નવજીભાઈ પટેલ ને એમ માનતા હોય કે પોતે જૂથ કરી છે તો
 જિલ્લાના મુખ્ય આગેવાન તરીકે એમની ફરજ થઈ પડે છે કે પોતે સગદારને
 થયેલા નિર્ણયની જૂથ સમજાવે યોગ્ય અધિકારી આગળ એ કેસ પોતે
 મુખ્ય આગેવાન જાનીને ન્યાયપૂર્વક ગજૂ કરે જે આગેવાનો આ પક્ષે રોય
 તે જવાબદારી પૂર્વક તેમને મદદ કરે પોતાનો કેસ સાચો છે માટે કોઈ પક્ષને
 વિરોધ ચૂકી જોવાનો હક મળે છે તેમ ન માનવું જોઈએ જિલ્લા વિવેક
 ચૂકવાથી સાચો પક્ષ પણ માર્યો જાય છે, અગર તટસ્થ પક્ષને એની છાપ
 પડે છે કે વિરોધમાં અમુક અશે દેવ છે. અને એની છાપ નિર્ણય કરનાર
 પક્ષને પડે તો જિલ્લા પક્ષને પોતાને નુકસાન થાય છે. રાજકારણમાં, કુટુંબમાં,

ધધામાં કે બીજા બ્યવહારમાં અભિમાનને લીધે, દેવને લીધે, પ્રામાણિક મતભેદને લીધે આમાં ઘર્ષણ જિભાં થનાનાં. તે વખતે જો દરેક પક્ષ વિવેક ચૂકે તો દલદલ જિભો સાથે અને માફાં ફળ ચાખવાનાં આવે. આપણે સ્વરાજ્ય હારા માફાં ફળ ચાખવા માંગતા નથી. મિષ્ટ ફળ ચાખવા તો આપણે સ્વરાજ્ય હાંસલ કર્યું છે—વડોદરાં રાજ્યનું અસ્તિત્વ મિટાવી દીધું છે. પછી એમાંથી દેવનાં, કંકાસનાં અને દલદલાં ફળ લણીયું તો ભવિષ્યની પ્રજા આપણ સૌને એ માટે જવાબદાર ગણશે. તાલુકાવાદનું અનિષ્ટ હોડી-દેઈ આપણે એ સુનાયી દૂર રહીએ એજ શ્રેષ્ઠ છે.

ખંભાત અને ખેડા પણ વતનના મમતે ચડે છે

ખેડા જિલ્લાની નવી રચનામાં જિલ્લાના ચાર વિભાગ પાડવામાં આવ્યા છે. જોરસદ, પેટલાદ અને ખંભાત, પણ તાલુકાના એક વિભાગનું મુખ્ય સ્થળ પ્રથમની નહેરાતમાં ખંભાત રાજવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ ગણે તાલુકાઓની પ્રજાની સગવડની દૃષ્ટિએ મધ્યસ્થ સ્થળ પેટલાદ ધણું અનુકૂળ છે અને તે વિભાગનું મુખ્ય સ્થળ બને તેવી પ્રજા તરફથી માગણી કરવામાં આવી હતી. સરકારે એ માગણી સ્વીકારી ખંભાતને બદલે પેટલાદને વિભાગી સ્થળ બનાવ્યું એટલે ખંભાતની પ્રજાએ વિરોધ કર્યો. તાલુકા સમિતિના હોદ્દાશરેએ રાજ્યનામાં આપ્યાં અને સરકાર સામે લડવાનું નાના પ્રમાણમાં વાતાવરણ જીભું કર્યું. ખંભાત પેટલાદ કરતાં મોટું છે, ઐતિહાસિક સ્થળ છે, નવાજની ખાલી પડેલી કચેરીઓમાં મહાસવાનું મળે તેવાં મોટાં મકાનો પણ છે, જાંદરનું સ્થળ છે, એ બધું વિભાગી કેન્દ્ર બનાવતી વખતે ધ્યાનમાં લેવાનો શો અર્થ છે? એવી દલીલ આગેવાનો કરે તેમાં શું તથ્ય છે? ઉપુડી કલેક્ટરની ઓફિસ એક ખૂણે આવેલા ખંભાતના સ્થળે રહે તેમાં પ્રજાને જવાઆવવાની કેટલી હેરાનગતિ પડે? આગના ગાડીના સમય પ્રમાણે તો રાતે રોકાય ત્યારે જ એનું કાગ બને. તે કરતાં પેટલાદ એવું મધ્યસ્થ સ્થળ છે કે ગણે તાલુકાની સગવડ સચવાય. વહીવટનાં કેન્દ્ર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સ્થાપવાનાં ન હોય, જાપના કૂવામાં ખૂડી મરવાનું શાઈ દારણ નથી. એ રીતે ખંભાતની પ્રજા જે માગણી કરે છે તે કેવળ એમના ગામ પ્રત્યેની મમતા વગર બીજું કંઈ નથી. બાકી ખંભાતને બંદર તરીકે વિકસાવવાની મોજના માટે ખંભાત પ્રયત્ન કરે તે બ્યાજબી ગણાય, એમાં જિલ્લાની પ્રજાનો સહકાર માગે તે યોગ્ય ગણાય, પણ પોતાના મોહને કારણે બીજા તાલુકાઓની પ્રજાને અગવડમાં મૂકવાનો, એવી અયોગ્ય-માગણી સરકાર પાસે કરવાનો એને કાંઈ હક નથી.

ખેડ પાત્ર એ ફરી રહ્યું છે

તાગીબ પહેલી સપ્ટેમ્બરથી ગિરિયા ક્યેકટગની ઓફિસ ખેડથી ખસીને નડિયાદ આવે છે તે મહાચાંચી ગિરિયાની પ્રશ્ન એક જાતની નિગમ અનુભવે છે. સર્વ ગીતે સગવડ સાથે નડિયાદના અંતે ગિરિયા ક્યેકટ સાવવાની પ્રશ્નની માગણી કેટલાય વખતથી કે ગિરિયાનું મગદ ખેડ એવા એક ખૂણામાં છે કે પ્રશ્નને તે કોઈ ગીતે અનુકૂળ નથી એટલે આ નવા સમાચારથી પ્રશ્ન જ્યાં છૂટકાગતો દમ છે છે ત્યાં ખેડના વતનીઓ વિરોધની સભા ભરે છે ખેડની અંતિદામિતતા ઉપર કાગડોળ કરે છે એમને કુ ખ છે કે ગિરિયાની ક્યેકટી જતા ખેડનું મદદરૂપ થઈ જશે પાત્ર ખેડ એમ કેમ વિચાર કરતુ નથી કે કોઈ એક મામનુ મદદરૂપ જાળવવા માટે ગિરિયાનું અંગ નહીં થતુ નથી. ભોજની સગવડ એ મદદરૂપની વસ્તુ છે આટલા વામ અનુકૂળ હતુ તો હવે ગો વાધો આવી ગયો એવી સનાતની દલીલ કરાવે વખત હવે ગયો છે ખેડને એની આખા આગળ વડેદરાની મજાદાની બુસાર્ધ જતી જોઈ છે, કાઠિયાસાહની મજાદાનીઓ ખસી જતી જોઈ છે અને નવી વ્યવસ્થા જે તે અંધાને દરેકે સ્વીકારી લીધી છે એના પ્રમાણમાં ખેડ શું છે? જતા ખેડ આખા ગાયેના એ દાખવા ખ્યાનમાં ન લેતા શા માટે વતન પ્રત્યેના મમતને લીધે કાગડોળાન જાળવા જોયો વિરોધ કરે છે? આખા ગિરિયાની ઈચ્છા નડિયાદ પછે હવે તો શું ખેડ એમ માને છે કે એ પોતે પોતાના મમતને કાગડો નવી વ્યવસ્થા બંધ ગળાવી શકશે? સગવડ એવી માગણી સ્વીકારશે? આપણે સમાજના લાભ ખાતર, વિશાળ વર્ગના લાભ ખાતર, અકિતગત સગવડ અને આર્થ જતો નહિ કરીએ તો નવીન સુદર વ્યવસ્થા શી નીતે ઊભી રીશુ? લાગણ્ય, ખલાત અને ખેડ આ મમતને?

સ * મા - ચા * ૨

★ તાનાપુરાના અમદાવાદની લક્ષ્મીરિલાસ દોટલના માલિક શ્રી આશાભાઈ પટેલના પુત્ર શ્રી પ્રતાપભાઈ પટેલ ગુજરાત ઈન્ડિયન ઓનર્સ સાથે ખી એ પામ ફરી બાર-એટ-લોના અભ્યાસર્થે તા ૧૮ મીએ ઈન્ડિયન ઊપડી ગયા છે

★ ગુજરાતી માસિકમાં લેખો અને કલાકૃતિઓથી નવીન ભાત પાડતુ 'રેખા' માસિક દમ વર્ધી શ્રી જ્યોતિ સલાવના તત્ત્વીયે નીચાણ હતુ તે હવેથી (સપ્ટેમ્બરના અંકથી) 'પાટીદાર'ના ત તી ઈશ્વર પેટલીકગના ત તીપદે પ્રગટ થશે એનું વાર્ષિક લવાજમ રૂપિયા આઠપાંચ છે.

અન્નપૂર્ણા ખાતર

આ ખાતરની નવીનતા એ છે કે એ જમીનમાં નાખવાનું નથી પરંતુ ફક્ત જીને એમાં પલાળીને તે વાવવાનું હોય છે. જેથી ખાતર ઘણું ઓછું જોઈએ છે અને ખેડૂતને તે આર્થિક રીતે જીજ્ઞા ખાતર કરતાં સસ્તું પડે છે.

જીના વજનના ચોથા ભાગના વજન જેટલું આ ખાતર લેઈ, દસગણ પાણી લેઈ તેને હલાવી મિશ્રણ કરવાનું હોય છે. તે પછી લગભગ દસ કલાક જી તેમાં નાખી ઉપર ઢાંકી રાખવાનું હોય છે. પછી જી છાંયે ગુણુપાટ ઉપર પહોળું કરી ચોવીસ કલાક સૂકવી રાખવું અને પછી તે જીને જમીનમાં વાવવું, ણાકી રહેલા નીતરેલા પાણીને ઉપયોગ વાવેતર ઉપર છાંટીને ખાતર તરીકે કરવાનો છે.

આ ખાતર અનાજ, ફળફૂલ તથા શાકભાજી ઓછા વખતમાં વધારે ઉત્પન્ન કરવામાં કીમતી ફળો આપે છે. આજે દેશમાં અન્નસંકટ છે અને સરકારે વધુ અનાજ પકવવાની જુગેશ લડાઈના જેવી ઉપાડી છે ત્યારે અન્નપૂર્ણા ખાતર સાથે જ એમાં મોટી મદદ કરે છે.

રતલ એકની કિંમત ફક્ત રૂપિયા બે.

મળવાનું સ્થળ

એન. અંબાલાલની કંપની,

ડૉ. ફકેના દવાખાના પાસે, આણંદ.

૨૭.૫.૨૦૦૦

જાગૃતી

ખડેતો, પ્રદર, લોહીવા, અનિયમિત અરકાવ, અરકાવ વખતે
પેટ કે પેડુમાં થતી પીડા, પેશાબમાં બળતરા કે કળતર, ગર્ભ ન
રહેવો, ગર્ભ રહીને શ્રવી જવો-કમવાવર, સગર્ભા અવસ્થામાં અત્ર
ઉપર અભાવ, ઉદરી, ઉમકા, છાતીમાં દાદ, અમુઝણ, કોડે રતવા,
પ્રસવ સમયે પીડાયું, મુલાવડની નબળાઈ, મુલાગેગ, ધાવણની
અછત, ઊંઘ ન આવવી, હીરદીરીઆ વિગેરે માટે લેમેન્ટ્રી વાપરો.
ખીણ નિષ્કળ બનાવટોથી સાવધાન રહેલો.

જંધા દવાવાળા વેચે છે

એન્ટો:-કંચનલાલ વાહીલાલની કું. મંગલદાસ રોડ, મુંબઈ ૨.

સનક રાગોની એક જ દવા જપન ધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કાવેરા, સગરણી, રારદી, હાથ, પગ, માથુ તથા બદનનો દુખાવો, પાણી વિકાર,
સધિવા, અશક્તિ, સોજા, અજીર્ણ, અપચો. ખાંસી, શ્વાસ, દમ, દાવ-દાડમા
કળતર, જેરી દખ, પ્રદર, પ્રમેહ, મોઢાની ફર્મંધ, પેટની ચૂક, શૂળ, પેટ-પેડુનો
દુખાવો, અમુઝણ, દરેક જાતના વાવ, પા પડવો, લોહી નીકળવું છત્યાદિ અનેક
જાતના દરદોમા તેમ જ રહેલે, રહીમર થા મોટરની મુસાફરીમા તાત્કાલિક ઉપચોગી
યઈ પડનારી અમુલ્ય ઔષધિ. ડિ. મોટી બારલી ૩. ૧૧૧, વચલી બારલી ૩. ૧
અને નાની બારલી ૩. ૦૮૮ પો. જુક. (દરેક ટેકાણે લેવાય છે)

જે. એન. શેઠના-છવનધોગ ઓફિસ, નડિયાદ.

નેશનલ ઇન્ડિયન લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

માં તમારું ભાવિ સલામત છે.

• વિગત તથા એજન્સી માટે લખો:—

એન. એલ. અમીન, પ્રાન્થ મેનેજર.

મુખ્ય શાખા: નેશનલ ઇન્ડિયન ઇન્સ્યુરન્સ લીમિટેડ

સ્થાપના-૧૯૦૬

કલકત્તા, કોટ, મુખ્ય નં. ૧

• હિંદુસ્તાનમાં શાખાઓ અને એજન્સીઓ છે.

—: એજન્સી અગર પ્રોસ્પેક્ટસ માટે લખો યા મળો:—

મહાભાઈ જે. અમીન, એક્સવાયર

ઈન્સપેક્ટર.

દહેગામ.

કે. ડી. પટેલ, એક્સવાયર, મૉર્નિંગ,
ઓરગેનાઇઝર ગ્રાફ એજન્સીઝ.

રતનપોળ, અમદાવાદ.

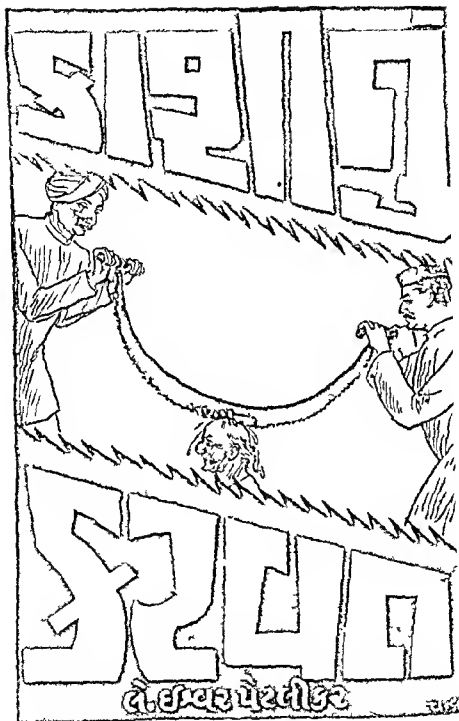
(હાલ : નાર, વાયા-આણંદ)

હિન્દુ અનાથાશ્રમ નડીઆદ

માળાપ વિનાનાં ગરીબ નિરાધાર રખડી ગએલાં બાળકોને પાળી પોષી ભણાવી ગણાવી સ્વાશ્રયી જીવન ગાળવાની કેળવણી આપી જીવનના યોગ્ય રસ્તે ચડાવે છે. સંખ્યા ૧૫૦ ની આસપાસ રહે છે. સંસ્થાના કાયમી રોકાણોની આવક ડૉ. ચૌદ હજારને આશરે છે. ખર્ચ ડૉ. ચાલીસ હજાર ઉપર થાય છે. સંસ્થાને આશ્રયે રહેલાં તથા આવતાંને નિભાવવા આપ આપનું બનતું કરશે.

મંત્રી. હિન્દુ અનાથાશ્રમ, નડીઆદ.

મુદ્રક : આશાભાઈ એડવોકેટ પટેલ, અરેતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, આણંદ
પ્રકાશક : કમિશનર મોતીભાઈ પટેલ, પાટીદાર કાર્યાલય, આણંદ

પાટીદાર

સ્થાપક: સ્વ. જરસિંહભાઈ ઘોષ્ટીભાઈ પટેલ

તંત્રી

કચ્છર પેટલીકર

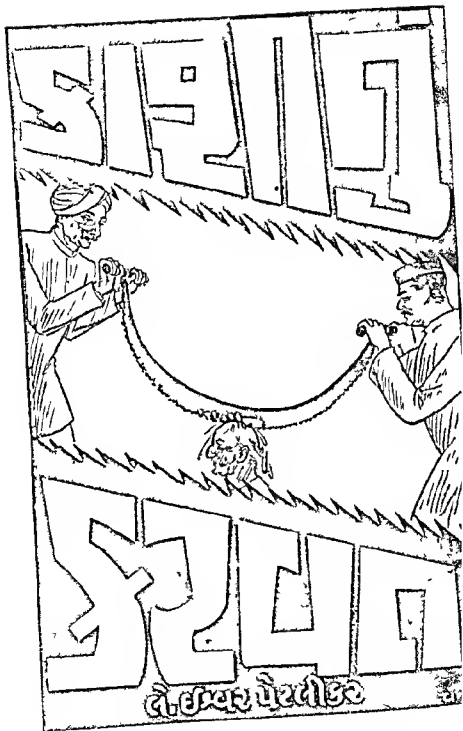
આસો - ૨૦૦૫

આ	અ' ક ની	વિ વિ ધ	લે ખ ન રા મ ટ્રી
આંતરસાતિય લગ્ન		નારાયણ	૧
લગ્નનાં માપ		શંકરભાઈ પટેલ	૩
નવી વહુની તરફેણમાં		નાનુભાઈ દવે	૯
નાનાઓની મોટાઈ		અરવિંદ પટેલ	૧૩
વણુ વિધિઓ		મણિભાઈ પટેલ	૧૬
ગાળા પ્રતાપના વશજ		પેટલીકર	૧૯
આ વાર્તા તમે ન લખી...		સોમાભાઈ પટેલ	૨૪
સિનેમાની અસર		પિનાકિન પટેલ	૨૯
વડલબ સેવાશ્રમ		.	૩૧
અંધરચીકાર		.	૩૨
પ્રસંગકથા		.	૩૩
સમાચાર		.	૩૪

વાર્ષિક સવાળમ દેશમાં ફ. ૩૦ વિદેશમાં શિ. ૬

માસિક દર મહિનાની તા. ૨૫ મીઝા પ્રગટ થાય છે.

'પાટીદાર' કાર્યાલય, આણંદ

काशीनुं करवत (त्रय नवी वार्ताशा) ३ ३-८-०

પાટીદારના ગ્રાહકો-વાચકોને

❊ જે અંક સુધી 'પાટીદાર'ના રનેદીઓને ટહેલ નાખી તેનું પરિણામ સફળતામાં આવ્યું નથી. આસાં તો એવી હતી કે ટહેલના જવાબમાં સારી સંખ્યામાં ગ્રાહકનાં નામ મળી જશે. લવાજમ વધાર્યા વગર માસિકનું ૬૬ વધારી શકાશે. પરંતુ નવાઈ લાગશે તેટલાં નામ-ફક્ત ૨૮ નવાં નામ મળ્યાં છે!

આથી દુઃખ પામવાનું પણ કોઈ દારણું નથી. જેમ વાચનશૂળ હોવા છતાં ખરીદીને વાંચવાની વૃત્તિ આપણામાં ઓછી છે, તેમ આવી ટહેલના ઉત્સાહી જવાબો આપવાની વૃત્તિ આપણી કેળવણી નથી એટલું જ. આ બધો વૃત્તિ કેળવાયાનો સવાલ છે. પરિશ્રમમાં આ વૃત્તિ સારી કેળવાઈ છે. વર્તમાનપત્રો લોકમત જાણવા અવારનવાર જુદા જુદા પ્રશ્ન ઉપર વાચકોના મત માગે છે. અને ત્યાં લાખો વાચકો મત નોંધાવે છે પણ ખરા. આ વૃત્તિ આપણે ત્યાં પણ વહેલીમોડી કેળવાશે, અને ત્યારે આવી ટહેલનો જવાબ ઉત્સાહભરે મળશે. એટલે આ ટહેલનો જવાબ મળ્યો છે તેથી દુઃખ લાગવાનું કોઈ દારણું નથી. અનુભવે એટલું જ ટહેલાનું કે આ વૃત્તિ આપણે કેળવવા જેવી છે.

❊ માસિકનું ૬૬ વધારવું, સારી સંખ્યામાં નવા ગ્રાહકો મળે તો લવાજમ વધાર્યા વગર, અગર લવાજમ વધારીને. જેમને 'પાટીદાર'ની સામગ્રી મળે છે તેમણે જો ખાજતમાં લવાજમ વધારવાની સૂચના પણ દેતી છે. ગમે અંક આઠ આના જેવો વધારો સૂચવ્યો હતો તેના જવાબરૂપે થોડા રનેદીઓએ જોમ પણ આગળ જઈને લખ્યું કે જોકે રૂપિયો વધારે તો પણ વાંધો નથી! પરંતુ જે ૬૬ વધારાની યોજના દેતી છે તેને આઠ આના વધારો પહોંચી વળશે એવી ગણતરી હોઈ નવા વરસથી લવાજમ દરમાં રૂપિયા સાડા ત્રણ, અને વિદેશમાં શિલિંગ સીત રાખવામાં આવ્યું છે. નવો અંક વાચકોને મળશે ત્યારે આઠ આના લવાજમ વધારાના ખદલામાં મળેલી વાચનસામગ્રી વિશેષ લાગશે તેની અમને ખાતરી છે.

❊ વિના લવાજમ ફંડમાંથી માસિક મેળવે છે તે બહેનો જરૂર વાંચે. જે બહેનો વિના લવાજમે માસિક મેળવે છે તેમને જોકે વિનિયમો કરવાની છે. જે તમે ૧૨ વર્ષ માસિક વિના લવાજમે મેળવો, તો બીજા બહેનોને એનો લાભ ન મળે. વળી દાન આપનારનો ૧૨ સાલ તમે જ લાભ લ્યો તે પણ વિચેક્રમ્યું તો નથી. વળી તમે જો રીતે માસિક મેળવ્યું

ત્યાં પછી તમારો ગ્રિયતિ લવાજમ ભરે તેની ન ધધ હોય તેમ પણ ન બને
પરંતુ મક્ત મળે છે તો બંને આ બાદ જો દરિયામાં મિલકે કાચા મેળવવું
જો મિલકે નથી તો આજ મુધી જો મળે તો માસિક મક્ત ૦૧૫ રૂ તેમાં ૧
એક પણ બંનેને એવું લખવું નથી કે હવે દુ લવાજમ બની રહ્યું તેમ છું
એટલે આદેશ તરીકે નોંધીને મેં લખે તો મુ આ મુધી મળે તો માસિક કાંઈ ૧
ગ્રિયતિ લવાજમ ભરે તેની નહિ મદદ હોય તેમ માનવું જ નહિ તો
હોય છે, પરંતુ મક્ત મેળવવાનું નક્કર છે નથી

આ વૃત્તિ આગે નથી, તેમજ પોતે ૧૧ પણ સાંને નહિ એમ વિચારે એવું
નક્કી થયું છે કે મિના લવાજમે માસિક મેળવતી હોય ૧૧ બહુતાને હવે જો માસિક
મેળવવું હોય તો રૂપિયા બેના એકા લવાજમે આવું મળવું એટલે જો બહુતા
જો મિલકે આવું મળે તો માસિક મેળવવું મેં જો કાંઈ આવું
મળે તો માસિક હોય તેમજ પોતે કાંઈ લખી ના જણાવી દેતી બને માસિક
એકે પણ જો મળે નહિ તો હોય તેમજ નવો અર્થ જો રૂપિયા ૧૧ લવાજમ
તરીકે વી પી મુદ્દામાં આવે આશા છે કે કાંઈ બાકી વી પી પાછું કાઢી
માસિકને ખાતુ બર્થ નહિ કરે

★ હવેથી એકા લવાજમ તરીકે રૂપિયા મેં બહુતાને, મુજબતી સામાના
શિક્ષકને બંને વિદ્યાર્થીઓને માસિક મળે સાત મક્ત માસિક મેળવવાની
વૃત્તિ સારી નથી એટલે બહુતા ન છોડે એની માગણી કરે તે ૧૧ આશા મળી

★ નવો મક્ત લવાજમ તો ૨૫-૧૦-૪૬ મુધીમાં મેં જો થી
મોડલી આવું જેમણે લવાજમ એ તારીખ મુધીમાં કાર્યાલયને નહિ
મળ્યું હોય તેમને કાર્તકને આંડ વી પી થી બંધાના કંપનામાં આવે
આદેશ તરીકે આવું મળે તો ન છોડે તો ભાઈ હોતોને પોતે કાંઈ લખી જણાવના
વિનંતિ છે

★ વી પી થી અર્થ મેળવનારને સામાના મિલકે અર્થ મોડો મળે છે
ધણ વી પી કંપનામાં કાંઈ પોતે આદેશમાં ૩૦-૩૫ ૧૧ સખા એટલે
વી પી રાજ સ્ત્રીમંગલા હાઈ કમ મળાજે અર્થ આદેશને મળતા વિવળ
થાય છે મારે બહુતા મેળવના હોય તેમજ મેં કરે જો મળે તે ખાતુ કમ
પ્રમાણે હરેકને વી પી થી અર્થ મળી જશે

★ આદેશના આદેશમાંથી ૨૨૨ આદેશના લવાજમ ૨ ૨૦૦૫ના
ખાતુ છે બંને સ ૨૦૦૪-૫ એમ મેં વસના ૧૦૮ જણ ૧૧ ખાતુ છે
આમ નવાજમ ખાતુની કમ રૂ ૧૭૬૦ થાય છે આદેશને નવાજમ મોડ

લવાનું આજસમાં જન્ય છે અને અહીં મોટી રકમની તાણુ પડે છે. જેમનાં જે વરસનાં લવાજમ બાકી પડે છે તેમને માસિક બંધ કરવામાં આવે છે અને લવાજમ જતું કરવું પડે છે. એ રીતે પણ રૂ. ૮૭૨ આ વરસે જતા કરવાના થશે! લાગે છે કે વાચકોની આ વૃત્તિ પણ પોષવા જેવી નથી. એટલે આ વરસે સં. ૨૦૦૫નું લવાજમ એક વરસનું બાકી પડતું હશે અને લવાજમ ઉપરાવનાર લાઇઓ તરફથી લવાજમ વચૂલ આવશે તેવું નહિ જણાવ્યું હોય તે સૌને માસિક બંધ કરવામાં આવશે. મતલબ કે એક વરસની આખરે જે ગ્રાહકોનાં લવાજમ બાકી પડતાં હશે તેમને માસિક બંધ કરવામાં આવશે. એક વરસ સુધી રાહ જોવી, અને તેટલા વખતમાં લવાજમ ન આવે તો વધુ આજસ પોષવાની વૃત્તિ ધરિયા જેવી નથી.

આશા છે કે ઉપરના આંકડાથી આફ્રિકાના ગ્રાહક લાઇઓને ખ્યાલ આવશે કે નાની રકમ ગ્રાહકવાની થોડી આજસમાં માસિકને કેટલું વેકવું પડે છે. એટલે દરેક પોતાનું લવાજમ ત્યાં ભરી દે, અને તેની સમયક ન હોય તે પોસ્ટલ ઓર્ડરથી અહીં મોકલી આપે.

આફ્રિકામાં લવાજમ ભરવાનાં સ્થળ --

(૧) મોમ્બાસા - શ્રી રજુહોડલાઈ એમ. દેસાઈ, જનરલ પોસ્ટ ઓફિસ

(૨) નાઇરોબી - શ્રી જયંતકુમાર કે. પટેલ, પો. બો. ૬૪૦

- શ્રી રાવજીભાઈ એમ. પટેલ, લાયબ્રેરિયન, પટેલ પ્રધરહુડ

(૩) કંપાલા - શ્રી સોમાભાઈ આર. પટેલ, લેરલી એન્ડ એન્ડર્સન લિ.,
પો. બો. ૩૨૪

(૪) દારેસલામ - શ્રી ડાલાભાઈ મનોરભાઈ, એચ. એમ. કસ્ટમ્સ

(૫) નકુટ - શ્રી નારણભાઈ એમ. પટેલ, હોલોનિયલ રેટર્સ,
પો. બો. ૧૦૨

(૬) નિજ્જ - શ્રી રાવજીભાઈ સી. પટેલ, પો. બો. ૧૪૩

(૭) ટાન્ગા - શ્રી મહીજીભાઈ કે. પટેલ, પો. બો. ૧૩૨

(૮) કેરીઓ - શ્રી રજુહોડલાઈ જી. પટેલ, પો. બો. ૪૦

(૯) કિસુમુ - શ્રી નારણભાઈ બી. પટેલ, રાનસાઇન રટુડિયો,
પો. બો. ૧૭૦.

(૧૦) દિટાલે - શ્રી અંગાલાઈ એસ. પટેલ, પો. બો. ૭૫

(૧૧) મસાકા - શ્રી ડાલાભાઈ નેહાભાઈ પટેલ, પો. બો. ૭૧

(૧૨) આલે - શ્રી ધનજીભાઈ એલ. પટેલ, પો. બો. ૧૧૧

અન્નપૂર્ણા ખાતર

આ ખાતરની નવીનતા એ છે કે એ જમીનમાં નાખવાનું નથી પરંતુ ફક્ત જીને એમાં પલાળીને તે વાવવાનું હોય છે. જેથી ખાતર ઘણું જોડું જોડું છે અને ખેડૂનને તે આર્થિક રીતે જીવન ખાતર કરતાં સન્તુ પડે છે

જીના વજનના ચોથા ભાગના વજન જેટલું આ ખાતર લેઈ, દસગણું પાણી લેઈ તેને હલાવી મિશ્રણ કરવાનું હોય છે. તે પછી લગભગ દસ હલાક જી તેમાં નાખી ઉપર ઢાંધી રાખવાનું હોય છે. પછી જી છાંયે ગુણુપાટ ઉપર પહોળું કરી ચોવીસ હલાક સૂકવી રાખવું અને પછી તે જીને જમીનમાં વાવવું, જાદી રહેલા નીતરેલા પાણીને ઉપયોગ વાવેતર ઉપર છાંટીને ખાતર તરીકે કરવાનો છે

આ ખાતર અનાજ, ફળફૂલ તથા શાકભાજી એવા વખતમાં વધારે ઉપયોગ કરવામાં કીમતી ફળો આપે છે. આજે દેશમાં અન્નસંકટ છે અને સરકારે વધુ અનાજ પકવવાની જુએશ લડાઈના જેવી ઉપાડી છે ત્યારે અન્નપૂર્ણા ખાતર સાથે જ એમાં મોટી મદદ કરે છે.

રતલ એકની કિંમત ફક્ત રૂપયા બે.

— મળવાનું સ્થળ —

એન. અંબાલાલની કંપની,

૩૧ ફૂકના દવાખાના પાસે, આણંદ.

પ્રતીદીપ

જનસમાજને વિચારપ્રેરક વાચન વિસ્તારના અભિલાષ સેવક માસિકપત્ર

આસો,
સં. ૨૦૦૫]

સપ્ટેમ્બર-૧૯૮૬

[વર્ષ • ૨૬
અંક • ૧૨]

આંતરજ્ઞાતિય લગ્ન

એક સ્નેહી સાથે લગ્ન અંગેની ચર્ચા થતાં એમણે મને પૂછ્યું :
'આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો અંગે તમારી શી વિચારસરણી છે ?'

મેં કહ્યું : 'આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો આપણે જેને કહીએ છીએ, તે શબ્દપ્રયોગ 'રૂઢ અર્થ'માં સાચો છે, પણ તાત્ત્વિક રીતે ખોટો છે. જ્ઞાતિનો મૂળ અર્થ આપણે સમજીએ તો આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો આપણને જ્ઞાતિનાં લગ્ન લાગે અને જ્ઞાતિનાં લગ્ન આંતરજ્ઞાતિય લાગે.'

સ્નેહી હસીને બોલ્યા : 'અવળવાણી બોલો છો કે શું ?'

મેં કહ્યું : 'આજે આપણે રૂઢિથી એવા જકડાઈ ગયા છીએ કે અવળવાણી તે અવળવાણી લાગે છે. હું તમને જ પૂછું—જ્ઞાતિનો અર્થ શો ?'

સ્નેહી-બોલ્યા : 'જ્ઞાતિ એટલે વળી જ્ઞાતિ-નાત. રાટ્ટીગેટી બ્યવહાર જેમની વચ્ચે ચાલતો હોય તેવી એક પ્રજા.'

મેં કહ્યું : 'આ તમારો અર્થ રૂઢ કહેવાય. તાત્ત્વિક અર્થમાં જ્ઞાતિ એટલે બહીષીતો-ઓળખીતો માણસ. જે એટલે બહુવું. એ ઉપરથી જે લોકો એકબીજાને બણે છે, પીછાણે છે, તે એક જ્ઞાતિજન. જાયતે યઃ સ જ્ઞાતિઃ માણસને ઓળખાણપીછાણ જે ધંધો કરતો હોય તે ધંધાના માણસો સાથે સહેજે થાય છે. એટલે એક ધંધાર્થીઓની જ્ઞાતિ જની. આજે માણસનો ધંધો બદલાતાં,

બાપદાદાના ધંધાના માણસો સાથે ઝોળખાણ તૂટ્યું, છતાં પેલી રૂઢ જ્ઞાતિ એના એ અર્થમાં રહી. પરિણામે આને એ રીતે ને લગ્નો થાય છે તે કહેવાય છે જ્ઞાતિનાં, પણ એ લોકો એકબીજાથી પરિચિત નથી એટલે આંતરજ્ઞાતિનાં જ ગણવાં જોઈએ.’

સ્નેહી ગોલી બઠ્યા : ‘એટલે આને એકબીજાના પરિચયને લીધે ને આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો થાય છે તે તમારી નજરે જ્ઞાતિય લગ્નો જ કહેવાય.’

હું : ‘હા જ્ઞાતિનો અર્થજ ઝોળખીતો થાય છે. હવે ને લોકો એકબીજાને ઝોળખતાં હોય, જાને કુટુંબને પીછાણ હોય, અને પત્રી એમનું લગ્ન થાય તો બીજી નાતને લીધે એને આંતરજ્ઞાતિય રૂઢ અર્થમાં કહેવાય, છતાં તાર્કિક અર્થમાં જ્ઞાતિય લગ્નો માનવાં જોઈએ.’

સ્નેહીએ સવાલ કર્યો : ‘ઝોળખીતા એ જ ને જ્ઞાતિનો અર્થ હોય તો પછી હિંદવી સંસ્કૃતિ ગામડાની છે. એમાં તો લોકો બીજા ધંધાવાળા લોકોને પણ એટલાજ ઝોળખતા હોય છે. તો પછી સિન્ન ધંધાવાળા સાથે લગ્નસંબંધ બંધાવાની રૂઢ કેમ ન પડી?’

હું : ‘ધંધા પ્રમાણે માણસનું કાર્યક્ષેત્ર જુદું હોય છે. એટલે લગ્નજીવનમાં ધંધાએ ભાગ ભજવ્યો. યજ્ઞયાગ અને વેદપાઠના વાતાવરણમાં બ્રાહ્મણને ઘેર ઉછરેલી કન્યાને ખેડૂન જીવનમાં ગોઠવું ન આવે. વેપારીને ઘેર ઉછરેલી કન્યાને એ પ્રમાણે બીજે ન ગોઠે. તે વખતે ઘરની કેળવણી અને સંસ્કાર ઉપરાંત આજની જેમ સૌને સંખું વાતાવરણ શાળાઓમાં મળે તેવી સ્થિતિ ન હતી એટલે ઝોળખીતા ઉપરાંત એક ધંધો, એમ લગ્નસંબંધનું શેષ શરૂ થયું. આને એ સ્થિતિ પસંદાના લગ્નસંબંધમાં જ્ઞાતિનો રૂઢ અર્થ તૂટે અને આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો થાય તો એમાં કાન્તિ થઈ છે, પ્રગતિ થઈ છે, એવું કંઈ નથી. બિલકુલ એવાં લગ્ન થાય એ સ્વાભાવિક છે. એટલે આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો સામે વાંધો લેવા જેવું કંઈ નથી.’

લગ્નનાં માપ

રાંકરભાઈ સો પટેલ

લગ્ન કરતી વખતે ક્યાં લગ્ન કરવું એને લગતાં આપણે ત્યાં ફેટલાંક માપ આપ્યાં આવે છે.

આપણાથી અડિયાતા ગણાતા પ્રદેશમાં કે ગોળમાં લગ્ન કરવાનું એક માપ છે. એ માપને આધારે વાકળકાનમના ફેટલાંક પાટીદારો એમની કન્યાઓનાં લગ્ન ચરોતરમાં કરે છે. ચરોતરમાં પણ તેઓ ખારના ગોળમાં કન્યા આપવાનું વધુ પસંદ કરે છે. બારમાં પણ છ ગામ અને પાંચ ગામનો બેદ તેઓ પાડે છે. ચરોતરમાં ઘણાંખરાં ગામોના પાટીદારોના ગોળ બંધાઈ ગયા છે. એ ગોળમાંનાં ગામોના ફેટલાંક પાટીદારો પણ એમનાથી અડિયાતા ગણાતા ગોળમાં એટલે ખારનાં છ ગામ, બારનાં પાંચ ગામ, સતાનીસના ગોળનાં અમુક ગામ એમાં આવે જણાવેલા ક્રમે કન્યાઓ આપવાનું પસંદ કરે છે.

પોતાના ગોળમાં કન્યા આપનાર પણ લગ્નનાં ફેટલાંક માપ પોતાની નજર સમક્ષ રાખે છે. પહેલું માપ એ છે કે એ ગોળમાં પણ અડિયાતાં ગણાતાં ગામોમાં કન્યા આપવી. બીજું માપ એ છે કે અમુક ગામમાં પણ અડિયાતાં ગણાતાં-અડિયાં કે કુટુંબમાં કન્યા આપવી.

આ સિવાય પણ લગ્નનાં ફેટલાંક માપ છે. જે કુટુંબમાં કે ઘરમાં પુનર્લગ્ન કરનાર સ્ત્રી સાથે લગ્ન થયું હોય તે કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યા આપવી નહિ, એ એક માપ છે. કન્યાવિકૃત કરનાર કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યા આપવી નહિ, એ બીજું માપ છે. સદુત્તેજકુ કરી લગ્ન કરનાર કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યા આપવાનું પણ લોકો પસંદ કરતાં નથી. આ ઉપરાંત કાકિયાવાડી સ્ત્રી સાથે જે કુટુંબ કે ઘરમાં લગ્ન થયું હોય તેમજ જે કુટુંબ કે ઘરમાં ઊતરતી નાતની સ્ત્રી સાથે લગ્ન થયેલું હોય તે કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યા આપવામાં પણ લોકો હીચ્છુપત માને છે.

વળી આપણામાં પાટીદાર અને કણ્ણી એવો બેદ આત્મો આવે છે. એમાંથી પાટીદાર ગણાતા લોકો કણ્ણી ગણાતા લોકોને પોતાની કન્યા આપતા નથી. લગ્નનાં આ બધાં માપ અત્યારે આજુ રાખવા જેવાં છે કે બદલવા જેવાં છે તે આપણે જોઈએ.

વાકળકાનમના લોકો ચરોતરમાં કન્યાઓ આપવાની આજુ રાખે તો તેમના પ્રદેશમાં કન્યાઓની હીચ્છુપ આજુ રહે ચરોતરના પ્રદેશમાં બહારની

કન્યાઓ આવે એટલે ત્યાં હા-ગએની અડત પડે આ ગિયનિ ટાળવી તાય તો અમુક પ્રદેશ અડિયાતો ગાની તેમા કન્યા આપવાનું બધુ થયું એછાં અનમત, અડિયાના ગાનાના પ્રદેશો ગોને એ અડિયાતાપણાનો ઇન્કાર નાહી દઈ ઊતરતા ગણાતા પ્રદેશોમા કન્યાઓ આપવા માટે તો આમ કરવાની જરૂર ગણે નહિ, પણ એમ થયુ હાલ એકું શકર લાગે છે, એટલે અડિયાતા ગણાતા પ્રદેશમા કન્યાઓ આપવાનો ચાલુ ઠમી કરવામા આવે તેજ વધુ શક્ય છે.

અડિયાના ગણાતા પ્રદેશ ઊતરતા ગણાતા પ્રદેશમાં કન્યાઓ નજ આવે અને તેઓ ઊતરતા ગણાતા પ્રદેશની કન્યાઓ પંચાને લાભે લીધાજ કરે તો તેમની મુશ્કેલી રાખી જવાની કે એ મુશ્કેલીનો રસ્તો (અલગત ખેડિ) — ટુપતીત પશુ દવ નાદારી બધુ થયો કે, એટલે હવે એનો ઉપયોગ ઊતરતા ગણાતા પ્રદેશ, ગોળ, કે ગામમા કન્યા આપવા માડવાનો છે એમ નહિ કરવામા આવે અને ઊતરતા ગણાતા પ્રદેશ કે ગોળની કન્યાઓ લેવાતુ ચાલુ ગામમા આવે તો આ પ્રશ્ન કેવુ સ્વરૂપ લેશે તે કંપયુ લાકર છે એથી કન્યાવાત કૌમાર્ય બહુનોને પાળતુ પડે, કે વિષયમાંથી થયુ પડે, કે વહીવટની ચોગ દોગવણી કે સમતિને અભાવે જે નાત, ગોળ, ગામ કે કુટુંબનો સાથનગમે જે વગેરે અટકે તેને પનારે પડતુ પડે આ ગિયનિ દબ નથી.

પોતાના ગોળમા કન્યા આપવી વખતે પણ તેમાંથી અડિયાતા ગણાતા ગામોમા કન્યા આપવાનો આગ્રહ જોવામા આવે છે આ આગ્રહને લીધે પણ કન્યા આપવાની મુશ્કેલી જોવી ચતી જાય કે અડિયાતા ગણાતા ગામોમા ત્યાની કન્યાઓ ઉપાત ઊતરતા ગણાતા ગામોની કન્યાઓ આવે એટલે ત્યાં છોટગજો બાજુ જડતા નથી, અને ઊતરતા ગણાતા ગામોમા સામાન્ય કુટુંબના જા નહોતે ન્યા એળસાની મુશ્કેલી ગણે કે વળી અડિયાતા ગણાતા ગામોમા કન્યા આપવામા આગ્રહને લીધે અડિયાતા ગણાતા ગામોમા વગરિકા શરૂ થઈ તે દિનને દિનમે વધતો જાય છે આથી ઊતરતા ગણાતા ગામોના પંચા અડતા ગણાતા ગામોમા એ ચાઈ જાય છે, તેમજ અડતા ગણાતા ગામોમા પરિશ્રમ વગર મળેલા પસા જોડી રીતે બચ્ચો નાખવાની વહીવટને અને ખાસ કરીને તો છોટગજોને ટેવ પડે છે.

અમુક ગામમા પણ નહવાતા મોટા કુટુંબમા કે ઘરમા કન્યા આપવાનો મોહ પણ આપણને મુશ્કેલીમા મોકલે છે એવા કટંગ કે ઘરમાં કન્યાઓ

આપવાની પડાપડી થાય છે; અને બીજાં કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યાઓ મેળવવાની મુશ્કેલી પડે છે. વળી એવાં કુટુંબ કે ઘરવાળા પણ વરવિકંબને રસ્તે ચઢે છે; અને એનાં ખૂરાગ પરિણામો વરપક્ષ તથા કન્યાપક્ષ બંનેને સહન કરવાં પડે છે.

ચડિયાતો પ્રદેશ, ચડિયાતો ગોળ, ચડિયાતું ગામ, ચડિયાતું કુટુંબ કે ચડિયાતું ઘર એમાં કન્યા આપવાના આગ્રહને લીધે વૈસાની ખુવારી ઉપરાંત કન્યા આપનારના માનની પણ ખુવારી થાય છે. એવી રીતે કન્યા આપનાર પ્રદેશ, ગોળ, ગામ, કુટુંબ, કે ઘરને કન્યા લેનારા પોતાથી કોતરતું માની તેના ઉપર લાગ મળ્યે શિરઝેરી કરે છે. વળી પ્રદેશ, ગોળ, ગામ, કુટુંબ કે ઘર તરફ જ નજર નાખી કન્યા આપનારને મોટે ભાગે વરની શારીરિક તથા માનસિક યોગ્યતા તરફ લક્ષ આપવું પરવડતું નથી; કારણ કે શારીરિક તથા માનસિક રીતે વધુ યોગ્યતાવાળા હોદ્દાઓ હાલવાતા ચડિયાતા પ્રદેશ, ગોળ, ગામ, કુટુંબ કે ઘરમાં વધુ હોય છે એમ નથી હોતું; કોણું ઘણી વાર તેથી વિરુદ્ધ હોય છે. આ બધી પરિસ્થિતિ જોતાં પ્રદેશ, ગોળ, ગામ, કુટુંબ કે ઘરનો આગ્રહ લગ્ન કરવામાં રાખવામાં ન આવે તે ઈચ્છે છે.

લગ્ન કરતી વખતે બીજાં જે માપ ખાતમાં લેવામાં આવે છે તે હવે ભિન્ન.

પુનર્લગ્ન કરનાર સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરનાર કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યા ન આપવાનો વિચાર પણ યોગ્ય નથી. આપણે ત્યાં પુત્ર મેળવવાનાં વલખાં બાળપણે જ છે. એને લીધે કેટલાક માણસોને પુત્ર ન હોય તો તેઓ એક ઉપર બીજા, ચોમી ચોમ સ્ત્રી કરતા હતા. પહેલી જેએક સ્ત્રીએથી પુત્ર ન થાય અને પુત્ર મેળવવાની ઇચ્છા હોય એટલે મોટી ઉંમરના પુરુષને સ્વાભાવિક રીતે જ કંઈક મોટી સ્ત્રીને પરણવાની જરૂર પડે. એવી મોટી ઉંમરની કુંવારી સ્ત્રીઓ પહેલાં મળતી નહિ તેથી વિધવા સાથે લગ્ન કર્યા સિવાય બીજો રસ્તો રહેતો નહિ. વળી જે વિધવા પહેલાં પુત્રવતી થયેલી હોય તેવી વિધવા સાથે લગ્ન કરવાની પુત્ર માટે ઝંખના પુરુષને સ્વાભાવિક જ થાય. પુત્રવત્રીની વધતી માત્રાને આપણા સમાજે હજી અગોચર ગણી નથી; તો પછી આવે ઇતરો વિધવા સાથે કરેલા લગ્નવાળા માણસના કુટુંબ તરફ ઘણી દષ્ટિથી જોવાની જરૂર નથી.

કુલીન ગણાતાં કુટુંબ કે ઘરમાં જ કન્યા આપવાની આપણી રૂઢિને

લીધે કન્યાઓના અજીવતા વખતમાં કેટલાંક કુટુંબ કે ઘરમાં હોદ્દાઓને પરજીવાનું ગણતું નહિ. આવા સંજોગોમાં એમને માટે ઘર ઉપાકુ ગણવાનો રસ્તો વિધવા સાથે લગ્ન કરવાનો જ રહેતો. આમાં લગ્ન થવા પછી એવજી પેટી વહી ગયા પછી પણ તેને ગાદ ક્યાં કરવાની રીત જરૂર છે તે સમજતું નથી. હાલ તેવાં કુટુંબ કે ઘર તેવાં લગ્ન કરતાં નથી, તેમજ તેમ કરવાની તેમને જરૂર પણ રહી નથી. હાલ કન્યાઓ ક્યાં આપવી એ એક ભારે પ્રશ્ન થઈ પડ્યો છે તે વખતે આપણે એવાં કુટુંબ કે ઘર તરફ સૂઝ ન ગણીએ એ જરૂરનું છે.

પુરુષો એક કરતાં વધારે વાર લગ્ન કરે તેના તરફ આપણા સમાજને તિરસ્કાર નથી, તો સ્ત્રીઓ ખીછ વાર લગ્ન કરે અને તે પણ પતિના સ્વર્ગવાસ પછી તો તેવા લગ્ન તરફ અજીવનો જનાવવો ન્યાયી નથી. આ દૃષ્ટિએ જોતાં ઘણું વિધવા સાથે હાલ લગ્ન કરે તો તેવાં લગ્ન હલકાં માની સમાજમાં તેમની તથા તેમનાં હોદ્દાઓ તરફ હલકટ નજરથી જોવાની દૃષ્ટિ જણાવે નથી. એવા લગ્ન કરનારના હોદ્દાને કન્યા આપવી કે એમની હોદ્દા સાથે હોદ્દો પરજીવવો એમાં કંઈ નાનમ ન માનવી જોઈએ. એવી નાનમ માન્યા કરવાથી વિધવાઓનો સળગતો પ્રશ્ન સળગતો જ રહેશે, અને કન્યાઓ ક્યાં પરજીવવી તે જોશે થયેલો પ્રશ્ન જોશે જ રહેશે. વિચારપૂર્વક પુનર્લગ્ન કરનાર વિધવા ખીછ વિધવાઓ કરતાં જીવંતી જ હોય છે કે આવી વિધવા સાથે લગ્ન કરનાર ખીજા હોદ્દો કરતાં જીવંતો જ હોય છે એમ માનવું જગજગ નથી; જિલટુ કેટલોક વાર તો એવી વિધવાઓ તથા તેમની સાથે લગ્ન કરનાર વધારે નૈતિક દિગ્ગજાણાં અને સ્વચ્છ ચારિત્ર્યજાણાં હોય છે.

સદુત્તેજકુ કરનાર કુટુંબોએ કે ઘરોએ પણ મુશ્કેલીને લીધે જ તેમ ક્યું દશે. એવાં સદાતેજકાં કરનાર મરી પડવાયાં પછી તેમની પેટીઓને તેમની શિક્ષા ક્યાં કરાશે એવું નથી. તેમના હાલના વારસો વિવેકી, સમજદાર, કેળવણેલા, તેમજ સારી રિયતિના હોય તો તેમને કન્યા ન આપવાનો આમદ જરાબર નથી; જિલટું, હાલ કન્યા ક્યાં આપવી એ પ્રશ્ન જોશે થયો છે ત્યારે તેવાં કુટુંબો કે ઘરો તરફની સૂઝ જુલો જવી જોઈએ.

કન્યા આપવી વખતે કન્ય ચિકિત્સા કરનાર કુટુંબ કે ઘર કંઈ એ સ્વાભાવિક છે; પરંતુ તેની પાછળના માણસો સંકુચિત વૃત્તિના ન હોય તો તેમના તરફ ઉદારતા કેળવવાની જરૂર છે. કન્યાચિકિત્સા કરનાર પણ ધણી વાર

અસહાય સ્થિતિમાં તેમ કરે છે; કેટલીક વાર તો લગ્નનાં ખર્ચનો સંપૂર્ણ ન થવાથી જ તેમ કરે છે. આવા દાખલા હોય ત્યાં તેમના તરફ રાય રાખવાનો અર્થ નથી. વળી હાલ જ્યારે અસહાય સ્થિતિના કારણ વગર પણ ઘણા લોકો પરવિકૃષ્ટ કરે છે અને તેમને આપણે પ્રશંસાથી નવાછએ છીએ ત્યારે જૂના વખતમાં કન્યાવિકૃષ્ટ કરનારના હાલના વારસોને તિરસ્કારવા તે બેદરદાર છે.

કાઠિયાવાડી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરનાર બધા બહિષ્કારને પાત્ર ન ગણાવા જોઈએ. કન્યાઓ પોતાના ગોળમાં ન આપતાં ચડિયાતા ગોળમાં આપનાર નાનાં ગામોના લોકોને કન્યા મળવાના અભાવે તેઓ કાઠિયાવાડી સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરે તો તેમાં ખાસ નિંદવા જેવું શું છે? અલગત, એમાં નિંદવા જેવું હોય તો તેમણે ચડિયાતા ગોળમાં કન્યા આપી તે કારણભૂત આગતને નિંદવા જોઈએ; પણ તેને તો આપણે સ્તુત્ય માનીએ છીએ. એવા લોકો સાથે જ હોય તો તેમને હવે કાઠિયાવાડી સ્ત્રી પરણવાને કારણે તિરસ્કારવા નહિ જોઈએ. વળી બધા કાઠિયાવાડી લોકો અને ત્યાંની બધી સ્ત્રીઓ આપણાથી હલકાં એવી ભાવના પણ જણાવે નથી; અને આ નવા યુગને તો તે બંધબેસતી પણ નથી.

નાત બહારનું લગ્ન એ પરદેસાં પાપમય મનાતું હતું. હવે એ લગ્ન ખીચી બધી રીતે યોગ્ય હોય તો પાપમય મનાતું ઓછું થયું છે, અને હજી દિવસે દિવસે ધધારે ઓછું થતું જાય છે. નાત એ સનાતન પરત્વે છે એ ખ્યાલ રૂપમંદુક્તાને લીધે આપણને આવર મુશી હતો; પણ દુનિયા તરફ દ્રષ્ટિ દેતાં આપણે એ ભ્રમ ભાગતો જાય છે. આજે તો બિલકુલ નાતોની દીવાસો મિટાવી દેવામાં જ દેશનું અને દુનિયાનું કલ્યાણ છે. અલગત, એ રસ્તો સરળ નથી, તમા તે રસ્તે વિચારપૂર્વક આગળ ધપવું જોઈએ.

પાટીદાર-કૃષ્ણીના બેઢની ચક્રાત જૂના જમાનામાં થયેલી છે. ગામમાં પરદેસા આવી જમીનના માલિક હતા તે પાટીદાર ગણાયા; અને પાછળથી ગામમાં આવી પાટીદારની જમીન ખેડવા મંડ્યા તે કૃષ્ણી ગણાયા. એ બે વચ્ચેનો બેદ હવે બૂંસાતો જાય છે. કૃષ્ણી ભાઈઓ હાલ જમીનના લગભગ માલિક થયેલાં જોવામાં આવે છે; અને હવે નવી સમાજરચનામાં તો તે જમીનના માલિક જેવા જ થવાના છે. આ સ્થિતિમાં પાટીદારો કરતાં તેમની સ્થિતિ-જગતની નથી રહેવાની. વળી વેક કે ગીળ સાથે પણ હવે પાટીદારના કૃષ્ણી ભાઈઓ ઉપર નબે તેમ નથી. કેટલાક કૃષ્ણી ભાઈઓ પાટીદાર

હરતા પણ લાણુસામા તેમજ ધધાગેજગાગમાં આગળ ગયા છે. સગદારગા પણ તેમાના કેટલાક ધાણુ પામીદારે હરતા ચડતા મેય છે. આ ગિયતિમા પાટીદાર-હાણુનીનો બેઠ જૂઆતો જન્ય છે, અને વખત જના લગામા પાણુ તે બે જૂઆઈ જન્ય તો તે ધઈ મિચિત્ર થયુ ન ગણ્યાય હાણુની ભાઈઓની દન્યાઓ તો પાટીદારના ગાંઠ્યા ગણાતાં ગોમ, ગામ, કે કુટુંબોમા પહેલેથી જોવામાં આવે છે. હવે જો કેમકે પામીદાર સાગી ગિયતિના સગદારી હાણુની ભાઈને દન્યા આપે તો તેમા નવાઈ પામવા જેનુ ન ગણાનુ જોઈએ.

ઉપરની રીતે વિચાર હરતા એમ લાગે કે હાગના જૂના માપ હવે જતા હવા જોઈએ, એ માપ પરિગિયતિના પવાદમા ધસાતા પણ જન્ય છે, પણ પરિગિયતિના પ્રવાદની માથે આપજો પણ બુદ્ધિપૂર્વક એ કિયામાં મન દરીએ તો આપજો માર્ગ વહ્યો સગ માપ

હાગના જૂનાં માપ જન્ય તેની સાથે નવા માપની જરૂર તો પડવાની. નવા માપ અત્રે ટૂંકામા જોઈ લઈએ હોકગ-હોકગી ભાગીગણીને સમજદાર થાય ત્યાં તેમને હાગની પસદગી કરા દઈએ એ એક મુખ્ય માપ છે એ માપમા જૂના માપ તખાઈ જન્ય તેનો મોક કરા જેવો નથી, તે એક પેટાપતિજ ગણી જન્ય છે લાણુવાગણેના મોટા હોકગ-હોકગી નાત, ગોશ, ગોળ ગામ કુટુંબ કે ધગની મર્ણદાઓ ન આવમરે તો તેમા હવે કઈ અથોગ નથી એ મર્ણદાઓ કાઈ સદગ પાયા ઉપર ગ્યાયેલી નથી, અને તેના પાયામા પત્યા કઈક મદગતા મમાયેલી હવે તો પણ આજે તે સદગતા ખ ગમી મઈ કે જગમા હોગ-હોકગીની પસદગીમા સર્ગ તથા મનની તદુગતી ઉપગત જનના સમાન સગદાર તેમજ પૂરક શક્તિઓ જવાવા જોઈએ હગાઈ જોડાતા હોકગ-હોકગીના માપાપો તેમજ ગજતો પણ મમાન સગદારવાગા હાય તો સારુ માપાપતેજ હોકગ-હોકગી માટે દન્યા કે વની પસદગી કરવાની હાય તો તેમજ જૂના માપ હોકગ-હોકગીના દિતનેજ મુખ્યત્વે દષ્ટિમા ગણીને તેમની પસદગી કરી જોઈએ આ પસદગીમા જૂનાં માપ ન સચવાતા હોય તો તેની ચિંતા કરી ગિજગી છે

હાગના ૩૬ માપ હોકગાનુ કામ છટક શક્તિઓ માટે આકરુ છે, પણ ૩૬ માપનુ અત્યાગનુ મુખ્યાકન આપજો કરી લઈ નવા માપ સમજવાતો પ્રયત્ન કરીએ તો લખિય માટે ધઈ આગા ગહે ઠ આ નિશામા આ લેખ એ એક અપ પ્રયામ છે.

નવી વહુની તરફેણમાં

નાનુભાઈ દવે

સમાજની ધણીય મુંઝવણો એવી હોય છે કે ધણી મોડી પરખાય છે. પરખાયા પછીયે એના ઉદ્દેશ ચીંધવામાં આવે તો જલદી સ્વીકારતા નથી. એમ તે એમ ધણો વખત અન્યાય આપ્યાં કરે છે તે અગવડો ભોગવવી પડે છે. સારું છે કે આપણે ક્રાન્તિના જમાનામાં રહીએ છીએ એટલે આવી ક્રિયાઓ ઝડપથી આપ્યાં કરે છે.

કાયદાની મદદ લઈને પણ છેવટે જાળસભોને પાછાં કાઢવાં. એ પછી લગ્નની વય કાયદાની હદ આગળ અટકી નથી રહી પણ આગળ જ વધતી ગઈ છે. હવે તો કાયદામાં ઔદનાં સોજ કે અટાર કરે કે ના કરે પણ સમાજમાં તો એ ફકીરત આવી જ ગઈ છે. હવે તો આ વયનો પ્રશ્ન બહુ આગળ ના વધી ગય અને ઉપર મથાળું ગાંધિવાનો કાયદો કરવાનો વખત ના આવે તો સારું એમ પણ સંભળાય છે. અને ખરેખર, હંમર પ્રથતી જ રહે તો પછી અપરિણીતાઓનું શું એ વિચારવા જેવું યદ્ય રહે.

જે માતાપિતાઓને પોતાના પરિવારમાં લગ્નપ્રસંગો આવવા માંડ્યા છે તેમની ક્ષિતિ જીંગમ વચ્ચેની છે. એમણે પોતાનાં લગ્નો કર્યાં છે—બહુધા પાછલા જમાનામાં, જાળસભોનો કાયદો નીકળ્યો તે પહેલાં. ક્રાન્તિ પ્રત્યે તેમની સહાનુભૂતિ હોવા છતાંયે એમણે તે જમાનાનું વાતાવરણ અનુભવેલું છે તે વિસરવું નથી. એક જાતના ‘સંસ્કાર’ પડી ચૂક્યા છે.

એમણે પરણીને કન્યા ઘેર આણેલી ત્યારે એને લાગ્યે જ દીકરી હોય, એની સાથે વાત કરવા જેટલી તો ઉંમર જ શાની હોય. નવા કુટુંબમાં ભળી જવા માટે એને ખીજ સંસ્કારો લેવાના ગયા. નવાં ‘જા-જાપાછ’ ને નવી ગહેનનાં મિત્રજ પારખી એને વરા ચવાનું રહ્યું. કપરા કામમાં પોતાની ખીજ આવડત તો ખરી, તેમાં વર તરફથી કોઈ સહાય ના મળે, કદાચ એ પણ સામા પહે જઈ જોમે. અને નવજ કુટુંબમાં એને અને એનાં જૂનાં મા-જાપને ઉતારી પાડવાનું કાવતરું રચાય, ને દલેરા આપ્યાં કરે.

આવા ઝંઘાઓમાં આપ-લેના મુદ્દાઓ જોર પડે. જીહતાંએસતાં ચૂકવવાના સમાજે નેરા નાંજેલા. એ નાકાજથીમાંથી આગળ જતાં ભારે જહેમત ઉઠાવવી પડે. ચૂકવનારા ઉદ્ધર અને તેમ વેરા ખસીને આગળ ધસી ગય, પણ એમની રાષ્ટ્રોક અસરકારક રીતે કુટુંબો ભાંગવામાં આણુ રહે.

જેમના ઉપર આવી વીતી ચૂપી કે તેમના ઘરમાં વડુ બનીને જે કાંઈ મોટી વયે આપે તેના ઉપર સહાર છે કે થોડો થોડો અન્નના ચર્ચ જન્ય આપણો પાઠ્યો અનુભવ એ જ જતાપે ન કે વડુને સાસુ પાં મળે એટલે કદીમાથી વોડંગની પત્ની મળ્યા જગત્તુ જુલમ સરુ થઈ જ જન્ય અર્ધી જુલમની વાત નથી પણ માનસ્યજાએને અનુદાન થતા માટે જ દક્ષીકનની સમજણ અને ઉદાગતા મરુતી કે તેનો જ નિર્દેશ છે

સાસરે જતા પહેલા વડુએ હાઈન્ડ્રવનુ સિદ્ધિ ના લીધુ ત્યાં એમ દુને માનવામાં ના આવે એની સાથે જ એલો થોડા આદિજના પુત્રકો વાચ્ય હોય, હાપાં નેઈ લેવાની રુચિ કેમવી હોય જેઓ સિતો જેવાની ટેવ પાડી હોય, થોડા મિત્રો હતાં હોય, કાઈની સાથે ટપાલનો સગવડ મળ્યો હોય પરન્તુ, એ સાસરે જન્ય એટલે આ બધું માનના કુવામાં પધનવાને થોડી જ જરૂર શકે? આ બધું એની સાથે સાસરે જન્ય જ અને ત્યાં ગયા પછી બીજે દહાડે જ નવા અધાર શરૂ કરવાનું એને ના ફાવે

વૃત્તિઓ ઉત્તરુ ઓચિંતુ દગાબુ કાબુ સદન કરી દ્યે? એટલે નવા અધારને અનુદાન થતા હોય થાત અને તે માટે દગાબુ જગત્તુ આપે તો નક્કી માનવું કે મામલો ચૂકાઈ જવાનો ન તો એને અતોચ મગસનો, ને ન જો નવા મા આપને મોતિ મગવા ૥ દગાબુ આલી ન શકે વડુની સદગી નિર્દોશ રચિઓને વિના સકાએ માર્ગ મગવો જ નેઈએ, એના પોસણ માટે પણ તક રહેતી નેઈએ નવા અધારમાં એક જ જતન માનસ, એક જ પ્રકારની રુચિ એક જ વિશાનુ વર્તુ હોવું જરૂરી ૥ એમ માનવું તે વહેમ છે

વહુનેય મિત્રો હાઈ જ છે, પુત્ર કે સ્ત્રી મિત્રો એમાં મગગવા કે સગમાના જેવું કાંઈ જ નથી એમની સાથે એ પત્રવહાર પણ કરી શકે છે, નવે વેગ ગયા પછી જે તોડી નાળે તો એમાં છૂપા યાત્રા ગુનો મળ્યાવો નેઈએ આવી ટપાલમાં કાઈની દખલ ના હોઈ શકે—પતિની પણ નહિ એના મગજો કાંઈએ વાચવા ના વે, એ છૂટ આપે તો પણ એ વાચ્યાનું કુતુહલ મળતું શોભે નહિ એના મિત્રો મને વિનોદ જ બહાર જન્ય તો એમાં કાંઈ લૂટાઈ જતું નથી જે સમજુ ત્યાં એમણે એની સુરચિને ઉત્તેજન મળે, એના જીવને એન પડે એવો પ્રજ્ઞ લેતો નેઈએ—પોલીસની ચોકી નહિ

આમ આગળ યધીએ તો એના તકરૂરી શુ આ યુ ને શુ બાકી રહ્યું એનો ધરમા ઉત્તેજ ના થાય તેજ ઉચિત મળાય એના મનને ઓહુ આબી બીજને કથુ સુખ મળી જવાનું હવે? એની આગળ એના માનાપિતા

ઉપર સીધા કે આડકતરા આંશોએ કરી એને ધક્કો લગાવવો એ હીલ્ડું કામ છે. બાળવયમાં પરણેલી આવો ધક્કો કદાચ વેડી રહે, મોટી વયે પરણેલી એમ નાં કરી રહે. યાદ રાખવું જોઈએ કે એનાં મા-બાપ માટે એણે મોત-પૂજ્યલાલ રાખ્યો દેવો જોઈએ. આપ-લેની પ્રથા ઉપર એનો વિરોધ પણ હશે. અને અણગમો હોવા છતાં લાચારીથી એની અંદર સંઘોવાઈ જતાં કેવી તીવ્ર નિરાશા થાય તે સમજવું મુશ્કેલ નથી. આમાં એનાં કપડાં, એના દાગીના, એનાં સાધનો પણ આવી જાય. મિદાઈનીં છાગડી, પૈસાટકા તે રિવાજોની લેવડદેવડ તો ખરીજ. ઘર જાદુવાની સાથે જ ‘પાછલી બાકી’ શૂંસી નાંખવી જોઈએ અને જે હોય તે આદરપૂર્વક કબૂલ રહેવું જોઈએ. એમાં જ વહુને મોજો મળ્યો ગણાય કે જેને માટે એ લાવક બનીને આવી હોય છે.

હવે આવી ટાપટીપ. આ તો ક્યારેયનો વિષય છે. ધણાને એની બારે સૂચ છે. ધણાને એ અણગમતી વાત હોવા છતાં નવાની લેવાની ટેવ છે. પોતાના ઘરમાં નવી ઢગની ટાપટીપ ફેટલાઈ સહન કરી શકે એ આકરી કસોટીનો વિષય છે. આપણા સમાજમાં ટાપટીપને મર્યાદામાં રાખી છે. પરંતુ, એનો પરપેસારો તો થયો જ છે. કહો કે જે ટાપટીપ પહેલાં હતી એમાં રૂપાન્તર ધણું છે, ઢંગ બદલાયા છે. ફેટલાઈ એને મોડેથી કબૂલ કરશે, ફેટલાઈ આગળથી જોળણી વધારી લીધાં છે. પોલકાની ખાંચ, સાડીનો છેડો, માયાની ખાંધી, વાળનો ગુસ્સો, દાનનાં ધરણાં, ચંપલની એડી એવી ઘણી નાની બાબતોમાં વિના કારણ આપણે પૂર્વગ્રહ ખાંધી રાખીએ છીએ. આપણી પસંદગી પ્રમાણે બીજા શોખ કરે એ બેહુદી બાત છે. એ શોખ નહિ, કહ્યું કરે છે એમ કહ્યું. ત્યારે ટાપટીપ એ શોખની બાબત છે, અને એમાં સચ્ચાઈ કે ચોખ્ખતાનું પ્રમાણ આપવા જે નીકળે છે તે પોતાની જાતને દારૂગારપદ દેરવે છે, અને તેમાંયે ખાસ કરીને સમજણી વગે વહુ આવી હોય તો આ બાબતની સલાહરૂપે પણ ચર્ચા કરી મોઝા નથી. વહુની સમજણમાં એટલો વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ કે નવા સંસ્કારમાં જે સારી પદ્ધતિ હશે તે એ તરફાડે નહિ પણ તેને અપનાવશે.

આપણે મંધ્યમ વર્ગનાં છીએ એમ માનીને આ ચર્ચા કરીએ છીએ—નહિ મજૂરીઆત જે રાજ્યનું રોજ રહે છે તે ખાવ છે અને નહિ. ધનિક જે પૂર્વજોને પંદન કરીને નબી રહે છે. આપણા વર્ગમાં ધરદામમાં સ્ત્રીઓ પેરાવાયેલી રહે છે. નવા સંસ્કારમાં માત્ર ધરદામ રહે તો એ ખોટું છે. બીજાના દાધમાંથી વહુ ધરદામ છીનવી લે. એ જેમ એને જેવ આપે છે.

જેમના ઉપર આવી વીતી ચૂકી છે તેમના ઘરમાં વઢુ જનીને જે કોઈ મોટી વયે આવે તેના ઉપર સંભવ છે કે થોડો ધ્રોણ, અન્યાય મર્ધ જાય. આપણો પાછલો અનુભવ એ જ જતાવે છે કે વઢુને સામુનું પદ મળે એટલે કદીમાથી વોર્ડની પદવી મળ્યા બરાબર જુલમ શરૂ થઈ જ જાય, અહીં જુલમની વાત નથી પણ માનવસ્વભાવોને અનુકૂળ થવા માટે જ દહીંદતની સમજણ અને ઉદારતા જરૂરી છે તેનો જ નિર્દેશ છે.

સાસરે જતાં પહેલાં વઢુએ હાઈસ્કૂલનું શિક્ષણ ના લીધું હોય એમ હવે માનવામાં ના આવે. એની સાથે જ એણે થોડાં સાહિત્યનાં પુસ્તકો વાંચ્યાં હોય, છાપાં જોઈ લેવાની રુચિ કેળવી હોય. બેચાર ચિત્રો જોવાની ટેવ પાડી હોય, થોડા મિત્રો ક્યાં હોય, કોઈકની સાથે ટપાલનો સંબંધ મળ્યો હોય. પરંતુ, એ સાસરે જાય એટલે આ બધું ગામના કૂવામાં પધરાવીને થોડી જ જાહેર શકે? આ બધું એની સાથે સાસરે જાય જ. અને ત્યાં ગયા પછી ખીજે દહાડે જ નવા સંસ્કાર શરૂ કરવાનું એને ના ફાવે.

વૃત્તિઓ ઉપરનું ઓર્થિતુ દયાણુ દોણુ સદન ઠરી હ્યે? એટલે નવા સંસ્કારને અનુકૂળ થતાં દીક્ષ યાગ અને તે માટે દયાણુ કરવામાં આવે તો નક્કી માનવું કે મામલો ચૂચાઈ જવાનો. ન તો એને સતોષ મળવાનો, ને ન તો નવાં માન્યાપત્રે શાંતિ મળવાની દયાણુ ચાલી ન શકે. વઢુની સમજી નિર્દોષ રચિઓને વિના સકાએ માર્ગ મળવા જ નોંધએ, એના પોષણ માટે પણ તક રહેવી નોંધએ. નવા સંસ્કારમાં એક જ જાતનું માનસ, એક જ પ્રકારની રુચિ, એક જ દિશાનું વહેણ હોવું જરૂરી છે એમ માનવું તે વહેમ છે.

વઢુનેય મિત્રો હોઈ શકે છે, પુરુષ કે સ્ત્રી મિત્રો. એમાં ગણરાવા કે શરમાવા જેવું કંઈ જ નથી. એમની સાથે એ પત્રવહેવાર પણ કરી શકે છે, નવે ઘેર ગયા પછી એ તોડી નાંખે તો એમાં છૂપાવ્યાનો ગુનો ગણાવો નોંધએ. અહીં ટપાલમાં કોઈની દબલ ના હોઈ શકે—પતિની પણ નહિ. એના કાગળો કાઢએ વાંચવા ના ઘટે, એ છૂટ આપે તો પણ એ વાંચ્યાનું કુતૂહલ રાખવું શોભે નહિ. એના મિત્રો મળે, વિનોદ કરે, બહાર જાય તો એમાં કંઈ છૂંટાઈ જવું નથી. જે સમજૂ હોય એમણે એની સુરચિને ઉત્તેજન મળે, એના જીવને એન પડે એવી કાગળ લેવી નોંધએ—પોલીસની ચોકી નહિ.

આમ આગળ વધીએ તો એના તરફથી શું આવ્યું ને શું બાકી રહ્યું એનો ઘરમાં ઉચ્ચેજ ના થાય તે જ ઉચિત ગણાય. એના મનને જોઈ આણી ખીજને ક્યું સુખ મળી જવાનું હતું? એની આગળ એનાં માતાપિતાં

નવી વહુની તરફેણમાં

ઉપર સીધા કે આડકતરા આક્ષેપો કરી એને ધક્કો લગાવવો એ હીણું કામ છે. જાળવણીમાં પડેલી આંધા ધક્કો કદાચ વેડી શકે, ગોટ્ટી વગેરે પરણેલી એમ ના કરી શકે. 'યાદ રાખવું' એમ કહે છે એનાં માન્યાપામાટે એણે માન-પૂજ્યભાવ રાખ્યો હોય એમ જોઈએ. આપ-લેની પ્રથા ઉપર એનો વિરોધ પણ હશે. અને અણગમો હોવા છતાં લાચારીથી એની અંદર સંડોવાઈ જતાં કેવી તીવ્ર નિરાશા થાય તે સમજવું મુશ્કેલ નથી. આમાં એનાં કપડાં, એના દાગીના, એનાં સાધનો પણ આવી જાય. મિઠાઈની ડાઘડી, પેસાટકા ને રિવાજોની લેવડદેવડ તો ખરી જ. ઘર બદલવાની સાથે જ 'પાછલી ખાટી' જૂંસી નાંખવી જોઈએ અને જે હોય તે આદરપૂર્વક કબૂલ રહેવું જોઈએ. એમાં જ વહુને-મેળો મળ્યો ગણાય કે જેને માટે એ લાયક બનીને આવી હોય છે.

હવે આવી ટાપટીપ. આ તો ક્યદક્યનો વિષય છે. ધણુને એની ભારે ચૂમ છે. ધણુને એ અણગમની વાત હોવા છતાં નભાવી લેવાની ટેવ છે. પોતાના ઘરમાં નવી દગની ટાપટીપ કેટલાક સહન કરી શકે એ આશીર્વાદો વિષય છે. આપણા સમાજમાં ટાપટીપને મર્યાદામાં રાખી છે. પરંતુ, એનો પગપેસારો તો થયો જ છે. કહો કે જે ટાપટીપ પહેલાં હતી એમાં રૂપાન્તર થયું છે, ઢંગ બદલાય છે. કેટલાક એને મોડેથી કબૂલ કરશે, કેટલાકે આગળથી જોળણી વધાવી લીધાં છે. પેલકાંની ખાંચ, સાડીનો છેડો, માથાની પાંચી, યાજનો ગુચ્છા, ધનનાં ઘરેણાં, અંપલગી એડી એવી ધણી નાની જાળતોમાં વિના કારણ આપણે પૂર્વગ્રહ ખાંધી રાખીએ છીએ. આપણી પ્રસંગીક પ્રમાણે જીવન શોખ કરે એ જોડુદી વાત છે. એ શોખ નહિ, કંઈ કરે છે એમ છુટું. ત્યારે ટાપટીપ એ શોખની ખાજત છે, અને એમાં સન્માન કે ચોગ્યતાનું પ્રમાણ આપવા જે નીચે છે તે પોતાની જાતને દારૂપાર્શ્વ દેરે છે, અને તેમાંથી ખાસ કરીને સમજણી વગેરે વહુ આવી હોય તો આ જાળતોની સલાહરૂપે પણ ચર્ચા કરવી મોટી નથી. વહુની સમજણમાં એટલો વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ કે નવા સંસ્કારમાં જે સારી પદ્ધતિ હશે તે એ તરફાડે નહિ પણ તેને અપનાવશે.

આપણે મધ્યમ વર્ગનાં છીએ એમ માનીને આ ચર્ચા કરીએ છીએ—નહિ મજૂરીઆત જે રાજ્યનું રાજ્ય રહે છે ને ખાય છે અને નહિ ધનિક જે પૂર્વજોને પંદન કરીને નથી રહે છે. આપણા વર્ગમાં ધરદામમાં સ્ત્રીઓ પડેવાયેલી રહે છે. નવા સંસ્કારમાં માત્ર ધરદામ રહે તો એ ખોટું છે. જીવનના હાથમાંથી વહુ ધરદામ છીનવી લે એ એમ એને જેવું આપે છે.

તેમ એને ના પાડવી અને એને પણ કુરુસદ મળે, સુરચિતો સમય મળે તે એવાની ખીજનની ફગ્ગ છે શરૂઆતથી જ ગાંડે જોડી દેનારો વર્ગ પાલો ૬—આખા આડા દાન દીને એની વૃત્તિઓને ડામી દે છે

એ દમાવાની વાત કરે તો ? સ્ત્રીઓની દમાણી એ આપણા સમાજમાં હજુ 'સગરતો' પ્રશ્ન નથી બન્યો મોટે ભાગે દમાવાની વૃત્તિ આપણી સ્ત્રીઓમાં નથી આપણી સ્ત્રીઓ મુખ્યત્વે ગૃહિણી છે—મહિલાઓને સગળા હકની ઝગડાઓની કુનાગે જગદંમાઓ નથી પરંતુ, કાંઈ એ વિશે ઉમંગ બતાવે તો એને રાષ્ટ્રી પાડવાનું કામ આપણું નથી એને અનુભવ મેળવવાનો હ છે એના અલાવને રુચે તે એને દાનિકર્તા ના હોય તેવા દામગા એને છૂટ મળવી જોઈએ

એના પછી જોઈએ તો જાહેર પ્રવૃત્તિ 'મેવા'ની ધૂન તો હરેક પ્રસંગે ઉપડે છે ગાંધીન પર્વ, ચૂંટણીઓ, નાર્સિઁ ઉત્સવો, સગળાઓના ઉદ્ઘાટનો એ બધામાં સ્ત્રીઓ ના હોય તો આપણા આગેવાનો 'બહેનો' દીને અને સમોધે ? એટલે આ તો ના છૂટાનો વાત ચર્ચ આણુ જમાનાની મોગી ફેરાન પણ આજ છે ને ! હરવાફવાની આ નવી ગીત છે એટલે એને ટાળી નહિ શકાય જુદા જુદા મોરચે બેઠવાનો પ્રમંગ બીજો થાય તો જ આ બાગત ગભીર બો—જો કે એનોર્થ સભવ તદ્દન નહિ જેવો છે ત્તા સુધી આ નિર્દોષ મોજમાયી મુક્ત મળવાનું કશું માર્ગ્ય નથી

પગલુ પછી એ પગલામ—પતિને ગામ ચાલી જાય તો તો ગગા નાહ્યા, એ ગતે જણુ ફેડી લેજે, લક્ષ્મીધક્ષ આલગે ગાહુ—આમ માની લેવું વાજખી નથી જે સાચચેતીઓ નરતા કુટુંબીજનોએ—વડીયોએ લવાની ગ્હી, તે બધી જ અને એથીયે વધારે એના પતિએ લવાની ગ્હી 'હુ દુ હુ ને,' એમ કુનાગ પતિઓ આજથી નીશ વર્ષ પાઝગ નીને બોલે છે એમને ત્યાંના ત્યા કેમ ગખી મુકાય !

છેલ્લી વાત ધર્મની, નતની, મહિની ન્યાં વ્યક્તિને વિકસવા આટલું દગી છૂનીએ તેને આ ગીદા ચીલામા કેમ પલોટાય ? આપણો પુરષ વર્ગ આ બાગતમાં ફેટલો ઉદાસ છે ? ફાન તે કરે, ના ફાવે તેનું કાંઈ નહિ પુરપોનું આવું છે ને સ્ત્રીઓનું કેમ નહિ ? એણે શાથી સામુના વ્રતો ને દેવાની આગતીઓ સલામગાના ગ્હા ? આટનું ને જે ગ્હુ છે તે જગુ ગ્હેશે,' એની ખી બતાવવી હાડી દો યાદ ગ્હુ જામજો કે હવેની વહુ એની સમજણ સાથે આવે છે, ઠીક લામગે તો નજલ કરજે એને સલાહથી ચર્ચાથી, દમાણથી ગભગાની નાખવાની જરૂર નથી

આટનું તો આજની વહુની તગ્દેણુમાં એની જવાગાગીમાં શું ?

નાનાઓની મોટાઈ

અરવિંદ પટેલ

[૧]

જળવંત પરણ્યા માટે આફ્રિકાથી દેશમાં આવ્યો હતો. એણે ક્યારેય સુધારક તરીકેનો દાવો નાંદેર કર્યો ન હતો. પોતે ક્રાન્તિકારી યુવક છે એમ પણ એણે રખશિયું ફૂંક્યું ન હતું. પરંતુ એના હૈયાના ખૂણામાં એક અત્યંત લાવના જાગ્રત મેકી હતી કે પોતે માર્ક જાતના લેવડદેવડ વગર લગ્ન કરશે. એ એની લાવના આમ તો સાચા અત્યંત પણ ન હતી. એને ગોળગતા મિત્રો, રૂનેહીઓ અને પડોશીઓ ઉપર એના વર્તનને એવી છાપ પાડી હતી કે એ લેવડદેવડમાં પડે જ નહિ. એટલે જ્યારે પોતાના લગ્ન અંગે એ સંબંધીઓ એની સાથે ચર્ચા કરતા ત્યારે જળવંતે પોતાના વિચારો વ્યક્ત કર્યા હતા એટલું જ.

દેશમાં એ આવ્યો ત્યારે કાંઈને એના એ વિચારનો ખ્યાલ ન હતો. જીજ્ઞાસે તો થું, પણ માથાપનેય દરખના આવી ન હતી. એટલે જળવંતે પોતાના પિત્રારે માથાપ આગળ જાહેર કર્યા તે સાથે જગમગ શરુ થયો. માથાપ તો શિકારીની જેમ તગપ મારવા માટે ટાંપીને બેઠાં હતાં ત્યાં એમનું હથિયાર દીકરા ખૂડું નીકળે એ એમનાથી કેમ સહ્યું જાય? એમણે દીકરા ઉપર પોતાના અધિકારની રૂએ દયાથી આપ્યું. કાંઈ ઉભારે સાદુ-લેવડદેવડ વગરનું લગ્ન નથી કરવાનું. અંગે એ દીકરાઓ પરણ્યા ત્યારે કાંઈએ કંઈ ભાડી દીધું નથી. એ ખંચે પૂરું કરતાં જરૂર પોતો થઈ ગયો છે. હવે લેવાનો લાવ આવે છે ત્યારે એ જતો થું કામ કરીએ?

જળવંત મુસ્કેલીમાં મૂકાઈ ગયો. માથાપની લાગણી દુલ્હીને એ કંઈ કરવા માગતો ન હતો. અને પોતાની લાવના વિરુદ્ધ પણ કંઈ પંગલ લાવવા માગતો ન હતો. આવા પ્રસંગે પણ જુવાનોના જીવનમાં આવે છે. જ્યારે કોક યુવક માથાપ વિરુદ્ધ જઈ લાવના પ્રમાંણે વર્તે છે. બાકી દેવડા યુવકોની લાવના પીગમી જાય છે અને માથાપને તાણે થાય છે.

જળવંતને કંઈ રસ્તો સૂઝતો ન હતો. એ કારણે એણે એક બે કન્યાપિતાઓને બહાનું કાઢી ના પણ પાડ્યું હતું. એવટ એને રસ્તો સૂઝ્યો. માથાપ નાખુશ ન થાય અને પોતે લેવડદેવડ વગર લગ્ન કરી શકે. માથાપ જે ઘેર વિવાદ કરવા પડે એ પ્રસંગે હતાં અને જળવંતને પણ કન્યા પસંદ હતી એ ઠેકાણે એણે કન્યાપિતા આગળ પોતાની શરત મૂકી.

બળવંત : 'લેવડદેવડની આજ્ઞામાં, જાણીએમાં, કપડાંલતામાં, માગ માગાપ કહે તે શરત તમારે મંજૂર ગ્રાજવી પડે.'

કન્યાપિતા : 'કબૂલ.' આ શરત આજ્ઞાના સુવદ્ધા કરતા ક્ષીય છે. એટલે કન્યાપિતાને નવાઈ પણ ન લાગી.

બળવંત : 'એ સાથે બીજી એક શરત. એ અગે જે ખર્ચ થાય તેનો આંકડો મને આપવાનો.'

કન્યાપિતા : 'એટલે ?'

બળવંત : 'હું લેવડદેવડમાં માનતો નથી. માટે તમારી ડ્રાઈવીજ બેંકની નથી. પરંતુ માળાખને ગ્રાજ ગ્રાજવા લેવી પડે છે. એટલે એ બધું ખર્ચ હું તમને ખાનગીમાં આપી દઉં.'

કન્યાપિતા ફાટી આંખે ભેંસે રહ્યા. આવી શરત એમણે ક્યારેય સાંભળી ન હતી. એ બોલ્યા : 'તમે કંઈ ન હો એ વાત જુદી છે. પરંતુ અગે આપીએ અને તેનું ખર્ચ તમારી પામે લેઈએ તેમાં અમારું કેવું દેખાય ?'

બળવંત : 'આ વાત મહેર થાય ત્યારે તમારું ખાતું દેખાય ને? એ અગે ફિકર ન કરશો. બાકી આ શરત સિવાય હું લગ્ન માટે હા નહિ પાડી શકું.'

અને એ રીતે બળવંતનું લગ્ન થયું. એણે થયેલા ખર્ચની રકમ આફ્રિકાથી સગવડ પ્રમાણે હપ્તાથી સસરાને ભરી દીધી. મિત્રો-રંગદીઓએ માન્યું કે બળવંત દેશમાં બધું વિચાર બદલી બેઠો. એની ટીકા પણ કરી. પરંતુ પોતાના મનની વાત એણે ન કહેતાં એ અપમંશ સહી લીધી. બળવંત સુધારક છે, લેવડદેવડ વિનાની લગ્નમાં આટલો સુસ્ત છે તેનો આજે પણ કાંઈને ખ્યાલ નથી!

[૨]

હાથીભાઈ બેંકના કારકુન છે. એમના મિત્રોમાં એમની 'છાપ' લલા માણસની છે એટલુંજ. બાકી હાથીભાઈ અટલ સુધારક હશે તેની ડ્રાઈવને કલ્પના આવતી પણ શક્ય નથી. ખુદ એમના માગોને પણ રવાને ખ્યાલ ન હતો કે પોતે જે ઝાંઝૂર લેખને ગયા હતા તેનો લાભો અસ્વીકાર કરશે.

હાથીભાઈને ત્રણ દીકરા છે. એ કોલેજમાં ભણે છે અને એક હાઈસ્કૂલમાં ભણે છે. મોટા દીકરા કોલેજમાં છેલ્લા વર્ષમાં હતો ત્યારથી કન્યાપિતાઓએ પગરવટ શરુ કરી દીધી હતી. હાથીભાઈ અત્યાર સુધી એ વાતો કરતા હતા કે એ બી. કોમ. થઈ આવે પછી વાત. એટલે છેલ્લું વરસ આખું એટલે દરેક ગોખા મુકી આવવાની પેરવીમાં પડ્યા હતા.

એક લક્ષ્યાધિપતિ પાર્શ્વે દાથીલાઈનાં માગાને મળ્યો. આંદર આપી કે તમે કહેશો તે રકમ હું આપીશ. પણ નક્કી કરો. મામા પોતે પૈસાદાર માણસ. લાણીની ગરીબાઈ ઉપર દયા પણ આવે. સરસ સિદ્ધાર જોઈ એ ખુશ થયા. અમેરિકા લાણીના જવાની વાત, સૌ તોણા જણુશો, દસપંદર હજાર રોકડ, એમ કહેજે ૩૦-૪૦ હજારની રકમ લાણીનાં ઘરમાં પોતાની મારફતે જાય. તેની ગોઠવણ વિચારી એ દાથીલાઈ પાસે આવ્યા. વિગતથી બધી વાત કરી.

દાથીલાઈએ કહ્યું : 'મામા ! હું લેવડદેવડમાં માનતો નથી.'

મામા : 'આપી જિંદગી કારકુની કરી તોય હજુ તમે ડહાપણુ ન અડધું? માણસને એકદમ ધકો ન વાગે ત્યાં સુધી એને પૈસો મળતો નથી.'

દાથીલાઈ : 'એવો ધકો ખાઈ મારે પૈસો નથી જોઈતો. હું એ વગર દુઃખી હાઉં તેમ પણ મને લાગતું નથી.'

મામા : 'પણ તમે એમાં વાંધો શો છે? દન્યાનો ગાપ લક્ષ્યાધિપતિ છે. આપવામાં એ કંઈ દેવાદાર નથી થઈ જવાનો. તું ખૂબો તો પાડયા કરે. છે કે મોકરીમાંથી ડાકરાઓને લાણીવાનું મુરકેલ અને છે. મોટો દીકરો પરદેશ લાણીને તેજસ્વી નીવડે તેવો છે તો એનો આન્સ શું કામ શુમાવે છે? તારી જકને લીધે એ પરદેશનું મોટું ઊત્તરો નહિ જુએ!'

દાથીલાઈ : 'આમાં જક નથી, મામા. મારા છવનનો સિદ્ધાંત છે. લેવડદેવડને હું અનિષ્ટ માનું છું. પણ હું એનાથી મારા દાથકેમ ખરડું?'

મામા : 'લક્ષ્યક્ષા સુધારકોએ વખત આપ્યે આખીઆમણો કર્યા છે તો તું ક્યાં સુધારક છે કે મોટા તારી ટીક કરવાની હતા?'

દાથીલાઈ : 'હું સુધારક નથી, મારી કાઈ ટીક કરશે એ જાણે પેણુ હું આમ કહેતો નથી. હું તો સામાન્ય માણુસ છું. અને જેમાં માનું છું તે પ્રમાણે વર્તવો પ્રવૃત્ત કરું છું.'

મામા : 'તારા જેવી જરૂરિયાતવાળાં કોઈએ પરદેશ મગલી હોય અને જવા લીધી હોય તેવો દાખલો મને એક તો જતાય?'

દાથીલાઈ : 'હું એવો શું કામ વિચાર કરું? કાઈ નહિ હોય તો પણ હું એકસો એ રસ્તે ન જોઉં?'

મામાએ લાણી આગળ હારે બાધી એટલે નરેન્દ્ર આગળ દાણી દાણી જોઈ પેણુ એણે તો એ યાત સાંભળતો જવાબ આપ્યા વગર ઊભા થઈ જવાનું જ મુનાસબ માન્યું. મામાની એ દરખાસ્ત એમ કબૂલ ન થઈ. બીડી ગઈ!

ત્રાણ વિધિઓ

મણિલાલ પટેલ

(૧)

રણુહોડાની બાંધા

કોલેજિયલ નલિન અખ્યાસમાં એકો હતો. ૨૨ વર્ષ પહેલા વર્ગમાં પાસ થતો થતો સિનિયર જી. એ. સુધી આવી પહોંચ્યો હતો. કોલેજની ઈતર પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેતો હોવાથી જીમ્ન કોલેજિયલો તેને પીછાગતા હતા. પ્રિન્સિપાલના દિલમાં પણ તેણે સ્થાન મેળવ્યું હતું. '૪૨ ની લડતમાં પોલીસને યાપ આપતો હતો, ત્યારે તે કોલેજિયલોમાં ચર્ચાનો વિષય બન્યો હતો અને '૪૫ માં ટ્રેન્યુએટ તરીકે તેનું નામ ૭ ાણુ ત્યારે કેટલાક વિચારમાં પડી ગયા હતા.

ટ્રેન્યુએટ થયા પછી તે વિદ્યાગત જવા વિચારતો હતો પણ તેના વિવાહ કાન્તા સાથે જોડેક વર્ષ પહેલાં મળેલા. તે વખતે કાન્તા ઇન્ટરમાં હતી. કાન્તા પણ જો લડતમાં ન જોડાઈ હોત તો તે પણ આજે ટ્રેન્યુએટ થઈ ગઈ હોત.

નલિનની માતા વિધવા હતી. નલિનને લાચુવવા માટે તેની માએ ખૂબ ખૂબ પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો હતો. માતાના મનમાં એક ખર્ચ કે 'દીકરો પગણીને વિલાયત લોકે જાય.' કાન્તાના દિલમાં પણ એમ જ હતું કે 'એક વખત આજે પગણી લઈએ, પછી લોકે તેમને જ્યાં જવું હોય ત્યાં જાય.' કાન્તા અને નલિન પરણી ગયાં.

મુરજાના ઘરમાં મોટા ઘરની અને વળી લજેલીગણેલી વડુ આવી એટલે એમના દિલમાં જેવડો આનંદ હતો. તેમના મનમાં એક વાત રમતી હતી. પોતે વર્ગો પહેલાં ડાક્ટરજી એલો ત્યારે રણુહોડાગણના મદિરમાં જોલેલાં: 'હે રણુહોડાગણ, માગે નલિન પગણીને ઘેર આવશે, ત્યારે તમને જોડું પડે લાગવા આવશે અને જો પછી જ હું વડુના હાથની ગોમોઈ જમીશ.' આ બાંધાની વાત તેમણે રાત્રે દીકરાવડુને કરી દીધી.

રણુહોડાના મદિરમાં જેક કોંગની પાસે કાટપાટણમાં સળંગ થયેલો નવજુવાન ઊભો હતો તેની જાણમાં આધુનિક વસ્ત્રોમાં સળંગ થયેલી નવજુવતી ઊભી હતી. બન્નેએ લાંબપૂર્વક મર્તિને પ્રણામ કર્યાં. જાનગમાંથી ખરીદેલી સાફ ધરાળી. ^{ખી.} પણ નીખ્યું અને પગધિયાં ઉતર્યાં. દરવાજાની બહાર બેઠે જણ નીકળતો હતો, ત્યાં કોલેજનો વર્ગો પહેલાંનો સાથીદાર હર્ષદ મળી ગયો.

હાઈદે બન્ને જણને જોઈને મનમાં જ સમજી લાઈને કહ્યું : ‘અરે નલિન, તારા જેવા પણ બાધાઆગ્રહીમાં ફસાયા લાગે છે.’ નલિને હસતાં હસતાં કહ્યું : ‘આપનું દેવું ચૂકવવું પડે, તો આગાપે ભાવનાપૂર્વક દેવને વચન આપ્યું હોય, તે પરિપૂર્ણ કરવું પડે.’ એમ જવાબ આપી હસતો હસતો છૂટો પડ્યો.

બીજે દિવસે બપોરે સૂરજના વહુના દાયતી સોઈ નિરાંતથી જમ્યાં અને મનમાં રણુકોડગાવતું નામ લેતાં લેતાં બીજા ખંડમાં જઈ તરત ઓંઘી ગયાં. ઓંઘીને ઓંઘ્યાં ત્યારે તેમના ચહેરા પર પ્રકુલ્લતા હતી.

(૨)

અંગાણનો દીવો

ગમનભાઈ સ્વભાવે રંગીલા હતા. તેમનાં પત્ની પણ રંગીલાં હતાં, એટલે લગ્ન કર્યા પહેલાં જન્મે જ ધાર્મિક દળ કે તેમના જીવનમાં ફીક-ફીક રંગત નતમશે. પણ લગ્ન પછી જન્મે રંગીલાં હોવાથી જ ખેંચાતાથી ઊભી થતી અને કોઈ કોઈ વખત રંગમાં ભંગ પડતો અને અણોલા પણ થતો.

ગમનભાઈનાં વહુને પિયરમાં તો સૌ ‘મદાલી’ કહેતાં હતાં, પણ ગમનભાઈએ ‘મદાલક્ષ્મી’ ગૌરવભર્યું નામ આપી દ્યું દળ અને પોતે ‘લક્ષ્મી’ ના દૂંદા નામથી તેને સંજોધતા. મદાલક્ષ્મી રાજ નાલા પછી અંગાણની જગી પાસે ધીનો દીવો કરતી હતી. પોતે પિયરમાં જતી ત્યારે જો જગી પાસે દીવો કરવાનું ગમનભાઈને કહી જોયેલું, પણ ગમનભાઈ દેવદેવીઓને કે માતા મહાદેવને માનતા નહિ એટલે ના પાડેલી. અને કોઈ કોઈ વખત તો એમ પણ કહેતા : ‘તારી અંગાણ ફંગાણને કોઈક દિવસ હું દરિયામાં પધરાવી દઈશ.’ એટલે મદાલક્ષ્મી ત્યારે ત્યારે પિયર જાય ત્યારે ત્યારે જગીને સાથે લઈ જાય.

પાંચેક વર્ષનો ગાળો વીત્યા બાદ તેમને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થયો અને જો પુત્રજન્મને લીધે જ એ જોડાનું લગાજવન અખંડ રહ્યું. પુત્રને પહે લગાડવા ‘મદાલક્ષ્મી’એ ગંધી તૈયારી કરી લીધી અને મનમાં વિચાર કર્યો કે અંગાણ જ જઈલું તો હવે જગી સાથે લેવાની દરી જરૂર નથી, ત્યાં જ હું દીવો કરી લઈશ. બીજે દિવસે સવારે ગમનભાઈ મદાલક્ષ્મીને રોશને મૂક્યા જવા તૈયાર થયા ત્યારે તેમની નજર ગોખલામાં રહી ગયેલી અંગાણની જગી ઉપર પડી. અને ગોલી ઓંઘ્યા : ‘અરે લક્ષ્મી, અંગાણની જગી તો હજી ગોખલામાં જ છે.’ લક્ષ્મીએ હસતાં હસતાં કહ્યું : ‘હવે મને ખાતરી છે કે અંગાણને તમે દરિયામાં પધરાવવાના નથી પણ તમારા દિવમાં પધરાવવાના છો.’ આ સાંભળીને ગમનભાઈ માન મૂક્યો હસ્યા.

ખીજે દિવસે સત્તરમાં પડોશના ચન્દ્રદાનત ગમનભાઈને ચલા ખીવા બોલાવવો આવ્યા ત્યારે ગમનભાઈ અંખાણની છત્રી આગળ દીવા પ્રગટાવીને બોલાવવા. ચન્દ્રદાનતથી બોલાઈ જવાયું: 'અગે ગમનભાઈ, હવે તમને પણ મહોત્સવની ખંડે નાચી દીધા' ગમનભાઈએ જવાબ વાળ્યો: 'હા, હવે તો અગે જાનને જણ નથાઈ થાં.'

(૩)

પવિત્ર ગંગાજળ

હિંદુસ્તાનમાં જવાહરલાલે ગ્વેલી કાએસ સરકાર મળ્ય ચલાવે છે. એ સરકાર લોકનાં દુષ્કાર દૂર કરવા માટેના કાર્યક્રમોનો જગી કાર્યો બહાર પાડે છે. એ કાર્યો પૈકીનો એક કાર્યક્રમ હિંદુસ્તાનનો રેલ્વે વ્યવહાર ઝડપી બનાવવાનો છે અને વધુ ગાડીઓ દોડાવવાનો પણ છે. હિંદી સરકારને કેનેડાથી ૨૦૦ રેલ્વે એન્જિનો મળવાનું વચન મળી ગયું છે. તે કાર્યને માટે હિંદી સરકારે હાઈ કમિશ્નર તરીકે મી મલીકને કેનેડા મોકલ્યા છે.

મેન્ટ્રીલના વૉર્ડ આગળ ૩૩ એન્જિનોના પ્રથમ કાર્યો હિંદુ ઉપડી જવા માટે કાળજીનામાંથી આંચે છે. કાળજીનાથી ગોદી સુધી લાવવા રેલ્વેની ખાસ લાઈનો નાખેલી છે. દરેક એન્જિનનું વજન મોટું છે. આવું તોતીંગ એન્જિન એક એક બેઝીને ટ્રીયંગ મૂક્યા માટે જગી બેઝીનો ખડા છે. એ એન્જિનો રગના માપ તે પહેલાં નામકરણ વિધિ થવાનો હતો.

નામકરણ વિધિના સમાગમમાં કાળજી આવવા હિંદીઓ અને અમેરિકનો આવી પહોંચ્યા છે. હિંદી હાઈ કમિશ્નર મી મલીક દાખ પહેરીને પ્રમુખશ્રીની આજુબા જોડા છે. તેમના પત્ની મીરસીસ મલીક દાખ પાંડવવાળી સફેદ સાડીમાં પોતાના હેડને દાખે છે.

હિંદી નદીઓમાં પરિમા પવિત્ર નદી ગંગાજી મનાય છે. એ નદીનું 'પવિત્ર ગંગાજળ' અંગે ૧૬ સુધી નેહરુ સરકારે મોકલવાની ગોઠવણ કરેલી છે. મીમીસ મલીકે પોતાના હાથમાં પવિત્ર ગંગાજળનો લોટો લઈને નીચે નમાઈ પાણીની ધારમાં એન્જિનને જળાભિષેક કર્યો. ત્યારે અમેરિકન નરનારીઓમાં કુતૂહલ જાગ્યું અને કૌતુકભર્યા ચહેરે 'ગંગાભોગેની ધાર'ને એકીટસે તાકી ગયા. એન્જિનનું નામ અગોશ્વ વહેર થયું.

સમાગમમાંથી પ્રાપ્ત વગતા નગ્નાનીઓના મનમાં એક વિચાર આકાર પામતો હતો કે 'આધુનિક ઢંગના મજબુર જવાહરલાલ નેહરુએ ગ્વેલી હિંદી સરકાર પ્રાચીન માન્યતાઓને ખીદારે છે!'

રાણાં પ્રતાપના વંશજ

ધધર પેટલીકર

ગાડી મોડી હતી એટલે કાદવરે ઝડપ વધારી મૂકી હતી જાહારથી પવન નેરથી વાતો હતો. અંદર પંખો ફરતો હતો. અને છતાં ગરમીથી હેરાન હેરાન થતા હોય તેમ સેકેન્ડ ક્લાસના આર હિતારુઓ વાતચીતમાં વારે વારે 'ગરમી ઘણી છે' એમ રોં દટાણું કરી જળાડતા હતા.

એ સૂરમાં ફક્ત મેં ગારો સૂર નહોતો ખુશ્ન્યો. એ વાત તરફ એકનું ધ્યાન ખેંચાતા એમણે મારા સામે જોઈ કહ્યું. 'તમે ખાદી પહેરી છે એટલે માનુ છું કે તમને ગરમી નહિ લાગતી હોય.'

હું જવાબ આપ્યા વગર ફક્ત હસ્યો.

પેલા લાઘવે એમના સાચીદાર તરફ નજર કરતા કહ્યું : 'નગીનભાઈ! એ વાત તો ખરીજ કે ખાદીધારીઓ ખડનક્ષ તો હોય કે જ !'

નગીનભાઈ તક ને ફડ બોલનારા માણસ લાગ્યા. એમણે તરત કહ્યું : 'હવેથી તમે જવા દોને એ બધી વાતો પાછા આ લાઘવેને કઈ જોડું લાગશે.' અને એમણે મારા તરફ નજર કરી

મેં તરત જવાબ આપ્યો : 'સાચું હોય તો એમાં જોડું લગાડવાનું કંઈ કાઠ્યું નથી ખુશીથી કહો.'

નગીનભાઈ વ્યવહારુ લાગ્યા ધા કરતા પહેલા વળી ખાતરી કરી.

'પાછા જોડું ન લગાડતા હું તો સર્વસંમત વાત કરું છું અને એમણે કહ્યું. 'ખાદીવાળાએ જ આ દેશનું સત્યાગ્રહ વાળ્યું છે.'

મારાથી હસી જવાડું

'હસી ન દાદતા. મતઅનુભવ કહું છું. કાળાં જામગમા પહેલો નંબર એમનો, લાંચરરતમાં પણ પહેલા, લાગવજ અને ધાલગેલ પણ એમના આપવી જ દેશે, જવાદર કે સગદાર ગમે તેટલી જુઓ પાડે પણ એમના માણસોએ જ દેશને ખુશ્ન્ય કર્યો કે.'

તીવ્ર ભાઈએ દેશ આપ્યો : 'હું તો દરેકને કહું છું કે ધોળિયાઓનો વિશ્વાસ ન કરવા.'

નગીનભાઈ બાગ દેતા બોલી બોલ્યા : 'વિશ્વાસ શું—એમનાથી ખીતા રહેવું પડશે અત્યાર બુધી લોદા કાળી ડગલીથી ખીતા હતા, હવે ધોળી ડાલીથી ખીતે એ જમાનો આવ્યો છે !'

માગી રીતે મેં એનો જન્મ આપી ચર્ચા મગેરી લીધી. મુસાફરી લાખી હતી એટલે પાછા એ પેદા પાના ગમ્મિયા ગૃથાવા હું વિચારમા પડ્યો ખાદી વિશે, અને ખાદી-સંગેઓ અંગે, આ રીકા આજે સામાન્ય ચર્ચા મંછ છે, મને પણ આ દંધ પદ્યો અનુભવ ન હતો, છતાં આજે મને વિચાર કરવાનો અવકાશ હોવાથી એ અંગે જ વિચારે આપવા લાગ્યા.

કાંઈ પણ ક્ષેત્રમાં સડો પેદા થયે નથી ગંદો એમ માની હું આ પહેલાં આવી રીકાને ધ્યાનમાં નહોતો લેતો. પરંતુ આજે એટલાથી માગ મનને સતોષ ન થયો અડેલો લાગ વધારે હતો અને તદુગત થોડો હતો, એમ મને દેખાવા લાગ્યું. ૨૫ વર્ષના ઝેરલા ગાંધીવાદી સમાજ ઉપર ગાંડીની ઝડપે નજર નાખી જોઈ

એ સાથે સનાતન ધર્મ સં-મુખ આગ્યો. દમરો વર્ષથી ચાલતા એ ધર્મમાં જે સડો પેડેલો છે એ અત્યાર સુધી મને અસલ્ય લાગતો હતો તે નહોતો લાગ્યો. ૨૫ વર્ષમાં ગાંધીવાદી સમાજમાં જે આટલો સડો પેસી ગયો તો સનાતન ધર્મમાં એ દિસાળે તો સડો જ નથી!

પણ ચુનું, ખાદી પહેરે છે એ ગધા જોજા ગાંધીવાદી છે? શાંરે દેખી શ્રાવક થનાર દરેક યુગમાં મળી ગડેવાના એટલે એવા તકસાધુઓ ખાદીને કે ગાંધીવાદને વગોવે એમાં સાચો પક્ષ શું કરે? અને શી રીતે રહે?

અને માની આમે ખાદીને ન લજવાનારો વર્ગ આપાને જોયો ગ્લો એ નાતો હતો છતાં શુદ્ધ હતો એની કાંઈથી ના પડાય તેમ ન હતું, એમ હું આજ સુધી માનતો હતો પરંતુ આજે કેણે જાણે ગાયો ગાંડી પૂર્વજેમાં જતી હતી તેથી કે કાંઈ દાગળે, મગજ દબમચી ગયું હતું મંછ કાલ સુધી જે વર્ગને હું શુદ્ધ માતો હતો તે પણ મને અશુદ્ધ દેખાવા લાગ્યો અને એમાં મેં માગી જાતે પણ જોઈ.

દાળ બજાર ન દર્ત હોય, કે જોડી દાલગેલ ન કરી હોય, એટલું જ કંઈ ખાદી માગતી હતી? ગાંધીજીનો ખાદી પાછળ જો લાવ છે? સ્વદેશીને, આમોઘોગને, જાતમહેનતને અપનાવો એ ખાદી પાછળનો સદેશો છે. એ સદેશો મેં ઝીંચ્યો કે? વિચારવાએ ગીયો માગ ઉપર જ હુમલો કર્યો.

માગી પ્રથમ નજર મારા ખાદીનાં કપડા ઉપર મંછ મેં ત્યાં જે દશ્ય જોયું તે સમાજો હું લજવાઈ ગયો એ દરેક રોજતુ હતું છતાં માગી આજે આજે જ જોયું! માગ કપડામાં લાલકો નાખતી ગળી કરાંની બનાવટ છે?

અરાલ ઈંગ્લેન્ડની ગળીને ગદ્દે નક્લી (દેશી) ન આવે તે માટે હું ટ્રેટલી કાળજી રાખતો હતો? લગાઈના વખતમાં એ શોધી જડતી ન હતી છતાં, લયલા પાછળ મજનુ ભગે તેમ હું એ મેજવવા લાગ્યો હતો. મળી વગરની ખાદી મેં લગાઈમાં પણ પહેરી ન હતી. એ મળી માટે તો મહાત્માજી લગાઈ લડ્યા હતા! સતીની અંગરક્ષક જ વેશ્યા!

પરુરણના ઉપલા ગિરસામાં ગોલડેપની ચક્રચક્ર થતી, લાકડાં ટાઈમ સેક્સ પેન ઉપર મારી ખીછ કણે નજર મઠ. પરદેશી વરણ અને એની શાહી પણ પરદેશી! પારકર શાહી કાળા જાનરમાંથી ખરીદીને જ એમાં ભરાતી હતી!

ત્રીજી નજર, હું એના ઉપર આંડા પડ્યો હતો તે ગિરસા ઉપર મઠ. એકન્ડ કલાસની ચોચી માદીવાળી, આખું પાટિયું રાકતી જગા પૂરતી સમયકાળી ન હોય તેમ એના ઉપર મેં મારો ગિરસો પાચ્યો હતો. ગેડિંગ ઈંગ્લિશ હતું. હું ખાદી શરીર ઉપર જ અંગિકાર કરતો, એટલે એકલિયામાં વપરાયેલું 'ઓશિયુ' અને ચાદર ગિરસની જતાવટનાં હતાં.

પથારીમાં કોડીઓ હોય અને ચટકા ભરે તેમ મારા અંતરમાં ચટકા ભરાતા હતા. અને હું આમતેમ ફરતો હતો. એથી નજર જુદી જુદી જગાએ પડતી હતી. ઉપરના ગર્મ ઉપર પડેલી મારી આગડાની જેમ દેખાઈ. તેના ઉપર ખાખીનું કપર હતું. એની અંદર પડેલું 'સાન્નીસ રૂપિયાનું' આગડનું 'પોર્ટમેન્ટો' નજર સમક્ષ આવ્યું.

હું...હું...હું ખાદીને લાયક છું? ગિરસા આપ્યો ખાદી પાછળ શું કહ્યું? હે, ને અમે શું લેઈ નાહા છીએ!

હું તો અને કાંતો પણ ન હતો, છતાં જે કાંતના હતા તેમાંના જેમને હું જોળખતો હતો એ પણ ખાદીને તો લજવતા હતા એમ મને આજે દેખાતા માંડ્યું.

ખાખુડા ખાદી આમનર્મને માટે માનતા હતા. ત્યારે આજે પહેલાં જે લોકો રેશમી પહેરતા હતા તે વર્ગમાં એને રચાને આદી વપરાતી હતી. અને રેશમીમાં જેટલો વૈભવ માનતા હતા એના જ વૈભવ સાથે. અને તેથી ખાખુડી ભાવના એજ ખાદીધારીઓના ઘરમાં હાથૂત થતી હતી.

અંગ્રિનમાંથી જોડેલી કાલસી આવતીને મારી આંખમાં પડી. હું આંખ જોળવા લાગ્યો. ત્યાં તો મોડીએ વળાંક લીધો એટલે મારી પથારી ઉપર કાલસી કાલસી થઈ ગઈ. મેં રૂમાલ વતી પથારી સાફ કરી.

પણ મગજમાં પડેલી તલુપી અદૃશ્ય પ્રજ્જ્વાલા હતી હતી. મને મારો દુનિયાથી ચાલ આપ્યો. હેલ્થ આર વર્ષમાં હું સારું કમાયો હતો. મેકેન્ડ વાસમાં ફરતો થઈ ગયો હતો મહાન બદલીને શરૂની બહાર સોસાયટીમાં પડે લીધું હતું. ધરમાં રેડિયો હતો, ટ્રાન્સિસ્ટર રેડિયો હતું, ટાઇમ્સ દૈનિક આવતું હતું, ધરમાં દરનાર રામો વધ્યો હતો, સાયકલમાંથી મોટરસાયકલે આપ્યો હતો છતાં મોટર વગર પૂરતી સગવડ ન ગણાય તેમ અસતોષ અનુભવતો હતો અને હું ખાદીધારી હતો !

મારી સામે ખાદીની ફેજ ખડી થઈ ગઈ. એમાંથી આમજનતાનો પ્રતિનિધિ ચોખ્ખો જડતો ન હતો

એક પ્રદર્શન ખુબ મજાએક મિનમાલિકના પત્ની ખાદી ઉપર લાપચુ મતા હતા એ ચિત્ર મારી દૃષ્ટિ સન્મુખ ખડું થયું એ પ્રસંગે તો મને એ લાપચુ ધણુ મુદ્દા લાગ્યું હતું, પરંતુ આજે મને એ હાથ્યાપદ લાગ્યું. એમને અને ખાદીને, આમલોગને શો સંબંધ ? મિલોની આપદમાંથી વૈભવશાળી હાન બોગવવાનું અને શોખ ખાતર એથી તદ્દન વિશદના વિષયો ઉપર માન આપવાનું ! અને છતાં લોકોને એ અનુભવ નથી લાગતું !

મારી ખાદી મને કયા અનુભવો લાગતો હતો ?

મારી નજર નગીનબાઈ તરફ મઈ, પરંતુ એ ચારે જણ તો પાનાં રમવામાં મશગૂલ થઈ ગયા હતા ખાદીધારીઓ મધ્ય ક્ષેત્ર ખનાય નથી એમ હું પડી પહલા બચાવ કરી રાક્યો હતો પરંતુ મને થયું કે આ દૃષ્ટિ ત્વ એમની પાસે હાલ તો નું શો જવાબ આપત ?

ખાદી પહેરીને હું કોઈને હેતરતો ન હતો, એ જેમ એક સત્ય હતું તેમ ખાદી બોલના અપનાવના વિવાદ ખાદીનું નર્મ કાપડ પહેરી હું જાહેરાતો દલ સે બોલો હતો એ પણ એવું જ સત્ય હતું

કોઈ દર્દને પીડાને લીધે એન ન પડે તેમ, મને પણ પોત્તી પચાગીમાં પડ્યો હતો છતાં એન પરંતુ ન હતું હું દલ સેવું છું એમ જેમ મને આજે સમજ પડી તેમ જીવનને પણ નહિ જ પડી હોય, તેમ મને લાગ્યું

કદાચ હું જોગી વિચારસરણી ઉપર ચડી ગયો તો નથી, એ માટે મેં મગજનું જાગણુ જોલી, ખુબી હાલ અદૃશ્ય આવવા દેતા, માથું જાગી બહાર કાઢ્યું. એ જિનમાલી શ્રેણી વગાડને લીધે મારા મો ઉપર પ્રસ્તેહના જેવા

દીપાં બાળ્યાં. મગજ થણું ફડું-થણું. ડોકું બહાર નાખીને હું ચોડી વાર પડી રહ્યો !-

એમ કંડા પડેલાં મગજમાં વળી એક નવું જ મોજું, ભરાઈ ગયું. જોમિતાં રાણા પ્રતાપના વંશજને મારી સંનુખ આપીને ખર્ચ થયા, મારાથી હસી જવાયું. સારું હતું કે પેલા બધા રમતમાં મથમૂલ હતા. બાકી 'શું' હરખા ?' એમ પ્રશ્ન ફાઇએ કર્યો હોત તો હું શો જવાબ આપત ?

રાણા પ્રતાપના ટેકની અને દુઃખની વાતથી કાણ અન્યથું છે ? પરંતુ જો ટેક અને દુઃખ એના વંશજને ન ટકાવી શક્યા. એમણે બાદશાહી આગળ નમતું જોખ્યું. ગાદી મળી, વૈભવ મળ્યો અને જે રાણો વગવન ભટકતો હતો અને ખાવાના પાણી ટાંકે સાંસા પડતા હતા, એના વંશજને પાંજા અસલ મજવૈલાની જેમ સોનાની યાળીમાં જમતા થઈ ગયા. પણ એ વૈભવ જોગવતાં એ વંશજને પ્રતાપનાં ટેક અને દુઃખ આડે આપતાં હતાં. ઝેરડે પ્રતાપને પણ મારું ન લાગે માટે એમણે વચલો રગતો કાઢ્યો. વૈભવ તો બધો જોગવ્યો. રાજપાટ પણ મુલાયી સહી જોગવવું, અને રાણા પ્રતાપના આપણે વંશજ તો છાએ એટલે સોનાની યાળી નીચે પતરાણું મૂક્યું !

એ વંશજને જેવો જ હું દેખાયો.

મહાત્માજીનાં આમોદોષ કે રવદેરીને રવીકારવા નહિ. છપન બધું વૈભવ-ભયું જોગવવું, છતાં પ્રતાપના વંશજની જેમ એ વૈભવ નીચે ફક્ત પતરાણા જેના ખાદી, રાડી, ઉગર મૂકી રાખી !

ખાદી પહોરીને બુચ્ચાઈ કરતો વર્ગ મોટો છે. એમાંથી થોડો જે બચે છે તેના મોટા આગ રાણા પ્રતાપના વંશજ તરફ સમાઈ જાય છે અને પછી ઇંદલા બાકી રહેતા હશે તેનાં તો કાઈ ગણતરી કરે ત્યારે માલુમ પડે.

તે મુઆફરીમાંથી થેર જઈને તરત એ ખાદીનાં કપડાં બાળી તો ન દીધાં, પણ મિલનું, થોતિયું પહેરવા માંડ્યું. ચણું કે એ કપડાં જેમ જેમ ફાટશે તેમ તેમ નવાં મિલનાં જ ચીવડવતાં.

વિદ્યાગાં અપરગામાંથી જ અને ખાદીમાં જોનાર દરેક મારું મિલનું થોતિયું જોતાં ધરતીદય મયો હોય તેમ કંપી ઝડતા : 'તમે ! તમે ! સુધીર-ભાઈ આ ચું કયું !'

હું હસીને કહેતો : 'મારે રાણા પ્રતાપના વંશજ નયો ચતું !'

• 'પારધમજી' વર્તી સંગ્રહમાંથી

‘આ વાર્તા તમે ન લખી હોત તો સારું હતું!’

‘પાત્રસમિતિ’ વાર્તાસંગ્રહની એક વાર્તા ‘તાજા પ્રતાપના વચન’ વાંચી સ્નેહી બાપશ્રી સોમાભાઈને ફૂબ થયું છે. પોતાનું એ ફૂબ અને એ અંગેના એમના વિચારો આ ચરમા એમનો સદ્ કથા છે. વાંચકોને પણ શ્રી સોમાભાઈની લેખ ‘આ વાર્તા તમે ન લખી હોત તો સારું હતું.’ એમ લાગે છે કે એમના ગેમની લેખ ફૂબ લખાવાનું કંઈ નથી ગવો નહોતો મત દેખાય છે, તેનો નિર્ણય કરવા એ વાર્તા પણ આ અકમા પ્રસિદ્ધ કરી છે.

સ્નેહી ભાઈ પેટલીકર,

તમારો લેખનો ‘પાત્રસમિતિ’ તમનો વાર્તાસંગ્રહ વાંચ્યો. વાર્તાઓ બધી સરસ લખાયેલી છે, અને વાંચતા રસ પડે છે. આ કેવળ લખવા ખાતર નથી લખતો. ચોક્કસ દિવસો પડેલા એ એક પ્રખ્યાત શુભગતી લેખકનો વાર્તાસંગ્રહ રાખ્યો હતો. તે વાર્તાઓ વાંચતા મને જે રસ પડે તો તેનાથી ઘણો વધારે રસ તમારી વાર્તામાં રાચતા પડ્યો. કેટલું વિવેચક નથી પણ વાંચક છું. પરંતુ મને લાગુ કે માગ હોય પડેલી જાપ મારે તમને જણાવવી.

તમારી એક વાર્તા મો ખૂબ ખૂબી છે અને તેથી આ પત્ર બધું છું. જે વાનસગઢી નખરા માથું છું તે સાર્વિનું નામ હ ‘ગણા પ્રતાપા વચન’ ધણી વાર માથું મન એ વસ્તુ કરવા માગે છે અને માથુંસ તે કહે કે પછીથી પોતે ગોમ્બ જ કહ્યું છે એ મારે દલીલો વગેરે ગોંધી કાઢે છે અને મનને મારે છે. આ વાર્તાનાં નામ મને ગાલુ જ લાગે.

હવે રિંગનો નેમ્બર બાદી પી સાથે વાર્તાનાં નામ પીટ વિનાયતી નીતે રાખતો આ ઉપર વિચાર કરતા તે એ નિર્ણય ઉપર આવે કે પીટ નીતે વિલાયતી વાપરી તો મરડામાં ખાદી શું કામ? એ નિર્ણય બોલો કે ખરી રીતે તો એણે પીટ નીતે પણ આમોઘોમ પી વાપરવાની વિચારમગ્નીને ચડતું નેમ્બર હતું અને ધારે કે માથુંમ પીટ નીતે વિનાયતી જ વાપરતો હોય અને જતા ખાદી પડતો હોય તો તેમા પણ બોલુ શું કે? ખાદી પડે છે એટલે તે કાઈ ગણના પેર બેસી કામ કરાવ મરીગમ ચોક્કસ પૈસા આપે છે કાંઈ માનવુનગર ગિરનારને કમાણી નથી પડી આપતો એટલું તો તે સારું જ કહે છે ને? હમણા જ મે પૂજન રિંગો પી ભાવેનું એક પ્રત્યક્ષ વાંચું હતું.

તેમાં તેમણે સામુદાયિક કાંતણ્યને કુર્મમય ઉપાસના તરીકે વર્ણવ્યું હતું. અને કહ્યું હતું કે આવી કુર્મમય ઉપાસનાથી તો માણસની અમુક ગતતની નો લાવના હોય તો તેને આધ્યાત્મિક લાભ પણ થાય અને સૌને આર્થિક લાભ તો થાય જ શાય. આ કાળસો હું એટલા માટે મૂકું છું કે આપના આશીર્વાદે અનુસરવાની લાગનાથી માણસ ખાદી પહેરે તો તેની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થાય. ફક્ત ખાદી જ પહેરે અને બાકી છવનમાં તે ગમે તે રીતે વર્તે તો હોય તો પણ એનાથી આગેલોગને પ્રોત્સાહન તો તે આપે જ છે અને એ કામની પણ પ્રભુ સારી કિંમત છે.

આથી કોઈ પણ માણસ, સમજદાર માણસ ત્યારે ખાદી છેડે છે ત્યારે મને સાચે જ દુઃખ થાય છે. એમજ કોઈ આરિત્રવાન માણસ ખાદી પહેરતા નથી હોતા ત્યારે પણ મનમાં એમ થાય છે કે આ કેમ ખાદી નહિ પહેરતા હોય? કાળસા તરીકે સ્વ. મોતીભાઈ અમાનને હું પૂજ્ય માનતો અને માનું છું. કારણ કે ઉત્તમ આરિત્ર અને માનવતાના અનેક શુભ સદ્ગુણો એમનામાં હતા. એ ખાદી પહેરતા ન હતા. તેથી મને મનમાં તો મંદર થતું કે સાહેબ ખાદી કેમ નહિ પહેરતા હોય? પણ તેથી તેમના પ્રત્યેના મારા પૂન્યભાવમાં સંદેહ પણ ઘટાડો મને ન હતો. આ હું એટલા માટે લખું છું કે ખાદી ન પહેરે. એ માણસ સારો માણસ ન બહુાય એવી માન્યતા ધરાવનાર કોઈ હોય તો હું એ વર્ગનો નથી. પણ છવન સંબંધી વિચાર કરનાર માણસ ખાદી પહેરે નહિ એથી મને આ માણસ કેમ ખાદી નહિ પહેરતા હોય એમ તો થાય જ છે.

મણા પ્રતાપના વંશને સોનાના ચાળામાં નીચે પતરાળુ મૂકીને જમે છે એ ‘મણા’ પ્રતાપને જોડું ન લાગે માટે એમ કરે છે એની ખબર તો મને તમારી વાર્તા વાંચી ત્યારે જ પડી! હું પણ એ વાત વરસોથી જાણું છું. ને-કે આ વાત ખરી છે કે ખોટી એ આપણે ચોક્કસ જાણતા નથી પણ આવી વાત આલે છે અને આ રીતે નીચે પતરાળુ મૂકીને જમવાની વાત કે પલંગની સુંદર સંસ્થા નીચે પગાળનું તણખલું મૂકવાની વાતની પાછળ પોતે ગુલામ છે એ વાત રોમમ થાદ રહે એ હેતુ છે. પછી બહેને પોતે આજે એ ગુલામી ટાળવા કંઈ પણ ન કરી શકતા હોય તો પણ પોતે ગુલામ છે એનું જાન રહે તો કોઈ વાર કોઈને પણ તે ગુલામીમાંથી છૂટવા માટે પ્રયત્ન કરવાનું મન થાય એ હેતુથી આમ કરવામાં આવે છે. એમ હું માનતો અને માનું છું.

વાર્તાનો છેલ્લો પ્વાન તદ્દન વિચિત્ર છે. પહેલાંના દગ્તા આજે ખાદીધારીઓ ઝોઝા થયા છે. આનાં ધમ્મો ધણાં દગે પણ ખાદી હોડનાર વર્ગના મોટા ભાગે તે ગતિનુગતિક પહેન્વા માડેલી એમ હું માનું છું. ખાદી પૂરે વિચાર કરી ખાદી પહેન્નાર તે હોડ એમ હું માનતો તથી.

તમારો વાર્તાનાયક ખાદી હોડે છે તેને તેવા સ્વરૂપમાં જોઈ કાંઈ માગ જોવા તમે આ શુ ધ્યુ' એમ પૂછે છે. તેને તે દમોને કહે છે કે મારે ગણા પ્રતાપના વંશજ નથી થયું ! કેઈ માગ્યમ કાંઈ સારી વસ્તુ હોડતો હોય અને એને કાંઈ પૂછે ત્યારે ગમે તેવો જવાબ દે એવા માણસને આપણે નાગો અથવા નરકટ કહીએ છીએ. આ ગ્રન્થ આક્રમે લાગે તેવો છે. તો પણ હું કહું છું કે તમારા વાર્તાનાયકનો જવાબ એ નરકટ જવાબ છે.

પરિચિતિ ઉપગ્રી જોટા અર્થ તાગવાને જદેને તમારા વાર્તાનાયકને તમે જે લાવતાથી પૂજ્ય આપુછ, વિનોગાછ વગેરે ખાદી પહેડે છે તે તદ્દ જવાનો નિશ્ચય કરતો યનાઓ હોન તો તમારી વાર્તા એક મુદ્દ વાર્તા થાત. ખાદી હું એકસ માનુ છું કે આ વાર્તા તમે ન લખી હોત તો સારું હતું અને ખીછ આપ્તિ વખતે તમે તેને જરૂર કાઢી નાખી એમ હું ધમ્મુ' છું. પાઠસમણિ તો લોહાનું સોનુ કરે. મનુષ્ય જીવનને કીતરતા દાગે ધણો મારી કપાટોળધ ગળડાવી પાડે એવી વિચારસરણી ગ્રેરનાર આ વાર્તા એ સંગ્રહમાં તો ન જ શોભે. કલાદારોએ કલાનો આ રીતે ઉપયોગ ન જ કરવો જોઈએ.

લિ સોમાલાઇ કિસીલોઇ પટલના જય હિંદ

સ્નેહી લાઈંદી સોમાલાઇ,

તમારો પત્ર ધાંચો. ખાદીલકલ તમારા હૃદયને દુઃખ ધ્યુ' તે જદલ દિવગીર છું. વાર્તાકાર તરીકે મને કૃતિનાં ધણાણું સાંભળવાના ધણો મોટો મહત્ત્વ છે, તેમ વાચકોને દુઃખ ધયાથી કડવી ટીકા સાંભળવાનો પ્રસંગો પણ અતરનવાર સાંપડ્યા છે.

‘લખ્યાલેખ’ મવલકથાની ચપાનું મેં પુનર્લગ્ન ન કરાવ્યું તર્યાં દુઃખ થઈ, સીમવોધી શ્રી હશ્વરલાલ દેસાઈએ સ્વ. નરસિંહકાકાને તે વખતે પત્ર લખેલો કે, આં માણસ, સંગ્રહનીચદ્રના જમાનાનો, એક વિધવાનું વાર્તામાં પુનર્લગ્ન નથી કરાવી શકતો તેને ‘પાટીદાર’ સોંપીને તમે શું સુધારો કરવાની આશા મળે છે !

મોમ્માસાધી શ્રી રણુહોડલાઇ દેસોઇએ પણ વિરોધ કરતો પત્ર મને

સખીએ હતો કે, લલ્લા માણસ, તમારી હિંગત પુનર્લગ્ન કરવાની ન ચાલી તો લલ્લા, પણ ચપા જાતે હિંમત કરી પુનર્લગ્ન કરવા થર હોડીને ચાલી ગઈ, તો તમે શું કામ આડા આવ્યા? એ જાને પગલુવા તૈયાર થઈ તો એનું લગ્ન થવા દીધું હોત તો તમારું શું જમડી જતું હતું ?

પ્રભુએ એ પછી એવો સંકેત આપ્યો કે દેમાઈ કુટુંબની, એ જ રણછોડભાઈની દીકરી, જગ્યાબહેન પુનર્લગ્ન કરવા તૈયાર થયાં અને જાને દીકરા કરનાર દેસાઈજાને ખાતરી થઈ કે આ માણસ પુનર્લગ્ન કરવા કોઈ તૈયાર થાય તો વચ્ચે આડો આવે એવો નથી ! કોલટ મને તેટલું પોતે કરી છૂટે એવો છે !

આવી જ એક કક્ષી દીકરા દાલ ‘પ્રગ્નજાધુ’માં ચાલતી માગી નવલકથા ‘મારી હૈયામગડી’ અંગે જોવી થઈ છે. એક સ્ત્રી યુવાનીમાં, લગ્નછવનથી દુઃખી, જાતીય આવંગો સામે ડેવી રીતે લડે છે એ અંગે વાર્તામાં પ્રસંગો આલેખાયા છે. કોઈ કોઈ વાચકોને થયું, કામવાસનાના ચિત્રો આલેખી લેખક સુરચિતો લાગ કરે છે. કોઈને થયું, આવા પ્રસંગો કિશોરો વાંચે એ કેવું ખરાબ ! ગમે મહિને હું સૂત ગયો હતો ત્યારે નર્મદ સાહિત્ય સભાએ મારો વાર્તાલાપ રાખ્યો હતો. એ સમયે એક ભાઈએ આ વિરોધ રજૂ કર્યો હતો. ઉપરાંત એ અંગેના એ-તથા પત્રો ‘પ્રગ્નજાધુ’ના તત્કાલીન મળતાં એમણે પોતે વાર્તામાં આનેકા પ્રસંગોને અશિષ્ટ ન કહેવાય એમ ખુલાસો કર્યો હતો. એ ખુલાસા પછી એવા પત્ર પણ આવ્યા કે, એવો ખુલાસો કરવાની જરૂર ન હતી અમને એ પ્રસંગો અશિષ્ટ લાગ્યા જ નથી ?

‘જનમરીપ’ના પડેલા પ્રકરણમાં ભીમા-ચંદાનું જોતરમાં જે તોફાન વર્ણવ્યું છે, તે અંગે મને કંપકા મળેલા કેઆલુ તોફાન તમે દોરો એ વાંચી કુંવારાં યુવક-યુવતીને તમે વાસનાનો તજ્જો મૂકી આપો છો કે નહિ !

‘પણીના મેળા’ માં માથો આવેશમાં ચોવી જઈ ઝળઝળાતું ખૂન કરી નાખે છે, તે અંગે એક રોહીએ કત્યું કે આમ નજીક દારણસર માધો પાંચે ખૂન કરીશું તે કરતાં એને ખામોસ રાખતાં જનારું હોત તો એમાંથી બીજાને શિખામણ મળત. બાકી આમ ખૂન તો લોકો કરે જ, એને જ દોરવાથી ફાયદો શો ?

આમ જુદા જુદા વિરોધ મારી વાર્તાઓ અંગે મને મળ્યા છે. પરંતુ તમારા વિરોધ એક ડગલું આગળ જાય છે—આ વાર્તા તમે ન સખી હોત તો સાડું હતું ! અને ખીછ આટલિ વખતે તમે તેમ જરૂર કાઢી નાખો એમ હું ધમ્મકું છું.

ન્યારે આ વાર્તા પ્રથમ ‘ઊર્મિ’માં ‘ગપાઈ’ ત્યારે વાચકોને એ ઘણી ગંભીર હતી. દારણુ કે એ વાર્તામાં કટાક્ષ છે. વાર્તાને અતે તમે ઈચ્છો તેવો

અત આવે તો જ ક્યાકારે ક્યાનો સદુપયોગ કર્યો છે એવું નથી દેખતે ખુલ્લો પાડીને જે ગીતે આત્મા અત આ-યો છે તેવો દટાક્ષ કરીને પણ લેખકે ક્યાનો સદુપયોગ કર્યો છે એમ દુ માનુ છું.

આપણા યતેની તકગગમા તમે આપુનો સુનદો નવીકાગો માની તેનો ઉત્તેજ કરુ છું શ્રી કૃતિપાલાય મુનશીએ એમના 'અલ્પચર્ચાશ્રમ' પ્રદક્ષનમા 'અલ્પચર્ચા' જેવા પત્રિન આદર્શનો ઉપદાસ કર્યો છે એ વાચીને દુ ખી થયેલા એક યુવકે આપુને ક્ષિયાદ કરી મદાતમાછ તે વખતે ('૩૨) યગવડા જેલમા દતા એમણે મુનશીને એ અંગે પા લખ્યો મુનશીને તો જાધા જોળણે છે 'પૃષ્ઠીચલ' એમણે લખ્યુ ત્યારે લેખકે એટના મુધી ગીમ ની હતી કે આ લખતા પડેલા મુનશીના હાથ કેમ જળી ન ગયા! પરંતુ મુનશીએ એ કૃતિ પોતાનુ ઉત્તમ સર્જન છે માની કહ્યુ કે દીકાકામેને તો માગ હાથ આળી મૂકા દતા પરંતુ પૃષ્ઠીચલ લખીને જિલ્લા માગ હાથ છુટી ગયા છે! એટલે 'અલ્પચર્ચાશ્રમ' અંગે પણ એમણે જોડુ ન્યુ છે તેમ એમને ન લાગ્યુ મદાતમાછને ક્યા વિષેના પોતાના વિચાર દર્શા બ — વાસ્તવ સૌદર આનંજાનુ જ ક્યાગગનુ હાર્ય છે પરંતુ આપુ પ્રત્યે ભક્તિ એટલે પોતે પુસ્તક વેચવાનુ જાધ ૨ માંજે તેમ સાથે સાથે જણાન્યુ.

પરંતુ આપુએ લખ્યુ કે, 'તમારુ કાન્સ મને વખત મળજે તો પૂરુ વાંચીશ, તમારી (ક્યાકાગી) આજે વાંચીશ ને લખના જેવુ હજે તો લખીશ તમે તેનુ વેચાણ જાધ ન કરશો' આજે પણ એ પુસ્તક અનનગા વેચાય છે અને આપુએ 'અલ્પચર્ચા' ઉપર દટાક્ષ હોના જના એવુ વેચાણ જાધ કરવા ન જણાન્યુ એમણે મારી તમને એ સિનિતિ છે કે તમે આ વાર્તા મારી દષ્ટિએ વાચશે તો તમો એવુ નહિ લાગે કે બીજા આવૃત્તિમા આ વાર્તા મારે ન મૂકી જોઈએ! એજ

ઈશ્વર પેટલીકરના વદન

વિના-ઓછા-લવાજમ ફંડમાં મદદ

મોટીક (કેનિયા)મા ગહેતા શ્રી નામજીભાઈ લાલલાલભાઈ પટેલ તરફથી શિ ૧૦, તથા એક ગૃહગ્રંથ તરફથી શિ ૧૦, હેમોલના ઓગળાગાદ ગહેતા શ્રી ડાહ્યાભાઈ એસ પટેલ તરફથી રૂ ૫, મલિનગગમા ગહેતા શ્રી કાન્તાનહેન મનોગલાઈ દેસાઈ તરફથી રૂ ૨, મળ્યા છે જે સાબાર સ્ત્રીકાગી તે ખાતે જમા કર્યા છે

સિનેમાની અસર

પિનાકિન પોલ

સિનેમા વિષે આપણે ત્યાં એટો પ્રવેશ થયો ત્યારથી વિરોધ ચાલે છે. સનાતની ગણતો વર્ગ એનું નામ સાંભળતાં શાન્તમ્ પાપમ્ ક્ષી બોલો રહેતો. પોતાનાં જાળકો સિનેમા ન જુએ તેની તકેદારી રાખતો હતો. છતાં સિનેમાની દુનિયા દિવસે દિવસે વધતી ચાલી. પિકચર ઉતરનારાઓએ પણ લોકોનાં ગદાં વર્ગને આકર્ષવા તરફીઓ શરુ કરી. જે લોકોને હલકા ચેનચાળા પસંદ છે તેમને જેમ્સા એ સિનેમાને માટે સહેલું છે. પરંતુ પીએ જે વર્ગ રહ્યો તેને એણે ધાર્મિકને નામે, ઐતિહાસિકને નામે જેમ્સા. સાચી રીતે જે ક્રિસ્ટો ધાર્મિક ઉતરી કે જે ઐતિહાસિક ઉતરી તેમાં મોટે ભાગે દૂધમાં પાણી ધગકારે તેમ ધર્મ-ઈતિહાસ જેવું થોડું હતું અને હલકા રંગન તરફ દષ્ટિ રાખવામાં આવી હતી. પરંતુ એ તરફીગદી જે લોકો સિનેમા જોતા ન હતા તેમને જોતા કરી શકાયો. નળ-દગયંતિ, રામ-રાવણ, સતી તોગલ, નરસિંહ મહેતાની હાંડી, એવાં નામ પડતાં લોકોનાં ટોળેટોળાં ભભરાતાં ધમાં અને એ રીતે એ વર્ગને સિનેમાનું વ્યસન પાડવામાં આનું.

આમ આજે આપણે ત્યાં સિનેમાનો પ્રવાહ વધતો જાય છે. એ રાકેશ શાસ્ત્રી એમ કહેવાની કાઈ નજીની દિશત પણ નથી. સિનેમા ધારે તો પ્રજાને સંસ્કાર આપી શકે, પણ ધારે તો ને? અને એ ધારનું પણ વધુ પડતું છે. અમેરિકા જેવાં દેશમાં લોકો પાસે પૈસા જોઈએ તટલા છે. મોટા ધર્મ સિનેમા જુએ છે. સારી કિસ્મ ઉતરે તો એને જોનાર ન મળે એવું પળું નથી. છતાં ત્યાં કેવાં પિકચર ઉતરે છે તે અંગે તપાસ કરી યુનિવર્સિટીના પ્રોફેસરોએ જે હવાલ બહાર પાડ્યો છે તે આંખ ઉઘાડી નાખનાર છે.

આપણે ત્યાં સિનેમા વિષે જે ખૂસ પડે છે તે આકાશની હાંકત વગરનો છે. જોમાં અશ્લીલતા આવે છે, પ્રભની હીનવૃત્તિ ચોષે છે, લોકો ગુનાશ્ચિ તરફ વળે છે એમ કહેવાય છે. અને તે કારણે છેલ્લે છેલ્લે સારાં પિકચર ઉતારે તેની શિર્ષ્ટ વર્ગ તરફી મોજણી થઈ રહી છે. અમેરિકા એવાં દેશ છે કે તે દરેક થીતમાં વેપારીવૃત્તિનો હોઈ-હિસાબ કાઢે છે. આંકડા બેજા કરે છે. અને નંદાનું સામનું સરવાળું પ્રગ્ન સમક્ષ મૂકે છે. સિનેમાનું સરવાળું એણે નીચે પ્રમાણે મૂક્યું છે.

તપાસ કરનાર કમિટીએ ૧૫૦૦ ફિટ્ઝ. લીધી હતી અને તેના વિષયવાર વિભાગ પાટી દીધો હતા. એન્સી ટકા ફિટ્ઝોગાં ધામવાસના, અશ્લીલતા અને ગુનાવૃત્તિના મુખ્ય વિષયો હતા તેમાંની ૧૫ ફિટ્ઝોની તપાસ કરી તો ૪૪૯ ગુનાઓ તેમાં આવના હતા. ૪૫ ફિટ્ઝોમાં ૫૫૦, ૧૫૯ ધાડો અને ૨૧ ડોકગઢોહરી ભગાડી જવાના ફિટ્ઝા !

સિનેમાનાં પાત્રો મોટે ભાગે પેસાદાર અને એમનો ધધો ચારી, કાગલ, બલિયાર! બધા પાત્રો જુવાન, આધુનિક અને સિગારેટ-દાતા વ્યક્તિઓ પાત્રોનું ધ્યેય કામવાસનાની વૃત્તિ, ચેનગાશ, ગુનો છુપાવવો અને મામા પક્ષને હેતરવો !

તપાસ કમિટીએ આવા પિકચર જોનાર ઉપર શી અસર પડી તેની પણ તપાસ કરી છે. જુવાન સ્ત્રીપુરુષોની વૃત્તિઓ અને લાગણીઓ એ ચેનગાશથી રંગાઈ જાય છે. કેટલાકે કબૂલ પણ કર્યું કે વિગતિ ઉપર આખરે મોડવી, સિગારેટ ટ્રાઈલથી કેમ પકડવી, લટકો કેમ કાઢવો વગેરે હાવભાવની તાલીમ અમને સિનેમામાંથી મળી છે !

૧૮૦૦ તરુણ ડોકગઢોહરીને એક પ્રશ્નોત્તરી આપવામાં આવી હતી. હાઈ સ્કૂલમાં ભણતા મેકડે ૩૦ નજી સ્વીકાર્યું હતું કે કામચેષ્ટા અને તેના અખતગ અંગે સિનેમા જોઈને કંઈવા લાગ્યાં હતાં. મેકડે ૪૦ ટકાએ તો પોતાની મનોવૃત્તિ છુપાવવા જવાનું ન આવ્યા. વીસ વર્ષની એક ડોકરીએ કહ્યું—સિનેમા એ તો પ્રેમ ગીજનાની શાળા છે !

૪૩ ટકા ડોકરીઓએ કહ્યું કે અનાચારથી પેમા કમાઈ અંછડે રહેવાની ઇચ્છા સિનેમાએ અમને શીખવી. ૩૯ ટકા ડોકરીઓએ કહ્યું કે મોહવશ કરી ડોકગઢોને ફસાવવાની કળાના શાસ્ત્ર અમને સિનેમાએ શીખવ્યા. ૪૯ ટકા ડોકરીઓએ કહ્યું કે પુરુષ સાથે કામચેષ્ટા કરવાનો વૃત્તિ સિનેમા જોવાથી અમાર્ગમાં જતો !

સિનેમા જોઈને જુવીન ડોકગઢોહરી એમનાં મામાપ સાથે લાંબે જાય છે. ૧૮ વર્ષનાં ડોકગઢોમાંથી ૩૭ ટકા એકલા જતા હતા. તે ઉર્મરની હાઈ સ્કૂલમાં એ ટકો જ એકલી જતી હતી. જીજના ધણે લાંબે પોતાનાં મિત્રો સાથે જતા હતા. આ જતનની શીખ, સિનેમાની એ વાતોવરણને પોપતી દુનિયા અને અધારમાં જેસી જોવાની એકાંત, આંખું જુવીન મામસ ઉપર શી અસર ન કરે !

આ પ્રશ્નો આપણે ત્યાં આવે જતનો તપાસ થાય તો ધાર્મિક, સામાજિક અને અતિહાસિક નામે જે ગોજો જોવાયા કરે છે તેનો પરપોટો

ફરી જાય અને તેનું નામ રૂપ બદલાઈ આવે. ખરી રીતે સિનેમા એક જાતનું અસન થતું જાય છે. જે એની લતે ચડે કે તેને જે જોયા વગર એન પડતું નથી. સિગારેટના જેમ ચેઈનિંગોકર હોય છે તેમ એક પિકચર ૧૫-૨૦ વખત જોનાર સિનેમાલક પણ હોય છે.

સિનેમાને મોટી હકાવવાં જોઈએ એવાં પણ એક સનાતની વર્ગ દેશમાં છે. પરંતુ એવું સનાતનીપણું રાખતું યોગ્ય નથી. પરંતુ સરકારે હલકી વૃત્તિઓને પોગે તેવી દિશામાં પાસ ન કરવી જોઈએ. અને સારી દિશાને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ. ન્યુ ગિવેટર્સના 'હાટલાઈ' પિકચરને શિક્ષણ અને સંસ્કારની દૃષ્ટિએ પ્રમ્ન ધરાવતું માની મધ્ય પ્રાંત અને વરાહની સરકારે હરમુક્તિ આપી છે તે જે દિશામાં યોગ્ય પગલું છે. વર્તમાનપત્રોએ પણ આગાં પિકચરને ચોત્તાની અર્થમાં યોગ્ય સ્થાન આપી ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. સિનેમાની દુનિયા ઉપર જનજન વર્ગ ધ્યાન આપી એને સુધારવાનું આક્રમણ નહિ કરે, તો એથી જનતાને નુકસાન થવાનું છે.

વલ્લભ સેવાશ્રમને મળેલું દાન

હંપાલાથી એક લાઈએ રૂ. ૧૦૦નો એક મોઢસી આપ્યો છે. ફરીયાથી નીચે પ્રમાણેની રકમ મળી છે. મલાતજના શ્રી. મોતીલાઈ એમ. પટેલ શિ. ૧૫૧, નરસંજાની શ્રી. અંબાલાલ જાર. પટેલ શિ. ૫૧, ધર્મજના શ્રી. સોમાલાઈ વી. પટેલ શિ. ૫૧, બાંધણીના શ્રી. વલ્લભલાઈ લક્ષ્મીદાસ પટેલ શિ. ૫૧-૨૫, પલાણના શ્રી. મણિલાઈ કે. પટેલ શિ. ૫૧, ગાડાના શ્રી. હજનલાઈ ખી. પટેલ શિ. ૨૫-૨૫, રણાલી (ધર્મજ)ના શ્રી. ચિમનલાઈ સી. પટેલ શિ. ૨૫-૨૫, સૌરાષ્ટ્રના શ્રી. રતિલાલ ખી. સોદા શિ. ૨૫-૨૫, પીપળાવળાં શ્રી. પુરુષોત્તમ ગાંધાઈ પટેલ શિ. ૨૫-૨૫, પંજળના શ્રી. મોહનસૌંચ ચડા શિ. ૨૫, ઊમરેકના શ્રી. રાંધણલાઈ ડી. પટેલ શિ. ૨૫, ભાદરજીનાં શ્રી. મણીલક્ષ્મી પુનમલાઈ પટેલ શિ. ૨૫, ધર્મજના શ્રી. ચતુરલાઈ બીંબોજી પટેલ શિ. ૨૦. પંચાણના શ્રી. હાટલાઈ એ. પટેલ શિ. ૧૫-૨૫, બાંધણીનાં શ્રી. હાટલાઈ લક્ષ્મીદાસ પટેલ શિ. ૧૧-૨૫, હરમસદનાં શ્રી. લાઈલાલભાઈ દેસાઈ પટેલ શિ. ૧૧-૨૫, સુરેત જિલ્લાના શ્રી. પી. પરભુલસં પટેલ શિ. ૧૧-૨૫, હરમસદના શ્રી. ચતુરલાઈ રાંધણ પટેલ શિ. ૧૧, હરમસદના શ્રી. નગીનલાઈ હાટલાઈ પટેલ શિ. ૧૧-૨૫, હરમસદના શ્રી. હાટલાઈ ભુલાલાઈ પટેલ શિ. ૧૧ અને ભાદરજીના શ્રી. પુરુષોત્તમલાઈ લાલલાઈ પટેલ શિ. ૧૦. સર્વનો આભાર.

ગ્રંથસ્વીકાર

અનાસક્તિયોગ : લેખક—મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી, પ્રકાશક—નવલકવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, સુધારેલી બીજી આવૃત્તિ, આક આના.

આ પુસ્તકની બધી થઈને ૭૬૦૦૦ પ્રતો પ્રસિદ્ધ થઈ છે. મહાત્માજીએ એની પ્રસ્તાવનામાં કહ્યું છે, ‘આ અનુવાદની પાછળ આઝાદીસ વર્ષના આચારના પ્રયત્નનો દાવો છે આ કારણે હું એમ ધારું : ખરો કે પ્રત્યેક ગુજરાતી ભાષાજ્ઞેન, જેમને ધર્મને આચારમાં મૂકવાની ઇચ્છા છે, તેઓ એ વાંચે, વિચારે અને તેમાંથી શક્તિ મેળવે.’

પ્રાચીન સાહિત્ય : લેખક—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર, અનુ.—મહાદેવ દેસાઈ—નરહરિ પરીખ, પ્રકાશક—ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ, ત્રીજી આવૃત્તિ, એક રૂપિયા.

પ્રાચીન સાહિત્યનાં ગમાયણ, મેઘદૂત, કુમારસલવ, શકુન્તલા, દાદમ્યારી, ધર્મપદમના સર્ગકોનુ હૃદયગત પ્રગટ કરવા આધુનિક યુગના સમર્થ સર્જક શુરુદેવ યોગ્ય અધિકારી હોઈ આ નિબંધો એક ઉત્તમ સર્જન બન્યું છે.

ઘરમાખી : લેખક—જસીધર હીંગલાલ ગાંધી, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે, સાત આના

મમ્મર પછી આપણા આરોગ્યના બીજા મોટા શત્રુ માખી અંગે પ્રાથમિક કળવંણીમાં અને પ્રૌદશિકલ્યમાં ઉપયોગી - મઈ પડે એ દષ્ટિ રાખી આ પુસ્તિકા તૈયાર કરેલી છે.

સતી ને સાહ્યો : લેખક—જુગા પંડ્યા, પ્રાપ્તિસ્થાન—ગુજર્ અંચલ કાર્યાલય, અમદાવાદ, રૂ. ૨૦.

લડાઈથી સર્જાયેલી આજની સહેંગી વિષય પરિસ્થિતિને કટાક્ષનો વિષય બનાવી લેખકે રચેલાં કટાક્ષગીતોનો આ સંગ્રહ છે. જે કસ્ટુર જીવન લોકો જીવે છે તે વાચતાં એજ જીવન જીવનારને આ ગીતોં હાસ્ય પ્રેરશે, એ આ કટાક્ષગીતોની છત છે.

બાલમિત્ર ગિજુભાઈ : લેખક—સોમાભાઈ ભાવસાર, પ્રકાશક—ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદ, ચાર આના.

શ્રી. સોમાભાઈએ સ્વ. ગિજુભાઈનું અસ્તિ એક બાળવાર્તા હોય તેવી રસાળ બાળબોલ શૈલીમાં લખ્યું છે કે ગિજુભાઈની બાળવાર્તાઓની જેમ બાળકો તે હોંસે હોંસે વાચશે.

પોર્ટુગીઝનાં હિંદી સંસ્થાનો ઝાઝું છવો !

અંગ્રેજો હિંદમાંથી આવ્યા ગયા પછી ફ્રેન્ચ અને પોર્ટુગીઝ સંસ્થાનોએ તરત વિદાય લેવા નોંધતી હતી, છતાં એ હલુ પશુ હંક્યાં નથી. ચંદ્રનગરનો કળાએ સોંપી ફ્રેન્ચ સત્તાએ વિદાય થવાની દાનત બતાવી છે. પરંતુ પોર્ટુગીઝ સત્તા અળાડાઈ છે. હિંદ પરદેશીનો પગદંડો નલાયી લેવા નથી માગતું એ ખરું, પણ અમુકનો વિસામો છે એવી હકીકત હમણાં નવી જણી ! આજે છે તેટલાં પરદેશી સંસ્થાનો હિંદમાં રહે તેવી પણ થોડા માનવીઓ પ્રાર્થના કરતા હોય તો નવાંજ પામવા જેવું નથી. સત્યાગ્રહની ચળવળ વળતે ખોડા જિલ્લામાં ગાયકવાડનાં ગ્રામોની ફૂલગૂંથણી હતી તેથી સત્યાગ્રહીઓને જે લાલ મળ્યો હતો, તેવો લાલ આજે હિંદના સામાજિક કાયદા સામે દુગમ્મ કરવો હોય તો પરદેશી સંસ્થાનો હોય તો મળે તેવો છે. એવો લાલ હમણાં થોડા વખત ઉપર ત્રણ યુવકોએ એક પત્ની હોવા છતાં ફરી લગ્ન કરવા ગાટે તે રચણ પસંદ કરીને લીધો ! અને એ રીતે એ લોકોએ એ ધરતી ઉપર લગ્નફેરો ફરતાં એવી પણ પ્રાર્થના કરી હોય, પોર્ટુગીઝનાં હિંદી સંસ્થાનો ઝાઝું છવો, તો નવાઈ નહિ !

એ ત્રણ લગ્નનાં વરઘોડિયાં

આમ એક પત્ની ઉપર ફરી પરણવા તૈયાર થનાર ત્રણ બહેનો ભાદરણીની છે અને ઉંમરમાં ૧૮ વર્ષની સરખી છે. શ્રી જશુબહેન કરમસદના મુંબઈ રહેતા શ્રી નટુભાઈ પરેલને પરણ્યાં. શ્રી પ્રભાવતીબહેન વસોના મુંબઈ રહેતા શ્રી નવીનચંદ્ર દેસાઈને પરણ્યાં. આ જાતે લગ્ન હમણતી ધરતી ઉપર થયેલાં. આ જાતે મૂર્તિલા પહેલાં ધર્મજ પરણેલા. આ અને બહેનો જાતે મા-આપ વગર એકલાં હમણુ ગયેલાં. અને એક બહેનને આમ મુસાફરીએ જતાં નોંધ એક બહેનપણીએ પૂછેલું કે ક્યાં જાઓ છો ? ત્યારે જવાબ મળેલો કે વડોદરા અમરતી કરવા જાઉં છું ! ત્રીજાં બહેન શ્રી શારદાબહેન સોશ્વનાના એકે ભાઈ સાથે પરણ્યાં છે. અને એ ભાઈ પહેલાં ભાદરણીમાં પરણેલા છે. એમણે પણ પોર્ટુગીઝ સંસ્થાનની ધરતીનો આશરો લેધને લગ્ન કર્યું છે. આમાંનો એક લગ્નનો ઇતિહાસ

શ્રી. પ્રભાવતીબહેન વસોના થી. નવીનચંદ્ર દેસાઈને પરણ્યાં, તે ભાઈ લગભગ સાલીસ વર્ષની ઉંમરના છે. એલએલ. બી. છે. અને તે આ અગાઉ

મે મદિ ૥૥ ગા ધર્મજ્ઞ ફરી લગ્ન કર્યા તૈયાગ થવા દતા નક્કી પણ થયું હતું,
પરંતુ સાબળના પ્રગાણે ૧૧વી ધડીએ કન્યાના પિતાએ પ્રથમ છટાછેડા લ્યો
તા દના પગલાંનું તેની ચાત ગૂંટ ફરી એટલે એ લગ્ન બધું રહેતું આ
લગ્નની વિગતથી હકી ત આચાર્યના અદની પ્રસંગકથામાં એ બાઈનું નામ
આપ્યા વગર 'ગરેનની ઇચ્છા વિદુર થયેલું લગ્ન' તે ગયાએ લખેલી છે
એ બાઈ માથે પથરા પગેલા શ્રી લલિતાબાઈન ધર્મજ્ઞના છે તે લગ્ન
ચાગ વર્ષ ઉપર રહેત અને તે ગરેનની અનિચ્છા પણ ખરી છતાં માગાપની
મગ્નને વસ તારી એ બંદન પગના પરંતુ બનેતો મનમેળ ન બેસે અને
ચાગ વર્ષને અતે એ પ્રશ્ન છટાછેડા લેવા સુધી ઘોઝો તેની વધારે વિગત
જોવી હોય તે આચાર્યના અદમા જુઓ બને પણ પડી છટાછેડાના નિર્ણય
ઉપર આના પરંતુ કોણ જાણે શાથી શ્રી ની અચ્છે છટાછેડા નેનાનું માડી
વાળી ફરી પગલાંનું રસદ કયું તે પ્રગાણે ધર્મજ્ઞ લગ્ન નક્કી થયું અને
બધું રહેત અને દમણ જઈ શ્રી પ્રભાવતીગણે માથે લગ્ન કર્યું શ્રી.
લલિતામહેન છટાછેડા લેવા તૈયાગ દતા એટલે પતિ ફરી પરણે તે સામે એમને
વાધો ન હતો દારણ કે છટાછેડા લીધા વગર પ એ તો પણ બીજા લગ્નની
ફો જે બનારે છટાછેડા લેવા હોય તારે એમને કાયદેસર મળવાના દના એટલે
એ પતિના બીજા લગ્ન અંગે ચૂક દતા અને લગ્ન દાગળે ચાગ વર્ષ પડેલા
અબાસ છોડી દેતો પડ્યો હતો તે એમણે જૂનથી શરૂ કરી લીધો છે આજે
એ ચાગ વર્ષના લગ્નજીવન ઉપર પડે પાડી દેઇ પાસમે વર્ષે ફરી વિદ્યાર્થિની
બી ગરા છે

આમાં છાક્રમ મી શોખાની જરૂર ન હતી

શ્રી લલિતા ૧૧૧ જેમ જે બહેનો ફરીથી નવું જીવન શરૂ કરી શકે
તેમ કે જે અન્યથા છટાછેડા લેવા તૈયાગ થાય છે તેવા પ્રિસામા પુરુષ
ફરી લગ્ન કર તમા અજાતુ ઇન્દ્રિયથી શ્રી નવીનચદ્ર જેવા એલગેલ બી
થયેલાએ છટાછેડા લઈ ફરી લગ્ન કરવા તૈયાગ થતુ જોઈએ પરંતુ આમ
દમણ જઈ એમણે મારદાતો લાગ લીધો તેમા કિલટ એમને સગમાવનારુ
છે સામે પક્ષે ૧૧ જે છટાછેડાનો ઈ દાગ ચાર તથા પ્રશ્ન હાલ તો આ
ચોગીજીવી કરવાનું ૧૨જુ સમગ્રત પરંતુ મુખ્ય દાગ ખુલ્લું હતું અને
ગરેતો નિર્ભય હતો છતાં દીવાલ ફટકે નાસવાનું એમનું પ્રમણ સમગ્રત
નથી હુ કુળવાન પુરુષ શુ મામ છટાછેડા લેઉં, એવું એસા અહમ્ હોય
તો એ પણ ધણ સગમાવનારુ કહેવાય પ્રથમન્ર લગ્નની જોડાયેલા પતિ-

પત્નીએ લગ્નસંબંધ ચાલુ ન રાખવો હોય તો એમાંથી છૂટા થઈ નવો લગ્નસંબંધ બાંધવો એમાં ન્યાય છે. છતાં આવો ન્યાયનો સરળ અને સહેલો રસ્તો શ્રી. ન્યાયનયત્રે ન લેતાં દમણની પરતી ઉપર બધા કાયદાની છટકાવારી શોધી એ ખોટું કયું છે.

ખીજા લગ્નનો ઇતિહાસ

શ્રી નટુભાઈ પણ ચાર વર્ષ ઉપર ધર્મજી પરણ્યા હતા. એ વખતે તે ૨૪ વર્ષના હતા. એ બહેન રૂએ સ્વામી જેવાં એટલે એમને પસંદ ન હતાં. એમણે પરણવાની અનિચ્છા અતાવેલી. પરંતુ વડીલો આગળ ન ચાલ્યું. વડીલોને લેવડદેવડમાં લાલચ હશે એટલે કદાચ પરણનારની અનિચ્છાનો વિચાર નહિ કર્યો હોય. લગ્ન પછીનાં આ વર્ષોમાં એ આશા વડીલોની રૂળી હતી એમ પણ સાંકળ્યું છે. એ બહેન પોતે પણ સમજી-સુશીલ છે. છતાં પ્રથમની અનિચ્છા ઈચ્છામાં ન પરિણમી અને ઉંચે શ્રી નટુભાઈએ કમણું નાંખીને લગ્ન કર્યું. શ્રી નટુભાઈ હાલ ૨૭-૨૮ વર્ષની ઉંમરના છે. શ્રી લલિતાબહેનને મેં પૂછ્યું હતું કે, તમે લગ્ન વખતે કેમ વિશેષ નહિ કરેશો? ત્યારે એમણે મને જવાબ આપેલો કે સોળ વર્ષની ઉંમરની છોકરી જે જાતનો વિશેષ કરી શકે તેટલો મેં તે વખતે વિશેષ કર્યો હતો. એથી વિશેષ એ ઉંમરે તમે મારી પાસે આશા પણ શી રાખો? શ્રી નટુભાઈ આ જાતનો જવાબ આપી શકે તેમ નથી. કારણ કે તે એ વખતે યૌવન વર્ષના હતા. એ ઉંમરે એટલી આશા રાખવાનો હક છે. કારણ કે એમણે જો વડીલોને મક્કમ ઈન્કાર કર્યો હોત તો એ લગ્ન ન થઈ શક્યું હોત. પરંતુ શ્રી નટુભાઈ એમ કહે કે, શું એક વખત નિર્ણયતાને સીધે ભૂલ થઈ, મારે એ સુધારણા નહિ? એના જવાબ એ છે કે તમે એવી ભૂલ સુધારો છો કે જેમાં એ ભૂલ ખીજનો ભોગ લે છે. તમે ન પરણ્યા હોત તો એ બહેન ખીજે પરણી સક્યાં હોત. આજે એ પણ શ્રી લલિતાબહેનની જેમ ૨૦ વર્ષની ઉંમરનાં છે. પરંતુ એમની પેઠે ભગવાન મેસે તેવા વાતાવરણમાં નથી. ખીજ પણ મર્યાદાઓ હોય. એટલે એ નવેસરથી છવન શરૂ નહિ કરી શકે અને એક તપસ્વી બની રહેશે. એ રીતે તમારું પગલું ચિનજવાગદારી કયું હોઈ ખોટું છે.

દુઃખદાયક સ્થિતિ

આવાં મોટા ભાગનાં લગ્નમાં શ્રી. લલિતાબહેનની જેમ દરેક છોકરી ફરીથી નવું છવન શરૂ કરે તેવી સ્થિતિ નથી હોતી. એમાં અનેક કારણો છે.

રાકડી ઇન્ને તે પણુ એને નનુ છવન છવસાની તદ માયાપ ન આપે
 હાકડી એ ॥ દુખી થઈ ગઈ હોય કે એનામા નવેમગથી છવન શરુ કરવાની
 ઉર્મિ ન ગદી હાય એનામા આ જ્વતના સમ્મત ન હાય એટલે પણુ એ
 પગલુ ન ભરી શકે બાળકો હોય તે એ લાગ્યે જાને એને એવી ફળવણી
 ન મળી હોય તે પણુ એની ઇચ્છા હાય છતા પાળો ફફડાવી ન શકે
 આજે મોટા લાગે શ્રી લલિતાબહેનના જ્યોતિ ગિયતિ ગતા બીજા પ્રકારની
 ગિયતિ વિશેષ ૬ અને તેથી ગેક પત્નીની હયાતિમા પુરુષ બીજુ લગ્ન કરે
 છે ત્યારે આપણને દુખ સાથ ડે દુખ થયાનુ નાનુ પ્રથમ પત્નીની
 દુખદાનક ગિયતિ થઈ તે અને તે વખતે આપણને અહજ થાય છે કે એક
 હોવાની દુખી ગિયતિ મ્હી પગલુવાનો વિચાર મીઠુ મહેનતે આવતો હશે
 કેમ કે પ્રગતિ ૧૧ એને એટલી પરુ દયા આપતી નહિ હોય? એક માગ
 એવો હતો કે માયાપની ઇચ્છાને લીધે હોવાને ઇચ્છા ન હોય છતા પગલો
 પગલુ પગલુ દવ આજે તો ઠાકીઓ જાતે થકને પગલો છે આ જણે
 કિસ્સાની બહેનો અદાગ નહિને કે માયાપની ગોઠવણથી પગલુ છતા એમની
 પણુ અમુક ટકા ઇચ્છા ખરી, બાકી જે બહેનો જાતે માયાપ વગર એકલી
 જઈને પગલુ આવે? તો આપણને થશે કે આવી મોટી ઉમંગની થયેલી
 બહેનો પણુ પોતાની બીજી મહેનતા દક ઉપ તગપ મારે એ દુખદાયક
 ગિયતિ પ્રેવાય

છતાં બીજી રીતે એ આલ્પાનિક છે

હમ્મી રીતે, ન્યાય રીતે ભાવના રીતે આપણે આ સ્થિતિ વિચારીએ
 તા મુધી આ મગમગ ૧ પગલુ મમાની માણુભોના આજ્ઞા વર્તન પ્રમાણે
 આ પગલાને જઈએ તો આ આલ્પાનિક લાગશે શ્રી સ્ત્રીના દક ઉપ તગપ
 મારે છે, અને તમામ જ્યાં ભજે ૧ શ્રીએ એવુ પગલુ ભર્યું છે ત્યારે
 સમાજને નસાઈ-અમાન ઉમંગ છે પગલુ લગ્નના ક્ષેત્રથી મદાર નજર
 દેવીએ તો પોતાના સ્વાર્થ માટે માયા બીજા માનવના હમ્મ ઉપ તગપ
 નાગતો પ્રત્યેક પછે દેખાય છે અને તેમાય જે વધારે શુદ્ધિશાળી, વધારે
 ભજેલા તે વધારે બીજાના હમ્મ રૂમાને કે તે વખતે દેટલા માણસાને એવો
 વિચાર આવે છે કે હુ એક મણુમ થઈને બીજા માણસના દક ઉપ
 તગપ માગી પ્રગતિશયુન ૧૫ બીજો છુ? જીવન એ સમામ હોય
 તેમ એમા અમળ નિર્માનના દ બૂટકી લે છે તે વખતે પ્રગતિ, પગતિ
 પ્રશ પગેશ ગેવા ખ્યાન લાગે થતા હોય છે આ સ્થિતિ માગે છે

એમ દહેવાનો ભાવાર્થ નથી. પરંતુ જ્યાં સ્વાર્થ માટે જીન ક્ષેત્રે ગાનવી ભાવનાનો વિચાર કર્યા વગર હક ખૂંટવે છે, ત્યાં સ્ત્રી લગ્નક્ષેત્રે બીજી સ્ત્રીના હક ઉપર તરાપ ભારતી હોય તો એ જોડું હોવા છતાં સ્વાભાવિક છે.

ત્રણે બહેનોએ કેમ તરાપ મારી ?

આ રીતે પરણનાર ત્રણે બહેનોનો વિચાર કરીએ. એમાંની બે પિતા વિતાની છે. અને આર્થિક ક્ષિતિ ત્રણેની આજનો લગ્નભાર ઊઠાવી શકે તેની નથી. જ્યાં મદદ મૂઝાણાઓ, જેમની મુશ્કેલી લીંબુ ફરે એમ રજપૂતી જમાનાનો પ્રયોગ કરવો હોય તો કરી શકાય, તેવા પુરોનાની કન્યાઓ પણ વરની અછત કે ઊભી દરેલી અછતને લીધે મોટી ઉંમરની કુંવારીઓ હોય ત્યાં વિધવા માતા આ કારખી અછતમાં મોંઘાલાવે વર શી રીતે ખરીદી શકે ? એટલે આમ પહેર્યે લૂગડે દીકરી ઝાનીમાની પરણી જતી હોય ત્યાં એને જીનના હકનો વિચાર શી રીતે આવે ? અને એવી એંચાએંચમાં સારો એટો વર કરવાની વૃત્તિ-રાખ્યા વગર પરણવાના કાડ સેવતી કન્યા ચૂપચાપ મંગળદેશ કરી લે તેમાં નવાઈ છે શું ? એમને નો કાંઈ રીતે નાતે માનેલી આગરમાં જીવતું છે એટલે આ પગલું બરવામાં બીજે શું કામ વિચાર કરે ? હા, હમણાં એથી સમાજમાં આગરે જતી હોય તો એ પગલું ન ભરે. શોકા ઉપર પરણતું એમાં આગરભય છે નહિ અને આબરુભય ન હોય ત્યાં કાયદાભયની ગરવા આપણે કરીએ તેવા નથી. એ આપણો રોજગાર અનુભવ છે. એથી જમણવાર ચાલે છે, કાળું બચ્નર ચાલે છે, લાંચરુશ્વત ચાલે છે, ધાલમેલ ચાલે છે. આમ પોતાના સ્વાર્થ માટે ત્રણે બહેનોએ જે બીજી સ્ત્રીઓના હક ઉપર તરાપ મારી તે સ્વાભાવિક દટીકત છે. તો હવે કરશું શું ?

કરવાનું તો એ જ કે માળાપોએ યુવકયુવતીની ઇચ્છા વિરુદ્ધ લગ્ન કરવાની જે જૂની ટેવ પડી છે તે છોડી દેવી. એ છોડી દીધી હોત તો પ્રયમનાં બે લગ્નોનો આવો અત ન આવત. ત્રીજા લગ્ન પાછળનું કારણ માલુમ નથી એટલે એનો ઉલ્લેખ કરતા નથી. અને આ ટેવ કોઈકરના માળાપ કરતાં છોડીના માળાપે તરત છોડવા જેવી છે. કારણ કે એથી નુકસાન એતે પછે આવવાનું છે. ત્રી. નટુભાઈની ઇચ્છા નથી એમ શું એ વખતે કન્યા પરણાવનાર વડીલોને માલુમ નહિ પશું હોય ? પણ એ તો બહું આશુ કરશે એમ મઠવી જૂની ટેવ પ્રભાણે વડીલો આંખ આડા કાન કરી જે સંજોગો ગણે છે એનું આ પરિણામ છે. વળી મરહુમી લગ્ન-

સગવડ ગાંધ્યા પછી પણ કોઈ કોઈ કિસ્સામાં મનભેળ નહિ મળવાને કારણે
આવા પ્રસંગ ઊભા થતાના પોર્ટુગીઝ સગ્થાનો અદરશ થયે ત્યારે વગી
કોઈ બીજો ગતો એ રૂત્તિ દાદગે એટલે બડેનોએ પણ ફરીથી જીવન શરૂ
મગવાની તૈયારી ગળતરી પડ્યે જે બડેનો ગેબી જીર્મિ આે હિંમત નહિ
બતાવે તેમજો તકતાનુ દુખી જીવન ગાળતુ પડ્યે ગઈ મલ સુધી તો કુટુંબ
જીવન સયુક્ત હતુ એટલે જો ભર્વાભાદારી વગમા એરી સ્ત્રી સુરેદુ જે
જીવન જે સ્ત્રી દાદતી હતી આને દુવે કુટુંબ વિભક્ત થઈ ગયું છે ત્યા
માયા ન જતા એરી મહેતો માટે સદાગે જોહા મહેતે ભાઈઓ પોતપોતાના
ધંધે જીવતા રહી જીવતા રહે ત્યા એના આસુ લગનાર કાણ? એટલે આવી
બડેનોએ કોઈ વચ્ચે પસંદ કરી લેવો જોઈએ કે જેમાં જો પોતાનો સમય
ગાળી શકે

સરસ્થા દ્વારા સમાજ સુધારે

અગદાવાદથી શ્રી મકોગલાઈ હેસાઈ લખે છે, 'આપણો સમાજ અને
તેની રૂઢિઓ એટલી બધી જડ છે કે બીજી પરિસ્થિતિનો જાણે એને અર્થ
થતો ન હોય તેમ ગિચિત્તિલાગે છે મોઢા ધણી વખતથી લાગ્યા છે કે કે
તેને માટે આથી મધક વધુની જરૂર છે સમગ્ર વચ્ચેતમમાંથી થોડાક પ્રતિષ્ઠિત
માણસો (સામાજિક દષ્ટિએ નહિ પણ ચારિત્રી અને એવાની દષ્ટિએ)
એક મગી કોઈ જો સગ્થા દ્વારા કે પ્રચારથી સામાજિક ક્રાંતિનું અદિલન
જગાવે જો જરૂરનું કે ધણી યુવકો સધળા નથી એટલે પાછા પડે કે
કોઈ વખત મિત્રોનું સહયોગ હોય છે પણ તેમાં તેને સમાજ વિરોધ આગળ
વિશ્વાસ બેસતો નથી જો કે રાગા ગામોમાં યુવક મડલો હોય કે પણ
તે તો આવી પ્રવૃત્તિથી જાણે પર હોય તેમ જાગે છે કલ્યાય માણુ મારે તો
સમાજ આગળ જાગવાદ ની લાચારી અનુભવ છે કોઈક જગાએ રેડા
થોડા વખતથી કંઈક સુધાર થતા માલૂમ પડ્યા કે પણ તે ધ્યાનમાં લેતા
તો એટલું જ માલૂમ પડ્યું છે કે તેની કંઈ અસર સમાજ ઉપર થયેલી
નથી આવા સુધારા જાણે અવાદર ગણી કાઢ્યા હોય તેમ લાગે છે તે
હોય આવી શો અભિપ્રાય છે તે જણાવશે'

કિરોદોદર સરસ્થા

માગે પોતાનો અભિપ્રાય એવો છે કે દિવસો જડ હોવા છતાં બદલાય છે
આજના સમાજની ત્રિચાર કંઈક પણ તેમાં થયો ફેરફાર થઈ ગયો છે છતાં
લગભગ રૂઢિ બદલાઈ નથી એટલે આપણને જો સાહે છે મરી રીતે

આને ત્યારે આપણે રૂઢિઓની વાત કરીએ છીએ ત્યારે મુખ્ય તો લગ્નક્ષેત્રની જ છે. અને લગ્ન એ પ્રસંગ પણ માણસના જીવનમાં ઘણો અગત્યનો છે એટલે એની રૂઢિ એટલીજ જડ હોય તે આપણે સમજવું જોઈએ. અને એ બદલાતાં વખત પણ હાલે એ સ્વાભાવિક છે. મને પોતાને તો ગળા મુધી શ્રદ્ધા છે કે લગ્નક્ષેત્રની આજની રૂઢિ રહેવાની નથી. પરંતુ આપણને બધાને એ જટ બદલાતી નથી એનો વાંધો છે. આ અગાઉના મારા એક લેખમાં જે એનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. સમીજ એ લખા જેવો છે. એનો દિનારાત એટલે મનુષ્યજીવનમાં 'સેંકડો વર્ષો. એટલે માણસના અલ્પ જીવનનાં ૨૫-૫૦ વર્ષ એ સમાજ માટે જોરો સમય નથી. એટલા ગાળામાં સમાજની રૂઢિ ન બદલાય એટલે કદી નહિ બદલાય એમ ન માનવું જોઈએ. વળી આપણા વખતમાંજ બદલાઈ ગયે તેવી અર્ધરાઈ પણ કામ ન આવે. હવે એ રૂઢિને તોડવા માટે ગઈ કાલના જેવી શાઈ સંસ્થા સ્થાપીએ તો એ કામ જની સફરે એમ હું માનતો નથી. કારણ કે, આજે બસે આપણે રૂઢિ પ્રમાણે લગ્ન કરતા હોઈએ પરંતુ એ વ્યક્તિગત સવાલનું કેપ દિવસે દિવસે છે. એનો દાખલો, આ ત્રણ બહેનોનો પ્રસંગ પૂરે છે. આવાં લગ્ન પહેલાં ચર્ચા હોય તો આગા મામમાં ચર્ચાનો શિવ જાતે. આજે આ લગ્ન આજે ભાદરણના માણસોને પૂછવડે હજી જવાબ આપે છે કે, અમને ખબર નથી! આ લગાણ વાચીને પણ એ સમાચાર ભાદરણમાં અમુક વાણીએ એ પણ જાણે! એટલે એ ગંડા સ્થાપનું જ હોય તો અપાડતા અંકમાં 'સમાજ કાણ સુધારી શકે?' એ લેખમાં અમેરિકાના કિરોડર સમાજનો ઉલ્લેખ છે તેવી કાંઈ સંસ્થા સ્થાપી જોઈએ. એ સંસ્થાના સભ્યોનું કાર્ય સેવા કરી છૂટાનું છે. બીજા એવા કરે છે કે નહિ તે જોવાનું, કે ન કરતા હોય તેમને દગવવાનું નથી. એજ રીતે સમાજસુધારા માટે સ્થપાયેલા આવા સમાજના દરેક સભ્યની ફરજ સમાજસુધારાની તક મળે ત્યારે આવરી ખંતાવવાની હોય, જોગા અસર તેવી ફરજ બજાવવાની ન હોય. અને એવા અર્થિજીવન માણસોની અસર આપોઆપ સમાજ ઉપર થશે. આવા વ્યક્તિગત દાખલાની અસર સમાજ ઉપર થાય છે એમ હું માનું છું. આજે જ ગામના પાંચ જુવડો વિધવા બહેનોને પરણવો તૈયાર થયા છે એ દાખલો મારી દષ્ટિ સન્નુજ છે. જાણી બીજી મંડળ ધાણું કરી સફરે એમ હું માનતો નથી. આ ગામી વિધવાસન્નુજ કાંઈ મંડળ જોડી પાડશે તો મને આનંદ થશે.

★ તાગના શ્રી ઈશ્વરભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ જનવરના દવાખાના માટે રૂ. ૫૬૭ હજાર વડોદરા ખેતીવાડી ખાતાને આપ્યા કે અભિનંદન

★ અમદાવાદી ૧૧ રો દિનુભાઈ શિવાભાઈ પટેલ એલ એલ પી એસ વધુ અભ્યાસ અર્થે આર્થિક-૩૭૩૭૩ ગયા છે એમને સફળતા ઈચ્છતા મેળાવડા અમદાવાદ-મુળધમા થયા હતા અને પોતે પરદેશથી પાછા આયા પછી પણ ગામડાની મેળા કરે તેમ શ્રી દિનુભાઈએ ઈચ્છા વક્ત કરી હતી અભિનંદન

★ હરમસદા શ્રી ઇન્દ્રપ્રસાદ ગોસ્વાલાઈ પટેલ ઈંગ્લેન્ડ જઈ એમ એ પી એચડી (ફેન્ડા બ)ની ડિગ્રી માનસગી રીતે મેળાની આપતાં એમને વડોદરા કાનજમા પ્રોફેસર નિમાતા અભિનંદન આપવાનો મેળાવડો વડોદરાના સમગ્ર પાગલાર કેળવણી મંડળ તરફથી તા ૨૮-૮-૪૪ના રોજ મળવામાં આયોજીતો હતો અભિનંદન

★ ૨૫ મોતીભાઈ ન અમીન આરકમાળામા ૨૭ સાલ એમની પ્રવૃત્તિયિ (તા ૧લી ફેબ્રુઆરી)એ વાર્તા સિમાયનો કાર્ક ઉપરોગી અથ પ્રગટ કરવાની યોજના કે એસ કાર્ક અથનુ લખાણ એમની પાસે તૈયાર હાય તેમજે મનો ગત્ય પુસ્તકલ મડળ C/O સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી વડો ગને શિગ્નામે પરચવહાર કરવો અથના હાપેના ૫ દીઁ આઠ આનાથી એક વિચાર સુધી ૧ પુસ્તકાર આવાની યોજના છે

★ વિવાદના દાલામા વકીનાત કરતા બેગિટર શ્રી દગિલાઈ વાવજીભાઈ પટેલને ત્યાની સગારે ઈમીગ્રેગનની કેટલી ફીજ્યુનલમા જજ તરફિ નીચા છે આરી ઊંચી પદની મેળવનાર એ પહેલા પાટીદાર કે અભિનંદન

★ શ્રી દગિલાઈના બનીગ શ્રી ચદુલઈ એલએલ પી ની પરીક્ષામા ફર્ટ ટ્રાસ ફર્ટ પાસ થયા કે અને હાલ પ્રાપ્ત ગયા કે હવે બેગિટર થવા વિલાનત જમાના છે અભિનંદન

★ વડોદરા ગજનની મોલગ્રાપ લખને બુરાઈના શ્રી નગસિદભાઈ મથુભાઈ પટેલ એન્ગ્રેટર ગોલા તે પી એસસી (ગોનર્સ) ૨૬ એમ એસમી ૨૬, ગ્રેડ એમ આઈ ઈ ઈ એ એમ સી ૧ી ઇનક્રિટકલ એજિનિયરનો અભ્યાસ કરીને દેશ આવી પરેખા છે અભિનંદન

તમે ખેડૂત છો? તો જરૂર વાંચો.

★ જેડ વગર જમીનનું પાણી ઉતરી જવાને કારણે ઓછો પાક ઉતરે છે અને તમને મહેનતી મદદલાઈ નેહતો પાક મળતો નથી.

★ તો એ માટે જાંડી જેડ કરી જમીનને સુધારવી નેહએ. પરંતુ સારા ણણદને અલાવે તમે જાંડી જેડ કરી શકતા નથી.

★ એ માટે તમને મદદ કરવા

પટેલ કંપની-પેટલી

હમેશ તૈયાર છે. તે ટ્રેક્ટરથી જાંડી જેડ કરી આપે છે.

★ માટે ચોમાસુ પાક લઈ લીધા પછી જમીન ખુદલી થાય કે તરત ટ્રેક્ટરથી જમીન જેડાવવાનું ચૂકરો નહિ.

★ તે માટે નીચેના શિરનામે પૂછાવશો.

ભાઈલાલભાઈ ડાહ્યાભાઈ પટેલ,

પટેલ કંપની, પેટલી, તા. પેટલાદ